

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BATMAN MÜZESİ'NDE BULUNAN BİZANS SİKKELERİ

Siyamet OĞUZ

**Ocak-2025
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BATMAN MÜZESİ'NDE BULUNAN BİZANS SİKKELERİ

Siyamet OĞUZ

**Danışman
Doç. Dr. Hazal Ceylan ÖZTÜRKER DEMİR**

**Diğer Jüri Yeleri
Doç. Dr. Hazal Ceylan ÖZTÜRKER DEMİR Doç. Dr. Zekai ERDAL
Dr. Öğr. Üyesi Ebru ORAL**

**Ocak-2025
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

..... tarafından hazırlanan
“.....” adlı tez çalışması .../.../... tarihinde
aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Batman Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Anabilim
Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Zekai ERDAL

.....

Danışman

Doç. Dr. Hazal Ceylan ÖZTÜRKER DEMİR

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ebru ORAL

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical behavior and academic rules, and that the source of any statements and information that do not belong to me in this study prepared in accordance with the thesis writing rules has been fully cited, and I declare that I accept all kinds of legal responsibility in case of any contrary situation.

Siyamet OĞUZ
Tarih:

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BATMAN MÜZESİ'NDE BULUNAN BİZANS SİKKELERİ

Siyamet OĞUZ

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hazal Ceylan ÖZTÜRKER DEMİR

2025, 310 Sayfa

2023-2024 yıllarında Batman Arkeoloji Müzesi'nde yapılan bir keşif gezisinde Bizans sikkesine ait parçalar bulunmuştur. Bu sikkelerin 3 adedi altın, kalan 106 adedi ise bakır/bronzdur. Bizans sikke kataloğu, Anastasius (MS 491 ve 518) sikkesiyle başlar. 1. Manuell Komnenus (MS 1143 ve 1180) sikkesiyle sona erer. Batman Arkeoloji Müzesi'nde araştırma malzemesi olarak hizmet veren 109 adet Bizans sikkesi bulunmaktadır. Eserin katalog kısmında müzede bulunan sikkelerin stok numaraları listelenmektedir. Aşağıdaki 109 Bizans sikkesi Batman Arkeoloji Müzesi sikke koleksiyonunda bulunmuştur.

Bu tez içerisinde değerlendirilen sikkeler, yaygın nümismatik yayınların kabul ettiği sistemce katalog oluşturulmuştur. Bu sisteme göre Bizans imparator ve imparatoriçeler, darp yerleri, madeni paralar ile birimler kronolojik olarak takip ediliyordu. Ayrıca Batman müzesinde bulunan Bizans sikkeleri tespit edilip, madeni paraların görüntüleri arkalı önlü çekilip en net biçimde katalogda yer verilmiştir. Tüm bilgiler Batman müzesinden alınıp doğru bir biçimde bilimsel açıdan değerlendirilip açıklanmıştır. Katalogda yer alan madeni paraların ön ve arka yüzünde figür ve yıl görülmektedir. Madeni paranın altın ve gümüş biriminde metali, ağırlığı ve çapı ele alınmıştır. Bakır birimler için de önce çap, sonra ağırlık dikkate alınıp tez bölümüne eklenmiştir. Ardından bibliyografik bilgiler ve madeni para envanter sayısı ele alınmıştır. Burda Dumbarton Oaks kataloğu, anonim A2 grubunun madeni para kronolojisi ve açıklamaları dikkate alındı. Ortaya çıkan yeni tipler ise, o türün benzer varyasyonunun sonuna eklenilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bizans Tarihi, Sikke, Sosyal-Ekonomik Hayat, Para Politikası, Batman Müzesi.

ABSTRACT
MASTER THESIS
BYZANTINE COINS FOUND IN THE BATMAN MUSEUM

Siyamet OĞUZ

Batman University Graduate Education Institute

Art History Department of Science

Advisor: Assoc. Prof. Hazal Ceylan ÖZTÜRKER DEMİR

2025, 310 Pages

During an expedition carried out in the Batman Archaeological Museum in 2023-2024, pieces of Byzantine coin were found. 3 of these coins are gold and the remaining 106 are copper/bronze. The Byzantine coin catalog begins with the coin of Anastasius (AD 491-518) and ends with the coin of Manuel I Komnenos (AD 1143-1180). There are 109 Byzantine coins serving as research materials in the Batman Archaeological Museum. In the catalog section of the work, the stock numbers of the coins in the museum are listed. The following 109 Byzantine coins were found in the coin collection of Batman Archaeological Museum.

The coins evaluated in this thesis have been cataloged according to the system accepted by widespread numismatic publications. According to this system, Byzantine emperors and empresses, minting places, coins and units were tracked chronologically. In addition, the Byzantine coins in the Batman museum were identified and the images of the coins were taken front and back and included in the catalog in the clearest form. All information was taken from the Batman museum, evaluated and explained accurately from a scientific perspective. The figure and year can be seen on the front and back of the coins in the catalogue. The metal, weight and diameter of the coin in gold and silver units are discussed. For copper units, first the diameter and then the weight were taken into account and added to the thesis section. Then, bibliographic information and coin inventory number were discussed. Here, the Dumbarton Oaks catalogue, the coin chronology and descriptions of the anonymous A2 group were taken into account. The new types that emerged were added to the end of the similar variation of that species.

Keywords: Byzantine History, Coins, Social-Economic Life, Monetary Policy, Batman Museum.

ÖNSÖZ

Çalışma için Bizans dönemine ait sikkeler seçilmiştir. Bizans sikkelerini ele almamın nedeni ilgi çekici olması ayrıca staj yaptığım dönemde sikkeler üzerinde araştırma ve incelemelerde bulunduğumdan bana yabancı gelmemektedir. Bizans sikkelerinin başlangıcı olarak Anastasius'un 498'deki Reformu kabul edilmektedir. Çalışmada 109 adet Bizans sikkesi tespit edilerek kataloglanmıştır. Katalog 1-14 arası I Anastasius, Katalog 15 I Justinus, Katalog 16-33 arası I Justinianus, Katalog 34-50 arası II Justinus, Katalog 51-52 arası II Flavius Tiberius, Katalog 53-54 arası I Iulius Mauricius, Katalog 55-56 arası Phocas, Katalog 57-60 arası Heraclius, Katalog 61 II Constans, Katalog 62 Theophilus, Katalog 63 VII Konstantinos, Katalog 64 I İannis Çimiskes, Katalog 65-75 arası II Basileios, Katalog 76-89 arası III Romanos, Katalog 90 IV Michael, Katalog 91-97 arası IX Konstantinos, Katalog 98-100 arası X Konstantinos, Katalog 101-104 arası IV Romanos, Katalog 105-107 arası VII Michael, Katalog 108 III Nichephorus, ve Katalog 109 I Aleksios imparatorların çeşitli tasvirleri sikke üzerinde gösterilmektedir. Sikkeler Darphane ve birime göre sınıflandırmış olup, kendi içerisinde derecelendirilmiştir. Sikke konusunda bana tavsiyelerde bulunan ve tezimin konusunu seçmemde her zaman destek olan Sayın Hocam Doç. Dr. Hazal Ceylan Öztürker Demir ile Çorum Hitit Üniversitesi Sayın Doç. Dr. Tülay Yeşiltaş'a ve Müzede çalışma olanağı sağlayan Müze Müdürü Sayın Mehmet Cabir Alper Bey'e, ayrıca müzedeki çalışmalarda bana yardımcı olan Sanat tarihçi ve Arkeolog Mehmet Nezir Arı, Abdurahman Demir, Ömer Barış'a sabrınız ve işbirliğiniz için çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
HARİTALAR LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
ÇİZİMLER LİSTESİ	xiii
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xiii
FİGÜRLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
1.GİRİŞ	1
1.1. Konunun Amaç, Kapsam ve Önemi.....	3
1.2. Materyal ve Method	4
1.3. Konu İle İlgili Araştırmalar.....	4
2.BATMAN MÜZESİ.....	6
3.BATMAN KENTİ'NİN TARİHİ COĞRAFYASI.....	7
4.BİZANS DÖNEMİ SİKKELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	12
4.1.Sikke Tanımı ile İlgili Terminolojik Bilgiler	14
4.2. Sikke Basım Tekniği ve Malzeme	16
4.3. Sikkelerde Betimleme	25
4.3.1. İmparator tipleri.....	25
4.3.2. İkonografik betimlemeler	27
4.3.3. Nesneli bezemeler	38
4.3.4. Bitkisel ve geometrik bezemeler	47
4.3.5. Yazı sitili ve ibareler	47
4.3.6.Lejantlar.....	51
4.3.7.Monogramlar	55
4.3.8.Kontrmarklar	56
4.3.9.Darphaneler	58
5. ANA HATLARIYLA BİZANS İMPARATORLUĞU TARİHİ	65

5.1. Erken Bizans Dönemi	68
5.2. Orta Bizans Dönemi	77
5.3. Geç Bizans Dönemi	100
5.4. Bizans İmparatorları ve İmparatoriçeleri	106
5.5. Bizans'ta Ekonomi ve Ticaret	131
6. BİZANS DÖNEMİNDE EKONOMİK POLİTİKA	140
6.1. İmparator Anastasius Sikke Reformu	142
6.2. I. Flavius Justinus (518-527) Sikke Reformu	146
6.3. I. Flavius Petrus Justinianus (527-565) Sikke Reformu	148
6.4. II. Flavius Junior Justinus (565-578) Sikke Reformu	150
6.5. II. Tiberios Konstantinos (574-582) Sikke Reformu	152
6.6. Mauricius Tiberius (582-602) Sikke Reformu	152
6.7. Phocas (602-610) Sikke Reformu	154
6.8. Basileios (867-886) Sikke Reformu	158
6.9. VI. Leon (886-912) Sikke Reformu	160
6.10. VII. Konstantinos Dukas (913-959), Ortak/Müşterek Zoe 914-919, I. Romanos 920-945, Kristophorus 921-931, Stephanus-Konstantinos 924-945 ve II. Romanos 945-963 Sikke Reformu	161
6.11. I. Ioannis Çimiskes (969-976) Sikke Reformu	167
6.12. X. Konstantinos Dukas (1059-1067) Sikke Reformu	168
6.13. IV. Romanos Diogenes (1068-1071) Sikke Reformu	170
6.14. VII. Mikhael Dukas (1071-1078) Sikke Reformu	172
6.15. III. Nikephoros Botaniates (1078-1081) Sikke Reformu	173
6.16. I. Aleksios Komnenos (1081-1118) Sikke Reformu	174
6.17. II. İoannis Komnenos (MS. 1118-1143) Sikke Reformu	175
6.18. II. Manuel Komnenos (1143-1180) Sikke Reformu	177
6.19. İsakios Angelos (1185-1195) Sikke Reformu	178
6.20. Latin İmparatorluğu Dönemi (1204-1261) İmitasyon Sikke Reformu	178
6.21. III. İoannes Dukas Vatatzes (1222-1254) Sikke Reformu	179
6.22. II. Andronikos Palaiologos (1282-1328) Sikke Reformu	179
6.23. Anonim Follisler (970-1092) Sikke Reformu	180
7. BATMAN MÜZESİNDE BULUNAN BİZANS SİKKELERİ KATALOĞU ...	195
8. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	270
8.1. Değerlendirme	270
8.1.1. Değerlendirme 1	277
8.1.2. Değerlendirme 2	283
8.1.3. Değerlendirme 3	288
8.2. Sonuç	298
KAYNAKLAR	299
EKLER	311

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1. Batman Kenti Coğrafi Alanlar.....	9
Harita 3.2. Batman Kenti Jeomorfolojik Alanlar.....	10
Harita 4.1. Bizans Dönemi'nde altın sikke basan darphaneler.....	13
Harita 4.2. Bizans Darphaneleri.....	58
Harita 5.1. I.Leo Döneminde Roma İmparatorluğu.....	70
Harita 5.2. Bizans İmparatoru Justinianus zamanı en geniş sınırlar.....	72
Harita 5.3. Mauricius Dönemi Doğu Roma İmparatorluğu.....	73
Harita 5.4. Herakleios Dönemi Bizans İmparatorluğu Sınırları.....	74
Harita 5.5. III. Leo Döneminde Bizans İmparatorluğu.....	77
Harita 5.6. 9. Yüzyılda Bizans İmparatorluğu.....	79
Harita 5.7. 9. Yüzyıl sonları Bizans İmparatorluğu.....	81
Harita 5.8. II. Basileios Döneminde imparatorluğun sınırları.....	83
Harita 5.9. 10. yüzyılda Bizans İmparatorluğu.....	84
Harita 5.10. 10. yüzyılda Bizans İmparatorluğunda Themalar.....	85
Harita 5.11. 11. yüzyılda Bizans İmparatorluğu.....	88
Harita 5.12. 11-12. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nda siyasi durum.....	90
Harita 5.13. 11. yüzyılda Hıristiyan Dünyası.....	99
Harita 5.14. Angelos Döneminde Bizans sınırları.....	100
Harita 5.15. 1263'te Bizans İmparatorluğu.....	102
Harita 5.16. 1403'te Bizans İmparatorluğu.....	104
Harita 5.17. Konstantinopolis düşüşe geçmeden önce Doğu Akdeniz.....	104

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Bizans parası üstündeki yazı ve tanımları.....	14
Tablo 4.2. Değer İşaretleri.....	51
Tablo 6.1. Harl'ın Yaptığı Anonim Follis Sınıflandırması.....	181
Tablo 6.2. Anonim Follislerin Araştırmaca Tarihlemesi.....	182
Tablo 6.3. A2 Grubu Anonim Follis Üstünde Yer Alan Bezemeler.....	185
Tablo 8.1. Batman Müzesinde Bulunan Bizans Sikkelerinin Toplam Adeti.....	271
Tablo 8.2. Bazı Müzelerimizde Bulunan Bizans Sikkelerinin Toplam Adeti.....	273
Tablo 8.3. Bazı Müzelerimizde Bulunan Bizans Sikkelerinin İmparatorlara Göre Dağılımı 2024 yılı verilerine göre Toplam Adet Sayısı.....	274
Tablo 8.4. Bazı Müzelerimizdeki Anonim Follis Grup Toplam Adeti.....	277

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 8.1. Batman Müzesindeki Bizans Sikkelerinin İmparatorlara Göre Dağılımı.....	278
Grafik 8.2. Batman Müzesindeki Bizans Sikkelerinin Anonim Follis Grubu.....	278
Grafik 8.3. Bazı Müzelerimizde Bulunan Bizans Sikkelerinin Toplam Adet Sayısı.....	280
Grafik 8.4. Bazı Müzelerimizde Bulunan Anonim Follis Grup Adeti.....	281

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Erken dönem Bizans sikkesi ön yüz ile arka yüz tanımları.....	13
Şekil 4.2. Sikke Basım Aletleri/Nesneleri.....	17
Şekil 4.3. İsa Betimlemeleri.....	30
Şekil 4.4. Potent Haç ile Varyasyon Tipleri.....	37
Şekil 4.5. Khlamys (Chlamyth) ile Lorus Örnekleri.....	42
Şekil 4.6. Sikkelerin üstündeki İmparator-İmparatoriçe Taçı.....	44
Şekil 4.7. İmparatorluk Asa.....	46
Şekil 4.8. Sikkelerin üzerindeki Latin ve Grek harfleri.....	50
Şekil 4.9. Lejant Örnekleri.....	54
Şekil 4.10. Bizans İmparatorun isimlerini temsil eden Monogramlar.....	56

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 6.1. I.Anastasius sikke çizimleri.....	146
Çizim 6.2. I.Justinus sikke çizimleri	147
Çizim 6.3. I.Justinianus sikke çizimleri.....	150
Çizim 6.4. II.Justinus sikke çizimleri.....	151
Çizim 6.5. II.Tiberios sikke çizimleri.....	152
Çizim 6.6. Mauricius sikke çizimleri.....	153
Çizim 6.7. Phocas sikke çizimleri.....	157
Çizim 6.8. I.Romanos sikke çizimleri.....	167
Çizim 6.9. X.Konstantinos sikke çizimleri.....	170

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 6.1. A1 Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz.....	183
Görsel 6.2. A2 Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 45 Varyasyon	184
Görsel 6.3. A2 Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 24.7 Varyasyon.....	184
Görsel 6.4. A2 Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 47.6 Varyasyon.....	184
Görsel 6.5. A2 Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 3.1 Varyasyon.....	185
Görsel 6.6. B Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 14 Varyasyon.....	186
Görsel 6.7. B Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 14 Varyasyon.....	186
Görsel 6.8. C Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 13 Varyasyon	187
Görsel 6.9. C Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 13 Varyasyon.....	187
Görsel 6.10. D Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 1 Varyasyon	188
Görsel 6.11. D Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 1 Varyasyon	188
Görsel 6.12. E Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz.....	189
Görsel 6.13. F Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz.....	189
Görsel 6.14. G Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 1 Varyasyon.....	190
Görsel 6.15. G Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 1 Varyasyon.....	190
Görsel 6.16. H Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz.....	191
Görsel 6.17. I Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 1 Varyasyon.....	191
Görsel 6.18. J Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz.....	192
Görsel 6.19. K Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz.....	192
Görsel 6.20. L Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz.....	193
Görsel 6.21. M Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz.....	193
Görsel 6.22. N Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz.....	193
Görsel 6.23. X.Konstantinos Sikke Ön ve Arka Yüz.....	194

FIGÜRLER LİSTESİ

Figür 8.1. Batman Müz.-I.Justinianus sikke.....	283
Figür 8.2. Yalvaç Müz.- I.Justinianus sikke.....	283
Figür 8.3. Batman Müz.-I.Justinianus sikke.....	284
Figür 8.4. Manisa Müz.- I.Justinianus sikke.....	284
Figür 8.5. Batman Müz.-Anonim A2 grup.....	285
Figür 8.6. Erzurum Müz.- Anonim A2 grup.....	285
Figür 8.7. Batman Müz.-Anonim I grup.....	286
Figür 8.8. Giresun Müz.- Anonim I grup.....	286
Figür 8.9. Batman Müz.- II. Justinus sikke.....	287
Figür 8.10. Mardin Müz.- II. Justinus sikke.....	287
Figür 8.11. Batman Müz.- M. Tiberius sikke.....	288
Figür 8.12. Mardin Müz.- M. Tiberius sikke.....	288
Figür 8.13. Batman Müz.-Anonim I grup.....	289
Figür 8.14. San Marco Hazine Dairesi	289
Figür 8.15. Batman Müz.-Anonim I grup.....	290
Figür 8.16. Madalyon içinde Meryem ikonası, Metropolitan Müzesi.....	290
Figür 8.17. Batman Müz.-Anonim I grup	290
Figür 8.18. Haç üzerinde İsa, Meryem, Metropolitan Museum.....	291
Figür 8.19. Batman Müz.-Anonim I grup	291
Figür 8.20. Altın madeni süs eşyası, İsa- Meryem, Metropolitan Museum	292
Figür 8.21. Altın madeni süs eşyası, İsa- Meryem, Metropolitan Museum	292
Figür 8.22. Batman Müz.-VII. Michael Ducas Dönemi	293
Figür 8.23. Mozaik, İsa tasviri, Metropolitan Museum	293
Figür 8.24. Fildişi malzemeli taş üzerinde genç İsa tasviri, Metropolitan Museum.....	294
Figür 8.25. Apsis yarım kubbesinde Meryem ve Çocuk İsa mozaïği.....	294
Figür 8.26. Narteks'te Meryem, Çocuk İsa, I.Justinianus, B.Konstantinos mozaïği.....	295
Figür 8.27. Narteks'te İsa, Meryem, Baş Melek Gabriel ve VI. Leon mozaïği.....	295
Figür 8.28. Apsis'te İsa, Meryem mozaïği	296
Figür 8.29. Apsis'te Baş Melek Gabriel ve Aleksandros mozaïği	296
Figür 8.30. İsa, Meryem, IX. Konstantinos ve Zoe mozaïği	297
Figür 8.31. Çocuk İsa, Meryem, II. Ioannes Komnenos ve Eirene mozaïği.....	297

KISALTMALAR LİSTESİ

A: Altın

AR: Gümüş

Æ: Bakır

Bil.: Billon

DOC: A. R. Bellinger, P. Grierson, M. F. Hendy, Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Vol I-V, Washington D.C, 1966-1999.

El.: Elektron

L.: Levha

MIB: Hahn, Wolfgang, Moneta Imperii Byzantini, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, Wien, C.I-III, 1973, 1975, 1981.

Müz.: Müze

ODB: A. M. Talbot - A. Kazhdan eds., The Oxford Dictionary of Byzantium 3 Vols. New York, 1991.

Ref.: Referans

1.GİRİŞ

Pek çok uygarlığın beşiği olan Anadolu, özellikle madeni paraların burada ortaya ilk çıkmasıyla da dikkat çekicidir. Farklı kültür katmanlarına ait madeni paralar arkeolojik kazıların, kaçak define kazılarının veya tesadüflerin sonucudur. Gün yüzüne çıkarılan madeni paraların bir kısmı koleksiyoner ve hazine avcılarının elinde olmasına rağmen, pek çoğu ilgili müzelerin bünyesinde toplanmaktadır. Madeni paralar, Türkiye'nin her yerinde Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzelerin, çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına ait müzelerin depolarında muhafaza edilmekte ve teşhir salonlarında sergilenmektedir. Antik Yunan nomisma ve Latince nummus madeni para anlamına gelir. Bu kelimelerden türetilen nümismatic, Türkçeye "para bilim" diye biliriz. Çalışma alanı nümizmatik konu edinen ve bilim görüşü ile yaklaşan, maddeyi yani madeni paraları sistemli irdelleyenlere numismat denir. Madeni para/sikke ise Kıymetli madenlerin miktarı ve ağırlığı ayarlanan, üzerine ulusal amblem ve sembollerin basıldığı küçük, dairesel metalden yapılmış bir ödeme yöntemidir (Tekin, 1998c, s.1-2).

Antik Yunan sikkeleri Lidya uygarlığına atfedilse de, kimlik ile kullanım alışkanlıkları kazandıran ve model olan Batı Anadolu'nun İyonya bölgesindeki şehirlerden kökenini almıştır. Yunan kültürünün etkisi kısa sürede, Ege ve Akdeniz'in çoğuna yayılması nedeniyle Arkaik, Klasik ve Helenistik dönemlerde, Cebeli tarık Boğazı ile Hindistan ülkesine uzanan Akdeniz alanındaki çeşitli yerlerinde üretilen sikkeler "Grek sikkeler" olarak kabul edilmiştir. Sikkelerin üzerindeki yazılar çoğunlukla eski Yunancadır, ancak bazı şehir sikkelerinde ulusal dilde yazılmış yazıtlar vardır. Bu kadar büyük madeni para gruplarının tamamına "Yunan madeni paraları" adı altında toplamak doğru görülmemektedir. Çünkü yeryüzünde bu kadar büyük bir ülkede yaşayan toplumun kendine has bir kültürü ve yaşam tarzı vardı. Bastıkları sikkeler Yunan modellerine dayanıyordu ama büyük ölçüde özel sikkelerdi, bu yüzden de bazı farklılıklar vardı. Bu nedenle, klasik Yunan şehirleri ile Yunanca konuşan şehirlerin farklı kültürleri göz önünde bulundurulmalıdır (Tekin, 2014g, s. 6-22; Kraay, 1966, s.57).

Roma sikkelerinde Roma'nın kuruluş tarihinden önce M.Ö. 753'te ilk madeni paralar basıldı. Roma imparatorluğunda baskı, M.S. 3. yüzyılın başında, yaklaşık 450 yıl sonra başladı. Ancak, güney İtalya'daki Yunan sömürge şehirleri M.Ö. 6. Yüzyılda daha

sonra kendi madeni paralarını da basmaya başladılar. Roma, M.Ö. 3. yüzyılda iki büyük tehlikeyle karşı karşıya kaldı. İlk önce Yunanistan'ın Epirus kentinden Pyrrhus ile daha sonra Kartacalıların tehlisi görüldü. İlk olarak, Pyrrhus İtalya'da başarı bulamayınca anavatanına döndü. İkinci bir uzun savaştan sonra Roma, Kartacalıları yendi ve Batı Akdeniz'in kontrolünü ele geçirdi. Son 100 yılda Roma'da alışveriş için kullanılan ilk madeni para benzeri ödeme aracı 16 x 9 cm Aes Signatum oldu. Büyük ve yaklaşık 1,5 kg ve dikdörtgen bronz parça şeklindeydi (Tekin, 2014g, s. 6-22, Mattingly, 1928, s.32).

Bu tez'e de konu olan Bizans sikkelerine değinecek olursak altın sikkelerin ana değeri solidus olarak bilinir ve yaklaşık 4,5 gr. ağırlığındadır. Solidus ise Diocletianos ve Büyük Constantin zamanında uygulanan parasal reformlardan sonra ortaya çıkmıştır. Solidos, Roma para birimi ölçeğinin 1/72 ağırlığı ve 24 karatt (keraton) olarak ayarlanmıştır. Bunun yarısı semissis, dörtte biri tremissistir. Solidus daha uzun ömürlü olsa da Semissis ve Tremissis'in baskıları MS. 9. Yy'da sona erdi. 10. Yüzyılda ise iki tür solidus bulunur: hafif (tetarteron nomisma) ve ağır (vista menon nomisma). 11. yüzyılın başında ise yeni altın sikkeler dolaşıma girdi. Tetarteron, Nomisma'nın orijinal ağırlığının 1/12'si ağırlığındadır, ancak gerçek Nomisma ağırlığına eşit olduğu için resmi ödemeler için kullanılmıştı. Tam ağırlıktaki altın madeni sikke "Nomisma Histamenon" olarak bilinir. Nomisma histamenon kalınca, düzgün şekilde büyükçe basılmıştır. Ancak, IV. Michael (1034-1040) zamanında, Nomisma 'ın kalitesi düşmeye başladı. 9. Konstantin (MS. 1042-1055) ilk kez Nomisma Histamenon'un ölçeğini azalttı. 40 yıldır %91 altın olan bu madeni parayı %10 altın gümüş-bakır alaşımlı madeni paraya dönüştürmüştür (Tekin, 1999d, s.6-22).

I. Alexius (MS 1081-1118) tarafından dağıtılan yeni içi boş paralar arasında Gold hyperion, Elektron Aspyron vb bulunmaktadır. Arcadius zamanından gümüş para olarak bilinen syricua, Heraklios zamanında (MS 610-641) hexeagram, 3.Leon (MS. 717-741) zamanında milaresion ile anılan yeni bir gümüş madeni sikke basılmıştı. Bronz sikkeler geleneksel olarak bilindiklerinden Roma sikkelerince farklı bir anlam ile imaja sahiptirler (Tekin, 2014g, s.6-22; Goodacre, 1957, s.12-15).

1.1. Konunun Amaç, Kapsam ve Önemi

Bu çalışma Batman Kentinin Tarihi, Batman Müzesi, Sikke tarihi, Bizans dönemi sikkelerinin nasıl basıldığını daha iyi anlamak için madeni paranın ilk icadına, sikkelerin metalleri ve ağırlık birimleri, basım teknikleri, sikke türleri ve karakterlerinden, Bizans sikkelerini açıklamaları, gelişimi hakkında genel bilgilere (paraların madeni ve birimleri, madeni para türleri, saltanat yılları, harfler, monogramlar, damgalar, kontrmarklar, darphaneler), Ana Hatlarıyla Bizans İmparatorluğu Tarihi (Bizans Tarihi, İmparator-İmparatoriçeler ve Bizans Ekonomisi), Bizans Döneminde Ekonomik Politika, Batman Müzesi'nde bulunan Bizans sikkeler kataloğu (sikke envanter no, müze koleksiyon no, müze geliş yöntemi ile tarihçesi, dönemsel bilgileri, metal, çap, ağırlık, birim, darphane, referans bilgileri ile sikkenin ön, arka tipi listelenmesi) ile Değerlendirme ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Ek olarak Kaynakçalar, Sözlük, Tablolar / Levhalar / Grafikler / Çizimler vb. yer verilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzelerden biri olan Batman Müzesi, zengin madeni para seksiyonu dikkat çekmektedir. “Batman Müzesinde Bulunan Bizans Sikkeleri” başlıklı çalışmamız, “15 Ocak 2022-15 Ocak 2024 tarihleri arasında Müzenin sağladığı izinle yaptığımız çalışmada satın alma ve hibe yoluyla müze bünyesine kazandırılmış Bizans sikkeleri incelenmiştir.” Örneğin; Bu tezin amacı Batman Müzesi'ndeki Bizans Dönemi sikkelerini bilimsel olarak inceleyip, Akademiye tanıtarak literatüre katkı sağlamaktır. Batman Müzesinde yer alan Bizans Dönemine ait sikkelerin tez konusu olarak seçilme nedenlerinden biri Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde çok fazla çalışılmamış nadir tezlerden olmasıdır. Özgün bir materyal grubu oluşturan Batman Müzesindeki Bizans Dönemi Sikkeleri Güney Doğu Anadolu Bölgesinde konu ile ilgili yapılmış bir kaç tez'den biri olma özelliğine sahiptir. Batman Müzesi'ndeki Bizans sikkeleri ile ilgili müze çalışmaları dışında kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması bu tür çalışmaların yapılmasında bilgi kaynağı olmuştur. Bu sebeple bölgedeki diğer müzelerde yapılacak benzer çalışmalar için rehber niteliği taşıması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca genel olarak Türkiye Müzeleri Bizans Donemi sikkeleri çalışmaları literatürüne katkı sağlamaktadır. Bu nedenle çalışma çerçevesinde ele alınan sikkeler, çeşitli uzmanların görüşleri de ele alınıp dönemin siyasal, sosyal, ekonomik özellikleri

sikkeler üzerinde yansıtılmıştır. Böylece nümizmatik alanındaki araştırmalara katkı sağlamak için bir girişimde bulunuldu.

1.2. Materyal ve Method

Çalışmanın katalog kısmında materyal olarak 3 adet Altın ve 106 adet Bronz/Bakır toplamda 109 adet madeni para bulunmaktadır. Ek bölümde ise grafik ve tablo kısımlarına ayrılarak yer verilmiştir. Para üzerindeki fügürler, şekiller ve yazıtlar da tablo üzerinde gösterilmiştir. Madeni paranın tarihlendirilmesi yapılarak darp yeri ile birimi tespit edilip katalog oluşturulmuştur. Ayrıca katalog kısmında yer alan 109 adet sikkenin benzer ve farklı varyasyonlarının örnek çizimleri de Bizans Ekonomi Politikası kısmında da yer verilmiştir. Darphanelerde basım tekniği ile üretilen madeni paralarının oluşum aşamaları çizimlerle ele alınmıştır. Ayrıca tüm sikkeler genel olarak Bizans nümizmatikliği içerisinde değerlendirilmiştir.

1.3. Konu İle İlgili Araştırmalar

Arkeolojik kazı ve araştırmalar için önemli bir veri kaynağı olan sikkeler, antik yerleşimler hakkında bilgi edinmede önemli bir yer edinmektedir. Antik yerleşimlerin tarihlenmesine ve bilinmeyenlerin açıklığa kavuşturulmasıyla tarihlendirme yapılmasına yardımcı olacaktır. Bir diğer avantajı ise dönemin ekonomik, siyasi, dini özelliklerini göstermesi ve dönemin imparatorlarının halka iletmek istediği mesajların sikkeler aracılığıyla iletilmiş olmasıdır. Sikkeler hakkında daha ayrıntılı bilgiler edinmek için yerli yazarlardan Zeliha Demirel Gökalp -Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri (2007-2009), Oğuz Tekin-Eskiçağ'da Para (1998), S.A.Tülay-Genel nümizmatik Sözlüğü (2001), Ceren Ünal-Bizans Sikkelerinde Kutsal Kişi Tasvirleri (2010), Semavi Eyice-Türkiye'de Bizans Sanatı (1980), Veli Sevin-Lidyalılar (1982) ve yabancı yazarlardan Alfred Bellinger & Philip Grierson'un Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection (1963-1973-1992), P. Grierson-Byzantine Coinage (1999), N. P. Sevcenko- oxford Bizans Sözlüğü (1991), ayrıca Doğu Roma (Bizans) tarihi hakkında önemli yazarlardan bazıları olan Helen C. Evans, C. Foss, J.V.A. Fine, A. Grabar, T.E. Gregory, J. Haldon, A. Kazhdan, P. Lemerle, C. Mango, J.J. Norwich, G. Ostrogorsky, J. Phillips, Prokopios, D.T.T. Rice, S. Runciman, A.A. Vasilev, S. Viryonis, K. Weitzmann gibi bir çok

kaynakçadan referans alınıp hazırlanmıştır. Ayrıca sikkelerin ağırlık, çap ölçümleri yapıp sikkelerin görselleri ve çizimleri ile konu pekiştirilmiştir.

2.BATMAN MÜZESİ

Bölgenin en önemli müzelerinden Batman Müzesi; Ilısu ve Hasankeyf salonu, Paleolitik-Neolitik Dönemini içeren salonu olmak üzere üç sergi salonu bulunmaktadır. Paleolitik dönemle başlayıp geniş bir tarih yelpazesi ile Orta Çağ'a kadar beşyüz civarında eserler sergileniyor. Batman Müzesi, Ilısu suları altında kalan Batman ve Siirt illerindeki tepelerde toplam 7 kurtarma kazısına öncülük ediyor. Müzedeki en önemli eserler Beşir Höyük kazılarında ortaya çıkarılan av parçalarıdır. Gusir Höyük'ün "Dikilitaş Taşı", Beşir Höyük'ün "Tunç Mezarın Armağanı" ve Hasankeyf'in "Tanrı Bes" adlı eseri müzenin önemli eserleri arasında yer alıyor. Ayrıca Roma, Bizans, Osmanlı, Pers dönemleri ait sikkeler de önemli buluntulardır. Müzede sergi izleyebileceğiniz bir gösterim odası bulunmaktadır. Müzede ayrıca arkeoloji, kültür ve sanat tarihi kitaplarının yer aldığı geniş bir kütüphanenin yanı sıra kazılardan çıkan eserlerin restorasyonunun yapıldığı bir laboratuvar da bulunmaktadır (Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü, 2024).

3.BATMAN KENTİ'NİN TARİHİ COĞRAFYASI

Batman İli, Güneydoğu Anadolu'da, Diyarbakır'ın güney doğu kesiminde bulunmaktadır. Batman' deresinin antik dönemeçli terasları üzerine kurulan kent, petrolün etkisiyle hızla büyüyerek Tilmis Yaylası'nın kuzeybatısını kapladı (Tonbul ve Sunkar, 2008, s.10-13).

Batman'ın tarihsel gelişimi, bulunduğu bölgenin tarihsel gelişimiyle paralellik göstermektedir. Batman'ın merkezi olan İlu köyünün bir tepe üzerinde yer alması bu yerleşimin eskiliğini açıkça ortaya koymaktadır. Batman Kentinin oluşumu ve gelişimi yakın çevresindeki olaylarla yakından ilgilidir. Kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Medine 1926 yılında büyük bir sel felaketine uğramış ve 1894 yılında Beşir (Batman) ilçesinin merkezi olmuştur. Bu selden sonra yerel halkın büyük bir kısmı çevredeki İkiztepe ve İrhi köylerine göç etti. Göç ile büyüyen İlu Köy, 1940 yılından 1950'li yıllar arasında petrol ortaya çıkması ile Haydarpaşa-Kurtalan demiryolunun hizmete girmesiyle hızlıca bir gelişme gösterdi (Sözer, 1969, s.95; Zengin, 2005, s.20; Acar, 2008, s.306).

Batman Kenti'nin tarihi bölgesi yaşanan olaylarla alakalıdır. Batman kentinin eski adı iluh (Elih, Elah) pek o kadar eski bir yer değil. Bu kasaba bugün bulunan İlu ilçesinin olduğu yerdedir. “Ella Han” (Han Oba) olarak da bilinen bu yerleşim, Medine şehrine gelen tüccar kervanlarının geceyi konakladığı yerd. 1926'da Batman deresinin taşmasıyla Al Medina şehri su altında kalınca şehir İlu ile etrafına devredildi. Daha sonra Medine şehri Siirt'teki Beşir'e devredildi ve İlu onunla birleştirildi. 1940'lı yıllara ait kaynaklarda el-Medina, İlu'a bağlı bir yer olarak geçmektedir. İnsanlar Medina'den bu alana taşındıkça İlu az daha büyüdü. Nüfus göçü, petrolün bulunması ve Haydarpaşa-Kurtalan demiryolunun açılmasıyla büyüyen İlu Köyü, verimli tarım arazileri çevre il ve bölgelere ulaşım bağlantıları ile yerleşimin önünü açarak hızlı bir şekilde gelişmeye başladı. Petrolün bulunması ve çeşitli nedenlerle göç edilmesi Batman'ın kentsel gelişim sürecindeki temel faktörler olmuştur (Altunışık, 2009, s.16-17).

Batman şehrinin bulunduğu bölge, antik çağlarda insanların tarıma ve yerleşmeye başladığı tarihin ilk yerleşim alanından birisidir. Kentin merkezini olan İlu köyünün tepe üstünde oluşması köyün eskiye dayandığını gösteriyor. İlu dışındaki kentin birçok köyü hâlâ antik tepelerde bulunuyor. Dimşen Tepe, Kurike Tepe, Migro Tepe, Elihe Tepe, Sumak Tepe ve Amer Tepe bu tepelerden bazılarıdır. Bu bölge tarih boyunca pek çok

ülke-milllete ev sahipliği yapmıştır. Batman'ın konuşlandığı bölge daha önce birçok siyasi grubun kontrolündeydi. Tarihi belgelere ve kalıntılara göre bölgedeki ilk hâkim siyasi güç Subarlı Hurri devleti 'dir. Kentin bulunduğu bölgede Selçuklular, Artuklular, çeşitli küçük beylikler, Romalılar, Bizanslılar ve Osmanlılar hüküm sürmüştür (Kışanak, 2013, s.3 ve 27).

7.Yüzyılın ortalarında Arap egemenliğinin başlamasıyla birlikte bölgenin dağlık coğrafyası net bir yönetim kurmayı imkânsız hale getirmiş ve bölge halkı Müslüman yöneticilerine karşı sürekli isyan çıkarmıştır. 800'lü yıllara gelindiğinde Mamikonyalıların bir kolu olan Tornikyalılar bölgeye hâkim olmaya başladı. Daha sonra 966-967 civarında Talon bölgesi Bagratuni hanedanının elinde kaldı. Bu hanedan birçok prensliğe bölünmüştü. Bu dönemin bir diğer güçlü ailesi ise Van ve çevresine yerleşen Artzrunis ailesidir. 19.yüzyılda Ermenilerin yaşadığı bölgelerin neredeyse tamamı Bizans kontrolüne girmiş ve bunun karşılığında Ermenilere Batı'dan çiftlikler ve köyler verilerek anayurtları Bizans'a bırakılmıştır. On yıl içinde Türk egemenliği altına girdi (Seyfeli, 2007, s.95).

Şehir merkezi olan İluh köyü bir tepe üzerine kurulmuş olup, çevredeki köylerin bir kısmı hala antik tepeler üstünde etkisini devam ettirmektedir. İluh köyü, tepe üstünde kurulması yerleşimin çok eskilere dayandığını göstermekteydi. Tarihteki ticaret yolları Asur ve Babil uygarlığının Suriye, Mezopotamya ve Anadolu bölgelerindeki ana faaliyet alanlarıydı. Bugünkü Cizre'den ülkemiz sınırlarına kadar uzanan bağlantı yolları ağı, Anadolu'nun içlerine kadar ulaşmaktadır. Aslında Helenler, Hititler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar gibi pek çok uygarlık yol sistemlerini aşağı yukarı aynı yollar üzerine kurmuşlardır. Bu yollar Roma dönemine kadar sadece mevsimlik olarak kullanılmış, gerektiğinde bloklarla kaplanmış ve köprüler yapılmıştır. Roma yolları, askeri ve sosyal yapılarda veya yerleşim politikalarında büyük değişiklikler olmaksızın Bizans dönemi boyunca bozulmadan kaldı. Bu yollar Selçuklu dönemi ve Osmanlı döneminde genişletilerek ileri seviyeye kadar devam ettirilmiştir (Halifeoğlu, 2013, s.82).

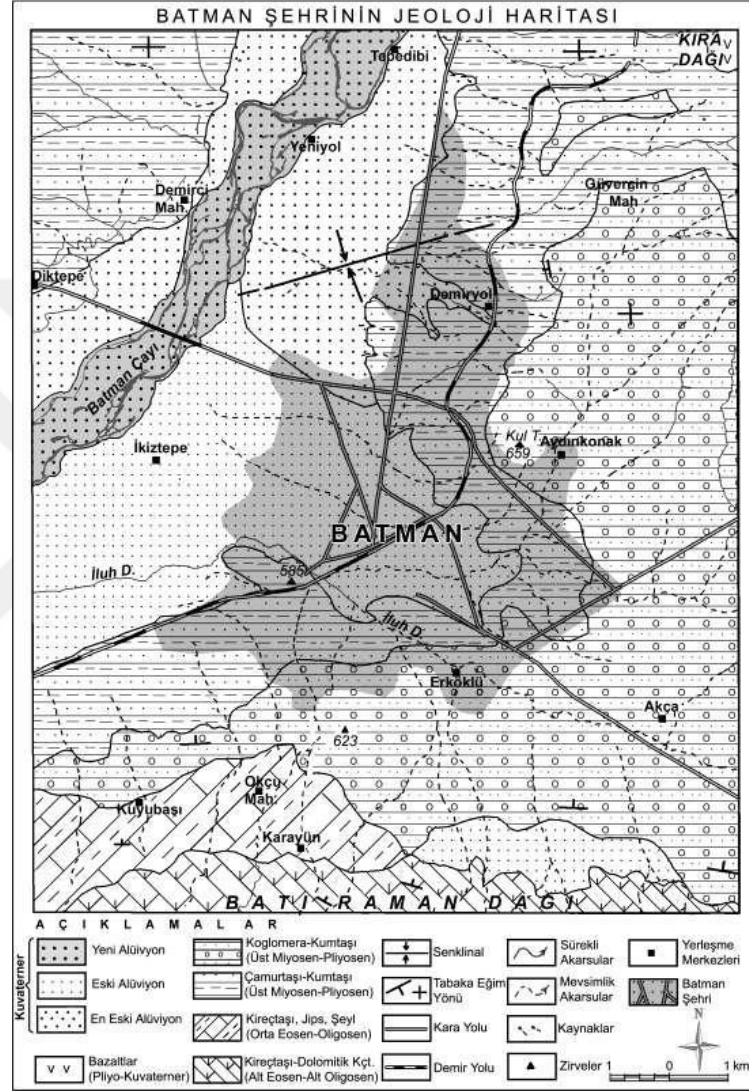

Harita 3.1. Batman Kenti Coğrafi Alanlar (Halifeoğlu, 2013, s.82).

Belirli coğrafi bölgelerin dahil edilmesi, erken uygarlıkların yaratıcılarına dair ipuçları sağlar. Tüm coğrafi alanlar ortak kültürel değerleri paylaştığı için doğal koşulların belirli gruplara hâkim olması kaçınılmazdır. Önceki dönemin doğal olanakların yönlendirdiği yaşam tarzı yerini yavaş yavaş müdahaleci düşüncelere bırakmaya başladı. Aslında bu anlayış, doğal çevrenin öncelikli amaçlara göre değişmesine yol açmıştır (Özkaya, 2012, s. 2).

Batman'ın tarihi gelişimi pek bilinmemekle birlikte bölgede az bilinen bir yer olarak bilinmektedir. Batman (İluh), Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar El Medina şehrine bağlı yerd. 1900'lerden önce Diyarbakır ilinin hiçbir ilçesinde El Medina adının geçmemesi, bu bölgenin 1900'den sonra idari yerleşim alanı olduğunu göstermektedir. Bölge, Batman'ın merkezinde, İkiztepe'nin kuzeyinde kurulmuş olup, köy, 1926 yılındaki taşkınlarda Beşir'e (Kobin) ulaşan Batman Nehri'nin taşkın yatağında bulunmaktaydı ve yeri değiştirilmişti. Al Medine'nin bölgedeki Batman Nehri'nin sular altında kalması sonucu yok olduğu düşünülüyor. Bu görüş doğruluk payı olmasıyla beraber El

Medina'nın yok olmasıyla beraber İluh Çay'ı önemi daha da arttığına inanılmaktadır. Yani El Medine'nin kurulduğu yer, bir zamanlar İluh akıntısı ile Batman nehrinin birleştiği bölgeye karşılık geliyor. Bu bağlamda El Medine'nin muhtemelen Batman ve İluh nehirlerinin taşmasından etkilendiğini söyleyebiliriz (Acar, 2008, s.302; Zengin, 2005, s. 20).

Harita 3.2. Batman Kenti Jeomorfolojik Alanlar (Tonbul ve Sunkar, 2008, s.1-11).

1950 öncesi bugünkü İluh ilçesindeki yerde küçük bir köyken, Raman Dağı petrolünün bulunmasından sonra hızla gelişip şehir statüsüne ulaşmıştır. Petrol üretimi ve ilk rafinerinin inşasıyla doğan İluh Köyü, 1955'te Batman adıyla belediye, 1957'de bölge merkezi, 1990'da ise şehrin merkezi oldu. Dünyanın diğer ülkeleri gibi ülkede 30 yıl içinde kentleşme ile ekonomi alanında yükselme yaşandı. Bu ilerleme ile gelişmenin itici gücü

endüstri ile alışveriş alanına dönüştü. Ülkemiz gibi sanayileşmeyi geç başlatan gelişmekte olan ülkelerde kentleşme, 20. yüzyılın ortalarından itibaren ivme kazanan demografik bir olgudur. Türkiye'de bu durum kentsel nüfus sayısından ve il sayısının toplam nüfusa oranından anlaşılmaktadır. Öte yandan bu olumlu olay, sanayileşmenin buna paralel gelişmemesi ve orantısız derecede büyük iç göçün, nüfusun kırsal kesimde yoğunlaşması nedeniyle ülkeye yeni sorunları da beraberinde getirdi. Kentsel yayılma bu süreçte fiziksel, sosyal, ekonomik ve politik sorunlara neden olmuştur (Yüceşahin vd., 2004, s. 2; Keleş, 1962, s. 36; Tümertekin, 1973, s.20).

4.BİZANS DÖNEMİ SİKKELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bizans paraları genellikle 3 malzemeden basılmıştır: Bunlar bakır, gümüş ve altın madenleridir. Ancak 11. yy'la beraber ortaya çıkan ekonomide oluşan krizler nedeniyle değer kaybına uğramış daha küçük boyutlu altın ve gümüş madeni paralar basılmasına neden olmuştur. Bizans altın sikkesinin birimi yaklaşık olarak 4.40 gramdır. Solidus, I. Konstantin (MS 306-337) döneminde üretimi vardı ve o dönemde en çok bulunan altın sikkeydi. II. Nikephoros'tan (963-969) önce solidusun ağırlığı, kütlesi ve boyutu değişmeden kalmıştı. Daha sonra solidus'tan daha hafif olan "tetateron" (nomisma) adlı bir madeni para tanıttı. Tam ağırlıktaki altın paralara histamenon (nomisma) denir. Tetarterone ve hystemenon görünüşte önemli ölçüde farklılık göstermezdi. Ancak 2. Basileius (MS. 976 - 1025) zamanında Histomenon büyükçe ve düz bir şekilde basılmıştır. Tetarteron ise az daha küçük ve kalınca şekilde basıldı (Grierson, 1999c, s. 10; Lopez, 1951, s. 209-234; Tekin, 1999d, s. 37-38).

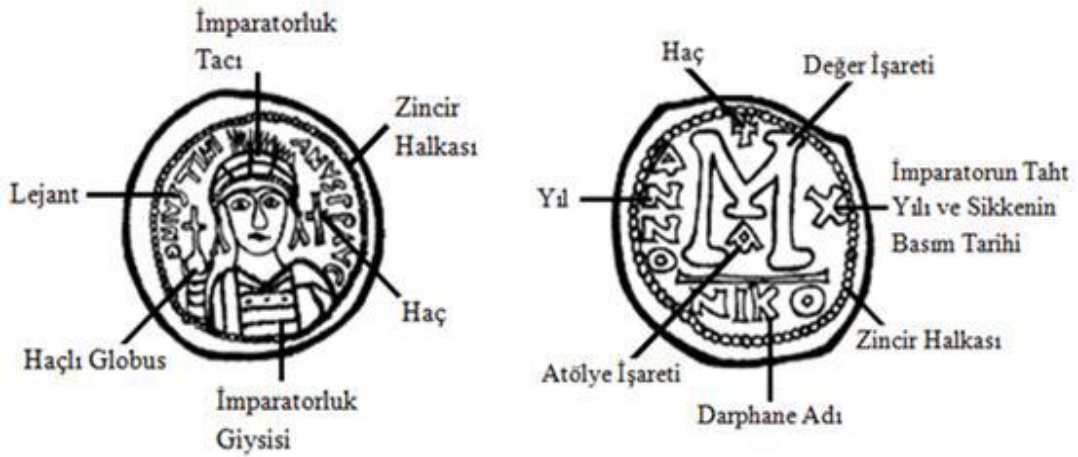
IV Michael'in (1034-1040) tutumu ile nomismanın ayarı ve kalitesi aynı anda bir düşüş gösterdi. 1071 yılında Bizans'ın Malazgirt de yenilmesinden sonra, I. Aleksius (MS. 1081-1118) zamanında, Nomisma'daki altın oranı yaklaşık % 75 kadar azaltılmıştır. 1092 yılında Aleksius sikke reformunu uygulama zorunluluğu hissetti. Düzenleme ile beraber Nomisma'nın yerine "Hyperpiron" isimli bir para tanıtıldı. Bir tarafı oyuk, diğer tarafı dışbükeydi. Bu sefer altın madenin ağırlığı 24 yerine 20 ½ karat ayaraadüşürüldü. Ayrıca, ilk içi boş sikkeler önceleri 9. Konstantin (MS. 1042–1055) zamanında içi boş histomenonlar biçiminde basıldı. Constantinopolis'in Latin İşgali (MS.1204-1261), ve Constantinopolis'i geri alındıktan sonra Hyperpiron VIII. Michael Paleologos (MS. 1259-1282) tarafından on beş karata, 2. Andronikos (MS. 1285-1330) döneminde ise on iki karata indirilmiştir. Altın hiperpiron en son V. John (MS. 1341-1391) döneminde 11 ayarda basıldı ve 1350'lerde ise Bizans altın sikkelerine son verdi. (Grierson, 1999c, s.10–11 ve 964; Hendy, 1985, s. 513).

Bizans altın sikkeleri Cagliari, Constantinopolis, Cartaca, Cartagena, Katania, Ravenna Rhegium, Kherson, Napoli, Roma, Syrakusa ve Thessalonika kentlerinde basılmıştır (Grierson, 1999c, s. 12–13).

Harita 4.1. Bizans Dönemi'nde altın sikke basan darphaneler (Haldon, 2007e, s.83-85; Grierson, 1999c, s. 12–13).

Sikkede metal üzerine işlenen her karakterin bir anlamı vardır. Parasal açıdan bakıldığında, her sembol bir dönemin damgasını taşır. Darphanelerden değerlere, darphane yıllarına, inançlara, kültüre, madeni para açıklamalarından, moda ve giyim özelliklerine kadar çeşitli konularda bilgiler içerir (Ostrogorsky, 1984c, s.8; Grierson, 1973a, s.317) .

Şekil 4.1. Erken dönem Bizans sikkesi ön yüz ile arka yüz tanımları (Gökalp, 2007a, s.50; Tekin, 1999d, s.10).

Tablo 4.1. Bizans parası üstündeki yazı ve tanımları (Ostrogorsky, 1984c, s.99; Grierson, 1999c, a.g.e., s.40; Tekin, 1999d, s.34).

Bizans Yazısı	Türkçe Karşılığı
IC XC	Yüce İsa
MP ΘΡ	Tanrının Annesi
IC XC NIKA	İsa kazanır; İsa'nın zaferine
EN TO NIKA	Zafer burada; bununla kazanabilirsin
Ih CRISTOS REX RETNANTIUM	İsa, krallar kralı
IhSGDS XRISTGDS bASILEGΩ bASILE	İsa, krallar kralı
EMMANOVAHA	Tanrı bizimledir
CONSTANTINOS S LEOn	Constantinos ve Genç Leon
DN IUSTINIANUS MULTUS AN'	Efendimiz Justinianus çok yaşa

4.1.Sikke Tanımı ile İlgili Terminolojik Bilgiler

Antik Yunanca nomisma ve Latince ise nummus, madeni para anlamına gelir. Bu kelimelerden türetilen bir terim olan nümizmatik, Türkçe'ye "Madeni Para Bilimi" olarak çevrilebilir. Konu olarak parayı seçen, konuya bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşan, malzemeyi sistemli bir şekilde inceleyen kişilere nümizmat diyoruz. Yanımızda bulundurduğumuz metal para da madeni para olduğundan nümizmatik çerçevesinde çok uzun zamandan beri icat edilmiştir. Nümizmatik bilimi, ticari ve hukuki işlemlerde ödeme aracı olarak kullanılan ve yetkili makamlar tarafından basılan, üzerinde tanımlayıcı notlar bulunan kabartmalı metal şeritlerin incelenmesine dayanmaktadır. Ayrıca bazı toplumlarda madalyonlar, madeni paralar, para yerine kullanılan ağırlıklar ve madeni para yerine kullanılan çeşitli nesneler de nümizmatik alanına girer. Madeni paraların ne zaman, nerede ve nasıl basıldığı, sayıları ve zamanlamaları, ekonomik hayattaki rolleri ve hukuka uygunlukları tartışılırken, nümizmatikğin tarihin önemli bir yardımcı bilim olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Nümizmatik sadece madeni para toplamakla ilgili değildir. Daha önce elde edilen bilgilerin yeniden yorumlanabilmesi ve yeni bilgilerin ortaya çıkarılması için madeni paraların kullanılması önemlidir. Sikkeler ait oldukları toplumun tarihine, dinine, sanatına, askeri, siyasi ve sosyokültürel yapısına ve yaşantısına

ışık tutar. Ayrıca madeni parayı basan otoritenin kimliğini yansıtır. Kısacası sikkeler tarihi birer belge niteliğindedir (Tekin, 1994a, s.22; Tekin, 1998c, s.1; Tekin, 2004e, s.46; Morrisson, 1993, s.8-9; Grierson,1973a, s.317).

Sikke hakkında çeşitli bilimsel disiplinlerden elde edilen veriler dışında (şehir adları ve cetveller gibi) belirli bilgilerin bulunması, sikkelerin tarih kitaplarının aydınlanmasındaki önemini göstermektedir. Madeni para; ana malzemesi metal olan, ağırlık ve miktarda değerli metaller içeren, üzerinde arması veya devlet nişanı bulunan, basılarak banknotlara yapıştırılan küçük yuvarlak (disk şeklinde) para birimidir. Öncelikle alışveriş ve ticari ilişkilerde kullanımı sağlayan değiş-tokuş ödeme şekli olan para bu formu alması zaman aldı. Madeni paraların icadından önce para kavramının bilinmediği; çünkü insanları kendi yiyecek, giyecek, silah ve benzeri aletleri kendileri yaptıkları için paraya ihtiyaçlarının olmadığı düşünülmektedir. Bu durum malların mallarla değiştirilmesi anlamına geliyordu. Değişim yapmak istediklerini bulamadıklarında eşit kıymette mal takası yapılırdı. (Yararlı eşyalar ve Hayvanlar) Zamanla hayvanlar, tahıl ürünleri ve para yerine çeşitli araçlar kullanılmıştır. Bu konuda bilinen örneklerden biri Drakhon'un (M.Ö. 624) metni hayvanların para olarak kullanıldığını belirtir. Ancak bu ödeme yöntemleri Miken döneminden (1580-1200) önce sona erdi. Bu durumun başlıca sebebi takas edilen mallarının korunmasının ve kolayca taşınmasının zor olmasıdır. Bu sebeple ödeme aracı olarak yalnızca kıymetli maden kullanımı için basılmıştır. Parasal olarak metal eşyalar (balta, çapa, kürek, mızrak, silah, tripodlar) ile mücevherler (yüzükler, bilezikler) kullanılmış olmalıdır. Avrupa, Girit ve Mısır'da yapılan kazılarda çok sayıda çift balta bulunmuş. Miken ve Truva'daki kazılarda bulunan yüzüklerin de para olarak kullanıldığına inanılmıştır (Tekin, 1998c, s.1; Tekin, 2004e, s.46; Gökalp, 2009b, s.2, Artuk, 1982, s.10).

Tarih kitaplarına göre ilk madeni paralar Lidyalılar tarafından, madeni paranın icadını Lidyalılara bağlayan çok sayıda kanıt vardır. Bu kanıtlar iki gruba ayrılabilir: yazılı antik kaynaklar ve arkeolojik buluntulardır. Sikkelerin icadı ile ilgili ilk bilgiler, Hristiyanlık öncesi yüzyılda yaşamış ve "Tarihin Babası" olarak ünlenen Halikarnaslı (Bodrum) Herodot'tan gelmektedir. Herodot'a göre altın ve gümüş sikkeleri ilk basan ve kullanan Lidyalılardır. Herodot'un altın dediği şey aslında elektronlar olmalıdır. Çünkü ilk madeni paralar elektronlardan oluşuyordu. Ayrıca MS 2. yüzyılda yaşamış olan Pollux, Xenophanes of the Colophon'dan alıntı yaparak madeni parayı kimin icat ettiği sorusuna cevap aramaktadır. Xenophanes'in madeni paranın icadıyla ilgili olarak

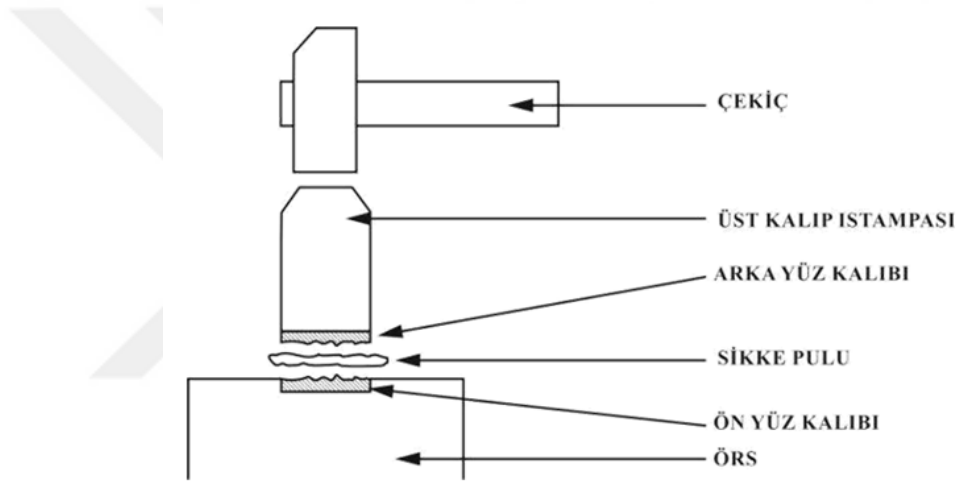
bahsettiği halklar ve milletler arasında Lidyalılardan da söz edilmektedir. Bu nedenle Herodot M.Ö. 5. yüzyıl, Xsenophanes'in M.Ö. 6. yüzyılda yaşadığı göz önüne alındığında, verdikleri bilgiler göz ardı edilmemelidir. Batı Anadolu'da, özellikle Lidya Krallığı'nın hüküm sürdüğü topraklarda yapılan arkeolojik kazılarda çok sayıda ilkel elektronik sikke bulunmuştur. Bu sikkelerin çoğunda Lidya Krallığı'nın amblemi olan aslan başı vardır. Bununla birlikte, Lidya Krallığı ile hiçbir ilgisi olmayan birçok madeni para çeşitleri farklı kültürlerden geldiği de görülür. Bu madeni paralar muhtemelen tüccarlar tarafından ticari faaliyetleri için basılmıştır. Madeni paraların neden icat edildiği sorusu aynı anda hem kolay hem de yanıtlanması zor bir sorudur. Yükümlülükler yoluyla yapılan bir ödeme aracıydı. Başka bir görüşe göre madeni paraların icat edilmesinin en kolay sebebi gündelik ödemeler yapılması amacıyla birleşik ödeme şekline duyulan ihtiyaçtı (Tekin, 1998c, s.1; Tekin, 2004e, s.46; Gökalp, 2009b, s.2; Artuk, 1982, s.10; Morkholm, 2000, s.25; W. Wallace, 1987, s.385-397; Howgego, 1998, s.1-3).

4.2. Sikke Basım Tekniği ve Malzeme

Antik sikkelerde kullanılan metaller öncelikle altın, gümüş ve bakır/bronzdu. Demir madeni ise darp için uygun bir metal değildi, ancak Mora Yarımadası'nda bazı demir para örnekleri görülmüştür. Ayrıca yazılı kaynaklar, MS 1.-4. yy.'da Klazomenai'de (Urla) ve MS 5. yy sonlarında Bizans'ta (İstanbul) demir sikkelerin kullanıldığını ve günümüze kadar da geldiği belirtilmektedir. Anadolu'da basılan ilk sikkeler, altın ve gümüş karışımı olan Elektron'dan yapılmıştır. Bugüne kadar günümüze ulaşan birçok elektron para bulunmaktadır. Klasik ve Helenistik dönemlerde ise Anadolu'da basılan sikkelerin madeni kısmen altın, ağırlıklı olarak ise gümüş ve bronzdu. Roma İmparatorluğu döneminde basılan şehir sikkeleri ise genellikle bronzdan yapılmıştı. Ancak Anadolu toprakları dışında basılan orijinal Roma sikkeleri sadece bronz olarak değil, altın ve gümüş olarak da basılmıştır. Yunanistan'da gümüş metali, Roma dönemine kadar en önemli parasal metaldi. Attica'nın Laurion gümüş madeni, Atina'nın madeni para gereksinimleri için fazlasıyla yeterliydi. Ancak gümüş madenleri olmayan Aegina, para birimi için gerekli metalleri ithal etmek zorunda kalmıştı. Peloponez Savaşı'nın sonunda Atina bile bir süre gümüş sikkelerden vazgeçerek altın sikke basmaya başladı. Gerekli metaller, Akropolis tapınaklarında bulunan altın heykellerin eritilmesiyle elde edilmişti. Antik çağda, altın ve gümüş sikke basımı azalmış, değerli maden yatakları tükenip

giderek kapandıkça bakır sikkelerin basımı artmıştı (Tekin, 1998c, s.4; Tekin,2005, s.41, 47-49; Gökalp,2009b, s.5; Morrisson,2002, s.68-69).

Sikke Basım Tekniği: İlk madeni paralar elle basılmıştır. Daha sonra eski zamanlarda oldukça basit bir atölye oluşmuştu. Atölye içinde örsler, ocaklar, teraziler, kalıplar ve çekiçler bulunuyordu. Erimiş bir metal çubuktan kesilen veya madeni para büyüklüğünde yuvarlak yassı bir şekle dökülen kaptı madeni para ısıtılır ve örsteki bir plakaya yerleştirilirdi. Arka yüzey ise doğrudan bu damganın üzerinde tutulup ve iki kalıp arasına sıkıştırılarak resim ve harf ortaya çıkarmak için bu kalıba bir çekiçle vurulurdu (Tekin, 1998c, s.4; Tekin, 2005f, s.41, 47-49; Gökalp, 2009b, s.5; Morrisson, 2002, s.68-69).

Şekil 4.2. Sikke Basım Aletleri/Nesneleri (Oğuz Tekin, 2008, s. 22).

Bir madeni paranın en önemli özelliklerinden biri, görüntüsü veya açıklamasıdır. Madeni para üzerinde, nümizmatik terimlerle "tip" olarak adlandırılan bir görüntü, madeni parayı basan kişiyi, şehri veya eyaleti tanımamıza yardımcı olur. Madeni para üzerindeki bu tanımlayıcı damgalar sayesinde geçerliliği sürmektedir. En eski örnekler, şehir damgalı veya bu tür tanımlayıcı damgalara sahip figürlerdir. Bu amblemler o kadar iyi bilinir ki genellikle açıklayıcı bir yazıya ihtiyaç duymazlar. Öte yandan MÖ 1. yüzyıla ait Sestos yazıtında belirtildiği gibi, betimleyici tip, sikkenin tanınmasında ve kabul edilmesinde önemli bir etkendi, böylece kentin simgesinin tanınabilmesini sağlardı. Çoğu tür para ise, hayvan sembolü içerikli dekoratif amaçlı olmaktan başka bir şey değildi, ancak bazılarında bir şehrin veya krallığın armasını da içeren örnekleri vardı. İlk madeni

paralar tüccarlar veya zengin aristokratlar tarafından tekelleştirildi, bu yüzden önceleri madeni paralarda bulunan tipler, bu insanlar tarafından seçilen amblemlerdi. "Fanestine İşareti (Crest)" bu tür darp için güzel bir örnektir. Daha sonra bu tür önemli olayların tekelleştirilmesine artık izin verilmeyip, bağımsız şehirlerin tekeli haline geldi. Şehrin kutsadığı tanrı veya tanrıça, şehrin mitolojisinde ve tarihinde yer alan bir figür ya da doğanın zenginliklerini temsil eden yerel bir figür yerini aldı. Bazı sikkelerin arka yüzünde de bir tanrı veya tanrıçanın atriyumu bulunabilir. Başlıca bir tip olarak görülüp ayrıca ilişkili oldukları tanrı veya tanrıça ile resmediliyordu. Örneğin ön cephede Apollon, arka cephede lırv veya ön cephede Poseidon arka cephede de trident gibi yer alıyordu (Tekin, 1998c, s.5-10; Tekin, 2005f, s.42, 49-52; Gökalp, 2009b, s.5; Morrisson, t.y, s.71-73).

Roma sikkelerine baktığımızda ise Cumhuriyet döneminde M.Ö. 211 - M.Ö. 137 yılına kadar değişmeyen bir tip ise ön yüzde tanrıça Roma'nın miğferli başı ve arka yüzde at binmiş Dioskuros betimi, daha sonra Perseusa karşı kazanılan zaferin anısı olarak arabaya binmiş Victoria olarak değişmiştir. Magistrata ait işaretler belli tiplerden farklı olup, monogramlar şeklinde ortaya çıkar ve daha sonra arka yüz betimi etrafını çevreleyen harflere dönüşür. Fakat politik görevler için gittikçe şiddetlenen çekişmelerden dolayı M.Ö. 130'lardan itibaren, memurlar arka yüzlerdeki geleneksel tiplerin yerine sistematik olarak halkı coşturan özel tipler, atalara ait betimler veya yöneticilerin icraatlarını hatırlatan betimler kullanmayı yeğlemişlerdir. Örneğin Faustusun bir denariusdaki üç çelenk Pompeiusun Afrika, İspanya ve doğuda elde ettiği üç zaferini temsil eder. M.Ö. 49'da Rubiconu geçtikten sonra Caesar, askerlerinin ücretlerini ödemek için kendi adına darp ettiği sikkelerin sayısını arttırmıştır. Bu sikkelerde Caesarın kendi genlerinden (soy, sülale) geldiği ileri sürülen Venus Victrix'i (zafer kazandıran Venüs) yüceltmekte ve Galya ganimeti ile de Caesarın son fethini anımsatmaktadır. Özellikle M.Ö. 44'den itibaren Caesar ön yüze kendi portresini koydurmuştur. Fakat benzer kişileştirmeler Grek dünyasına o kadar yabancısıdır ki, ne tiranların ne de ilk Makedonya krallarının sikke üzerinde betimlenmiş portreleri vardı. İskender, sadece Zeus'un yanında yer alıyordu. Ön yüzde, başının üzerinde bir aslan başı derisiyle tasvir edilen Herkül, muhtemelen bir kral görünümünü taşıyor ve dolaylı olarak bir tanrıyı andırıyordu. Madeni paralardaki ön ve arka yüzüne ek olarak, bazen sembol adı verilen daha küçük, ilgisiz nesneleri de görüyoruz (Tekin, 1998c, s.5-10; Tekin, 2005f, s.42, 49-52; Gökalp, 2009b, s.5; Morrisson, 2002, s.71-73).

Bizans Sikkelerinde Kullanılan Malzeme ve Özellikleri: MÖ. 5.yüzyılın sonlarında madeni paralar elektronik, altın ile gümüş madeninden basılmaya başlandı. Bronz madeni sikke ise MÖ. 5.yy'ın sonlarında darp edilmiş, kökenleri MÖ. 4.yy'a dayanır. Demir madeni ise madeni para basımına uygun bir metal olmasa da Mora Yarımadası'nda bazı demir madeni paralar bulunmuştur. Madeni para basan şehirlerin en büyük sorunu madeni ocaklardır. Antikçağ'da kıymetli madenlerin işlenmesi madeni paraların icat edilmesinden çok önce başlamıştı. Ticarete madeni para yerine altın ve gümüş gibi değerli metallerden oluşan külçeler kullanılıyordu. Madeni paranın icadından sonra değerli metaller öncelikle madeni para ve mücevher yapımında kullanıldı. Değerli metal yataklarının bulunduğu bazı şehirlerde madeni para üretimini arttırdı. Değerli maden rezervlerine sahip olmayan şehirler ise dışa bağımlıdır. Örneğin gümüş madenlerinin bulunmadığı Aegina'da madeni para basımı için gerekli metalin ithal edilmesi gerekiyordu. Antik çağda değerli maden yatakları yavaş yavaş tükendikçe, gümüş ile altın madeni basımı azalıp, bronz/bakır sikkelerin darpı da artmıştı (Tekin, 1998c, s.4).

Bakır ve Bronz Sikkeler MS. 498 - 685 zaman diliminde darp edilen ve bölgede en sık bulunan bakır follislerdir. Eski Yunan sayı sisteminde 40 nummus değerini gösteren bir M değeri sembolü vardı. 498'de İmparator I. Anastasius, 498-512 yılları arasında ilk seride, folis (8.50 g), Roma poundunun 1/36'sı olarak basılmıştır ve 20 numi veya yarım folis (4.50 g), K ile işaretlenmiş ve 10 numi veya decanumia (2, 25g) içermektedir. 512'ye gelindiğinde, follisin ağırlık ve boyutu iki katına çıktı (17.0 g) ve beş nummi birimi veya Pentanummia (2.5 g) ile basıldı. Justinianus ise follis ağırlığını (22,0 g, 43 mm) yükseltti; ancak daha sonra (MS 542/543) mali kriz Follis'in ağırlığını ve boyutunu artırdı. Heraclius (610-641) ve II. Constant (641-668) zamanlarında yarım follis ve dekanum yeniden basıldı. 675'te ise İmparator IV. Konstantin (668-685) ise ağır ve iyi tasarlanmış madeni paralar bastı. 685 ile 717 arasında, foliküller ince bir şekilde tasarlanmıştı (Tekin, 1998c, s.5-10; Tekin, 2005f, s.42, 49-52; Gökalp, 2009b, s.8-10; Morrisson, 2002, s.71-73).

Follis ile düşük birimler, madalyonun basımı yapılan darphaneyi ile yapım yerini belirten arka tarafta aşağı kısmında yer alırdı. Justinian'ın saltanatından itibaren, sikkeler arkeolojik bağlamın tarihlendirilmesinde büyük önem taşımaktadır. M veya K damgasının sol tarafında ANNO (yıl) harfleri, sağ tarafında ise dönem adı bulunurdu. Anastasius'un 498'de uyguladığı parasal reformlar, esas olarak bakır sikkelere yansdı.

Yaklaşık 350 yıl süren bu değişim sırasında, madeni paranın en büyük değeri, daha önceki küçük bakır 'numms' yerine 'foris' olarak adlandırıldı. 40 Nummia madeni paranın ön cephede büstü verilen İmparator ve arka cephede kıymetini belirtmek için büyükçe M harf bulunurdu. Küçükçe değerlerde madalyonun arkasında yazılı olarak belirtilmiştir. Bu nedenle, yarım follis (K) onun yarısı ise dekanum (I) çeyrek follis ve pentanum (E) follis ise sekizde bir değerindedir. Anastasius'un reformasyonunun ikinci aşaması iki aşamada gerçekleştirildi ve ikinci aşamada basılan Follis'in çapı ve ağırlığı değer olarak iki misli oldu. Mesela, ilk aşama folikül çap 24 mm' dir ve yaklaşık 8,5 gr ağırlığındadır. Diğer aşamada, çap 30 mm' nin üzerine çıktı ve ağırlık yaklaşık 17-18 gr'a yükseldi. Değer, darphane folikülün arkasında belirtilir, ancak I. Justinianus ve ondan sonra sikkelerin basım tarihleri bu kadranda görünmeye başladı. İmparator Isauria (MS. 717-797) zamanında bronz/bakır follis, altın paralar kadar sadeleştirildi. 5. Konstantin (MS. 741-775) saltanatının ortasında, Decanumia ve Pentanumia neredeyse basılan son nesnelerdir. 6. Konstantin (MS. 780-829) döneminde, Follis 'M' harfinin her iki yanına belirsiz XXX / NNN harfleri konuldu. İsaia ile Amorum follis'in önyüzünde yazıt yoktu. MS. 835'lerde Theophilus (MS. 829-842) 175 yıllık zaman diliminde eskimiş bakır follisleri topladı ve tekrardan yenilerini bastırdı. Bu yeni follislerde sadece 288'i altın nomizmaya karşılık gelir ve üzerinde Yunan harfleri bulunurdu. Ön yüzde törensel bir prens ve taçlı imparator tasvir edilmiştir. Arkada dört-beş satırda imparatorun adı yazılıydı. Erken Makedon hanedanı (867-969) genellikle imparatorluk figürü tasviri resmetti. Theophilus ile 2. Nikephorus Phocas (MS. 963-969) zaman diliminde aynı tür folyolardan çokça üretilmiştir. Anonim Follis'in yayınlanması, Makedon hanedanından imparator İoannes Tzimiskes (MS. 969-976) zamanında (MS 867-1056) başladı. Anonim Follis, kendisinden önceki yüzyılın madeni paralarından ayıran iki temel özelliğe sahipti. İlk olarak, bakır sikke üzerinde bir İsa portresi ve daha sonra altın sikkelerinde sembolü olmuştur. İkincisi ise herhangi bir imparatorun adıyla basılmamışlardı (Tekin, 1998c, s.5-10; Tekin, 2005f, s.42, 49-52; Gökalp, 2009b, s.5; Morrisson, 2002, s.71-73).

Anonim follislerin kökleri araştırmacılar tarafından 15 gruba (A-N) ayrıldı. Son üç grup hariç tüm grupların yayın sırası artık biliniyordu ve sıralama alfabetiktir. "A2 Grubu" madeni para grubu, çeşitli süslemelere sahip olmaları nedeniyle diğer Anonim Follis'lerden farklıdır. Üslubu farkı olarak adlandırılan bu özellik, , ön yüzde İsa'nın halesindeki haçın kolları ve arka tarafta alt alta dört sıra biçiminde İncil'in kapağının dekorasyonunun varyantı görülür. A2 derecesi dışındaki tüm derecelerdeki madeni paralar,

gruplarındaki diğer tüm madeni paralarla neredeyse aynıdır. Ancak Bellinger'in Corinth'te bulunan malzemeye dayalı A2 grupları listesine göre, A2 gruplarının 50 ila 60 varyasyonu vardır. Ancak, Dumbarton Oaks ve Whitmore Koleksiyonlarının Alfred R. Bellinger ve Philip Grierson tarafından düzenlenen Bizans sikke katalogları Bellinger'in listesine göre revize edilmiş ve tablolaştırılmıştır. 1092'de Aleksios, anonim follislerden kurtuldu ve çukursuz küçük, yassı madeni paraları dolaşıma soktu. Altın tetarteronu andıran paralar tetarteron olarak bilinir. 12.yüzyılda Constantinopolis ve Selanik'te üretilen sikkelerde imparatorların büstleri ya da ayakta resmedilişi, öteki kısımda ise isa, meryem, azizler veya monogramlar bulunurdu. 13.yy sonuna gelince tetarteron bakır paralar gibi önemini kaybetti. 2. Andronikus ve 3. Andronikus (MS. 1328-41) zamanlarında "assarias" ismi verilen düşük bakır sikkeler görülmekteydi. İki imparator her yıl Assaria modelini değiştirerek nadir, hasarlı, korumasız ve tekrar üretilemez örneklerle sonuçlandırmışlardır. İmparator V. John tarafından 1367'de ise tedavüle çıkarılan gümüş 'stavrat'ın yanı sıra iki bakır ünite de bulunmaktadır (Tekin, 1998c, s.5-10; Tekin, 2005f, s.42, 49-52; Gökalp, 2009b, s.5; Morrisson, 2002, s.71-73).

Altın ve gümüş sikkeler, altın solidus (4.54 gr) nomisma olarak adlandırılan; nomismata (çoğul; nomismata çoğul) ve üçte bir altın tremissis (1.35 gr) gümüş, çoğunlukla gün ışığına çıkarılmıştır. Küçük boyutlu gümüş sikkeler, 5. ve 6. yüzyıllarda esas olarak Batı darphaneleri tarafından basılmıştır. 615'te Herakleios (610-641) gümüş bir hexagram (6,75 g ve 24 solidus'a eşdeğer) çıkardı. Herakleios ve II. Contan'ın (641-668) hexagramı kazılar sırasında keşfedildi. İlk heksagramın önyüzünde İmparator Herakleius ile oğlu Herakleius Konstantin bir tahtta otururken tasvir edilmiştir. Arka yüzünde üç rakamlı bir haç (bir altın sikkeden esinlenilmiştir) ve efsanevi $\theta\epsilon\upsilon\varsigma\ \alpha\delta\iota\upsilon\tau\alpha$ ROMANIS (dEUS AdIUTA ROMANIS ("Tanrı Romalıları yardım etsin") vardır. Bizans İmparatorluğu'nda para birimi olarak kullanılan Follis, özellikle bakır sikkeler için kullanılan bir terimdir. 498 yılında, 420 Copper Follis bir Altın Solidus değerindeydi. Ancak, Anastasius 512'de Follis' in ağırlık katı ikiye çıkarılarak 210 Follis' in 1 Solidus değerine eşdeğer olmasını sağladı. Justinian ise 538'de, bu oranı 180 Follis = 1 Solidus olarak güncelledi. Bu değişiklikler, Bizans ekonomisinin ve para politikalarının zamanla nasıl şekillendiğini ve imparatorluğun ekonomik stratejilerindeki dönüşümü gösterir. 540'tan sonra, Bizans İmparatorluğu'nda Follis'in değeri düşürüldü ve birkaç başarısız reform geçirdi. Bu dönemde, özellikle ekonomik sıkıntılar ve enflasyon nedeniyle sikkelerin değerini artırma çabaları çoğu zaman başarısız oldu. Ancak, Orta Bizans

dönemi için en ideal değişim oranı, 1 Solidus = 288 Follis olarak kabul edilmiştir. Bu oran, ekonomik istikrarın sağlanmaya çalışıldığı bir dönemi yansıtır ve Bizans'ın para birimi politikasında bir denge arayışını gösterir. Bu oran, imparatorluğun para biriminin alım gücünü ve ekonomik dengesini anlamada önemli bir gösterge olarak kabul edilir. Üçüncü yüzyılın ekonomik krizinden sonra I. Konstantin (306-337) hükümdarlığı döneminde dolaşıma giren solidus, o dönemde dolaşımdaki tüm altın sikkelerden daha ağır olan yaklaşık 4.40 ağırlığında üretti. Solidus, Roman Libra'nın 1/72'si ağırlığında ve 24 karat (keration, Latince "siliqua") olarak belirlenen bir altın sikkeydi. Bir Roman Libra, 327,45 gram ağırlığında iken, bir karat 0,189 gramdır. Karat, yalnızca ağırlık ölçümü için kullanılan bir birim olup, çok küçük bir değer taşıdığı için madeni para olarak basılmamıştır. 6. ve 7. yüzyıllarda, Bizans İmparatorluğu'nun doğusunda (özellikle Phocas, Herakleios, II. Konstantin ve IV. Konstantin dönemlerinde) ve batısında (özellikle Sicilya'da) 20 karat ve 22 karat saf altından sikkeler basılmıştır. Bu tür paralara "hafif solidus" denir ve genellikle madalyonun arkasında bir işaretle bu özellik belirtilirdi. Bizans para teorisi, bir altın sikkesinin kıymeti, o sikkenin kapsadığı altın miktarınca yani külçenin saflığına ve metal içeriğine dayandığı varsayımına dayanıyordu. Bu prensibe göre, Nomisma (altın sikkesi) altı yüz yıl sonra bile aynı ağırlık ve saflığı koruyarak kullanılıyordu. Ayrıca, "OB" ifadesi, Grek sayı sistemine göre 72 anlamına gelir. Solidus'un yarısı olan 'semmissis', 2.25 gram ve üçte biri olan 'tremissi' ise 1.52 gram ağırlığındaydı. Bu sistem, Bizans para birimi düzeninin ve altın sikkelerin farklı değerlerini belirleyen bir ölçü birimi olarak kullanılmıştır. İmparatorun büstü her iki birimin önünde tasvir edilirken, Victoria öncelikle profilden ve arkada tasvir edilmiştir (Grierson, 1999c, s.6-7-10-11; Tekin, 1999, s.38-66-67; Tekin, 2005f, s.67; DOC 2/1, s.17; Gökalp, 2009b, s.13).

9. yüzyılın sonlarında, bu iki cildin basımı durdurulmuştur. Daha sonraki yüzyılda altın solidus ikonografisinde büyük bir değişiklik görüldü. Phocas portre geleneği, daha sonra ise Herakleius (MS. 610 - 641) ve imparator halefleriyle birlikte görülebilir. Arka tarafta ise haç, özellikle madalyonun birliğini vurgular. Solidus'un bezemesinde basamak üzerinde bir haç vardır, Semmissis'in bir küre üzerinde bir haçı ve Tremissis'in düz bir haçı vardır. II. Justinianus ile birlikte İsa'nın büstü görünmeye başladı. Nikephoros'a (MS. 963 - 969) kadar Solidus'un ağırlığı, kalitesi ve boyutu aynı kaldı. Öte yandan II. Nicephorus, "tetateron" (nomisma) adı verilen Solidus'tan daha hafif bir madeni para tanıttı. Tam ağırlıktaki altın paralar histamenon (ya da nomisma) olarak biliniyordu.

Tetarteron ve histamenon sikkeleri görünüşte önemli ölçüde benzerdi, ancak II. Basileios (MS. 976-1025) döneminde histamenon uzun ve ince bir formda basıldı. Buna karşın, tetarteron sikkeleri daha küçük ve kalın yapıydı. Nomisma'nın ayarı ve kalitesi, 4. Michael (MS. 1034-1040) döneminde bozulmaya başladı. 1071'deki Malazgirt Meydan Muharebesi'nde yaşanan yenilgi ve sonrasında I. Aleksius (MS. 1081-1118) zamanında, nomisma'daki altın miktarı hemen hemen % 75 oranında azaldı. Bu büyük düşüş sonucunda, 1092'de bir para reformu gerçekleştirilmek zorunda kalındı. Yeni düzenlemeyle birlikte, dolaşımdaki nomisma'nın yerini, "Hyperion" adı verilen yeni bir altın para aldı. Ancak bu sefer, altının saflığı 24 karat yerine 20 karat olarak belirlenmişti. Hyperion'lar, nomisma'dan farklı olarak, bir tarafı içbükey ve diğer tarafı dışbükey (düzensiz) şekilde basılmıştı. Bu tür sikkeler, nümizmatik literatürde "Skyfates" (çukur) olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca, 9. Konstantin (MS. 1042-1055) döneminde, ilk içi boş sikkeler basılmıştı ve bunlar, içi boş histamenon olarak biliniyordu. Bu, Bizans sikkeleri tarihindeki ilginç bir gelişmeydi ve zamanla bu tarz sikkeler daha da yaygınlaştı. Hyperion elektronlarının üçte biri Aspyron-Trachy'dir ve 48'i Alexius (MS. 1081-1118) döneminde dolaşan Billon-Trachy'dir. Bu birimlerin değerli metal oranları Hyperion için % 87 altın, Electron Aspyron Trachy için % 30 dan % 10 u altın ve Viron Trachy için % 6 dan % 2 si gümüştür. Latinlerin Konstantinopolis'i işgali (MS. 1204-1261) ve İznik III John'un (MS. 1222-1254) sürgündeki saltanatı sırasında hyperionun altın derecesi 16-18 karat'a düşürüldü. Konstantinopolis geri alındıktan sonra, Hyperion sikkelerinin saflığı giderek azalmaya başladı. 8. Mikhael (MS. 1259-1285) zamanında Hyperion'un saflığı 15 karat'a, 2. Andronikus (MS. 1285-1330) zamanında ise 12 karat'a kadar düştü. En son, 5. John (MS. 1341-1391) döneminde altın Hyperion sikkeleri 11 karat saflıkla basıldı ve böylece 1350'lerde Bizans altın sikkeleri tamamen sona erdi. Başlangıçta basılan altın sikkeler, yaklaşık olarak %98-95 saflığa sahipti. Ancak, 14. yüzyılın ortalarından itibaren belirgin bir saflık düşüşü yaşandı. Bu durum, Bizans ekonomisinin zor durumda olduğu ve para biriminin değer kaybettiği bir dönemi işaret eder. Bizans gümüş sikkeleri ise, altın ve bakır sikkeler kadar yaygın olarak basılmamıştır. Bizans para sisteminde gümüş sikkelerin rolü, özellikle 6. ve 7. yüzyıllar arasında önemli ölçüde değişmiştir. Gümüş sikkelerin üretimi ve kullanımı, dönemin ekonomik şartlarına göre şekillenmiş ve altın ile bakır sikkelerin yanında daha az basılmıştır (Grierson, 1999c, s.13-16; Tekin,1999, s.39-40; DOC 2/1, s.17; Gökalp, 2009b, s.14; Harl, 2002, s.24-25).

Ostrogot ve Vandal yönetimi altında İtalya ve Kuzey Afrika'da gümüş sikkeler çok önemliydi; ancak 6. yüzyılda gümüş sikkeler Doğu'da ise çok sınırlıydı. Gümüş sikke, ticari ve törensel olarak nadiren görülürdü. Özellikle İtalya'da II. Justinianus (615 ile 680) zamanında Doğu'da çok sayıda ağır gümüş sikke basıldı. Batıda sadece soluk gümüş sikkeler vardı. Herakleios'tan sonra, sembolize edilmemiş gümüş sikkeler, ekonomik bir işlevi olan küçük küpürler halinde basılmıştır. Siliqua ve miliarenses (gr. miliaresion) ise bir zamanlar dolaşımdaydı. I. Justinianus döneminde, Siliqua Solidus'un 1/24' ü, Miliarensis ise 1/12' si kadar değerindeydi. 615 yılı, İmparator Herakleios gümüş sikkeleri tekrardan düzenledi ve üretimini artırdı. Özellikle Pers Savaşları sırasında, birçok kiliseden toplanan gümüş sikkeler, hazineye kazandırıldı ve yeni gümüş sikkeler basıldı. Bu süreç, Bizans'ın mali durumunu iyileştirmek için yapılan bir dizi ekonomik düzenlemenin parçasıydı (Grierson, 1999c, s.13-16; Tekin, 1999, s.39-40; Gökalp, 2009b, s.14-15; Harl, 2002, s.24-25).

Bu yeni gümüş paralara "Heksagram" adı verilirdi. Heksagram, Roma İmparatorluğu döneminde basılan tüm madeni paralardan daha büyük olup, 6.84 gram ağırlığındaydı. Ancak Heksagram, 8. yüzyılın başlarında aşamalı olarak dolaşımdan kaldırıldı. Kısa ömrüne rağmen, Siliqua ve Miliarensis'ten daha çok sık basıldı. III. Leon ve oğlu V. Konstantin (720-741), bu sikkeleri üretmeye devam etti ve piyasaya sürdü. Sasani drahmileri gibi, bu paralarda yalnızca bir haç ve ortak imparatorların isimleri ile yazıları bulunuyordu. İlginç bir şekilde, baskılarında tek bir imparatorun adı yer almadı. Theophilus (MS.829-842) dönemine kadar Heksagram basılmaya devam etti. Michael (MS. 811-813) döneminde ise Myrialesion'daki yazıtlar üzerine 'Romanion' (Romalı) ve 'Basileos' (İmparator) kelimeleri ilave edilmiştir. Myrialesion, I. Aleksius'un saltanatı boyunca dolaşımda kaldı. 11.yüzyılda, daha küçük boyutlarda da basımları yapıldı. I. Aleksius'un 1092' de gerçekleştirdiği reformlardan sonra, gümüş sikkeler eski değerini ve kalitesini kaybetti. Fakat bu dönemde %7 gümüş içeren içi boş bir madeni para basıldı. Bu para, bir aspron trachy olarak bilinir ve altın Hyperion sikkesinin 1/48' i değerindeydi. I. Manuel (MS. 1143 - 1180) döneminde, aspron trachy' nin değeri daha da düştü ve 1300'lerden sonra 2. Andronikus (MS. 1282 - 1328) yeni bir gümüş sikke olan bazilikon'u tanıttı. Bu, Bizans sikkelerinin evriminde önemli bir adımdı. Venedik gümüşü "ducat"ına benzer, ancak daha büyüktür ve içi boş değildir. Yaklaşık 50 yıllık süreçten sonra ortadan kaybolan bu madeni para, Hyperion'un 1/12'si değerindeydi. V.Ioannes (MS. 1341-1391) zamanında altın paraların yerine Hyperion adı verilen gümüş paralar aldı. Silver

Hyperion, aynı adı taşıyan Altın Hyperion'un yarı fiyatı kıymetindeydi. Bu madeni para 'Stavraton' olarak da bilinir. 1/2 ve 1/8'lik iki alt katmanda basılmıştır (Grierson,1999c, s.13-16; Tekin,1999, s.39-40; Gökalp, 2009b, s.14-15; Harl, 2002, s.24-25).

4.3. Sikkelerde Betimleme

4.3.1. İmparator tipleri

Bizans sikkelerinde, önden veya yandan bakıldığında imparatorun bir büstü veya heykeli vardı. Örneğin I Justinian ve II Justinian, Eşleriyle resmedilmesi istenildiğinde, imparatorlar genellikle oturur pozisyonda tasvir edilmiştir. 7. yüzyılda ise hakim olan anlatım figüratif tiptir. Bu türün ilk örneklerinden farklı olarak özellikle bakır ünitelerde kullanılanlardan çok farklı Maurice'nin Cherson'da (Kırım) basılan "Aile Madeni Parası" basımı başlatıldı. Konstantin ve Theodora bu sikkelerin üzerinde ayakta durmaktadır. Bu kullanım Phokas ve Leontia heykelli sikkelerde de kopyalanmıştır. Daha sonra bakır birimlerinde yaygın olarak kullanılan profil büstü yerine ön büstün kullanılması yaygınlaştı. Isauria ve Amorium hanedanları döneminde tek veya çoklu büstler tercih edilen formlardı. Makedon hanedanlığı döneminde ayakta duran figürler sıklıkla kullanılmıştır. İmparatorun ayakta duran tek heykeli, imparatorluğun doğusunda, I. Basileios'un nadir bulunan solidus sikkesinde görülebilir. Ayrıca, III. Leon ve V. Konstantin dönemlerinde de nadiren bu tür sikkeler bulunabilir (DOC 3/1, s. 97-98-107-109-110; DOC 2/1, s. 68; Tekin, 1996b, s. 48-50; Gökalp, 2009b, s. 20).

Roma İmparatorluğu ve erken Bizans dönemine ait sikkelerde, genellikle ön kısmında imparatorlar ve arka kısmında ise ikinci grup figürler betimlenirdi. Bu gelenek, II. Justinianus' un saltanatına kadar sürdü. Ancak Justinianus, madalyonun ön kısmına İsa'nın bir temsilini, arka kısmına ise kendisinin bir temsilini yerleştirdi. Bu, Bizans sikkelerinde dini ve imparatorluk imgelerinin birleşimini simgeler. Daha sonra dini figürler (İsa, evliyalar vb.) sikkeler üzerinde kullanılmaya başlayınca uygulama farklı biçimde devam etmiştir. Bu, 11. yüzyılda iç bükey sikkelerinde açıkça görülmektedir. Madalyonun dışbükey yüzünde ise dini görüntüler de yer almaktadır. Yine de "haç" motifi dini bir imge de olsa ikincil bir tür madeni para olarak üzerinde kullanılmıştır. Çoğu sakalsız ve kullanılan bıyıklar, yüzün düzgünlüğünü bozacak yoğunluklarda uygulanmazdı. Ancak sakallar her zaman fiziksel görünümle ilişkilendirilmezdi. Bu

gelenek, iki müşterek imparatorlardan daha yaşlı olanın madeni parada solda ve daha genç olanın sağda resmedilmesi ile sürdürülmüş ve burada dindar olmayan iki kişiyi içermektedir. Bu kural, bir istisna dışında hemen hemen tüm madeni paralar için aynı kalır. Geleneksel olmayan tek örnek'tir. X. Konstantin ve Eudocia'nın Follis'inde de görülür. Bu paralar imparatoriçe ve imparatorun nerede olması gerektiğini gösteriyor. Eudokia'nın kocasından sonra, İsa ya da ilahi bir imparatorla taçlandırılmış olarak tasvir edildiğinden önemli bir ilişki kuruluşudur. İsa ya da aziz, madalyonun yanında izleyicinin sağındadır. Bu kısmen pratik uygulamadan kaynaklanmaktadır. Bu düzenleme, İsa'nın veya bir azizin tacı sağ elinde bulunmasını sağlar. Bu tür bir tasvir, I. Romanus ve III. Ioannes Tzimiskes gibi imparatorları içeriyordu. Ayrıca, Romanus, VI. Michael ve X. Konstantin'in taç giyme törenlerinin tasvirlerinde de görülmektedir. Farklı bir tasvirde ise, Başmelek Mikail ve Selanik İmparatoru IV. Mikail'in Histamenon'unda Başmelek solda yer almaktadır. Ancak bu uygulamanın, Başmelek'in 4/3 profil almasıyla ilgili bir tercihe dayandığı düşünülebilir (DOC 3/1, s.107-109-110; DOC 2/1, s.69; Tekin,1996, s.48-50; Gökalp, 2009b, s.21).

İmparatorlar genellikle madeni para tasvirlerinde loros giyerler. Loros imparatorluk elbisesi, kilise yapılarında mozaik süslemelerde de görülür. Ayrıca II. Justinianus'un Solidus'unda görülen ve ön yüzünde İsa'nın bir temsili bulunan bir kostüm bulunur. Justinianus'un hem loros hem de chlamis giydiği bir örnek vardır. Birden fazla imparatoru tasvir eden madeni paralarda, müşterek imparatorlar benzer karakterlere sahip olabilir (Haçlı eldivenleri, Akasya, uzun haç). 9. yüzyılda madeni paralarında imparatorun işareti olarak güçlü bir haç tasvir ediliyordu. İki imparator arasına uzun bir haç gibi bir nesne yerleştirildiğinde, büyük el genellikle küçük elin üzerine yerleştirilir. Bazı örnekler hariç tutulduğunda durum böyleydi. Sikkeler, imparatorun oturduğu üç tip imparatorluk tahtını tasvir ediyordu: Bunlar, lir şeklinde taht, genişçe ve yüksekçe kavisli taht ve geniş ve yüksek kalaslı tahttır. Palaiologos hanedanının sikkelerinde tasvir edilen imparator tipinin iki ayrı dönemi vardır. Birincisi 1261'den itibaren başlayan kalıp değiştirme devam ediyor. Bunlar ayakta duran figürler (tek başına veya müşterek imparatorlarla birlikte), önden görünümün 4/3'ü (tek başına veya müştereklerle birlikte), oturan figürler (çoğunlukla yalnız), diz çökmüş figürler (İsa veya Meryem'den önce), proskinezi (İsa'dan önce veya Meryem) tipleri görülür. Bu çeşitli imparatorluk tipi, ikinci dönemde tezat oluşturuyordu. 1360 sonrasında, bu ikinci dönemin belirgin tipi, imparatorun ön büstüdür. Bu tarz, neredeyse 11. yüzyıldan beri görülmemiştir. Ayrıca

kubbeli taç ve yakalı bir imparator tasviri de yenidir. Bununla birlikte, ayakta duran küçük figürler ve çok nadiren at sırtında imparator tasviride vardır. Palaiologos sikkesinin bir diğer özelliği de Nimbus geleneğinin yeniden canlanmasıdır. Bu gelenek, 7. yüzyılın başlarında sona erdi, ancak genellikle altın madalyonlarda, konsül solidus ve gümüş sikkelerde varlığını sürdürdü. Andronikos döneminde de bu gelenek devam etti (DOC 3/1, s.107-109-110; DOC 2/1,s.69; Tekin,1996, s.48-50; Gökalp, 2009b, s.22).

4.3.2. İkonografik betimlemeler

1. ve 2. yüzyıl sikkelerinde profil tasviri geleneğini uzun süredir miras alan bir İmparatorluk Roma sikkesi, Licinius zamanında madalyonun ön yüzündeki değişim, ön büstün tanıtılmasıyla başladı. 4. yüzyılın ilk yarısı ve 5. yüzyılda, Konstantin sikkesinde 4/3 cepheli büst kullanılmıştır. Ancak tam süreklilik devam etmedi. 5. yy'dan sonra profil büstlerden ön büstlere geçiş görülmektedir. 6. yüzyılda cepheden, büst'e tam bir geçiş olmuş ve profil sikkelerde 7 adede kadar küçük alt birim sikkeler halinde basılmıştır. Bizans sikkelerinin ön yüzünde imparator I. Justinianus (527-565) bulunurdu. Sikkenin yüzeyine imparatorun portresi çizilirken, yavaş yavaş imparatorun akrabaları ortaya çıktı ve onlar da portre yerine tam boy bir görüntü olarak resmedilmeye başlandı. Bazen ön planda iki veya üç figür de görülebilirdi. (Tekin, 1999d, s.29; Hahn, 1975, s.59).

İmparatorlar, tek başlarına veya gücü paylaşan bireyler (veya ailelerle) ile madeni paralar üzerindedir. II. Justinianus ve eşi Sophia, Herakleios ve oğlu olarak ayakta veya birlikte otururken resmedilmiştir. İmparator, oğullarının tahta geçmelerini garanti altına almak için onları ortak imparator olarak ilan ederlerdi. Herakleios sikkelerde iki oğluyla birlikte tasvir edilmiştir. Sikke üzerinde birden fazla portre varken, portreleri birbirinden ayırmak için bıyıklı tasvirli edilmiş ve protokole göre imparatorlar yerleştirilmiştir (Hahn, 1975, s. 59-60; Tekin, 1999d, s.29-30).

İsa tasvirleri ilk olarak geç Roma dönemi sikkelerinde ve ayrıca düğünler için basılan solidalarda görülür ve kullanımları çok nadirdir. Büst şeklindeki madeni paranın ana türü olarak İsa'nın tasviri, Justinianus dönemine denk gelir. Bizans sikkesi İmparator II. Justinianus döneminde darp edilen sikkelerde bulunan iki farklı İsa tipi, tasvir tipolojisinde ilk sırada yer almakta ve ikonografik değerden çok politik değer taşımaktadır. Sikkelerde İsa imgesi kullanılarak imparator elinde tuttuğu sembolle önden arkaya tasvir edilmeye başlanmış ve madeni paranın küpür değerini temsil etmiştir.

Basileios zamanından kalma bir altın sikke de "tahtta oturan İsa" tasvirini içeriyordu. VII. Konstantin zamanında, İsa cepheden bir büst olarak temsil edildi. Bu temsil 1028 yılına kadar altın sikkelerde kullanılmıştır. Sikkelerde İsa'nın farklı türleri tasvir edilmiştir. Demirel Gökalp, İsa tasvirlerini dokuz türe ayırır. Lir tahtı, kare tahtı ve arkalıksız taht tasvirlerinde, İsa genellikle önden büst şeklinde, sol eli göğsünün altında bir kitap tutarken ve kitaba doğru dönük olarak tasvir edilmiştir. Alternatif olarak, sağ eli kutsama pozisyonunda kaldırılmış ve sol elinde bir İncil tutan bir figür de yer alır. Bu tasvirler, İsa'nın fiziksel özelliklerine (sakalı, kıvrıkcık veya düz saçları), duruşuna, elbisesine ve İncil'i tutuş biçimine göre farklı gruplara ayrılabilir. Nimbus üzerinde tasvir edilen İsa, himation giyer ve sol elinde bir İncil tutar. Souppedion'da tasvir edilmeyen benzer bir İsa figürü de bulunur. Bu tip İsa tasviri, ilk olarak İmparator Theodora'nın saltanatı sırasında görülmüştür. İsa figürü, genellikle dizlerine kadar gösterilmiş ve bu tür tasvirler 8. Mikail dönemine kadar devam etmiştir. Himationlu, sakallı, nimbuslu, tunik giymiş ve haç ile sol elinde bir İncil tutan İsa figürü, sağ elini kutsama pozisyonunda kaldırır. Bu tip genellikle anonim olarak tasvir edilmiştir ve en son, 3. Nicephorus döneminde görülmüştür (Gökalp, 2009b, s.35-38; Ünal, 2010b, s.88-89, DOC, 3/1, s.146).

Jüstinyen dönemine ait sikkelerde, İsa'nın iki farklı tasviri vardır; ancak 9-11. yüzyıllar arasında bu türlerin sayısı dokuza yükselmiştir. Bu türler şunlardır:

Şekil 1: İsa'nın "lirli bir taht" üzerinde oturduğu tasvir.

Şekil 2: İsa'nın kare taht üzerinde sunumu.

Şekil 3: İsa'nın "sırsız taht'ta tasviri.

Şekil 4: Ayakta duran İsa figürü. İsa heykeli ilk olarak İmparator I. Aleksius ve II. Aleksius dönemlerinde görülmüş ve Theodorus döneminde sona ermiştir. Bu tasvirin üç farklı çeşidi vardır:

a. İsa, Khalkitis: Khalke'deki İsa tasvirine benzediği için bu şekilde adlandırılmıştır. İsa burada sakallı, kolobionlu ve himation giysisiyle tasvir edilmiştir. Sağ elini kutsama pozisyonunda kaldırır ve sol elinde bir İncil tutar. İsa'nın kafasının arkasında hale yerine haç vardır ve ayrıca bir nimbus temsili de bulunur. Bu tür tasvir, İmparator III. Ioannes zamanında ve taklit edilen sikkelerde yer alır.

b. İsa, Souppedion: Souppedion'da tasvir edilen İsa sakallı ve halelidir. Kolobion ve Himation giymekte olup, sol elinde bir İncil tutar. Souppedion'da tasvir edilmeyen benzer bir İsa figürü de vardır. Bu tarz, ilk olarak İmparator Theodora döneminde başlamış ve

ardından X. Konstantin, I. Manuel, II. Ioannes, I. Aleksius ve III. Aleksius dönemlerinde devamı sürmüştür. Bu tipin kullanımı VIII. Michael döneminde sona ermiştir.

c. İsa, Antiphontes: İsa figürü dizleri boyunca gösterilmiş. Nimbus, tunik ve Hymation giyen, sakallı ve haçlı bir figürdür. Sol elinde bir İncil tutar ve sağ elini kutsama pozisyonunda kaldırır. Bu tasvir ilk kez İmparatoriçe Zoe döneminde sikkelerde karşımıza çıkar. Bu tip, Anonim follislerde de yer alır ve en son III. Nicephorus döneminde karşımıza çıkar. Bu İsa tipinin dışında, Latin paraları üzerinde de İsa'nın orantılı bir şekilde konumlandırılmış tasvirleri bulunur. Ayrıca, İsa'nın ayakta duran bir imparatorla birlikte tasvir edildiği örnekler de vardır. Bu figürler, İsa'nın imparator olarak taç giydiğini gösterir. İsa burada sakalı ve halesiyle, tunik ve himation giysileriyle tasvir edilir. Sol elinde bir İncil tutarken, imparator ise labarum, kılıç veya haçlı eldiven gibi eşyalarla tasvir edilir.

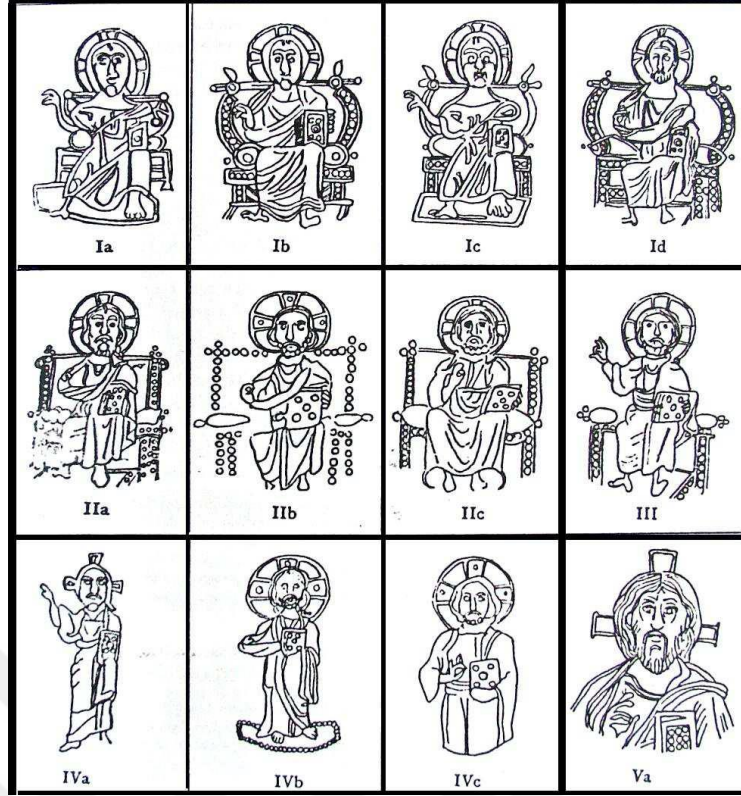
Şekil 5: Sol eli göğsünün altında, sağ eli ise göğsünün üstünde bir kitap tutan önden büst şeklinde tasvir edilen İsa örneği. Bu tipler, İsa'nın fiziksel özelliklerine (sakalı, kıvrıkcık veya düz saçları vb.), duruşuna, giyimine ve kitap tutuşundaki farklılıklara göre alt gruplara ayrılabilir.

Şekil 6: Önden büst şeklinde betimlenmiş bir İsa örneği. Kitap, sol elde göğüs hizasında, sağ el ise vücudun önünde yer alır.

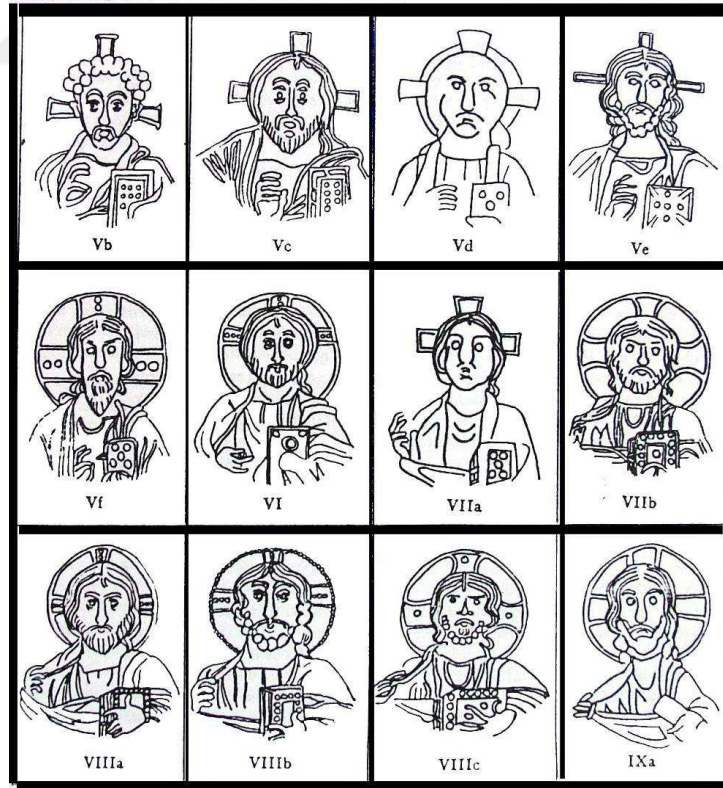
Şekil 7: İsa'yı büst olarak tasvir eden bir örnek. Sol elinde bir kitap tutarken, sağ elini pelerinini kaldırmak için kullanır.

Şekil 8: Madeni paralar üzerindeki en yaygın tasvirlerden biri olan, "Pantokrator" tasviri. Bu türde, İsa'nın uzun saçları ve dolgun sakalı vardır. Genellikle bir kolobion ve üzerine himation giymekte, sağ elini kutsama pozisyonunda kaldırmaktadır. Sol elinde genellikle bir İncil tutar ve başının arkasında bazen nimbuslu, bazen de nimbussuz bir haç yer alır. Bu tasvir, II. Justinianus dönemine ait olup, III. John'la sona erer.

Şekil 9: Parşömen tutan İsa figürü. İsa, parşömeni sol elinde tutarken sağ elini kutsama pozisyonuna kaldırır. Bu tip, Anonim G ve Nikephoros Bryennius follislerinde yer alır.

Şekil 4.3. İsa Betimlemeleri (DOC 3/1,1973,s.152).

Şekil 4.4.İsa Betimlemeleri (DOC 3/1, 1973, s.153).

Meryem betimlemesi ilkin İmparator 6. Leon zamanında (MS. 886-912) görülmüştür. Meryem bu paralarda orantılı şekildedir. Daha sonra, VII. Konstantin (MS 913), Meryem'in göğsünde Nikopoeus tipi-İsa suretinde bir madalyon tuttuğu tip olarak tasvir edilmiştir. Meryem büstleri, Nikiforus (MS 963-969) ve Ioannes (MS (969-976) dönemlerinde imparatorların yanında yer alır. II. Basileios (MS 976-1025) döneminde, Nikopoeus tipi yeniden ortaya çıkar. Sikke üzerinde Meryem'in en güçlü tasviri III. Romanos (MS 1028-1034) döneminde bulunmuştur. Meryem, Romanos'un Solidus'unda dururken, Romanos tacını takar. Tetratheron'da ise Nikopoeus'ta, Meryem figürü tasvir edilir. Ayrıca, İsa figürlü madalyonu tutan Meryem büstü (Nikopoeus), kucağında bebek İsa'yı taşıyan Meryem (Hodegetria) ve ellerini yukarı kaldırarak ayakta duran Meryem (Blakhernitissa) gibi diğer Meryem betimlemeleri de mevcuttur. (Gökalp, 2009b, s.35-38; Tekin, 1999d, s. 30-31; DOC 3/1, s.169-171).

10-11.yüzyıllarında görülen Meryem betimlemeleri altı katagoriye ayrılmıştır:

- 1- Oranslı duruşlu Meryem (Blakhernitissa)
- 2- Oranslı duruşlu ayakta Meryem
- 3- Oranslı duruşlu Meryem, göğsünde İsa madalyonu yer alır (Episkepsis)
- 4- Meryem ve İsa madalyonu tutmuşken (Nikopoeus)
- 5- Ayakta Meryem çocuk İsa'yı tutarken (Hodegetria)
- 6- Büst veya ayakta durur vaziyette bir imparator ile beraber Meryem

1081'den önce Komnenos döneminde, ayakta duran veya büst şeklinde Meryem'in varyasyonları bulunur. Meryem ya oturmuş ya da Hogio Solitissa tipinde tasvir edilmiştir. Palaiologos Dönemi VIII. Michael'in hyperpionu, Konstantinopolis'in surlarında Meryem orantısız olarak resmedilmiştir. Episkepsis olarak bilinen Meryem tipi bu dönemde uygulanmaktadır. Meryem yüksek arkalı bir tahtta oturuyor ve genellikle Episkepsis tasviri mühürlerde kullanımı görülmüştür (DOC 3/1,s.169-171; DOC 5/1,s.75-76).

Azizlerin ve diğer önemli şahsiyetlerin tasvirleri, Bizans sikkelerinde Hristiyanlığın ünlü ve popüler azizlerinin tasvir edilmesi yakın zamanda görülür. Aziz'in ilk tasvirinin ismine dikkat edersek, aynı ismin imparatorun sikkelerinde de tasvir edildiğini görebiliriz. Bizans sikkelerinde görülen ilk aziz, 4.yüzyılda Konstantinopolis piskoposu olan Aziz İskender'dir. Aziz İskender, İmparator Alexander'ın Solidus'unda (MS. 912-913) imparatoru taçlandırırken tasvir edilmiştir. Aziz Michael'ın tasviri ise ilk olarak IV. Michael'ın Histamenon'unda (MS 1034-1041) yer almış ve bu sikkelerde aziz,

kanatlı bir baş melek olarak betimlenmiştir. I. Isaac ve III. Ioannes dönemlerine ait büst örnekleri de mevcuttur. Aziz Andronikus, Efes'in soylu ailesinden bir üye olarak tanınır ve ilk kez II. Andronikus'un tetrasında (MS 1282-1328) tasvir edilmiştir. Aziz Demetrius ise ilk kez I. Aleksius Komnenos' un (MS. 1081-1118) Selanik'te basılan sikkelerinde ve Paleologos dönemine ait sikkelerde görülür. Aziz Demetrius, bir tahtta oturmuş, ayakta durmuş veya kendisiyle imparator arasında bir haç veya labarum tutarken ya da Selanik şehrinin maketini taşıyan bir figür olarak tasvir edilmiştir. Bizans sanatında en sık tasvir edilen azizlerden biri olan Aziz George, sikkelerde büst, ayakta ya da bir imparatorla birlikte betimlenmiştir ve ilk kez II. Ioannes Komnenos (MS. 1118 - 1143) döneminin sikkelerinde görülmüştür. Denizcilerin ve çocukların koruyucu azizi olarak bilinen Myra Başpiskoposu Aziz Nikolaos'un ilk tasvirleri, İznik İmparatorluğu döneminde sikkelerde yer almıştır. Askeri azizlerden biri olan Aziz Theodorus ise, ilk kez İmparator I. Manuel Komnenos'un (1143-1180) sikkelerinde büst şeklinde tasvir edilmiştir. İmparator I. Isaac ve II. Ioannes Dukas dönemlerinde ise Aziz Theodorus, yarı boydan betimlenmiştir. Ayrıca, Vaftizci Yahya, V. Ioannes Palaiologos (MS. 1341-1391) ve VI. John Kantakouzenos (MS. 1347-1352) dönemine ait sikkelerde de yer almıştır. Konstantin ve Helen figürleri ise, ilk kez İmparator Aleksios Angelos'un (MS. 1195-1203) sikkelerinde tasvir edilmiştir. Bunun yanı sıra, Cherubim'in iki veya dört kanatlı melekler olarak, Seraphim'in ise altı kanatlı melek figürleri olarak tasvirlerine II. Andronikus (MS. 1282-1328) dönemine ait sikkelerde rastlanmaktadır (Gökalp, 2009b, s.35-38; Tekin, 1999d, s. 30-31).

Aziz İskender, sikkelerde tasvir edilen ilk azizdir. 4. yüzyılda Konstantinopolis'in piskoposu olan İskender, Solidus'unda (912-913) imparatorun başına bir taç takarken betimlenmiştir. Bu sikkelerde aziz, sakallı, uzun bir tunik giymiş yaşlı bir adam olarak gösterilmiştir. Aziz Mikail'in tasviri ise, ilk kez İmparator IV. Michael'ın (MS 1034-1041) Histamenon'unda yer almaktadır. Bu sikkelerde Aziz Mikail, kanatlı bir baş melek olarak betimlenmiştir ve uzun kollu bir tunik giymektedir. Başmelek Mikail'in tasvirleri, büst, yarım boy veya tam boy figürler şeklinde bulunabilir. Ayrıca, imparatorla birlikte de tasvir edildiği görülmektedir. Büst tasvirlerinde genellikle divitision ve loros giysisiyle yer alır. Sağ elinde bir kılıç, asa veya mızrak tutarken, sol elinde üzerinde haç bulunan bir küre taşımaktadır. Bu tasvirler, İmparator I. İshak ve III. Ioannes dönemlerine ait sikkelerde de yer almaktadır. Tam vücut olarak tasvir edilen Başmelek Mikail, bazen kısa bir askeri tunik ve sagio giymiş, bazen de tümenler ve basit bir loros ile tasvir edilmiştir.

Sağ elinde, omzunun üzerinde taşıdığı mücevherlerle süslü bir baston, labrum veya kılıç tutarken, sol elinde yine üzerinde haç bulunan bir küre taşımaktadır. Bu tasvirler, İmparator I. İshak ve III. Ioannes'in saltanatında görülmektedir. Aziz Andronikus, İmparator Diocletianus döneminde, Anazarbos'ta işkence gören ve Efes'li bilinen bir aile ferdi olarak tanınan bir azizdir. İlk kez II. İmparator Andronikus'un tetrasında (MS 1282-1328) tasvir edilmiştir. Bu sikkelerde Aziz Andronikus, kıvrıkcık saçlı ve sağ elinde göğsüne yerleştirilmiş bir haç tutan genç bir figür olarak betimlenmiştir. Aziz Demetrius, İmparator Maximianus döneminde Selanik'te şehit düşen kutsal bir savaşçıydı. İlk kez I. Aleksius Komnenus'un (MS 1081-1118) Selanik'te bastırdığı kutsal sikkelerde ve daha sonra Paleologos döneminde Selanik Darphanesi'nde yer alan sikkelerde görülmüştür. Aziz Demetrius, sikkelerde bir tahtta otururken veya ayakta dururken, kendisi ile imparator arasında bir haç tutarken ya da Selanik şehrinin maketini tutarken tasvir edilmiştir. Genellikle madeni paralarda sakalsız ve haleli olarak betimlenen Aziz Demetrius, askeri azizlerden biri olup, atlı savaşçı olarak da tasvir edilmiştir. Bu tip tasvirler, sikkelerdeki ilk figürlerden biri olan imparatoru da içermektedir. I. Manuel Komnenos'un (MS 1143-1180) sikkelerinde büst şeklinde yer alırken, aynı zamanda yarım boy imparatorlar Isaac I, II. Theodoros ve Ioannes Dukas dönemlerine ait sikkelerde de görülmektedir. Bu sikkelerde azizler sakalsız ve haleli olarak betimlenmiş, kısa bir askeri tunik, zırh ve sagion giymişlerdir. Sağ ellerinde mızrak, sol ellerinde ise kalkan tutmaktadırlar. Aziz Georgios, Bizans sanatında en sık tasvir edilen azizlerden biridir. Sikkelerde genellikle ayakta veya imparatorun büstü şeklinde tasvir edilmiştir. İlk kez II. Ioannis Komnenos'un (MS 1118-1143) sikkelerinde yer almıştır. Bu tasvirlerde Aziz Georgios, sakalsız ve haleli olarak betimlenir; kısa bir askeri tunik, zırh ve sagion giyer. Ayrıca, denizcilerin ve çocukların koruyucu azizi olarak bilinen Aziz Nikolaos, Myra'nın başpiskoposudur. İznik İmparatorluğu dönemine ait sikkelerde yer alan ilk tasvirinde Aziz Nikolaos, yaşlı, sakallı ve haleli bir şekilde betimlenmiş olup, genellikle piskopos cübbesi giymektedir. Aziz Tryphon, Frigya'da şehit edilen bir aziz olup, adı ilk kez İmparator II. Theodoros Laskaris'in (MS 1254-1258) ve VIII. Michael Palaiologos'un (MS 1259-1282) sikkelerinde yer almaktadır. Bu sikkelerde Aziz Tryphon, sakalsız ve haleli olarak tasvir edilmiştir ve bir tunik ile kolobion giymektedir (DOC 3/1, s.174 ve 243; DOC 5/1, s.77-81).

Ahiya Peygamberi Ahijah (3 Kral 11: 29) II. Andronikos Palaiologos Bazilikası'nda imparatorun yanında dururken tasvir edilmiştir (MS 1282-1328). Vaftizci

Yahya'nın ayakta duran figürü Vaftizci Yahya'nın tasvirleri Bizans sikkelerinde iki kez görülüyor. Bunlardan ilki V.John Palaiologos (MS 1341-1391) ve Papa VI. Ioannes Kantakouzenos (MS 1347-1352) tarafından, diğeri ise V.Ioannes Palaiologos tarafından tasvir edilmiştir. Bazilikon'un üzerinde tasvir edilen aziz, bir hale takıyor. Uzun saçları ve uzun sakalı var. Aziz, kısa bir tunik giyiyor ve sağ eli göğsünün üzerinde yer alıyor. Sol elinde bir haç ve bir kitap tutan aziz, ikinci tasvirinde ise yine ayakta, haleli, uzun saçlı ve sakallıdır. Kısa bir tunik giymektedir. Sağ eli yukarıyı işaret ederken, sol elinde bir haç tutar. Konstantin ve Helen, Bizans resimlerinde genellikle haçın her iki yanında tasvir edilirler. İsa'nın çarmıha gerildiği haçı Kudüs'ten İstanbul'a taşıyan imparator ve imparatoriçe oldukları için aziz kabul edilmişlerdir. Sikkelerde, Konstantin ve Helen, Patrik'in uzun haçını aralarında bir kaide üzerinde veya tek başlarına, hafifçe sağa bakacak şekilde tutarken tasvir edilirler. Her ikisi de genellikle işlemeli loros ve taçlarla betimlenir. Ayrıca, Konstantin ve diğer imparatorları tasvir eden sikkelerde, uzun bir ataerkil haç, ucunda yıldız bulunan bir mızrak ve aralarında haç bulunan dekoratif bir dudak ya da küre yer alır. Bu tür tasvirler, ilk olarak III. Aleksios Angelos'un (MS 1195-1203) zamanında ve daha sonra Manuel Ducas döneminde görülmektedir. Kerubim ve Seraphim, iki veya dört kanatlı melekler olan kerubiler ve altı kanatlı melekler olan seraphimler, ilk kez 13. yüzyılın ortalarında ve 8. yüzyılda madeni paralarda tasvir edilmiştir. Bu figürler, özellikle Michael'ın (MS 1259-1282) ve II. Andronikos'un (MS 1282-1328) sikkelerinde yer almaktadır (DOC 5/1, s.77-81).

Melek tasvirlerinde, hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte melek tasvirleri Hıristiyanlığın sembollerinden biri haline geldi. Eskiden Roma sikkelerinde bulunan pagan kültler (tanrılar, tanrıçalar ve kişileştirmeler) artık Bizans sikkelerinde görülüyordu. Bununla birlikte, Viktoria dönemi pagan kültürü, I.Anastasius'un solidus'unda hala görülüyordu. Ayrıca II. Justinianus solidus'un arka yüzünde kullanılan muzaffer heykelin cinsiyeti yoktu, ancak çoğunlukla erkek bir baş melek temsiline dönüştürülmüştür. Birçok sanatsal açıdan betimlenen melek figürleri, kanatlı insan biçiminde betimlenmiştir. Bu varlıklar, parlak ve hızla hareket eden ışıklar olarak tanımlandıkları için, görsel olarak bu şekilde temsil edilmiştir. Melekler, semavi dinlerde Allah'a kulluk ve ibadet etmek için var olan soyut varlıklardı. Bu varlıkların aynı zamanda Tanrı ile insanlar arasında aracılık yaptıklarına da inanılmaktadır. Bizans sikkelerinde melek tasvirlerinin kökeni I. Justinus dönemine kadar gitmektedir. I. Justinus 'un saltanatı, Bizans sikkeleri için bir değişim dönemi olarak kabul edilir. "Zafer Meleği"nin

bu yeni tasviri, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında yaygınlaştı. I. Justinus'un saltanatı sırasında Victoria'nın yerini bir melek alır, ancak görünüşü hemen kaybolmaz. Özellikle daha küçük birimlerde kullanılmaya devam eder ve zamanla giderek azalır. En son ise Herakleios'un sikkesi üzerinde görülmüştür. Bizans sikkeleri üzerindeki melek heykelleri boydan boya ayakta görülmektedir. Ayakta duran bir heykel şeklinde tasvir edilen melek, önden gösterilir ve genellikle palyum ile tunik giyimlidirler. Sağ elinde uzun bir asa veya haç tutarken, asanın ucunda bir Christogram bulunur. Sol elinde ise bir küre tutar (Hahn, 1973, s.38-39; Pehlivan, 2010, s. 102-103; Çantay, 2008, s.94; Tekin, 1999d, s. 30-31).

Victoria tasvirinde yaygın olarak kullanılan Victoria tipine ait tanrı ve tanrıça tasvirlerine Hristiyan Bizans İmparatorluğu sikkelerinde rastlanmaz ve böylece Konstantinopolis dışında yerlerin coğrafi kişileştirmeleri, Bizans sikkelerinin pagan geleneğinden kaybolmuştur. Ancak kanatlı Victoria (muzaffer) tipinin kullanımı genellikle pagan geleneklerinde kült amaçlardan ziyade politik amaçlarla kullanılmış ayrıca Anastasius'un sikkelerinde de kullanılmaya devam etmiştir. Victoria heykeli, Justinian sikkelerinde bir meleği temsil ettiği kabul ediliyor. İki Victoria tasviri nadiren karşı karşıya gelir. Victoria heykeli ilk olarak Solidus'ta Anastasius zamanında ve daha sonra da I. Justin'de görülmüştür. Ayakta tasvir edilen Victoria, bir tunik, palyum veya chiton giyer ve bir asa tutar. Oturan Victoria, yine I. Anastasius, I. Justinus, I. Justinian, II. Justinian dönemlerinde görülmüştür. Oturan Victoria genellikle çıplak olarak tasvir edilir. Kalkanlarda ve ganimet anıtlarında "XXXX" olarak yazılır. Yürüyen Viktorya tasvir figürü, aynı imparatorluk tremesisini takip eder. Phocas'ın Semisis ve Tremesis'i ile başlar ve Herakleios'un madeni parasıyla biter. Victoria'nın koşan figürü yalnızca İmparator I. Anastasius ve I. Justinianus dönemlerinde görülür. Bu figür, zaferin simgesi olarak bir çelenk, çapraz bir küre veya bir palmiye ağacıyla betimlenmiştir. Ayrıca, birbirine bakan iki Victoria figürü sadece I. Justinianus'un Solidus'ünde yer alır ve aralarında uzun bir haç bulunur (Hahn, 1973, s.38-39; Pehlivan, 2010, s. 102-103; Çantay, 2008, s.94; Tekin, 1999d, s. 30-31).

Konstantinopolis tasvirinde, kendisini pagan tasvirlerinden simgeleyen bir madeni paranın üzerinde görülür. Bir elinde kalkan ve mızrak vardır. Justinian sikkelerinde Şehrin askeri yönü, şehrin başında miğfer, tunik giyimli, diğer tarafında haç tutan ve Dünya ile hâkimiyetinin bir simgesi olan dini liderler tarafından vurgulanan tasvirler bulunur (Hahn, 1973, s.38-39; Pehlivan, 2010, s. 102-103; Çantay, 2008, s.94; Tekin, 1999d, s. 30-31).

Christogram tasvirinde, Christogram, İsa'yı simgeleyen bir monogramdır. İlk olarak Magnentius (MS 350-353) dönemindeki geç Roma sikkelerinde ortaya çıkmıştır. I. Anastasius'tan itibaren Bizans sikkelerinde de kullanılmaya başlanmıştır. Christogramlar, bazen meleklerin ve imparatorların asalarında, bazen de kürelerde tasvir edilmiştir. Diğer bazı örneklerde ise ayrı bir tip olarak yer almıştır (DOC 2/1, s.94-95).

Haç tasvirlerinde, Haç Bizans sikkelerinin ana dini unsurudur. İsa'nın çarmıha gerilmesini simgeleyen haç, I.Theodosius (MS 379 - 395) zamanında, haç, imparatorluk törenlerinde değerli bir sembol haline gelmiştir. İsa'nın ölümüne karşı kazandığı zaferin bir simgesi olarak haç, aynı zamanda imparatorun düşmanlarına karşı kazandığı zaferin de sembolü olmuştur. 5. yüzyılda Geç Roma sikkelerinde haç ya tek başına ya da bir küre üzerine resmedilmiştir. 6. yüzyılın sonlarına gelince haç, doğu sikkelerinde sıkça görülen dini sembol haline gelmiştir. Bizans sikkelerinde, haç genellikle imparatorluk tacında, asada veya kürenin ucunda, madalyonların arka yüzlerindeki değer harflerinde ve bazen tek başına yer alır. Haç, özellikle ikonoklazm döneminde ana tip olarak en yaygın şekilde kullanılmıştır. Haç, Victoria heykelinin yerini almış ve II. Tiberius döneminden Herakleios dönemine kadar düzenli olarak altın birimlerinde kullanılan zıt tip haline gelmiştir. Bu tür haçların örnekleri I Justinianus ile başlar ve Theodorus zamanına kadar devam eder (Gökalp, 2009b, s.39-40; Çantay, 2008, s.95; Tekin, 1999d, s. 32).

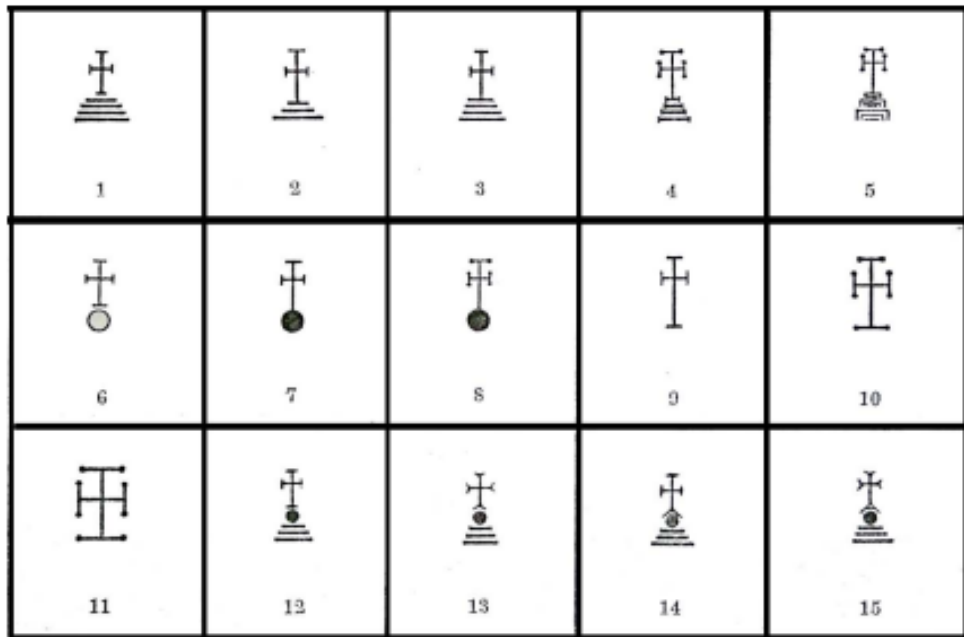
Bizans sikkelerinde dört ana haç türü bulunur ve bu türlerin çeşitli varyasyonları da mevcuttur. Ancak en sık kullanılan dört haç türü şunlardır:

1.Sade Haç: Haçın kollarının eşit uzunlukta olduğu (Yunan Haçı) ya da haçın dikey kolunun kısa olduğu örneklerdir. Sade haç genellikle basamaklar üzerinde, tek başına ya da bazen hilal veya çelenk gibi süslemelerle çevrili bir bordür içinde, noktalardan oluşarak tasvir edilir. Bu haç türü, kıymetli taşlarla veya noktalarla süslenmiş olabilir. Sade haç örnekleri, I. Justinianus döneminden başlayıp II. Theodoros dönemine kadar görülür (Gökalp, 2009b, s.39-40; Çantay, 2008, s.95; Tekin, 1999d, s.32).

2.Patrik Haçı: Ana haçın üst kolu üzerine eklenen ikinci bir haç ile oluşturulan haç tipidir. Bu haç türü, sikkelerde genellikle tek başına bir kaide üzerinde ya da basamaklar üzerinde tasvir edilir. Ayrıca, noktalardan veya çiçeklerden oluşmuş süslemelerle dekore edilmiş örnekleri de bulunmaktadır. Patrik haçı ilk kez Theophilos döneminde görülmüş ve sonrasında VI. Leon ile I. Aleksios dönemlerinde de sikkelerde yer almıştır (Gökalp, 2009b, s.39-40; Çantay, 2008, s.95; Tekin, 1999d, s.32).

3.Latin Haçı: Bu haç türü, haçın dikey kolunun uzun olduğu ve haç kollarının uçlarının düz olduğu bir yapıya sahiptir. Latin haçı genellikle bir kaide üzerinde ya da kaidesiz olarak tasvir edilir. Kaide üzerindeki örneklerde hilal veya bitkisel süslemeler yer alabilir. Bazı örneklerde, Latin haçının kollarının uçlarında birer küre bulunabilir ya da kolların kesişim yerinde ikinci bir haç tasvir edilebilir. Latin haçı tasvirleri, ilk kez anonim follislerde görülmüş ve IV. Romanos dönemine kadar devam etmiştir (Gökalp, 2009b, s.39-40; Çantay, 2008, s.95; Tekin, 1999d, s.32).

4.Potent Haç: Bu haç türü, her bir kolunun sonunda dikey kısa bir çubuğun bulunduğu haçtır. Potent haç, Bizans sikkelerinde çok çeşitli şekillerde betimlenmiştir. Bazı örneklerde sade olarak, bazı örneklerde ise çelenk içinde yer alır. Ayrıca, basamaklar, kaideler, globus (dünya küresi) üzerinde ve palmiyeler arasında da tasvir edilen örnekleri vardır. Genellikle, Potent haç tipi, 7. ve 8. yüzyılda gümüş hexagram sikkelerinde sıkça görülür (Gökalp, 2009b, s.39-40; Çantay, 2008, s.95; Tekin, 1999d, s.32).

Şekil 4.5.Potent Haç ile Varyasyon Tipleri (DOC 2/1, 1968, s.97).

İmparator I. Nicephorus döneminde potent haç yeniden canlandırıldı. Kaide ve küre için haç kullanımı ise 9. yüzyılda son bulmuştur. İki imparator arasındaki merdiven, kaide veya küre üzerinde güçlü bir haç da tasvir edilmiş tasvirleri de vardır. Bu tür haç türü ilk olarak İmparator tarafından kullanılmıştır. 2. Tiberios ve III. Dukas zamanında

bu tür sona erer. Potent haç, madeni paralar için en yaygın haç türüdür. Leon'un giysisinde kullanıldığı da görülmüştür. Bu gelenek gövde, çapraz kol ve kol uçlarının oranlarında çok az değişiklikle neredeyse iki yüzyıl boyunca VI. Leon'un saltanatı süresince devam etmiştir. Çapraz kolların kesiştiği yerde madalyasında kullanıldığı örnekler de vardır. Bu gibi durumlarda, İsa'nın yerine yerleştirilmiş imparatorluk madalyonunun temsillerini de görüyoruz. Bizans sikkelerinde bu ana tiplerin yanı sıra harfle biten haçlar da görülmektedir ve II. Justinianus dönemini ile sona ermiştir. Diğer bir tip, İmparator Herakleios zamanında kullanılmış kaideli veya kaidesiz, uçları çatallı haç örneğidir. Bunun dışında 3. Leon, 6. Leon ve 7. Konstantin zamanından kalma, bazen basamaklarda ve kaidelerde bulunan, kolun ucunda küçük bir haç bulunan bir haç türü de vardır. Bu tür haç bazen bir imparator ile bir baş melek veya bir imparator ile bir imparatoriçe arasında bir kaide veya küre üzerinde yer alır. Benzeri haç şekli 2. Nicephorus, 10. Konstantin, 7. Michael ve 3. Nikephorus zamanında da görülmüştür. Aziz Basil zamanında, haç çok zengin bir şekilde dekore edilmiştir. Haç genellikle dünyanın üstündedir ve dünyanın altında bir hilal vardır. Kaide, haç ve çeşitli bitkisel motiflerle süslenmiştir. 11.yüzyılda, haç, gümüş birimin normal tipi olmaktan çıkmış ve Anonim follisler ile bakır birimlerde daha çok harfler ve sembollerle süslenerek öne çıkmıştır. Haç kullanımı, İsa'nın çarmıha gerildiği ağacın, yani "canlı ağacın" sembolü olarak önemli bir anlam taşımaktaydı. Ortaçağ sanatında sıkça rastlanan bu motif, fildişi, metal işçiliği ve mimari plastiklerde de yaygın olarak kullanılmıştır (DOC 2/1, s.68; DOC 3/1, s.99-115; Gökalp, 2009b, s.39-42).

4.3.3. Nesneli bezemeler

Askeri kostüm, paludamentum, zırh ve sagions, sikkeler üzerinde askeri üniforma olarak tasvir edilmiştir. Paludamentum: Basit bir mor renkli uzun askeri pelerindir. Genellikle zırhın üzerine giyilip ve fibula ile sağ omuza sabitlenirdi. Bilek hizasına kadar iner. Sagion, fibula ile boyun mesafesinde sabitlenen ile sırtı örtmek amacıyla omuzların arkasına atılan küçük bir parudamentum pelerinidir. 12. yüzyıldan itibaren kullanılan Sagion, Ritüeller Kitabı'na göre bir imparator tarafından özel zamanlarda giyilen altın veya mor bir askeri pelerindir. Bu tür pelerin, ön büstte genellikle sadece zırh ile birlikte gösterilir. 12.yüzyılın sonlarına doğru, ön büstler, paludamentumlar ve zırhlar bir arada kullanılmaya başlandı. Geleneksel profil büstlerde,

baş tamamen profilde (sağa bakan), vücut ise 4/3 profilde gösterilir. Bu şekilde, imparatorun sadece sağ omzu değil, göğsü ve sol omzu da görünür. Ön zırhın büstü, sol omuzda bir kalkanla donatılmıştır ve kalkanın üst kısmı genellikle süvari olarak tasvir edilir. Zırh ve paludamentum modelinde, kalkansız temsil, İmparator Mauricus'un 2. tip Solidus'unda bulunur. Bu sikkelerde imparatorun sol omzundaki askı bir fibula ile kapatılmıştır. Paludamentum vücuda sarılır ve bu tür tasvirler Phocas ve Herakleios zamanlarında da yaygınlık kazanmıştır. Fakat 613' ten sonra IV. Konstantin ve III. Tiberius'un madalyonlarında, sadece zırhlı büstün 4/3'ü gösterilir. Paludamentumlu, zırhlı giyim ve profil büstlerinde imparatorun başında bir taç vardır. Bununla birlikte, zırh ve ön büst örneklerinde, imparatorun kafasında düz veya tüylü taçlı bir miğfer ve bir taçla çevrili bir miğfer de yer alır. IV. Konstantin döneminde üç tip başlık kullanılmıştır. İlk olarak, 6. yüzyılın başlarında Solidus'ta popüler olan diadem miğferi kullanılmıştır. Bu tasvirlerde imparator, bir mızrak taşımaktadır. Diğer başlık türleri ise kron ve geleneksel kalkan örnekleridir (Tulay, 2001, s.131; Sevcenko, 1991, s.1251; Ball, 2005, s.18; DOC 2/1, s.53-58-78; DOC 3/1, s.120-125; DOC 4/1, s.102; DOC 5/1, s.65-69; Tekin, 1994a, s.24; Gökalp, 2009b, s.24-25).

IV. Konstantin'in haleflerinden ikisi, diğer türdeki tasvirleri tercih etti, ancak III. Tiberius, zırhlı bir şekilde geri döndü. Tiberius, madeni paralarının üzerinde miğfersiz bir taç takarken, vücudunda omuzlarının önünde bir mızrak taşır. Bu tip büst, Anthemius'un Solidus'undan (467-472) sonra kullanılmamıştır. Mızrak pozisyonundaki bu değişiklik, imparatorun sağ omzu için yeni bir tasarım gerektiriyordu ve bu da omuz şeridinin kullanım dışı bırakılmasına yol açtı. Bir imparatoru askeri üniforma içinde tasvir etmek yaygın bir gelenek olsa da, genellikle sadece bakır sikkelerde görülür. Benzer iki seri, MS.629 - 631 yılları arasında Herakleios, II. Constans ve III. Tiberius'un "Heykel" örneklerinde görülebilir. Herakleios'un sikkelerinde detaylar oldukça nettir. İmparator, püsküllü, diz boyu deri zırh giymekte olup, botları bacaklarına kadar uzar ve sol eli kalçasına dayanır. III. Tiberius'un sikkelerinde ise imparator, omuzlarından sırtına kadar uzanan bir paludamentum takarken, zırhını neredeyse ayak bileklerine kadar giymektedir. Geleneksel olarak, bir imparator kalkanlı bir madeni para üzerinde tasvir edildiğinde, kalkanı düşmüş düşmana mızrak saplayan süvarinin basitleştirilmiş bir görüntüsü yer alır. Askeri kıyafet tasvirleri, 8. yüzyılın başlarındaki sikkelerde de kullanıldı ve 11. yüzyılın sonlarında yeniden ortaya çıktı. MS. 717 - 720 yılları arasında III. Leon'un gümüş tören parasında, kalkan ve haçlı bir kask takan zırhlı bir süvari tasvir edilmektedir. Bu tasvir,

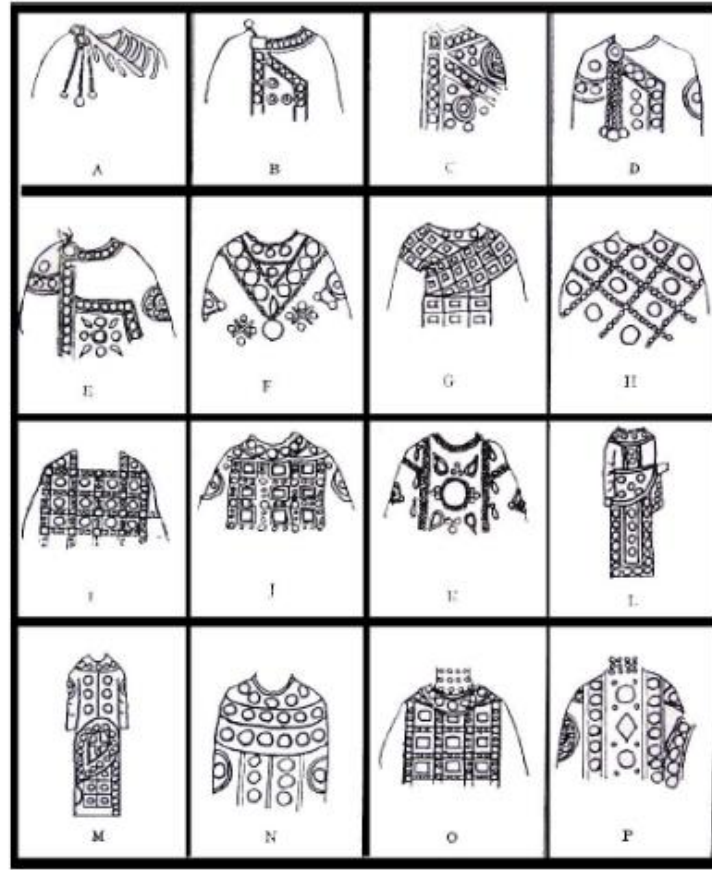
imparatorun bakır birimleri için de benzer şekilde kullanılmıştır. British Museum'daki III. Leon'un gümüş parasındaki kalkan, atlı tasviri yerine Christogram içerir. III. Leon'dan üç yüzyıl sonra, artık madeni paralarda askeri figürlere yer verilmemiştir. Ancak, 11. yüzyılda sınırlı da olsa yeni bir askeri tip yeniden ortaya çıkmıştır. Bu tipte, geleneksel kalkan ve mızrağın yerine kılıç kullanılmıştır. Bu sikkeler iki gruba ayrılabilir. İlk grup, IX. Konstantinos, VII. Michael ve III. Nicephorus'un Miliales'lerinde görülen tipte yer alır. Bu tasvirde, imparator ayakta betimlenir. İmparator, kuşaklı bir tunik giymekte olup, askeri pelerini omuzlarının arkasında ve yuvarlak bir broşla bağlıdır. İmparator, kılıcının kabzasını sol eliyle kınına sokarken, sağ elinde uzun bir haç tutmaktadır. Kask yerine ise taç takılmaktadır. Diğer bir askeri üniforma örneği ise I. Isaac Tetarthra'da yer alır. Bu sikkede de imparator benzer bir zırh giymektedir, ancak duruşu önceki örneklerden daha caydırıcıdır. Kılıcını yere koymuş ve sağ elinde haçlı bir küre tutmaktadır (Tulay,2001, s.131; Sevcenko,1991, s.1251; Bailly, 2005, s.18; DOC 2/1, s.53-58-78; DOC 3/1, s.120-125; DOC 4/1, s.102-156; DOC 5/1, s.65-69; Tekin, 1994a, s.24; Gökalp, 2009b, s.24-25).

Sivil kostüm, Geleneksel sivil kostüm Chlamyth'tir. Chlamyth, sağ omzuna bir fibula ile bağlanan ve sağ omzu açık bırakan uzun bir pelerindir. Kısa versiyonları ise eski zamanlardan beri askerler, avcılar ve atlılarca giyilmiştir. 6.yüzyılda, Chlamyth askeri bir giysi olmaktan çıkmış ve mahkemenin ana kostümü haline gelmiştir. Chlamyth, askeri ceketten tablion adı verilen bir parça ile ayrılır ve farklı renklerde olabilir. Menekşe, imparatorluk taç giyme töreniyle ilişkilendirilir ve aynı zamanda nişanın önemli bir parçasıdır. Solidus üzerinde Chlamyth ile bezeli ilk imparator büstü, Herakleios'tur. Taç ve Chlamyth, Herakliyen dönemindeki Twobust Solidus'ta kullanılan miğfer ve paludamentum örneğini yerinden edebilir. 613 yılında henüz kullanılmasa da, Herakleios'un ayakta duran tasvirinde bu giysi net bir şekilde görünmektedir. 8. ve 9. yüzyıldaki madeni paralarda Chlamyth, sağ omuzda bir küresel fibulayla bağlanıp ve bu fibulaya üç zincir veya boncuk asılırdı. Makedon Hanedanı'na ait sikkelerde, Chlamyth'in iki farklı tipi gösterilmektedir: Basit ve karmaşık. Geleneksel basit tipi, üç zincir ve bir fibulayla bağlıdır. Chlamyth'teki ilk büyük değişiklik, VI. Leon'un portresinde görülür. Bu sürümde, Chlamyth'in yan kenarlarında inciller bulunur ve boyun kısmında tablalı bir tip mevcuttur. Fibula ise sağ omuzda bağlanmamış, bir kitle olarak tasvir edilmiştir. Benzer şekilde, Alexandros tarafından kullanılan elbise, Romanos Solidus ve Follis'te de yer alır. I. Romanus'tan sonraki yarım yüzyıl boyunca, Chlamyth'nin ayrıntılı bir tanımı

yoktur. Ancak bu dönemde, Chlamyth'ler geleneksel fibula kolyesiyle tasvir edilmiştir. IX. Konstantin zamanında, Histamena ve Tetratera sikkelerinde yeni bir Chlamyth modeli uygulanmıştır. Bu yeni modelde, Chlamyth'in kenarları boncuklarla kaplanmış ve ortası yapraklar ile boncuklarla süslenmiştir. 12.-13.yüzyıl sikkelerinde, Chlamyth sınırlı da olsa kullanılmaya devam etmiştir. Chlamyth, bu dönemde güçlü kenarlarla işlenmiş ve masa alanı küçültülüp bunun yerine tek bir nokta veya mücevher yerleştirilmiştir (Tulay, 2001, s.131; Sevcenko,1991, s.1251; Ball, 2005, s.18; DOC 2/1, s.53-58-71-75-78; DOC 3/1, s.120-126; DOC 4/1, s.151-152; Whitting, 1971b, s.298; Tekin, 1994a, s.24; Gökalp, 2009b, s.24-25).

Konsül kostümü, Romalılar tarafından giyilen ayrıntılı bir pelerin olan loros, Bizans zamanında konsül giysisi olarak kullanılmıştı. Hem imparatorlar hem de imparatoriçeler tarafından giyilen deriden yapılmış lorosun gelişimi, Roma İmparatorluğu döneminde konsoloslardan tarafından giyilen "toga" veya "trabea" gibi geleneksel kıyafetlere dayanır. Loros, üst gövdeyi saran ve X şeklinde düzenlenmiş bir yapıdadır. Her iki tarafı işlemeli olan bu uzun atkı, vücudun ön tarafından başlayarak ayak bileklerine kadar sarkar. Şal, sağ omzun üzerinden vücudun önüne geçer ve ardından sağ kolun altından, sol omzun üzerinden geçirilirdi. Bu düzenleme, vücudun arka tarafında da haç şeklinde bir görüntü oluşturur. Bu konsül elbisesinin, İsa'nın örtüsü ve dirilişi ile ilişkilendirildiği söylenir. Yani loros, pahalı kumaşı ve renkleri ile imparatorun zenginliğini simgeler. Ayrıca, dini sembolizm açısından, imparatorun dünyadaki dini rolünü ve Tanrı'nın yeryüzündeki koruyucusunu temsil ettiği kabul edilir. Bazı araştırmacılar, loros'un Chlamyth'ten daha yüksek bir siyasi öneme sahip bir nesne olduğunu öne sürmüşlerdir. Loros'un popülaritesi Bizans döneminde birkaç aşamadan geçmiştir. I. Anastasius'un ve Justinus'un konsolosluk kıyafeti sikkelerinde loros görünmezken, II. Justinian'ın sikkelerinde loros net bir şekilde tasvir edilmiştir. Daha sonra Phocas, Heraclius, Heraclenus, II. Constans ve IV. Konstantin gibi imparatorlar da loros giymiş ve bu tasvirler sikkelerde yer almıştır. Loros'un sikkelerdeki kullanımı, 11. yüzyıla kadar devam etmiştir. IX. Konstantin'in Histamena'sında, imparatorun göğsünün önünde X şeklinde bir işaret bulunan konsolosluk kıyafeti görülebilir. Ancak lorosun başka bir örneği 10. yüzyılın ortalarında ortaya çıkar. Bu basit loros, oldukça zengin bir şekilde dekore edilmiştir. Sikkelerde rahatlıkla tasvir edilen bu lorosun karakteristik özelliği, göğüs üzerine giyilmesi ve göğsün önünde dikey ve yatay bezemelere sahip olmasıdır. Bu bezemelerde, yatay ve dikey olarak kesişen iki sıra şerit vardır.

Aralarındaki kesişim noktaları, göğsün ön kısmında dört sıra noktalı bir dekorasyon oluşturur. Farklı şekillerde tasvir edilen loroslar, Romanos'un Solidus'unda da görülebilir. Bu tasvirlerde, sandığın önünde zırha benzeyen bir levha ve levhanın ortasında dairesel bir işleme bulunmaktadır. İmparatoriçe Zoe' nin Histamenon' unda ve Theodora'nın Histamenon' da görülen bir başka loros örneği, geniş yakasıyla çizgili olup, göğüse kadar iner. Yakalı lorosların başka bir örneği de Theodora'nın Altın Mührü üzerinde, tek bir yatay yaka şeridi ile çevrilmiş olarak bulunmaktadır (Tulay, 2001, s.131; Sevcenko, 1991, s.1251; Bailly, 2005, s.18; DOC 2/1, s.53-58-78; DOC 3/1, s.120-125; DOC 4/1, s.102; Tekin, 1994a, s.24).

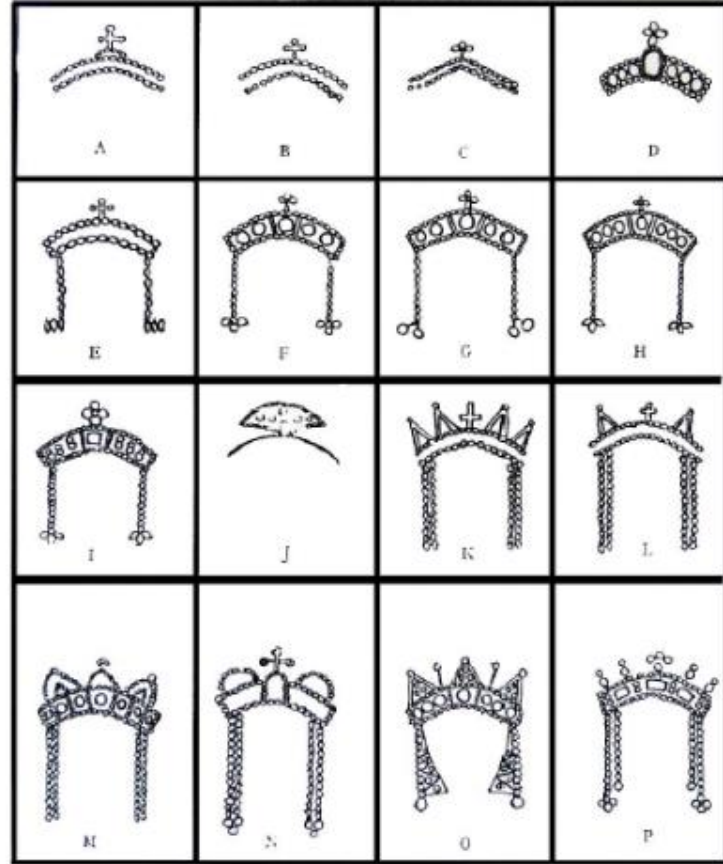
Şekil 4.6.Khlamys (Chlamyth) ile Lorus Örnekleri (DOC 3/1, 1973, s.118).

Taçlar, Bir taç, incili dar bir şerit ve başın arkasına bağlı bir kravat tipidir. Profildeki sikke üzerinde büst tasvir ediliyorsa, kullanılan aksesuarın taç veya diadem olduğunu biliyoruz. Ancak büstü önden kaldırırsanız ayırt etmeniz zorlaşır. Bununla birlikte, taçlardan farklı olarak, taçlar tek başına kullanılabilir ve bazen bir kask ile giyilir. Bu durumda kullanılacak aksesuar elbette taçtır. Bu nedenle kron ve taç birlikte

düşünülür. Madeni paralarda taçlar üç şekilde görünür: Sarkaçlı ayrıntılı oyma, Sarkaçsız ayrıntılı nakış, Sarkaçlı basit taçtır (Gökalp, 2009b, s.25-26; DOC 2/1, s.80-84; DOC 3/1, s.127-130; DOC 4/1, s.166-168).

Pendirasız taçlar, 5.yüzyıl sikkelerinde düzenli şekilde kullanıldı. I. Justinianus, miğferlerle birlikte kullanılmış taçlara pendilla eklendi. Phocas ve II. Heraclius, Pendyria tacını ilk tür sikkelerinde kullanmışlar, ancak daha sonra bu tasarımı terk etmişlerdir. Sarkaçsız, karmaşık şekilde oyulmuş taç, özellikle Herkül solidus'unda dikkat çekicidir. Bu taç, bandının altında ve üstünde inci sıraları içerir ve üst merkezinde bir haç yer alır. Herakleios'un sikkelerinin ikinci türünde, detaylı tacı korur, ancak bunun yerine basit bir pendilla ve süslenmemiş bir bant şeklinde bir taç kullanılır. Herakleios'tan sonra, VII. Konstantin'e kadar hiçbir imparator, sikkelerde taç takmaz. Bu dönemdeki taç şekli, 10. yüzyılın sonlarına kadar büyük ölçüde değişmeden kalmıştır. Fakat VI. Leon'dan sonra özenli ve süslü kronlar tercih edilmeye başlanmıştır. Diadems en son II. Nikephoros solidus'ta kullanılmıştı. Isauria ve Amorium hanedanları sırasında karakteristik bir tipti. Taç, üstünde bir haç bulunan iki noktali çizgiden oluşur. Düz haçlar, bu dönemin geç madeni para taçlarında yaygındır. Taç dar açıdır, yukarı doğru kavislidir ve sarkaç yoktur. Bu süslemenin geleneksel olduğunu ve imparatorun giydiği şeyle ilgisi olmadığını söyleyebiliriz. Başka bir taç türü tüftür. Tüfün taç kısmında tavus kuşu tüyünü andıran yelpaze şeklinde süslemeler vardır. Bu taç şekli ilk olarak 830'da Theophilus'ta yeni bir folikülü tipinde ortaya çıktı. 12. ve 13. yüzyıl sikkelerinde tasvir edilen taçlar, o döneme ait gerçek kronlarla hiçbir benzerlik göstermemektedir. Bu, madeni paranın küçük boyutuyla ilgili olabilir veya o sırada neyin moda olduğu konusunda bir cehalet olabilir. Bu dönemin tacı geniştir ve mücevherlerle bezenmiştir. Tacın tepesinde mücevherli bir haç, tek bir mücevher veya üç taraflı bir mücevher görülebilir. Yüzyıllar boyunca imparatorluk tacında imparatorlar arasında ayırım oldukça açıktı. İmparatoriçe temsillerinde, omuzlarında sarkaç asılı bir taç görebilirsiniz. Phocas ve Leontina ve sonraki Irene, Theodora imparatoriçelerin sikkelerinde uzunca sarkaçlı taç betimlemeleri bulunur, ancak 7. Yy'da, genellikle Martina'nın tacı daha az yaygındır. İmparatoriçe tarafından giyilen bu taçlar zengin bir şekilde dekore edilmiştir. İlk gözünüze çarpan çok uzun bir sarkıt ve üçgen süslemelerden oluşmasıdır. Bu süslemelerin çeşitli türleri, ortasında bir haç bulunan piramidal veya üçgen bir şekle sahiptir. Tacın dantel dekorasyonu, pagan kültüründeki örneklerle benziyordu. Benzer bir bezeme, ilk olarak geç Roma İmparatoru tarafından kullanılmıştır ve III. Valentinianus' un karısı Licinia

Eudoxia' nın Solidus'unda görülür. Theodora'nın San Vitale'deki mozaik portresinde de dekoratif bir taç yer almaktadır. Bunun yanı sıra, sarkaç ve sivri kule gibi süslemeli taç örnekleri de mevcuttur. Bu taçların üzerinde, bazı imparatorluk sikkelerinde de görülen, ortasında bir haç bulunan iki veya dört üçgen yer alır (Gökalp, 2009b, s.25-26; Tulay, 2001, s.90; DOC 2/1, s.80-84; DOC 3/1, s.127-130; DOC 4/1, s.166-168).

Şekil 4.7.Sikkelerin üstündeki İmparator-İmparatoriçe Taçı (DOC 3/1, 1973, s. 128)

Haçlı Globus (Crusader Globe), Globus, Roma İmparatorluğu döneminde imparatorun habercisi olarak ortaya çıkmış ve Geç Roma döneminde yaygınlaşmıştır. Küre, dünya küresini sembolize eder. Dolayısıyla imparatora ait olmak, onun dünyanın hükümdarına dair göstergesidir. Son dönem Roma sikkelerinde Constantinopolis şehrinin kişileştirilmesi bazen basit bir küre olarak tasvir edilir. Son dönem Roma sikkeleri, arasıra "Gloria Romanorum" (Roma Zaferi) ve benzer türleri, Roma'nın dünya üzerindeki galibiyetini simgelemek adına ayakta duran bir Viktorya dönemi figürünü tasvir eder. Theodosius'un zamanından sonra, haç yeryüzündeki Viktorya figürünün yerini almıştır. Böylece imparatorun Hristiyan âlemi üzerindeki egemenliği vurgulanmıştır. Bizans

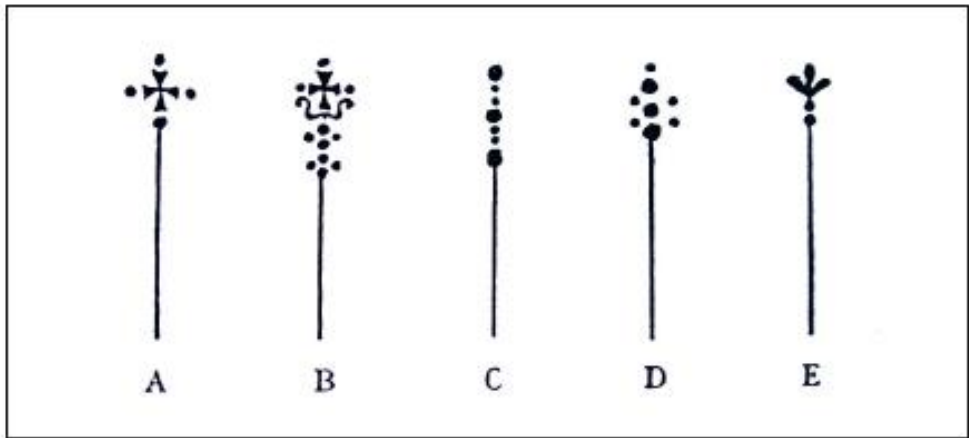
döneminde de bu formda kullanılmaktadır. 6. yy imparatorluk tipinde haçlı eldivenleri en sık kullanılan unsurdur. I Justin'in solidus heykelinin arkasındaki melek, bir elinde uzun bir haç, diğerinde çapraz bir küre tutarken tasvir edilmiştir. I. Justinianus ile Haçlıların küresi ilk önce imparatora verilir. Bundan sonra, Haçlı küresi imparator için uğurlu bir tılsım olarak kullanılmaya devam eder. Bununla birlikte, müşterek imparatorlar sikkeler üzerinde birlikte tasvir edildiğinde, genç imparator bir haçlı küresi ve yaşlı imparator bir mızrak veya asa ile tasvir edilmiştir. İmparator iki nesne ile temsil ediliyorsa, haçlı küresi genellikle imparatorun sol eline yerleştirilir. Bu kullanım aynı kalır, ancak kumaş ve eldivenin alt kol uzunlukları farklı olabilir. 8-11 yüzyıllarda, Haçlı küreleri genellikle belden omuza yükseklikteydi. Ancak, IX. Constantinos zamanında olduğu gibi kulak seviyesine yükseltildiğini de görebilirsiniz. 11. yüzyıl örneklerinde, katı bir haç yerine, küre üzerinde üç, dört veya beş noktalı bir haç da görüyoruz. Bizans sikkelerinde dört çeşit Haçlı küresi bulunur. Birincisi, sıradan bir haç yerine ataerkil bir haçın yeryüzüne yerleştirildiği bir örnektir. İkincisi, yeryüzünde yonca yaprağı bezemeli bir örnektir. Bu dekorasyonun kökeni 10-11'dir. Üçüncüsü III. Romanos'un Solidus'unda bulundu. Yeryüzünde uzun çapraz bir asa bulunur. Dördüncüsü ise, IX. Konstantin Histamenos'u'nda bulunan tip'tir. Bu örnekte, Haçlı küresinin haçının alt kısmında hilal şeklinde bir işleme bulunmaktadır. Bu kombinasyon, Anonim J Follis'in arkasında bulunan şekle benzer. Geç Bizans sikkelerinde ise, ataerkil haç genellikle küre üzerinde tasvir edilmiştir (Gökalp, 2009b, s.26-28; Tulay, 2001, s.90; DOC 2/1, s.84-86; DOC 3/1, s.131-133; DOC 4/1, s.166-168).

Mappa (Mendil), mendil konseyinin gücünün simgesidir. Bir konsolos, ak bir mendil, oyunun başlangıcını işaretlemek için mendili arenanın zeminine atar. Konsolos simgesinde, konsolos genellikle sağ elinde bir mendil ve solunda bir asa tutar. 6. yüzyıldan itibaren mappalar, imparatorların elinde imparatorluk otoritesinin bir başka sembolü olarak madeni paralarda ortaya çıktı. Mappa, konsolosluk sisteminin öneminin azalmasıyla bağlantılı olarak chram giyen imparatorlarca kullanılmış bir eşya haline geldi. 7. yy madeni paraları, imparator tarafından yapılmış gibi, bazı imparatorların ellerinde mappa'yı tasvir ediyor. Ayrıca İmparatorun vücudunun önünde tasvir edildiği örnekleri de vardır (Gökalp, 2009b, s.29; Kazhdan, 1991, s.1294; DOC 2/1, s.86-87).

Akakia (Kese), Akakia kelimenin anlamı "sabır, hoşgörü" anlamına gelir. İpekten yapılmış silindir biçimli bir çanta olan Akakia (Kâse), ölümü andıran toz içerir. Törenlerde sağ elinde, sol elinde ise küre, asa gibi nesneleri tutan imparator, gücü,

alçakgönüllülüğü ve ölümü simgelediğini açıklar. Akakia, 8. yüzyıldan beri sikkelerde mappa yerine kullanılmıştır. Isaurian ve Amorian hanedanları sırasında, Akakia sıklıkla bir egemenlik sembolü olarak kullanılmıştır. 867'den sonra çoğunlukla imparator ve halefleri tarafından hem sağda hem de solda kullanıldı. VI. Leon Follis, VII. Konstantin Solidus, VIII. Konstantin'in Histamena ve Tetartera'sı, VI. Mikhael Tetartera, Eudokia ve IV. Romanos Histamin 'ta bulunur (Gökalp, 2009b, s.29; Kazdan, 1991, s.42; DOC 2/1, s.86-87; DOC 3/1, s.133-134).

Skepter (Hükümdar Asası), Roma konsolosluk esasının otorite ve gücünün sembolüdür. İmparator tarafından bir başka konsüllük işareti olarak kabul edildi. Konsolos Diptycon'larında genellikle bir kartal bulunur. 7. yüzyıldan itibaren uçlarında haç bulunan asalarda kullanılmıştır. Asa Bizans törenlerinde kullanılırdı. Yüzyılın başına kadar çok küçük bir rol oynayan nesnelerden biridir. "Ritüeller Kitabı"nda, hükümdarlarca değil, çeşitli hizmetkârlarca taşınan standart bir alamet eşyası olarak görülmüştür. Focas' ın bakır biriminde, imparator sol elinde kısa çapraz bir asa tutmaktadır. Aynı durum, II. Tiberius, Maurice, Herakleios ile II. Constans'ın bazı follisinde de görülür; bu sikkelerde, uzun haç biçimli bir asa ve nadiren de olsa Christogramlı bir asa bulunur. Haçlı biçimleri, 8. ile 9. yüzyılda, I. Basileios'tan İrini 'ye kadar sıkça kullanılmıştı. Bu asalar genellikle sol elde tutulur ve sol omza dayanır. Bununla beraber, Haçlı Asası, İmparatoriçe ile onun halefleri arasında da popüler bir eşya olmuştur. Haçlı esasını taşıyan imparatorlar genellikle loros giyerler. Asalar, 10. ve 11. yüzyıllarda Isauria Hanedanı'na kadar madeni paralarda sıklıkla tasvir edilmemiştir (Gökalp, 2009b, s.29; Kazdan, 1991, s.1849; DOC 2/1, s.87-88; DOC 3/1, s.140).

Şekil 4.8. İmparatorluk Asa Örnekleri (DOC, 1973, s.141)

Labarum (Sancak), labarum üzerine oyulmuş bir kristogramlı askeri bir bayraktır. 311 de Milvia Köprüsü Savaşı'ndan önce Konstantin, kendi ordusundaki birçok Hristiyan askerin sempatisini kazanmak için Hristiyan sembollerini sancaklarında askeri semboller olarak kullandı. Efsaneye göre, Tanrı imparatora gökyüzünde "Hog Signo Eris" yazan bir Christogram gösterdi. Bu sembol, Konstantin'in Milvia Köprüsü Savaşı'ndaki askerleri tarafından kalkanlara bezenmiş ve lejyoner pankartlarına işlenmiştir. Bu tarihten sonra tanrıların pagan sembolleri lejyoner pankartlarından yavaş yavaş kaybolmuş ve Christogramlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu afiş, Konstantin'in "Milvia Köprüsü"nün savaştan önce imparator tarafından tasarlandığına inanılıyordu. Konstantin ile ordusu, haçın gökten geldiği rüyasını görmesinden itibaren, imparator sancağını tekrardan tasarladı. Bu tasarımla birlikte, uzun bir mızrağın ucunda bir haç bayrağı oluşturuldu. Mor kumaştan dokunan pankart, imparator ve oğlunun bir büstünde tasvir edilmiştir. Labrum, 5. yüzyıldan sonra madeni paralarda görülmez, ancak Solidus'ta, Sicilya'da, V. Konstantin döneminde yeniden ortaya çıkar ve Theophilus'un zamanında tekrar kullanılır. Labrum, I. Romanos sikkelerinde ise asa şeklinde tasvir edilmiştir. Madeni para sadece imparatorun büstünü gösteriyorsa, labarum imparator tarafından imparatorun eli bayrağın altında olacak şekilde dikey olarak tutulur. Labarum, aynı zamanda, 11. yüzyıl sikkeleri üzerinde duran imparatorun daimi nesnesidir. Theophilus zamanından VII. Konstantinos'a kadar düz veya noktalı 'X' işaretli bir sancak vardı. II. Nikephoros'a göre, haç sancak tarafında beş noktada çizildi. VIII. Konstantinos'tan sonra ise tek örnekli sancak modeli geldi (Baker, 1931, s.114-115; Kazhdan, 1991; DOC 2/1, s.87-88; DOC 3/1, s.140).

4.3.4. Bitkisel ve geometrik bezemeler

Bizans sikkelerinde görülen geometrik şekiller, haç, yıldız, ay, küre, kare, nokta bezemeleri, etrafı saran çember ile dikdörtgen bordürler arasında noktalı süslemeler görülür. Ayrıca bitkisel bezemelere de rastlanılır.

4.3.5. Yazı stili ve ibareler

Yazıt, Roma İmparatorluğu'nun resmi dili latince ve alfabesi Latin alfabesidir. Bu sebeple Erken Bizans sikke üzerindeki yazıtlar orijinal olarak Latince'dir.

Latince kullanım dönemi kabaca Anastasius'tan Herakleios'un saltanatının sonuna kadardır. Latince bu nedenle 6. ve 7. yüzyıllarda hala baskındı. Özellikle II. Constant (641-668) Latin harflerinin yanında Yunan harflerini de kullanmıştır. Yazıt genellikle sikke büstünün başının etrafına yerleştirilirdi. Ancak büstün tamamen daire içine alındığı örnekleri de vardır. Ayrıca daire şeklinde iki satırlık bir kitabe biçimleri ve dikey yazılarda görülür. Bizans sikkesi üzerindeki ilk Yunan mektubu II. Constant's Folly'de görüldü. Bu yazıt "en tout nica" (Christogram) zaferinde içerir. Yazıtta, Konstantin'in Milvian Köprüsü Savaşı'nda gökyüzünde gördüğü ve ardından sancağa dönüştürdüğü Christogram (Kristogram) figürü, Konstantin'e eşlik etmektedir. Ancak, 11. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Latin alfabesinden Yunan alfabesine geçilmiştir. 4. ve 5. yüzyıllarda Roma sikkelerinin ön yüzünde kullanılan unvan ve sıfatlar, Bizans sikkelerinde de görülmektedir. Örneğin, "ebedi" (AETERNA), AVG (Augustus, "kutsal") gibi unvanlar kullanılmıştır. Ancak zamanla bu unvanlar, yerini Yunanca unvanlar ve sıfatlara bırakmıştır. 8. yüzyıldan itibaren AVG (Augustus), BASILEUS (kral) ve daha sonra Δ (tiran) gibi sıfatlar kullanılmaya başlanmıştır. Bizans sikkelerinde görülen bir diğer sıfat ise "Ortodoks"tur. 1054'te Roma ile olan çatışmadan sonra, Mirialesion'un ters yüzünde, VI. Michael döneminde bu sıfat kullanılmaya başlanmıştır. Sikke üzerinde kullanılan bir diğer sıfat ise VII. Konstantin'in Mirialesion'unda bulunan "Porphyrogenitus"tur (DOC 5/1, s.81; DOC 5/1, s.77-78,79-81; Lacam, 1974, s. 355-35; Tekin, 1999, s.34; Gökalp, 2009b, s.41-42).

11. yüzyılın başlarında, sikke yazıtlarında soyadlarının da yer almaya başladığı görülür. Soyadını ilk kullanan imparator X. Konstantin olmuştur. X. Konstantin'in tabletinin arkasında "Tanrı'nın Annesi, İmparator Konstantin Dukas'a yardım et" şeklinde bir yazı yer almaktadır. Daha sonra, soyadı IX. Konstantinos'un Isaakios Komnenos'un gümüş birimlerinde de görünür. İmparatorluk yazıtlarının bir diğer dikkate değer kullanımı ise, I. Aleksios'tan itibaren dikey sütunlar halinde düzenlenmiş yazıtlardır. Bu yazıtlar, genellikle sikkenin arkasında yer alır ve Latince yazılmıştır. Ayrıca, Viktorya betimlemesi, haçla tamamlayıcı bir unsur olarak kabul edilirdi. Başlangıçta, "VICTORIA AVGVSTORVM" (İmparatorun Zaferi) veya "GLORIA ROMANORVM" (Romalıların Zaferi) gibi ifadeler kullanılmıştır. 4. ve 5. yüzyıllarda, iktidarda olan imparatorların sayısı, madeni paralarda AVG(GG) içindeki G harfiyle belirtilirdi. Ancak zamanla bu yöntem, standart bir form haline gelmiş ve gücü paylaşan imparatorların sayısına bakılmaksızın önce üç G, sonra ise iki G kullanılmıştır. Başlangıçta tek bir imparator olsa

da, aynı biçimde betimlenmiştir. 4. yüzyıldan itibaren, günümüze ulaşan sikkelerin ön yüzlerinde sikkenin başlığı ve imparatorun unvanı yer almakta olup, hangi imparatorun Roma İmparatorluğu sikkelerine ait olduğu gösteren bir isim de bulunmaktadır. Bu durumda, imparatorun adı erken dönem sikkelerinde DN (efendi), PF (dindar, uğurlu), PP (ölümsüz, ebedi), AVG (Augustus) gibi başlıklarla yer alır. 7.yüzyılın sonunda, DN, PF ile AVG efsaneleri genel olarak sona ermiştir. 8. yüzyılda, madeni para basma uygulamalarında değişiklikler olmuş ve sikkelerde PAMVLT şeklinde (uzun yıllar) bir efsane yer almaya başlamıştır. Ayrıca, imparatorluk unvanlarından Latince "Augustus" kelimesi çıkarılmış, yerine Yunanca "tiran", "basileus", "despot" gibi kelimeler kullanılmaya başlanmıştır. İsaurya Hanedanı'na ait paraların ön ve arka yüzlerinde sıkça uzun yazılar görülebilir. Mesela, IV. Leon'un Nomismata'sının arka tarafında "Büyükbaba Leon, Peder Konstantin", ön tarafında ise "Oğul ve Torun Leon, Genç Konstantin" yazısı bulunmaktadır. Genellikle 9.yüzyıldan itibaren, dini yazıtlar için önce Latince, ardından Yunanca yazılar kullanılmaya başlanmıştır (DOC 5/1 , s.81; DOC 5/1 , s.77-78,79-81; Lacam, ag.e, 355-35; Harl, a.g.e, s.13; Tekin, 1999d, s.34; Grierson, 1999, a.g.e., s. 27; Grierson, 1999c, s.38-39).

Harfler-Sayılar, Bizans bronz sikkelerinin arka yüzünde yer alan değer işaretleri, atölyeler ve tarihler için kullanılan harfler ve sayılar, genellikle Yunan veya Latin alfabesiyle yazılmıştır. Bazen hem Yunanca hem de Latince birlikte kullanılmıştır. Bu nedenle, örneğin XçI veya XçII, 17'yi ifade eder. XXçII ise 27'ye, XXçIII ise 28'e karşılık gelir. Madeni paraların arka yüzünde yıl, değer ve atölye işareti birlikte yer alır. Tarihler genellikle X / X / çI gibi dikey bir biçimde düzenlenir (DOC 5/1, s.81; DOC 5/1, s.77-78,79-81; Lacam, t.y, s. 355-35; Tekin, 1999d, s.34; Gökalp, 2009b, s.41-42).

Sikkelerin üzerindeki Latin ve Grek harfleri

A: A, Λ, Ἀ, Ἀ, ἄ, ἄ, Δ, Λ
B: B, Β, b, R.
C: C, C.
D: D, O, Δ, d, C, G, Δ, Λ.
E: E, ε, Ε, Ϝ, H.
G: C, C, c, M, ε, ϝ, Γ.
H: H, h.
K: K, C.
L: L, L, Λ.
M: M, M, O, M.
N: N, h.
P: P, Π, P.
R: R, P, 8.
S: S, Σ, C, c, Ϝ.
T: T, T.
V: V, C.
Θ: Θ.
Ξ: Z, Ξ, 4, C, Σ, Z.
Υ: Y.
Φ: Φ.
Ω: Ω, ω, Φ.
C: 8 = ω.

Şekil 4.9. Sikkelerin üzerindeki Latin ve Grek harfleri (Goodacre,1957, s.15).

Değer İşaretleri, Madeni paranın arkasında yer alan, çeşitli harf ve rakamlardan oluşan işaretler, farklı darphanelere göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, M: 40 nummi; K: 20 nummi; I: 10 nummi; C: 5 nummi; A: 1 nummi gibi değer işaretleri kullanılmıştır. Thessaloniki darphanesinde basılan sikkelerde ise IS: 16 nummi, H: 8 nummi, Δ: 4 nummi, Γ: 3 nummi, B: 2 nummi sembollerine rastlanmıştır. Ayrıca, Kartaca ve birçok diğer darphanede, XXXX: 40 nummi, XXX: 30 nummi, XX: 20 nummi, X: 10 nummi gibi işaretler de kullanılmıştır (Harl, 2002, s.17; Gökalp, 2009, s.43).

Tablo 4.2. Değer İşaretleri (Tekin,1999,a.g.e, s.36-37).

Genel Olarak	Alexandria Darphanesi	Thessalonika Darphanesi	Carthage ve Birçok Darphanede
M: 40 nummi	IB: 12 nummi	IS: 16 nummi	XXXX: 40 nummi
K: 20 nummi	S: 6 nummi	H: 8 nummi	XXX: 30 nummi
I: 10 nummi	S: 3 nummi	H: 4 nummi	XX: 20 nummi
I: 5 nummi	S: 33 nummi	H: 3 nummi	X: 10 nummi
I: 1 nummi		H: 2 nummi	

6. yüzyıldan 8. yüzyılın başlarına kadar görülen ve iktidar yılına işaret eden sayılar	
I: 1. iktidar yılı	Ϛ veya ϚI: 6. iktidar yılı
II: 2. iktidar yılı	ϚII veya ϚIII: 7. iktidar yılı
III: 3. iktidar yılı	ϚIII veya ϚIIII: 8. iktidar yılı
IIII: 4. iktidar yılı	ϚIIII veya ϚIIIII: 9. iktidar yılı
Ϛ (koppa): 5. iktidar yılı	X: 10. iktidar yılı

4.3.6. Lejantlar

Sikke üstünde bulunan yazıya "lejant" denir. Bu terim, Latin dilinde "okumak" anlamına gelen legere kelimesinden türetilmiştir. "En zamanlarda tarihlenen sikke, en basit tip ve en kısa yazıya biçimindedir" tanımlaması bu şekilde kabul edilebilir. İlk sikkelerde, yazıdan çok, genellikle bir arma bulunur. Bu armalar, sikkeyi basan kentin veya halkının adının ilk harfleri ya da harflerinden oluşur. Örneğin, bir Atina sikkesinde ilerleyen örneklerde ΑΘΕΝΑΙΩΝ (Atinalıların) yazısı yer alırken, erken örneklerde bu yazı kısaltılmış formda ΑΘΕ (Athe) şeklinde görülür. Benzer şekilde, Ephesos sikkelerinde de ilk başta ΑΦ, daha sonra ise ΕΦΕΣΙΩΝ şeklinde lejantlar bulunur. Sikke lejantları, bize şu bilgileri sağlar: Sikkeyi basan halkın veya hükümdarın adı, sikke basımından sorumlu

magistratın adı, sikke tipini açıklayıcı bilgi, sikke kalıpcısının adı, Hellenistik dönemde basılan sikkelerin tarihi ve nadiren de olsa sikke birimi hakkında bilgiler. En yaygın görülen lejantlar ise sikkeyi basan halkın adı ve sikke basımından sorumlu magistratın adıdır. Eğer lejant, sikkeyi basan halkın adını gösteriyorsa, buna ethnikon denir; bu terim, Yunanca εθνοχ (ulus ya da halk) kelimesinden türetilmiştir (Morrisson, 2002, s. 48; Tekin, 2008, s. 28-29).

Roma İmparatorluğu'nun resmi dili ve alfabesi Latince olduğundan, erken Bizans sikkeleri üzerinde görülen yazılar da başlangıçta Latinceydi. Latince kullanımı, kabaca Anastasius'tan Heraclius iktidarının sonuna kadar devam etmiştir. Bu nedenle, 6. yüzyılda Latince hâlâ egemenken, 7. yüzyılda özellikle II. Constans'tan (641-668) itibaren Yunanca harfleri, Latince harflerle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Lejantlar genellikle, sikke üzerinde yer alan büstün baş kısmını çevreleyecek şekilde yerleştirilir, ancak büstü tamamen daire şeklinde çevreleyen örnekler de bulunur. Ayrıca, daire biçiminde çift sıra yazıtlar ve dikey yazıtlar da yer alabilir. Yunanca yazı, Bizans sikkeleri üzerinde ilk kez II. Constantinus'un follislerinde görülmüştür. Bu yazıda "en touto nika" (zafer kazan) ifadesi yer almaktadır. Bu yazıya, Constantinus'un Milvian Köprüsü Savaşı sırasında gökyüzünde gördüğü ve sonrasında sancağa işlettiği Christogram da eşlik etmektedir. Ancak, Latince yazının Yunanca yazı karakterleriyle tamamen değiştirilmesi, 11. yüzyılın ortalarına doğru gerçekleşmiştir. Roma İmparatorluğu sikkelerinde, 4. ve 5. yüzyıllarda kullanılan unvan ve sıfatlar, Bizans sikkelerinde de yer almaktadır. Bu unvanlar arasında "D N" (Dominus Noster = Efendimiz), "P F" (Pius Felix = dindar, talihli), "P P" (Perpetuus = ebedi), "AVG" (Augustus = kutsal) gibi ifadeler bulunmaktadır. Ancak zamanla bu unvanların yerini Yunanca unvan ve sıfatlar almaya başlamıştır. AVG (Augustus) yerine, 8. yüzyıldan itibaren "BASILEUS" (kral) ve daha sonra "ΕΣ ΟΤΗΣ" (despotes) kullanılmaya başlanmıştır (Tekin, 1999d, s.33-34; Gökalp, 2009b, s.41).

Lejant Örnekleri

Örnek Ön Yüz ve Arka Yüz Lejantları:

Anastasius (491–518): D N ANASTASIVS P F AVG

I. Justinus (518–527): D N IVSTINVS P P AVG

I. Justinianus ve Justinianus (527): D N IVSTIN ET IVSTINIAN P P AVG

I. Justinianus (527–565): D N IVSTINIANVS P P AVG

II. Justin (565–578): D N IVSTINVS PIVS AVG
II. Tiberius (578–582): S M Tib CONSTANT P AVI / S M Tib CONSTANTINVS
P P AVG
Mauricius Tiberius (582–602): D N MAVRIC Tib P P AVG / D N MAVRICIVS
P F AVG
Focas (602–610): D N FOCAS P P AVG / D N FOCA P AV
Heraclius (601–641): D N HERACLIUS P P AVG / D N RACI AO P P AV
Heraclius ve Heraclius Constantinus: D D N HERACLIUS ET HERA CONST P
P AV
II. Constans (641–668): D N CONSTANTINVS P F AVG / IMP P CONST
II. Constans ve IV. Constantinus / D N CONSTANTIN S C CONSTAN
IV. Constantinus (668–685): D N CONSTANTIVS
II. Justinianus (685–695): D N IVSTINIANVS P F AVG / D N IVSTINIANVS
SER CHRISI
Leontius (695–698): D LEON P AV
III. Tiberius (698–705): D Tiberivs P AV
III. Justinianus (705–711) ve Tiberius: D IVSTINIANUS ET TIBERIVS P P A
Philippicus (711–713): D N FILIPPVS MULTUS AN
I. Anastasius (713–715): D N ARTEMIUS ANASTASIUS MULTI
III. Theodosius (715–717): D N THEODOSIUS MULTUS AN

Lejant Örnekleri (Tekin, 1999d, s. 32-34).

8. Yüzyıldan İtibaren Kullanılan Ön Yüz ve Arka Yüz Lejantları 8. yüzyıldan itibaren yaygın ön yüz lejantı olarak: İHSUS XRISTUS nICA ifadesi, üç basamak üzerindeki haçın etrafında yer almıştır.

Lejant Örnekleri

8. Yüzyıldan Sonra Kullanılan Arka Yüz Lejant Örnekleri

III. Leon (717–741) ve V. Constantinus
Beş satır halinde: LeoN/CONST/Antineε/C Θεο βα/SILIS

V. Constantinus (741–775) ve IV. Leon:
Beş satır halinde: CON/StAntineS LeoN/C Θεο βα/SILIS

Theophilos ve III. Mihkael (842–867):

Beş satır halinde: ΘεοFILOΣ S MIXHLεC Θεο bA/SILIS RO/MAIOM

VI. Leon ve VII. Konstantinos:

Beş satırda: +LeoN Ce/CONStAntineN xω eV/Seb bA/SILIS L1/ROMAI

Ioannes Tzimiskes (969–976):

Beş satırda: +IoAnn/εN xω AVTo/CRAT eV Seb/bASILEVS/RωMAIωv

Şekil 4.9. Lejant Örnekleri (Harl, 2002, s. 26-28).

Bizans sikkelerinde kullanılan bir başka sıfat ise “ortodoks”tur. Bu sıfat, VI. Mikhael döneminde, 1054 yılında Roma ile yaşanan ayrılığın ardından miliariesion sikkelerinin arka yüzünde kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, VII. Konstantinos'un miliariesion'unda yer alan “porphyrogenitus” (sarı tahtın oğlu) sıfatı da önemli bir örnektir. 11. yüzyılın başlarında, aile isimleri de sikke lejantlarında yer almaya başlamıştır. Aile adlarını ilk kullanan imparator X. Konstantinos'tur. X. Konstantinos'un miliariesion'unun arka yüzünde “Tanrı Annesi, İmparator Konstantinos Dukas'a yardım et” yazıtı yer almaktadır. Daha sonra, aile adları İsaakios Komnenos'un gümüş birimlerinde de karşımıza çıkmıştır. İmparator yazıtlarında dikkat çeken bir diğer özellik ise I. Aleksios ve sonrasındaki sikkelerde görülen dikey köşe yazılarıdır. Bu tür yazılar, sikkenin arka yüzünde genellikle Latince yazılmıştır. 4. ve 7. yüzyıllarda, Viktoria veya haç gibi öğeler tamamlayıcı unsurlar olarak görülmüştür. Başlangıçta, “VICTORIA AVGVSTORVM” (imparatorların zaferi) veya “GLORIA ROMANORVM” (Romalıların ihtişamı) gibi lejantlar kullanılmıştır. 4. ve 5. yüzyıllarda iktidarda olan imparator sayısı, sikkelerde AVG(GG) biçiminde belirtilmiştir. Bu ifade, imparator sayısına göre değişir ve örneğin AVGGG şeklinde yazılabilir. Ancak zamanla bu uygulama standart bir hale gelmiş ve iktidarı paylaşan imparatorların sayısına bakılmaksızın önce üç G, sonra ise iki G kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu durum, başta tek bir imparator olsa bile böyle olmuştur. İsaurian hanedanı döneminde, sikkelerin ön ve arka yüzlerinde uzun yazıtlar yer almaktadır. Örneğin, IV. Leon'un nomismata'sında, sikkenin arka yüzünde “Büyükbaba Leon, Babası Konstantinos” yazısı, ön yüzünde ise “Oğul ve Torun Leon, Genç Konstantinos” yazısı yer alır. 9. yüzyıl ve sonrasında, özellikle dini tiplerdeki yazıtlarda, önce kısmi olarak Latince, daha sonra ise tamamen Yunanca yazı karakterleri kullanılmıştır. Bu değişiklik, Bizans sikkelerinde dilin evrimine ve Grekçenin artan etkisine işaret etmektedir (Tekin, 1999d, s.35-42).

4.3.7.Monogramlar

Monogramlar, uzun bir ismin kısa bir temsili olarak, Bizans sikkelerinde de yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu monogramlar, genellikle imparatorların adlarının tuğrası olarak işlev görür. Bizans sikkelerindeki monogramlar en çok 7. yüzyılda görülür. Bu monogramlar, üç ana şekilde karşımıza çıkmaktadır: kutu veya kare, çapraz veya çarpı ve yan yana harfler.

1.Kutu tipi monogramlar: Bu tür monogramlarda, harfler bir kutu veya kare şeklinde düzenlenir. "H", "N" gibi harflerden oluşan bu tür monogramlar genellikle 6. yüzyılın ortalarına ait sikkelerde görülür.

2.Çapraz monogramlar: Bu tür monogramlarda harfler, haç şekli gibi bir düzenle çapraz olarak yerleştirilir. Örneğin, "I" ve "T" gibi harfler çapraz monogramlarda kullanılır.

3.Yan yana harfler: Bu monogram türü, harflerin bir arada ve yatay bir şekilde sıralandığı bir örnektir. 7. yüzyılda yaygın olarak üç veya dört harfin yan yana kullanıldığı monogramlar bu türde yer alır.

10. ve 11. yüzyılda ise sikkelerde genellikle imparatorun tam adı yer alır ve kişisel bir monogramdan çok, imparatorun kimliği vurgulanır. Ancak yine de, 8. yüzyılın ortalarında Sicilya'da basılmış küçük bir follis ve 11.yüzyılda Konstantinopolis'ten çıkan benzerce ufak gümüş birimler üzerinde imparatorluk tuğrası görülmektedir. MS. 865 - 989 senelerinde, Kherson (Kırım) sikkelerinde monogramlar yerini tutacak biçimde genellikle bir veya iki harf kullanılmıştır. Bu dönem boyunca, 5. ve 7. yüzyıllar ile 10. yüzyılda imparatorluk isimlerinin monogramları daha yaygınken, Paleolog döneminde soyadlarının monogramları kullanılmaya başlanmıştır. 11.yüzyılın ortalarından itibaren, soyadları ilk olarak belgelerde, ardından da madeni paralarda görülmeye başlanmıştır. Ancak, 1261'den önce Bizans sikkelerinde monogram kullanımı pek yaygın değildi (DOC 2/1, s.107-110; DOC 5/1, s.93; Tekin, 1999d, s.36-37; Hörandner, 1991, s.1597; Gökalp, 2009b, s.44).

Ⲁ	: Anastasius
Ⲁ Ⲏ	: I. Iustinus
Ⲏ Ⲏ Ⲁ	: I. Iustinianus
Ⲁ	: II. Iustinus (tek başına)
Ⲁ Ⲁ	: II. Iustinus ve Sophia
Ⲟ Ⲟ Ⲟ	: Heraclius
Ⲟ Ⲟ	: II. Constans
Ⲟ	: IV. Constantinus
Ⲟ	: II. Iustinianus
Ⲟ	: Leontius
Ⲟ	: III. Tiberius
Ⲟ	: II. Anastasius
Ⲟ	: III. Theodosius

Şekil 4.10. Bizans İmparatorun isimlerini temsil eden Monogramlar (Tekin, 1999d, s.36-37).

4.3.8.Kontrmarklar

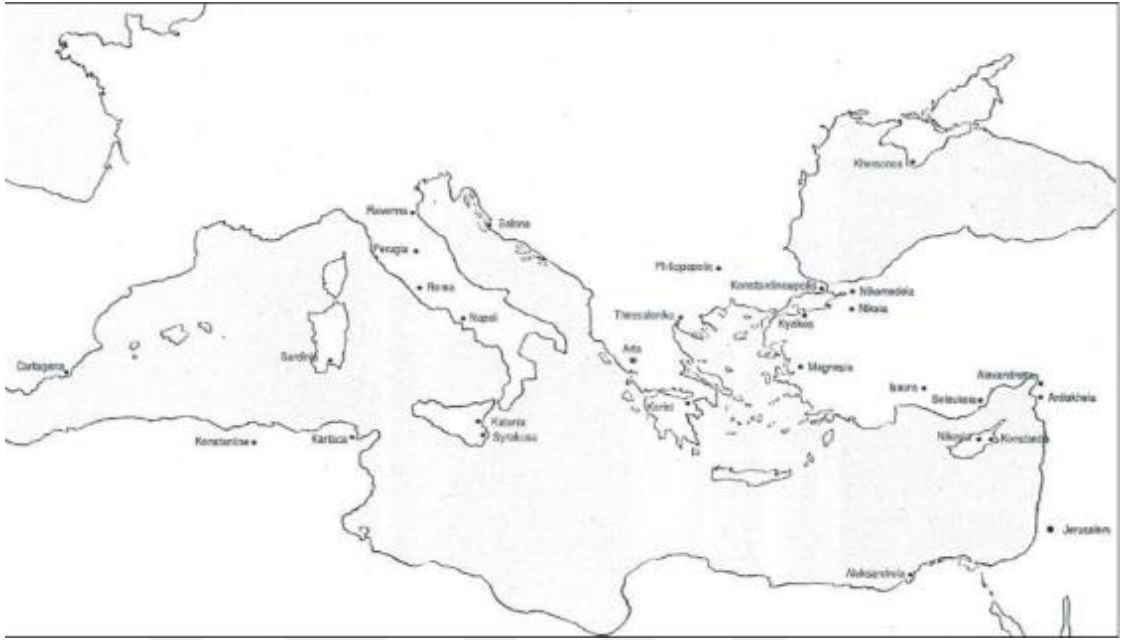
Daha sonra basılmış ve basılmaya hazır bir madeni para üzerine herhangi bir amaçla vurulan küçük bir zar, damga olarak adlandırılır. Madeni paranın her iki yüzüne de basılabilen damgalar, genellikle bir harf (Yunan ve Roma sikkelerinde tanrı/tanrıça başları, hayvanlar vb.) veya başka herhangi bir simge olabilir. Bu kontrmarkların (damgaların) asıl amacı şunlardır:

- Eski veya geçerliliğini yitirmiş madeni paraların dolaşımını sağlamak.
- Madeni paranın basıldığı yer (eyalet/şehir) dışında yani yurt dışında geçerliliğini sağlamak.
- Birim değerlerindeki değişiklikleri göstermek şeklinde yorumlanabilir.

7. yüzyılda Bizans nümizmatiklerinde, kontrmarklar çoğunlukla sınırlıydı. Yılın bu zamanında yaygın olarak görülen dört grup vardır. Bunlardan üçü Sicilya sikkelerinde, biri de Kıbrıs sikkelerinde bulunmaktadır. Diğerleri nadirdir veya araştırılmamıştır. Sicilya'da, bir grup karşı işaret dışında tümü imparatorluk monogramları şeklinde basitçe işlendi. Bunlar madalyonun bir yüzüne dairesel veya oval şekilde basılmıştır. Birçok ayırt edici işaret, yanlışlıkla madalyonun ters veya ön yüzüne uygulanmıştı. Ancak bazı diziler daha temkinli görünüyor. Bunların birçoğu darphane işaretinden yoksundur. Kherson

(Kırım) ve Kıbrıs örneği gibi. Önemli olan paranın kendisini nasıl koruduğudur. Ekonomik ve politik nedenlerle, baskısı tükenmiş madeni paralar çözülür, yeniden basılmaya hazırlanır ve damgalanır. Bir kontrmark, bir madeni paranın değerini artıran veya azaltan, ömrünü uzatan, iyi veya kötü, yabancı veya eskimiş arasında ayırım yapan ve aynı zamanda bir hükümdarın tahta çıkışının veya hükümdarın hak ve statüsündeki bir değişiklik vb. nedenler sıralanabilir. Ayrıca, damga, bir muhalifin imzası olarak veya herhangi bir nedenle madalyonun prestijini artırmak için kullanılırdı. MS. 717-1081 yılları arasında, "B" harfli bir damga, özellikle I. Basileios dönemine tarihlenebilir. Arap damgaları ise, Suriye ve Anadolu'da dolaşan 11. yüzyıl folyoları üzerinde yaygın bir şekilde görülmüştür. Bu damgaların en yaygın olanları arasında "adalet", "Tanrı aşkına" ve "güneş" gibi ifadeler bulunur. Ancak birçoğu çözülemez. Ayrıca, 11. yüzyıl Bizans follisinde bulunan Arap damgaları, erken dönem Gürcü sikkelerinde de bulunur. Bu nedenle Bizans sikkeleri 12. yüzyılın sonlarında Türk beylikleri tarafından damgalanarak bölgeye yeniden kazandırılmıştır. İslami damgalı Bizans sikkeleri de dahil olmak üzere önemli hazineler görülmüştür. Defnelerde 140 adet sikke, 2000 Bizans follisi içerir ve bulunduğu yerden dolayı Diyarbakır'da olanlara "Diyarbakır Hazinesi" olarak anılmıştı. Bu sikkelerin en ünlüsü hiç şüphesiz 2.200'ü damgalı 13.500 sikkelik bir hazine olan Mardin Hazinesi'ndedir. Sikkelerin çoğu 12. yüzyılın sonlarına tarihlenir ve X. Konstantin sikkeleri ile anonim sikkelerden oluşur (DOC 4/1, s.102; DOC 2/1, s.53-58; Tekin, 1994a, s.24; Gökalp, 2009b, s.18-19).

4.3.9.Darphaneler

Harita 4.2. Bizans Darphaneleri (Oğuz Tekin, 1999, s.11).

Darphane, bir madeni paranın veya çeşitli madeni paraların basıldığı bir yerdir. Darüddarp ve darüssikke olarak da bilinen darphane paranın basıldığı yer anlamına gelir. Aynı zamanda Arapça'dan Türkçe'ye çevrilen ifade de yer alan "hane" kelimesi "ev" anlamına gelir ve "madeni para", "darphane" ile para basma işleminin adıdır. Anastasius İmparatorluğun toprakları dört darphane içeriyordu: Konstantinopolis, Selanik, Nikomedia ve Antakya'dır. Justinian'ın saltanatı sırasında bu darphaneler Kyzikos, İskenderiye ve Kherson'u kapsayacak şekilde genişletildi. I. Justinianus'un İtalya, Balkanlar, Kuzey Afrika ve İspanya'yı fethi, imparatorluk için işleyen Kartaca, Roma, Ravenna, Cartagena darphaneleriyle sonuçlandı. Bütün bu darphaneler bakır paralar bastı. Altın sikke Konstantinopolis, Ravenna ve Kartaca'da basılırken, gümüş sikke ise Ravenna ve Kartaca'da basıldı. 7.yüzyılda toprak kayıpları, darphane sayısını azalttı. İlk olarak Antakya, ardından Nikomedia, Kyzikos ve Selanik etkisiz hale geldi. 7.yüzyılda Cartagena'nın Vizigotlar tarafından ve İskenderiye'nin 646'da Araplar tarafından fethedilmesinin ardından, İmparatorluk topraklarında sadece beş tane darphane kaldı: Konstantinopolis, Kartaca, Siraküza, Roma ve Ravenna (DOC 3/2, s.634-641; DOC 2/1, s.33; Whitting, 1955a, s.88-98; Grierson, 1999c, s.22; Tekin, 1999d, s.40-41; Gökalp, 2009b, s.16-17).

Arap akınları, yüzyılın sonunda Kartaca Darphanesi'nin kapanmasına yol açtı. Araplar, 878'de Siraküza'yı ele geçirdiğinde, burada da darphane kapatıldı. Böylece, Konstantinopolis, Orta Bizans döneminde neredeyse tek başına faaliyet göstermeye devam etti. Selanik ise 12. yüzyılın sonunda yeniden faaliyete geçmişti ve sikkeler yüzyılın sonuna kadar burada basılmaya devam etti. Komnenos ve Angelos dönemlerinde, Konstantinopolis ve Selanik, İmparatorluğun en önemli iki darphanesi haline geldi. 1204'teki Latin istilasının ardından, Bizans sikkeleri önce İznik'te, ardından da Magnesia'da (Manisa) basılmaya devam etti. Paleologlar döneminde, az sayıda darphane düşük emisyon seviyeleriyle işletildi. Ancak madeni para üretimi ağırlıklı olarak Konstantinopolis'te yoğunlaşmıştı. Yazıt ve Zaman kaynakları, Darphane teknik kadrosunun günlük işleyişi ve organizasyonu hakkında bilgi vermekte, ancak devletin mali yılı ve ekonomik ihtiyaçlarına yetecek para miktarı hakkında yeterli bilgi vermemektedir. 7. yüzyıl Bizans Darphanesi'nin teşkilat merkezi hakkında kesin bir şey söylenemez. Geç Roma İmparatorluğu'nda darphaneler, kutsal dağıtımdan sorumlu "Kutsal Büyükler" veya "Kontlar" komutasındaydı. Ancak, 5. - 6. yüzyıllarda bu kamu hizmetinin önemi ve gücü azalmış, bu hak doğal olarak ortadan kalkmıştır. Constantine Porphyrogenetus'un Ritüeller Kitabına göre, Kont'un görevlerinin çoğu "Logotete" tarafından yerine getirildi. γ" (İmparatorluk şubesinin finanstan sorumlu şefi) (DOC 3/2, s.634-641; DOC 2/1, s.33; Whitting, 1955a, s.88-98; Grierson, 1999c, s.22; Tekin, 1999d, s.40-41; Gökalp, 2009b, s.16-17).

İmparatorluğun doğu kesimindeki Darphane, yüzyıllar boyunca bürolar tarafından bölündü ve yönetildi. Maksimum ofis sayısı 10'dur. Bu aynı zamanda Konstantinopolis'in Solidus'unda da bulunur. Bakır madeni paralar için darphaneye bağlı olarak 1'den 5'e kadar sayılar vardır. Resmi karakterler gümüş sikkelerde görünmez, ancak Batı'da nadiren görülür. Adi metal birimlerinin modelleri Başkent Darphanesinde tutuldu, ancak değerli metal modelleri tutulmadı. Bu hâkimiyet, özellikle 12. yüzyılın parasal reformlarından sonra zirveye ulaştı. 1092 ile 1204 yılları arasında başkentte yapılan tüm seriler, orada yaşayan ve çalışan kişiler tarafından darphane modellerini görebilirdi. Golden Hyperpyron, Electron Trachea, Billion Trachea ve Copper Hyperpyron için resmi özel karakterler kontrol ve organizasyon ile ilişkilidir. On üçüncü yüzyıla kadar süren bu özel işaretler, ölçülerin formüle edildiği tutarlı ve sürekli bir dizi için gerekliydi (DOC 3/2, s.634-641; DOC 2/1, s.33; Whitting, 1955a, s.88-98; Grierson, 1999c, s.22; Tekin, 1999d, s.40-41; Gökalp, 2009b, s.16-17).

Zamanında bilinen darphaneler şunlardır:

Aleksandreia: İskenderiye şehrinin adıdır. Madeni paralar için kısaltmaları "AAZOB" ve "AAEZ" dir. Justin I (518-527) döneminde, Bizans İmparatorluğu'na komşu şehirlerde darphanelerde sınırlı sayıda solida basıldı. Ancak İskenderiye Darphanesi en çok bakır sikkeleriyle tanınırdı. 646'da Araplar kenti ele geçirdiklerinde darp işlevini yitirmiştir (Harl, 2002, s. 16).

Aleksandretta: Alexandretta, kuzey Antakya'da bir darphanenin adıdır. Madeni paranın üzerinde "AΛCZANΔ" darphane işareti bulunur. Follis'te "A" bir darphane veya ofis markası olarak kabul edilir (Harl, 2002, s. 16).

Antiokheia: Antakya, 528 yılındaki büyük deprem sonrasında adı Theoupolis olarak değiştirilmiş bir şehirdir. Antakya'da basılan madeni paralarda, darphane işaretinin solunda, paranın basıldığı atölyeyi veya ofisi gösteren beş Yunan harfinden (A, B, Γ, Δ, E) biri yer alır. Antakya sikkelerinin üzerindeki kısaltılmış şekilleri ise şu şekildedir: AN, ANTX, ANTIX, ΘΕΥΠΟ, ΘΕΥΡ, ΘΥ, ΘΥΠΠΟΑΣ, ΣΕΥΣΥ, R, P (Tulay, 2001, s. 23; Harl, 2002, s. 16).

Cartegena: İspanya darphanesi, darphane faaliyetine 550'lerde İmparator I. Justinianus döneminde başlamıştır. Vizigot akınlarına kadar olan dönemde, Mauricius, Phocas ve Herakleios 620'li yıllara kadar sikke basmışlardır. Ayrıca, darphanede az sayıda tremesis de basılmıştır. Darphane kısaltmaları ise bilinmemektedir. Konstantinopolis, Ravenna ve Roma darphaneleri gibi, burada da altın paralar basılmıştır. Diğer altın paralar gibi CONOB şeklinde damgalanmıştır. Darphane işareti, basılan gümüş paralarda CONOS olarak görünür, ancak Folis'te KART, KAR, CAR, KRTÇ, CRTC ve CT olarak görünür. A-I officinae sembolü atölye sembolü olarak, 11, 12, 13 ve 14 rakamları officinae sembolü olarak kullanılmıştır. Bu sayı ve harflere bazen C , Θ , Θ S , Θ I harfleri eşlik ediyordu (DOC 2/1, 1968, s.53).

Catania: Sicilya darphanesinin ilk darphane izleri, Mauricius'un saltanatının (582/3) ilk yılında dekanumda görülebilir. Darphanede basılan sikkeler, Herakleios'un saltanatına denk gelir. Tarihli dekanumlar ve tarihsiz pentanumlar bu dönemde basılmıştır. Darphane işareti "CAT" olarak ifade edilir (DOC 2/1, 1968, s.44-45).

Constantinopolis: Konstantinopolis Darphanesi, Bizans İmparatorluğu'nun en önemli darphanesiydi ve Bizans tarihinin en güçlü altın sikkelerinden bazıları burada basıldı. 1081 ile 1204 yılları arasında, Konstantinopolis imparatorluğun en önemli darphanesi olarak faaliyet gösterdi. Bu dönemde, darphanede Gold Hyperpyron,

Electrum, Biron Thrachi ve sınırlı sayıda Biron, Copper Teteron ve Half Teteron basılmıştır. Ayrıca, şehrin en önemli darphanesi ve hazinesi Büyük Saray'da bulunuyordu. Konstantinopolis, Latin egemenliği sırasında, 1204'ten 1261'e kadar madeni para basmaya devam etti. Sikkelerde, İstanbul'un Bizans adı olan Konstantinopolis Darphanesi'nin kısaltması olarak "CON, CONOB" ifadesi yer alıyordu. Ofis veya atölye işaretleri ise A, B, Γ, Δ, Ε harfleriyle gösteriliyordu (DOC 2/1, 1968; s.34-35).

Isauria: Kilikya'da yer almaktadır. 617'den 618'e kadar hizmetteydi. Madeni paranın üzerinde İSAYR şeklinde Darphane'nin adı yazılırken, A harfi atölye işareti olarak görülebilmektedir (DOC 2/1, 1968, s.39).

Jerusalem: Kudüs' ün ismidir. Jerusalem Darphanesi'nde basılan sikkelerde ise III, IX, I E P O C O ve X C N I K A işaretleri görülür (DOC 2/1, 1968, s.40).

Kartaca: Darphane faaliyetine I. Justinianus (527-565) tarafından Kuzey Afrika'nın fethi sonucu fethedilmesiyle başlamıştır. Darphane 7.Yüzyılın sonunda Arap istilası nedeniyle kapatılmıştır. Ancak Herakleios (610-641) zamanında çok sayıda altın ve bakır sikke basılmış, ancak çok az sayıda da gümüş sikke basılmıştır. Madeni paranın üzerindeki harfler "CAR, KAR, KART, CT, KRT, CRT, KT" harflerini içerir (DOC 2/1, 1968, s. 53).

Kırım / Khersonos: Kırım' da yer alan bir darphane yeridir. Darphane işaretleri ise XEPXωNOC, XEPCONOC, II, ΠX biçimindedir (DOC 2/1, 1968, s. 33).

Kıbrıs / Konstantia: Kıbrıs'ta bulunan bir darphanedir. Darphane işaretleri; "KVIΠPOV, KVIΠPOV, KVIΠPO, KVIΠP, KVIΠP, KVIΠ, CΠP" biçimindedir. Kıbrıs darphanesinin en önemli faaliyetleri, Kommenoslar döneminde görülür. Bu dönemde basılan trachy ve tetarteronlar, iki farklı üslupta basılmıştır; bu da birden fazla aktif darphane olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, Kıbrıs'ta electrum, billon trachy, bakır tetarteron ve yarım tetarteron da basılmıştır (DOC 2/1, 1968, s. 34-35).

Konstantine: Kuzey Afrika'nın Numidia bölgesinde yer almaktadır. Justinianus (527-565) ve Mauricius Tiberius (582-602) dönemlerinde işletilmiştir. Darphane işareti olarak "CON" kullanılmıştır (DOC 2/1, 1968, s. 34-35).

Kherson: Kırım darphanesi olarak bilinen bu yerde, İmparator Mauricius dönemine ait aile paraları, Focas ve Herakleios sikkeleri görülmemektedir. Darphane, III. Michael döneminde küçük sikkeler basmaya devam etmiştir. Darphane işareti ise XEPCωNOC, XEPCONOC, II, ΠX şeklindedir (DOC 2/1, 1968, s. 38).

Kyzikos: Bölge, Erdek Kapıdağ Yarımadası olarak bilinir. Darphane işareti "KYZ, KY" şeklindedir. Darphane yalnızca 629 yılına kadar faaliyettedir. Basılan madeni paralar, Nicomedia'ya oldukça benzerdi. Herakleios döneminde ise darphane çok kaliteli paralar basmıştır (DOC 2/1, 1968, s. 38).

Magnesia: Manisa'nın Bizans dönemindeki adıdır. İznik İmparatorluğu'nun ikinci darphanesi olan Magnesia, bu dönemde imparatorlukta faaliyet gösteren tek darphane idi. 1261'de Konstantinopolis'in Latinler tarafından geri alınmasına kadar işlevini sürdürdü. Magnezya'da altın hyperpyronlar, electrumlar, bakır tetarteronlar vb. basılmıştır. Sarhanor Prenslığı, 1313'te şehri ele geçirdiğinde döküm durdurulmuştur (DOC 4/2, s. 158).

Napoli (Neapolis): Bu İtalyan darphanesi, II. Konstanz döneminde 663 civarında faaliyete başlamıştır. 663-695 yılları arasında II. Konstantin (641–668), IV. Konstantin (668–685) ve II. Justinian (685-695) dönemlerinde basılan bakır sikkeler, darphanenin 'NE' işaretini taşımaktadır. Bu işaret aynı zamanda altın sikkelerde de bulunur (DOC 3/1, s. 84-85).

Nikeia: İznik darphanesidir. 1205'te aktif olan bu darphanede, billon, trachea ve electrum trachea sikkeleri basılmıştır (DOC 4/1, s. 133).

Nikomedia: İzmit şehrinin adıdır. Darphane işaretleri “NIKO, NIKOMI, NIKM, NIC, NIK, NI” harfleri ile belirtilmektedir (DOC 2/1, 1968, s. 37).

Nikosia: Kıbrıs'ta faaliyet gösteren ikinci darphanedir (DOC 2/1, 1968, s.37).

Philadelphia: Alaşehir'de bir darphanedir. Darphane 1188-1189 yılları arasında açılmıştır. Ancak bu tarihten sonra bölge yöneticisi Theodore Mancafas'a el konuldu. Theodore'un imparator veya aristokrasi ile herhangi bir bağlantısı olup olmadığı bilinmiyor. Darphanede gümüş sikkelerin yanı sıra Electrum ve Biron Traky kısa bir süre basılmıştır (DOC 3/1, s. 85).

Ravenna: Kuzey İtalya'da, Adriyatik Denizi kıyısında yer alan imparatorluğun önemli bir şehridir. Darphane işaretleri ise şu şekildedir: “RAV, RA, RAB, RAVEN, RAVENNA” (DOC 3/1, s. 87).

Roma: Roma Darphanesi, I. Justinianus (527-565) döneminde İmparatorluğa hizmet etmeye başlamıştır. 8. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, Roma Darphanesi Bizans İmparatorluğu'nun İtalya'daki en önemli darphanesi olmuştur. Bu dönemde, altın sikkelerde darphane işareti bulunmamaktadır. Yarım follis biriminin işareti “XX” olup, darphane işareti olarak ise “ROM” kullanılmıştır. Yarım follis birim işareti “K” ise

Herakleios ve II. Constans dönemlerinde kullanılmıştır. IV. Constantinus döneminde ise, son kez basılan follislerde “XXX” işaretleri görülmüştür. Ayrıca, tremesis, elektron ve bakır sikkelerin darp edildiği bilinmektedir. Darphane işaretleri: "ROM, RM, ROMOB" şeklindedir (DOC 2/1, s. 50-51).

Salona: Dalmaçya kıyısında. I. Justinianus (527-565) döneminde işletilmiştir (DOC 2/1, s. 44).

Sardunya: Akdeniz'de bir adada kurulmuştur. 695'ten 715'e kadar çalıştı. Darphane işareti için S harfi kullanıldı (DOC 2/1, s. 44).

Seleukia: Güney Anadolu'da, Göksu Dağı'nın (Calycadnum) eteğinde bulunan kentin günümüzdeki adı Silifke'dir. 610'ların sonlarında follis ve yarım follis basan bir darphanedir. Sikke, Arap akınları sırasında yok edilmiş olmalıdır. Darphane işareti ise "SELIS□, SEL" biçimindedir (DOC 2/1, s. 44-45).

Syrakusai: Sicilya'da yer almaktadır. Darphane işaretleri ise “SECILIA, SCL, SEL, CVPAKOVCI” şeklindedir (DOC 2/1, s. 45).

Sicilya (Katanya, Siracusa): 538 ve 705'ten itibaren çalışır. Catania Darphanesi ilk darphane olarak burada kurulmuştur. II. Konstanz zamanında (641-668) Merkez Darphane Syracuse'a taşındı. Basılan bu madeni paraların üzerinde CVPAKOVCI, CAT, SLC, SCS, SECILIA, SCLS gibi harfler bulunur. Ancak, bu darphanelerin hiçbiri Ofis işaretini kullanmadı (DOC 2/1, s. 45).

Thessalonika (Selanik): Justinus I ve Mauricus Folis'in baskısında önemli roller oynadı. 6. yüzyılda burada sadece yarım follis ve küçük bir baskı basıldı. Bazı altınları madenini de kullanan Darphane, bu yetkiyi 7. Yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar korunmuştur. IV. Michael'in son döneminde altın histomenon'un darp edilmesinden sonra, 2. Aleksius döneminde darphane yeniden canlandırılmıştır. 2. Aleksius'un parasal reformlarından sonra, darphanede altın hiperpilon, elektrotrak, biron trake, bakır tetarteron ve semitetarteron basılmaya başlanmıştır. Ancak, Aleksios'un saltanatının sonunda darphane üretimi azalmıştır. 2. John ve Manuel I hükümdarlıkları sırasında, darphane yalnızca küçük miktarlarda altın hiperpilon ve elektrotrak basmıştır. Şehir, 1204'ten 1224'e kadar Latinler tarafından işgal edilmiştir, ancak 1224'te Theodoros Komnenos Dukas tarafından yeniden ele geçirilmiş ve Selanik İmparatorluğu kurulmuştur. 12.yüzyılın sonunda faaliyete geçen Selanik Darphanesi, 1248'de Epirus tiranı tarafından yönetilmek üzere görevlendirilmiş ve II. Michael'ın yönetimi altında

alışmalarına devam etmiştir. Darphane işareti ise: "TES, THESSOB" şeklindedir (DOC 2/1, s.36-37; DOC 3/1, s.81; DOC 4/1, s.129-130; DOC 4/2, s.635).

Trabzon: Bizans İmparatorluğu zamanında Khaldia teması'nın merkezidi. 1204 yılı boyunca farklı Anonim Follis basımı yapılmıştır (DOC 4/1, s. 427).

5. ANA HATLARIYLA BİZANS İMPARATORLUĞU TARİHİ

Doğu Roma İmparatorluğu veya Bizans İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu'nun bir devamı olarak Geç Antik Çağ ve Orta Çağ boyunca varlığını sürdürmüş, başkenti Konstantinopolis (günümüzde İstanbul) olan bir devlettir. İmparatorluk, 5. yüzyılda Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü engelleyerek, 1453'te Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmeden önce yaklaşık bin yıl boyunca varlığını sürdürmüştür. Bu süre zarfında Bizans, ekonomik, kültürel ve askeri açıdan Avrupa'nın en güçlü ülkelerinden biri olmuştur. Tarihçiler, Bizans İmparatorluğu ve Doğu Roma İmparatorluğu terimlerini kullanırken, aslında bu isimlerin, imparatorluğun yıkılmasından sonra, vatandaşlarının ülkelerine hâlâ Roma İmparatorluğu olarak hitap etmeleri ve kendilerini "Romalıları" olarak adlandırmalarına dayandığını belirtirler. 5. ve 6. yüzyıldaki birçok önemli olay, Roma İmparatorluğu'nun Doğu Yunanistan ve Batı Latin olarak ikiye ayrıldığı süreci işaret etmektedir. I. Konstantin (324-337), imparatorluğu yeniden düzenleyerek başkentini Konstantinopolis yapmış ve Hristiyanlığı yasallaştırarak Bizans İmparatorluğu'nun temellerini atmıştır. Hükümet, iyi eğitilmiş bir yerel orduya sahip olma ve İngiliz Milletler Topluluğu'na asker toplamak için çalışmalarda bulundu. Ancak olaylardan dolayı istenilen gerçekleşmedi. Hükümet, Theodosius'un düşüncelerini tekrarlamaktan kaçındı. MS 400'lerde olaylarda halkın aktif rolü nedeniyle, rejim tarafından paramiliter kurma yetkilerinin verilmesi muhtemel görülmüştü. 409'da Balkanların kararlı bir şekilde geri çekilmesi ve 401 yılı baharından itibaren Alarik Vizigotların batıya doğru İtalya'ya çekilmesi de Bizans İmparatorluğu'nun dış durumunu iyileştirmeye yardımcı oldu. Arcadius böylece yaşamının son yedi yılını sessizlik içinde geçirdi. Doğu'da Kilikya ile Batı'da Pamfilya arasında Anadolu'nun güney kıyılarında yaşayan savaşçı bir halk olan Isauriler, 403 yılında ayaklandılar. İmparatorluk Ordusu bir süre isyanı bastırmaya çalıştı. 403-404'te başkent, Konstantinopolis Patriği John Chrysostom ile tahtın ve din adamlarının yolsuzluğuna karşı beyhude bir mücadelede ile savaştı. Aynı zamanda hane ve keşişler arasında beklenmedik bir yüzleşmeye sahne oldu. Oturum sırasında toplanan konsey, Chrysostom'u kınadı, görevden aldı ve sürgüne gönderdi (Norwich, 2013d, s. 107-108-118; Bailly, 2005, s. 35-42; Pounds, 1979, s.124; Kazhdan & Epstein, 1985, s. 1).

Kilisedeki arınma hareketleri uzun bir süre devam etti. Din karşıtı güçlerle din adamları arasındaki ilk çatışma, din karşıtı güçlerin mutlak egemenliğiyle sona erdi. Zayıf

ve etkisiz olan Arcadius, 408 yılında 31 yaşında öldü; karısı ise ondan önce vefat etmişti. II. Theodosius, yedi yaşında tahta çıktı. Theodosius döneminde (379-395), Hristiyanlık devlet dini olarak kabul edilerek diğer dinler yasaklandı. Sonraki yıllarda, Herakleios (610-641) döneminde imparatorluğun askeri ve idari sistemleri yeniden düzenlendi ve Latince yerine Yunanca resmi dil olarak kabul edildi. Modern tarihçiler, Roma uluslarının ve geleneklerinin korunmuş olmasına rağmen, Bizans'ı eski Roma'dan ayırırlar. Bunun nedeni, Konstantinopolis çevresinde Latin ya da Ortodoks Hristiyan geleneklerinden çok, Yunan kültürünün daha baskın olmasıdır. İmparatorluğun sınırları, varlığı boyunca sürekli olarak değişmiş ve birden fazla gerileme ile toparlanma dönemi yaşamıştır. Justinianus (527-565) döneminde, Batı Akdeniz kıyıları yeniden fethedildi. İmparatorluk, Kuzey Afrika, İtalya ve Roma kentini yeniden kontrol altına alarak sonraki iki yüzyıl boyunca varlığını sürdürdü. Maurice (582-602) döneminde, doğu sınırları genişletildi ve kuzey sınırları güçlendirildi. Ancak, imparatorun suikaste uğramasının ardından Bizans-Sasani Savaşı (602-628) patlak verdi ve bu savaş, kaynakları tükenen Bizans İmparatorluğu'nu ciddi şekilde zayıflattı. 7. yüzyılda İslam'ın yayılmasıyla birlikte Bizans büyük toprak kayıplarına uğradı. Araplar, kısa süre içinde Mısır ve Suriye gibi en zengin toprakları fethettiler. Makedon Hanedanlığı döneminde (10-11. yüzyıllar), imparatorluğun sınırları yeniden genişledi ve bu dönemde Makedon Rönesansı iki yüzyıl sürdü. Ancak 1071'deki Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da büyük toprak kayıpları yaşandı. Bu savaşla birlikte, Türkler Anadolu'ya yerleşmeye başladı ve Bizans İmparatorluğu toprak kayıpları hız kazandı (Rosser, 2011, s.1-2; Wolff, 1948, s. 5-7-33-34; Ostrogorsky, 1959b, s. 21; Pounds, 1979, s.124).

Komnenos Restorasyonu sırasında imparatorluk toparlanarak yeniden güçlendi. 12. yüzyılda Konstantinopolis, Avrupa'nın en zengin şehri haline geldi. Ancak 1204 yılında Dördüncü Haçlı Seferi sırasında başkent yağmalandı ve ülkenin toprakları Bizans, Yunan ve Latin krallıkları arasında bölündü. Bu, imparatorluğa büyük bir darbe oldu. Konstantinopolis 1261'de yeniden ele geçirildi ve yeniden inşa edildi; ancak Bizans İmparatorluğu, varlığının son iki yüzyılı boyunca bölgedeki birkaç küçük devletten biri olarak kaldı. Arazinin geri kalanı, 15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu tarafından yavaşça fethedildi. Bizans İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1453'te Konstantinopolis'i fethetmesiyle sona erdi. Geç Roma İmparatorluğu'na atıfta bulunmak için "Bizans" terimi ilk olarak Alman tarihçi Hieronymus Wolff tarafından 1557'de kullanılan Corpus Historia Bizans adlı eserinde yer aldı. Bu terim, Konstantin'in başkent Konstantinopolis'i

seçmesinden önceki "Bizans" kentinin adından türetilmiştir. Kentin eski adı, çoğu zaman tarihi ve edebi kaynaklar dışında nadiren kullanılmıştır. 1648'de Bizans tarihine dair du Louvre ve 1680'de Du Cange'nin Bizans Tarihi yayınlandığında, "Bizans" terimi, Montesquieu gibi Fransız yazarlar arasında popülerleşti. Ancak, bu terim Batı dünyasında ancak 19. yüzyılın ortalarında yaygınlaştı. Bizans İmparatorluğu halkı, kendilerini "Roma İmparatorluğu", "Romalılar İmparatorluğu", "Romanya" ve "Roma Cumhuriyeti" olarak adlandırıyordu. Vatandaşlar kendilerine "Romaioi" ve "Graikoi" derlerdi. Bu şekilde, 19. yüzyıla kadar Yunanlılar ana dillerini çoğunlukla Romaika ve Gleikika olarak tanımlamışlardır. Bizans İmparatorluğu, tarihi boyunca çok ırklı bir yapıya sahip olmuş ve Roma-Helen geleneğini sürdürmüştür. Ancak, daha güçlü Yunan unsurlarının etkisiyle, batı ve kuzey çağdaşları tarafından şekillendirilmiştir. "Helen (Yunan) İmparatorluğu" (Latince: Imperium Graecorum) ve "Imperator Graecorum" gibi terimler, zaman zaman Bizans ve Roma İmparatorluklarının Batı'daki yeni krallıklarla olan prestij mücadelesini artırmak amacıyla kullanılmıştır. Bizans İmparatoru'nun meşru Roma imparatoru olarak kabul edilmesi, III. Leo dönemine kadar uzanır. 800 yılında Charlemagne, İmparator Augustus olarak taç giydiğinde, Bizans İmparatoru'nun otoritesi sarsıldı. Roma İmparatorluğu tahtında hiçbir erkek varisi olmadığı için, Leo imparatorluk tahtını kendisi üstlendi. Ancak, Leo'nun otoritesinin güçlenmesinde, Roma'nın düşmanlarına karşı Charlemagne'nin desteği önemli bir rol oynamıştır (Mango, 2002b, s. 13; Gabriel, 2002, s. 277; Browning, 1983a, s. 113; Fouracre & Gerberding, 1996, s. 345).

Papalar ve Batılı krallar, Bizans imparatorları için Roma terimini kullandıklarında, Imperator Romanorum yerine Imperator Romaniae terimini tercih ettiler. Bu terim, ilk olarak Charlemagne ve halefleri tarafından kullanılmıştır. İslam ve Slav dünyasında ise böyle bir ayrım yoktu ve Bizans, Roma İmparatorluğu'nun bir devamı olarak kabul edilmiştir. İslam dünyasında, Roma İmparatorluğu'na genellikle Ram deniliyordu. 19.yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu, eski Bizans halkını (Osmanlı İmparatorluğu içindeki Ortodoks Hristiyan topluluğunu) tanımlamak için milleti rum veya "Roma devleti" terimini kullanmaya başlamıştır (Klein, 2004, s. 290; Garland, 1999, s. 87; Wolff, 1948, s. 11, 27-28).

5.1.Erken Bizans Dönemi

Greko-Helen kültürü, Roma devlet gelenekleri, doğu hareketleri ve özellikle Hristiyan inancı, Orta Çağ Bizans uygarlığının temel özelliklerinden bazılarıydı. Bu medeniyetin doğuş dönemi, genellikle Hristiyanlığı özgür bir din haline getiren İmparator Konstantin'in hükümdarlığı (306-337) sırasında veya Konstantinopolis şehrinin kurulduğu 330 yılı olarak kabul edilir. Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında resmi olarak Doğu ve Batı olarak bölünmesi, Geç Antik Çağ'ın başlangıcını işaret eder ve hem eski tarihçiler hem de Bizanslı bilim adamları için önemli bir dönüm noktasıdır. Bu döneme "Erken Bizans dönemi" de denilmektedir ve 717 yılına kadar devam etmiştir. İmparator Justinianus (527-565), İtalya, Afrika ve güney İspanya'yı fethetmiş olsa da, 634-698 yılları arasında İslam'ın yükselişi Bizans Devleti üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Bu dönemde, Bizans'ın egemenliği altında genişleyen topraklarda, kültürel çeşitlilik de önemli bir özellik olarak ortaya çıkmıştır. Devletin resmi dili olan Latince, Herakleios döneminde (610-641) Yunanca ile değiştirilmiştir. Roma orduları, güneybatı Avrupa ve Kuzey Afrika dahil olmak üzere Akdeniz'deki birçok kıyı bölgesini fethetmiş ve bu bölgeler, hem kentsel hem de kırsal nüfus açısından oldukça farklı kültürel topluluklar barındırıyordu. Doğu eyaletleri, batı eyaletlerine kıyasla daha fazla kentleşmişti. Doğu eyaletleri, daha önce Makedon İmparatorluğu altında birleşmiş ve Yunan kültürü etrafında Helenleşmişti. Batı ve Doğu arasındaki farklar, özellikle 3. yüzyılda dengesizliklerin arttığı bir dönemde, giderek daha belirgin hale geldi. Bu farklar, sonraki yüzyıllarda daha da olağanüstüleşti ve iki dünya arasında büyük bir mesafe yarattı. Kontrolü sürdürmek ve yönetimi geliştirmek amacıyla, Roma İmparatorluğu'nun işleyişi 285-324, 337-350, 364-392 ve 395-480 yıllarında çeşitli halklar arasında bölündü. İdari bölümler arasında çeşitlilik vardı ve genellikle Doğu ile Batı arasında bir iş bölümü söz konusuydu. Her bölüm, bir güç bölümü (hatta iş bölümü) biçimindeydi. İmparatorluğun bölünmez olduğu düşünülse de, bölünmüş bölgeleri yöneten müşterek imparatorlar birbirlerini rakip veya düşman olarak görseler de, devlet esasen yasal bir bütündü. İmparatorluğun tehlike altındaki bölgeleri, müşterek imparatorlarla (Augustus) ilgilirdi ve her müşterek imparator daha sonra eski bir meslektaşının yerini alacak olan Sezar adlı daha genç bir meslektaşıyla görev paylaşırdı. Ancak 313'teki sıkıntılar sonucunda birkaç yıl sonra, Büyük Konstantin, imparatorluğun iki idari bölgesini

birleştirerek tek Augustus olarak iktidarı ele geçirdi (Ostrogorsky, 1959b, s. 21; Wells, 1922, s. 33; Bury, 1923a, s. 1; Kuhoff, 2002, s. 177–178).

330 yılında, İmparator Büyük Konstantin, imparatorluğun başkentini Roma'dan Konstantinopolis'e taşıdı ve Bizans şehri üzerinde yeni bir Roma kurdu. Bu şehir, Avrupa ile Asya arasında, aynı zamanda Akdeniz ile Karadeniz arasındaki önemli ticaret yolları üzerinde stratejik bir konuma sahipti. Konstantin, imparatorluğun askeri, mali, sivil ve dini yapılarında köklü değişiklikler gerçekleştirerek, Bizans İmparatorluğu'nun temellerini atmış oldu. Bu reformlar, hem imparatorluğun yönetiminde hem de kültürel yapısında kalıcı izler bırakmıştır. Özellikle ekonomi politikaları, bazı bilim adamları tarafınca "pervasız finans" olarak tanımlansa da, başlattığı altın yığını ekonomisi, istikrarlı bir para birimi ile ekonomiyi canlandırdı. İmparator Konstantin zamanında Hıristiyanlık, resmi devlet dini olmasa da, Konstantin bu dini cömertçe desteklemişti. Konstantin, imparatoru dini ilkelere meydan okumaktan alıkoyan ilkeler belirlemiş ve imparator artık bu görev için genel bir dini konseye güvenmek zorunda kalmıştır. Arles Konsili ve Birinci İznik Konsili toplantıları, Konstantin'in Kilise'nin birliğine olan ilgisini ve onu yönetme niyetini göstermektedir. Julianus (361-363), oktanrıılığı canlandırmaya yönelik kararlı abalalarıyla tanınmış ve Hıristiyanlığın yayılmasını durdurma noktasına getirmiştir. Ancak, 363'te savaşta öldükten sonra bu süreç sona erdi. Theodosius (379-395), imparatorluğun doğusunu ve batısını aynı anda yöneten son imparatordu. 391 ile 392' de pagan dinlerini tamamen yasaklayan bir dizi ferman yayınlanmış, pagan festivalleri, tapınaklara giriş ve ibadet yerlerine yapılan ziyaretler yasaklanmıştır. Son Olimpiyat Oyunları'nın 393'te yapıldığına inanılmaktadır. Theodosius, idari yapıyı yeniden böldü ve imparatorluk ailesini oğulları Arcadius (Doğu) ve Honorius (Batı) arasında paylaştırdı. Beşinci yüzyılda Batı'nın karşılaştığı zorlukların çoğu, Doğu'da görölmemiştir. Bunun ana nedenlerinden biri, Doğu'nun daha gelişmiş şehir kültürü ve daha zengin finansal kaynaklarının, düşmanlarını harala bastırmalarına ve paralı asker tutmalarına olanak tanımasıydı. Bu başarı, II. Theodosius'a Roma hukukunun kodlanması ile Konstantinopolis surlarının eklenmesi gibi projelere odaklanma fırsatı vermiştir. şehir, 1204 yılına kadar tüm saldırılara karşı direnmiş, Theodosius'un surlarının çoğu günümüze kadar hayatta kalmıştır (Cameron, 2009c, s. 54-111-153; Drake, 1995, s. 5; Grant, 1975a, s. 4-12; Klein, 2004, s.290).

Hunlar'dan kurtulmak için Theodosius, her yıl Attila'ya büyük bir haraç ödemek zorunda kalmıştı. Halefleri Marcian, bu haracı ödemeyi reddetmiş, ancak Attila dikkatini

Batı'ya çevirdiği için 453'te öldüğünde, Hun İmparatorluğu çökmüş ve kalan Hunlar paralı asker olarak Konstantinopolis'e alınmıştır (Alemany, 2000, s. 207; Grant, 1975a, s. 4-12; Klein, 2004, s.290).

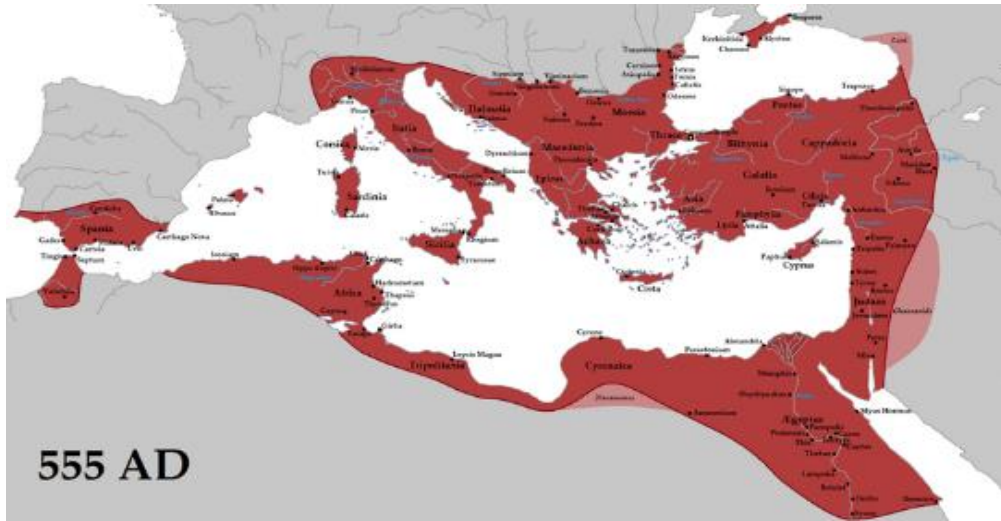
Harita 5.1. I.Leo döneminde Roma İmparatorluğu yıl 460 (‘Bizans İmparatorluğu’ 2023).

Batı Roma İmparatorluğu'nun egemenliği sadece 20 yıldan az sürdü, ancak doğudaki topraklar Justinianus'un Reconquista (İmparatorluğun Restorasyonu) hareketine kadar büyük ölçüde sabit kaldı. Attila'nın ölümünün ardından, Doğu Roma İmparatorluğu bir barış dönemi geçirirken, Batı Roma İmparatorluğu'nda Germen halklarının göçü ve topraklardaki yayılmaları devam etti, bu da durumu giderek daha da kötüleştirdi. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, 476 yılında Roma-Germen kökenli General Odoacer'in Batı Roma İmparatoru Romulus Augustulus'u tahttan indirerek başlamıştır. Batı İmparatoru Julius Nepos'un 480 yılında ölümünden sonra, Doğu İmparatoru Zeno, Batı Roma'nın tek sahibi oldu. Ancak o dönemde İtalya'nın hükümdarı olan Odoacer, Zeno'nun nominal egemenliğine rağmen isyan başlattı. Zeno, Moesia'ya yerleşen Ostrogotlar ile bir anlaşma yaptı ve Gotik kral Theodoric'i Odoacer'den kurtarmak için İtalya'ya göndermeye ikna etti. Theodoric, İtalya'yı fethettikten sonra, Zeno'yu Odoacer'den kurtarmış ve imparatorluğun merkezinden uzak bir yere, İtalya'ya yerleşmesini sağlamıştır. Bu olayın ardından, Theodoric Doğu İmparatorları tarafından "kral" (rex) olarak ilan edilmiştir. 491 yılında, Roma'da bir memur olan I.Anastasius,

imparator oldu. Ancak yeni imparatorun askeri yetenekleri, Isaurialılar'ın direnişiyile sınavdan geçti. Anastasius, gayretli bir reformcu olarak kendini kanıtladı ve I. Konstantinus'un başlattığı para sistemini kusursuz hale geldi. Ayrıca günlük yaşamda kullanılan bakır follislerin ağırlığını tam olarak dengeledi ve vergi reformları yaparak krizalgiron vergisini kaldırdı. Anastasius 518'de öldüğünde, hazinesinde yaklaşık 150 ton altın vardı. Justinianus hanedanı I. Justinianus ile başlamıştır. Okuma yazması olmamasına rağmen askeri rütbelerde hızla yükselmiş ve 518'de imparator olmuştur. Justinianus, geç antik çağın en önemli figürlerinden biri olarak kabul edilir ve büyük ihtimalle Latince'yi ana dili olarak kullanan son Roma İmparatoru' dur. Onun hükümdarlığı, özellikle hırslı ancak kısmen gerçekleştirilemiş bir yenileme hareketi olan "İmparatorluğun Restorasyonu" ile öne çıkmıştır. Theodora, Justinianus'un karısı olarak yönetimde büyük bir etkiye sahipti. 529 yılında Justinianus, Roma yasasını değiştirerek, Corpus Juris Civilis adıyla bilinen yasa kodlarını oluşturdu ve Kapadokya'dan John tarafından onaylanan 10 kişilik bir komisyon tarafından yasal alıntılar derlendi. 534'te kabul edilen yasalar, Bizans hukuk sisteminin temellerini oluşturmuş ve modern ulusların hukuk düzeninin temelini atmıştır (Grierson, 1999c, s. 17; Meier, 2003, s. 290; Wickham, 2009, s. 90; Haldon, 1990a, s. 17; Evans, 2005, s. 104; Gregory, 2010c, s. 145).

532 yılında I. Justinianus, doğu sınırlarını güvence altına almak amacıyla Sasanilerle bir antlaşma imzalayarak Hüsrev'e haraç ödemeyi kabul etti. Aynı yıl, Konstantinopolis'te patlak veren büyük bir ayaklanmaya (Nika Ayaklanması) karşı koydu, ancak ayaklanmanın sonunda, imparatorun emriyle 30-35 bin kişi öldürüldü. 533'te Batı'da fetih hareketine başlayan Justinianus, generali Belisarius'u, 429'dan beri Vandal egemenliğinde olan başkent Kartaca'yı yeniden ele geçirmek için gönderdi. Bu fetih, beklenmedik bir kolaylıkla başarıya ulaştı, ancak büyük yerel kabilelerin boyun eğmesi 548 yılına kadar sürebildi. O sırada, Theodoric'in yeğeni, varisi Atalaric ve kızı Amalasuntha Ostrogothik İtalya'da hayatını kaybetti. Theodahad (534-536) iktidara geldi, ancak bu yeni yönetim de pek güçlü olamadı. 535'te Sicilya'ya yapılan Bizans seferi sınırlı bir başarı sağladı, fakat Gotlar daha fazla direniş gösterdi. Belisarius, Napoli ve Roma'yı başarılı bir şekilde kuşattıktan sonra, 540'ta Ravenna'yı ele geçirdi. 535-536 yıllarında Theodahad, Bizans kuvvetlerinin Sicilya, Dalmaçya ve İtalya'dan çekilmesi için Papa Agapetus'u Konstantinopolis'e gönderdi. Agapetus, Theodora'nın desteğine rağmen, Monofizit olan I. Justinianus ile barış anlaşması yapmayı başaramadı, ancak en azından bu çabası sonuçsuz kalmadı. Kısa süre sonra, Ostrogotlar Kral Totila'nın

komutası altında birleşti ve 546'da Roma'yı fethetti. Belisarius, 544'te İtalya'ya gönderildi, ancak 549'da Konstantinopolis'e geri çağırıldı. Ermeni hadım Narses, 551'in sonlarına doğru 35.000 kişilik bir orduyla bölgeye geldi ve savaşın seyrini değiştirdi. Totila, Taginae Savaşı'nda yenildikten sonra, Ekim 552'deki Mons Lactarius Savaşı'nda bir kez daha mağlup oldu. Birkaç Gotik garnizonun direnişi ve Franklar ile Alemans'ın ardışık istilalarına rağmen, İtalya Yarımadası için savaş sona erdi. 551'de Hispania'dan bir Vizigot asilzadesi olan Athanagild, Justinianus'tan krala karşı isyanı bastırması için yardım istedi ve imparator, başarılı komutan Liberius'u göndererek onlara destek oldu. Bu şekilde, Bizans İber Yarımadası'nın kıyı bölgelerini Herakleios dönemine kadar elinde tutmayı başardı. Roma-Pers Savaşları ise 561'de, Justinianus ve Khosrow arasında 50 yıllık bir barış anlaşması imzalanana kadar devam etti. 550'lerin ortalarına gelindiğinde, Justinianus Balkanlar dışındaki çoğu cephede zafer kazanmıştı. Ancak, Slavlar ve Gepidler Balkanlar'daki akınlarına devam etti. Sırp'lar ve Hırvatlar, Herakleios'un yönetiminde kuzeybatı Balkanlar'a yerleşti. Justinianus, yeni bir Hun tehdidini önlemek için Belisarius'u emekliliğinden geri çağırarak Tuna donanmasını güçlendirdi ve Kutrigur Hunları'nın geri çekilmesini sağladı (Evans, 2005, s. 11-56-62; Bray, 2004, s. 19-47; Haldon, 1990a, s. 17-41).

Harita 5.2. Bizans İmparatoru Justinianus zamanı en geniş sınırlar, yıl 555 ('Bizans İmparatorluğu' 2023).

Çoktanrıçılık, Konstantin'den bu yana devlet tarafından bastırılmasına rağmen, geleneksel Greko - Romen kültürü 6.yüzyılda Doğu Roma İmparatorluğu'nda etkili

olmaya devam etti. Bu dönemde, filozoflar arasında Ioannis Philoponus gibi isimler, Hristiyan düşüncesi ile ampirizmi birleştirerek, Neoplatonik fikirlerin hala önemli bir rol oynadığını vurguladılar. Ancak, Helenistik felsefenin yerini yavaş yavaş yeni Hristiyan felsefesi almaya başladı. Bu değişim sürecinde, Platon Akademisi'nin 529'da kapanması önemli bir dönüm noktasıydı, çünkü bu, Antik Yunan felsefesinin son bastionlarından birinin sona erdiğini gösteriyordu. Müzik ve dini ayinler de bu dönemde gelişim gösterdi. Besteci Romanus tarafından yazılan ilahiler, kutsal ayinlerin evrimini simgeliyordu. Aynı dönemde, mimarlar Miletoslu İsidore ve Trallesli Anthemius, daha önce inşa edilmiş bir kilisenin yerine Kutsal Bilgelik Kilisesi (Ayasofya) tasarımını önerdiler. Bu kilise, 537 yılında tamamlandığında, Bizans mimarisinin en büyük eserlerinden biri olarak tarihe geçti. Ayasofya, hem mimarisi hem de dini işleviyle Bizans kültürünün simgelerinden biri oldu. Ancak, bu dönemde imparatorluğu zayıflatan ciddi bir tehdit de vardı: Nika İsyanı sırasında Ayasofya büyük ölçüde yok oldu. Fakat, Justinianus'un yönetimi altında, 537 yılında yeniden inşa edilerek eski görkemine kavuştu ve Bizans sanatının en önemli yapılarından biri olarak varlığını sürdürdü. 6. ve 7. yüzyıllar boyunca, imparatorluk veba salgınlarıyla sarsıldı. Bu salgınlar, nüfus kaybına ve ciddi ekonomik kayıplara yol açarak imparatorluğun zayıflamasına neden oldu. Bu durum, özellikle tarım ve ticaretin daralmasına, askerî gücün azalmasına ve genel olarak toplumun toparlanma yeteneğinin zayıflamasına yol açtı (Bray,2004, s. 19-47; Haldon,1990a, s. 110-111; Treadgold,1997, s. 196–197).

Harita 5.3. Doğu Roma İmparatorluğu, MS 600'de Mauricius Dönemi (Evans, 2005, s.68 ve 'Bizans İmparatorluğu' 2023).

Justinianus 565 yılında öldüğünde, halefi olarak II. Justinus tahta çıktı. II. Justinus, Perslere büyük bir haraç ödemeyi kabul etmedi ve bu durum imparatorlukla Persler arasındaki ilişkilerde gerginliğe yol açtı. Aynı zamanda Germen Lombardları, İtalya'yı işgal etmeye başladı. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde, İtalya'nın yalnızca üçte biri Bizans İmparatorluğu'nun elindeydi. Justinus'un ölümünün ardından tahta geçen II. Tiberius, hem Avarlara karşı hem de Perslere karşı stratejik bir seçim yapmak zorunda kaldı. Tiberius, Avarlara karşı Perslere savaş ilan etti. Bu dönemde, Maurice adında bir general, doğu sınırında başarılı bir sefer başlattı. Ancak Avarlar, Bizans ordusunun karşısında geri çekilmek yerine direniş gösterdiler ve Slavlar da Tuna boyunca bir sefer başlattı. Bu karmaşık ortamda, Mauricius (Maurice), II. Tiberius'un adına Pers İç Savaşı'na müdahale etti ve bunun sonucunda Bizans İmparatorluğu'nun sınırları doğuya doğru genişletildi. Bu durum, imparatora dikkatini Balkanlar'a çevirme fırsatı verdi. 602 yılına gelindiğinde, başarılı bir Bizans seferi Avarları ve Slavları Tuna'nın karşısına öteledi. Ancak bu başarının ardından, Mauricius, Avarlar tarafından alınan binlerce esir için fidye talep etmeyi reddetti ve ordusunu kışın ortasında Tuna'ya sürerek ciddi bir hata yaptı. Bu, onun itibarını ciddi şekilde zedeledi. Sonuçta, Phokas adında bir subay isyan etti ve orduyu Konstantinopolis'e geri götürdü. Mauricius, ailesiyle birlikte kaçmaya çalıştı ancak başarısız oldu ve öldürüldü. Bu olay, Bizans İmparatorluğu'nda önemli bir yönetim değişikliği yaratarak, Phokas'ın tahta çıkmasına yol açtı (Evans, 2005, s. 104; Fine, 1991b, s. 33; Haldon,1990a, s. 41; Haldon,2004c; Speck,1984, s. 178).

Harita 5.4. Herakleios Dönemi Bizans İmparatorluğu Sınırları (Evans,2005, s.104 ve Haldon,1990a, s.41).

650 yılına gelindiğinde, Bizans İmparatorluğu, Afrika Genel Valisi dışında neredeyse tüm güney eyaletlerini kaybetmişti. Phokas, Mauricius'u öldürdükten sonra, Hüsrev, bu durumu Mezopotamya'yı işgal etmek için bir fırsat olarak değerlendirdi. 610 yılında Herakleios, Kartaca'dan Konstantinopolis'e gelerek Phokas'ı devirdi ve onu sürgüne gönderdi (Evans, 2005, s. 104; Haldon, 1990a, s. 41; Speck, 1984, s. 178; Grabar, 1984, s. 37).

Herakleios'un tahta çıkışıyla birlikte, Sasani yürüyüşü başladı. Sasani Devleti, Şam ile Kudüs'ü fethederek, Gerçek Haç' ı Tizpon' a taşıdılar. Herakleios, bu duruma misilleme olarak kutsal bir savaş karakteriyle karşılık verdi ve İsa'nın Acheropoietus imgesini askeri bir sembol olarak kullanmaya başladı. Herakleios'un ordusu, Haziran-Temmuz 626'da Konstantinopolis'i kuşattı. Ancak, kısa süre sonra Sasani ordusu, Bizans'ın karşı direnişi karşısında Anadolu' ya çekilmeye mecburen bırakıldı. Bu zaferin sonrasında, Herakleios'un kardeşi Theodorus'un, Sasani generali Şahin'i devirdiği ortaya çıktı ve böylece Pers yenilgisi tamamlanmış oldu. Herakleios, başarılı bir şekilde yeniden Sasani İmparatorluğu'na karşı Mezopotamya'ya saldırılar başlattı. 627 yılında Sasani ana kuvveti, Ninova'da büyük bir yenilgiye uğradı ve 629 yılında, Herakleios, Sasani başkenti Tizpon'dan Gerçek Haç'ı geri aldı. Sonunda Persler, tüm ordularını geri çekti ve daha önce Roma İmparatorluğu'na ait olan Mısır, Levant, Mezopotamya ve Ermenistan toprakları, 595'te imzalanan bir antlaşmaya dayanarak Bizans'a geri verildi. Bu gelişmeler, hem Bizans hem de Sasani İmparatorlukları'nı büyük ölçüde zayıflattı (Grabar, 1984, s. 37; Cameron, 1979a, s. 23; Norwich, 1998c, s. 93; Haldon, 1990a, s. 50-61-62).

Konstantinopolis (İstanbul) Kuşatması (MS. 674–678): Bu döneme kadar Suriye ve Levant'ı sıkı bir biçimde kontrol eden Araplar, sürekli olarak Anadolu'ya işgalci ordular göndermekteydi. Konstantinopolis, MS. 674 - 678 yılları arasında doğrudan kuşatıldı. Ancak, Arap donanması, Yunan ateşi teknolojisinin yardımıyla püskürtüldü ve sonunda Emeviler ile 30 yıllık bir ateşkes imzalandı. Buna rağmen, Anadolu'daki Arap istilası hız kesmeden devam etti. Bu süreçte, yerel halk eski şehir surları içinde küçük alanlar inşa etmeye ya da yakınlardaki kalelere taşınmaya başladı. Bu durum, klasik şehir kültürünün azalmasına yol açtı. Nüfus, 500.000'den 40.000'e düştü ve birçok şehir kısmen kırsal bir yapıya büründü. Bizans, MS. 618' de Mısır' ı önce Perslere, ardından Araplara kaybedince, şehirden ücretsiz tahıl dağıtımını durdu ve halkın buğday alım hakkı sona erdi. Eski yarı özerk belediye kurumlarının ortadan kalkmasıyla oluşan boşluğu doldurmak

için, Anadolu eyaletlerine ayrıldı ve belediye yönetimleri doğrudan imparatorluk hükümetine bağlı askeri güçlere devredildi. Bu yeni düzenin temelleri, belki de Herakleios'un geçici yönetim dönemine dayanıyor olsa da, 7. yüzyılda tam anlamıyla yeni bir imparatorluk yönetim sistemine dönüşmüş oldu. İmparatorluğun 7. yüzyılda toprak kayıpları yaşaması, aynı zamanda Doğu Akdeniz'de Romanizm kavramının çöküşünü ve Roma İmparatorluğu'nun doğrudan bir devamı olarak değil, ayrı bir halef devlet olarak yıkılışını simgeliyordu (Laiu & Morrison, 2007, s. 38–42 ve 47; Wickham, 2009, s. 260; Heather, 2005, s. 431; Haldon, 1990a, s. 208–215; Kaegi, 2003, s. 236-283).

Balkanlar'dan birçok ordu çekildi, önce Perslerle, ardından Araplarla savaşıldı, bu da Slav halklarının yarımadanın güneyine yayılmasına olanak sağladı. Sonuç olarak, Anadolu gibi, Balkanlar'daki birçok kasaba da küçük müstahkem yerleşimlere dönüştü. 670'lerde Hazarların etkisiyle, Bulgarlar Tuna'nın güneyine geçmeye başladılar. 680' de, bu yeni yerleşimleri dağıtmak amacıyla gönderilen bir Bizans ordusu yenilgiye uğradı. Bu yenilgi sonrasında, Konstantin ve Bulgar Hanı Aspar arasında bir antlaşma imzalandı ve yeni kurulan Bulgar Devleti, Bizans yönetimini kısmen de olsa tanıyan birçok Slav kabilesinden bağımsız hale geldi. Son Bizans İmparatoru II. Justinianus, Slavlara ve Bulgarlara karşı düzenlediği seferlerle dikkate değer başarılar elde etti. Ancak, Trakya ve Makedonya'daki savaşlar, Bizans'ın kuzey Balkanlar'daki hâkimiyetini kaybettiğini açıkça gösteriyordu. II. Justinianus, şehir soylularının gücünü kırmak amacıyla sert vergiler uyguladı ve "yabancıları" idari pozisyonlara yerleştirerek, yerel soyluların etkisini zayıflatmaya çalıştı. Fakat 695'te iktidardan alındı ve önce Hazar'a, ardından da Bulgar'a kaçtı. 705 yılında Bulgar Hanı Terbel'in ordusu ile Konstantinopolis'e geri döndü, tahtını geri aldı ve düşmanlarına karşı bir terör krallığı kurdu. Ancak 711 yılında, Konstantinopolis'teki soyluların desteğiyle sürgüne gönderildi ve böylece Herakleios hanedanı sona erdi (Haldon, 1990a, s. 66-67-70-78-169-171; Heather, 2005, s. 431; Kaegi, 2003, s. 236-283; Grabar, 1984, s. 37).

Harita 5.5. III. Leo Döneminde Bizans İmparatorluğu, yıl 717 (Cameron, 2009c, s.67-68; Haldon, 1990a, s.71).

Çizilmiş kısımlar, devamlı Arap işgali altında kalan toprakları belirtmektedir.

III. Leon, 718'de Arap işgalini püskürttü ve kendini Anadolu'daki işlerin yeniden düzenlenmesine ve güçlendirilmesine adadı. Halefi V.Konstantin, kuzey Suriye'de önemli zaferler kazanarak, Bulgaristan'daki iktidarı devirdi. Ancak, 820'lerin başında Slav lider Thomas'ın isyanının ardından Araplar toparlanarak Bizans'ın zayıflığından faydalandılar ve Girit'i fethetmeye başladılar. Ayrıca, Sicilya'ya başarılı bir sefer düzenlediler. Buna karşılık, 863'te General Petronas, Melitene (Malatya) valisi Umar al-Aqta'yı yenerek bu Arap ilerlemesini durdurdu. Bu dönemde, Bulgar tehdidi de yeniden gündeme geldi. 815-816 yıllarında, Bulgar hükümdarı Krum'un oğlu Omurtag, Bizans İmparatoru V.Leon'la bir anlaşma imzalayarak Bulgar tehdidini sona erdirdi (Cameron, 2009c, s. 67–68; Treadgold, 1997, s. 432-433; Norwich, 1998c, s. 93).

5.2.Orta Bizans Dönemi

Antik dönemin sona ermesiyle, Orta Bizans dönemi olarak da bilinen yeni bir çağ başlamıştır. Bu dönem, 843 yılında İkonoklast dönemin bitişinden 1204'te İstanbul'un Latinler tarafından işgaliyle son bulmuş ve Orta Bizans Dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu süreç, temelde 717 ile 843 yılları arasındaki Bizans İkonoklazması'nın yaşandığı dönemi kapsar ve aynı zamanda Batı Roma İmparatorluğu'nun yeniden şekillenmeye başladığı bir zaman dilimidir. 10. ve 11. yüzyıllarda, Makedon hanedanı altında Bizans,

İslam ve Bulgarlar'a karşı güçlenmiş ve önemli zaferler kazanmıştır. Ancak, Makedon hanedanının hükümdarlarından II. Basil'in (976-1025) ölümünün ardından, bu yükseliş bir dönüm noktasına ulaşmış ve Bizans için yeni bir dönem başlamıştır. 1071' deki Malazgirt yenilgisi ve ardından Küçük Asya ile güney İtalya'daki toprak kayıpları, Bizans'ı zayıflatan önemli gelişmeler olmuştur. Haçlı Seferleri'nin başlamasıyla birlikte, Komnenoslar döneminde sağlanan istikrar, 1176 yılındaki Miryakefalon Muharebesi'ne kadar korunabilmiştir. Ancak, bazı iç karışıklıklar ve Dördüncü Haçlı Seferi'nin İstanbul'a yönelmesiyle, 1204 yılında Konstantinopolis Latinler tarafından işgal edilmiştir. Orta Bizans döneminin ilk 180 yılı, askeri, dini, kültürel ve sanatsal gelişmeleri nedeniyle İmparatorluğun Altın Çağı olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu, güçlü Yunan-Hıristiyan kimliğiyle, geniş coğrafi sınırları içinde evrensellik mücadelesi vermiştir. Bu dönemdeki hızlı siyasi yükseliş, Bizans devletinin yanı sıra Bizans Kilisesi'nin de zenginleşmesiyle birlikte büyük bir kültürel gelişmeye sahne olmuştur. 8. ve 9. yüzyıllar, Bizans İmparatorluğu'nun uzun süre ana gündemi olan ikonoklazm tartışmalarına sahne olmuştur. 730 civarında, Constantine ikonların yasaklanmasına karar vermiş ve bu, ülke çapında ikonofillerin ayaklanmasına yol açmıştır. İmparatoriçe Irene'nin hükümetinde, 787' de toplanan İkinci İznik Konsili, ikonlara saygı gösterilmesine, ancak onlara tapılmamasına karar vermiştir. Irene'nin Charlemagne ile evlenme planları da bilinse de, Theophanes the Confessor'a göre bu planlar Irene'nin favorisi Etios tarafından engellenmiştir. V. Leon, 9. yüzyılın başında ikonoklazm yasalarını yeniden uygulamaya koyarken, İmparatoriçe Theodora, Patrik Methodius'un yardımıyla 843'te ikon ibadetini yeniden başlatmıştır. Bu olay, Orta Bizans döneminin önemli dini ve kültürel dönüşümlerinden biridir. İkonoklazm, Doğu ile Batı arasındaki yabancılaşma duygusunun artmasında kilit rol oynamıştır. Bu bölünmeler, Papa I. Nicholas, Photios'un patrik olmasına tepki gösterdiğinde ortaya çıkan Photian şizmi ile işler daha da kötüleşti (Mango, 1977a, s.2-3; Grabar,1984, s.155-156; Rodley, 1986, s. 132–134; Parry, 1996, s. 11–15. Ostrogorsky, 2015, s. 106).

Harita 5.6. 9. yüzyılda Bizans İmparatorluğu (McEvedy, 2005, s.45).

İkonoklastlar arasındaki dönemde Dördüncü Haçlı Seferi'nin sonunda parçalanan Bizans İmparatorluğu, varlığını sürdürmek için farklı devletler kurmuştur. Bu devletler arasında en önemlileri İznik İmparatorluğu, Epir Despotluğu ve Trabzon İmparatorluğu olarak sayılabilir. Her biri, Bizans mirasını ve kültürünü yaşatmaya çalışırken, aynı zamanda kendi bağımsızlıklarını koruma çabası içine girmiştir. Nikiforus, 7. yüzyıldan itibaren var olan katman tabanlı savunma sistemi üzerinde bazı küçük değişiklikler yaparak, Bizans'ın savunma stratejilerine yeni bir yön vermiştir. Bu dönemde, savunma önlemlerine büyük önem verilmiş ve özellikle imparatorluğun sınır bölgelerindeki güvenliği artırma çabaları yoğunlaşmıştır. Bu stratejik değişiklikler, Bizans'ın zayıfladığı dönemde hayatta kalma mücadelesinin bir parçası olarak şekillenmiştir. Güçlü bir ordu kurmak için sayıca yetersiz olan ve kendi teçhizatının maliyetini karşılayacak ekonomik güce sahip olan stratiotların yanı sıra, dar gelirli köylüler de sisteme kabul edilerek arazi serbestçe bölünerek işletiliyordu. Ekipman maliyetlerini toplamak için birkaç kişi. Buna göre orduların sayısı arttı. Daha önce böyle bir sisteme dahil olmayan denizciler üzerinde de aynı girişimde bulunuldu ve devlet arazisi, devlet tarafından belirlenen bir bedelle askerlere satıldı. Önceki yüzyılda olduğu gibi, Scравinian halkı Küçük Asya'ya yerleşmeye devam etmiş ve I. Nikiforos, bu halkları coğrafi tabakalaşmanın bir parçası olarak yeni yerleşim alanlarına dahil etmiştir. Aynı dönemde, Şarlman, I. Nikiforos'u imparator unvanını tanımaya çağırılmış ve bu durumu protesto olarak Dalmaçya kıyılarına

baskınlar düzenlemiştir. Bu olay, Bizans ve Batı Avrupa arasındaki gergin ilişkilerin bir yansıması olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Buna uygun olarak, Balkanlar'da Bizans egemenliğini pekiştirmek için I. Nikiforus, Mora'yı fethetti ve bölgede yeni bir tema kurarak, tematik sistemi Küçük Asya pirinç tarlasından ilk çıkaran kişi oldu. Ayrıca bu bölgenin Küçük Asya'dan yerleşmesi, ülkeye güçlü bağlılığı olan insanları da beraberinde getirmiştir (Ostrogorsky, 2015, s.177-178, Gregory, 2008b, s. 200; Vasilev, 2016, s.315).

Nikiforus, Irinian döneminde bu bölgelerin gerilemesini askeri ve mali önlemlerle telafi edebildim. Bu ilerlemelere rağmen, Harnuresid, Ankyra'ya ilerlemesini engelleyemedi ve Araplara karşı küçük düşürücü bir yenilgiye uğradı, kendisine ve oğluna haraç ve cizye vergisi ödedi. Harnuresid'in 809'da ölümü ve Araplar arasında yaşanan iç karışıklıklar, doğu topraklarını bir süreliğine söz konusu kıldı, ancak Şarلمان'ın Avarları fethinden sonra bu rakiplerini ortadan kaldıran Bulgarlar önem kazanmaya başladı. Elendi. Krum, 809'da Bizans toprakları Serdica'yı işgal etti, ancak 811'de büyük bir orduyla barış teklifini reddetti ve Bulgaristan'ın başkenti Prisca'ya yürüdü. Nikephoros, şehri yakıp kül etti ve barış tekliflerini reddederek Bulgar ordusunun peşinden gitmeye karar verdi. Dağlara çekilen ordusuna karşı, 26 Temmuz 811'de, karadaki durumu çok iyi bilen Krum ve ordusu tarafından kuşatıldı ve öldü. Krum, büyük zaferini, imparatorun kafatasını bir şarap bardağına dönüştürerek kutladı. Bu, Bizans için sadece askeri bir yenilgi değil, aynı zamanda askeri itibar kaybını da beraberinde getirdi. 378'deki Hadrianapolis Savaşı'nda Vizigotlar tarafından Valens'in öldürülmesinin ardından, bir Roma imparatorunun aynı kaderi paylaştığı ilk olay olarak tarihe geçti (Ostrogorsky, 2015e, s. 182-183, Gregory, 2008b, s. 201; Vasilev, 2016, s.315).

Makedon Hanedanlığı'nın tekrardan ortaya çıkışı (MS. 867–1025): Basil'in 867'de tahta çıkması, Makedon hanedanının başlangıcını işaret eder ve bu hanedan, Bizans tarihinin en becerikli hükümdarlarından bazılarını içermektedir. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu'nda bir canlanma yaşanmış ve imparatorluk, sadece yabancı düşmanlara karşı bir savunma hattı olmaktan çıkıp, kaybedilen toprakları geri alan ve yeniden güçlenen bir ulusa dönüşmüştür. Askeri ve idari otoritenin yeniden tesis edilmesiyle birlikte, Makedon hanedanı dönemi sadece askeri başarılarla değil, aynı zamanda kültürel bir uyanışla da tanınır. Felsefe ve sanat gibi alanlarda da büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Balkanlar ve Araplar gibi dış tehditlerin etkisiyle kaybolan Bizans Aydınlanması'nı yeniden canlandırmak için bilinçli bir çaba gösterilmiştir. Bu sebeple, bu döneme sıklıkla Bizans'ın "Altın Çağı" denir. İmparatorluk, I. Justinianus

dönemindekinden çok daha küçük topraklara sahip olsa da, daha az dağınık bir yapıya sahipti ve bu durum Bizans'ın gücünün çok daha fazla artmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, bu dönemde Bizans İmparatorluğu, siyasi, ekonomik ve kültürel olarak daha birleşik bir yapıya bürünmüştür (Ostrogorsky, 2015e, s. 182-183; Browning, 1992b, s. 95; Cameron, 2009c, s. 77).

Harita 5.7. Bizans İmparatorluğu, yıl 867 (Browning, 1992b, s.95).

Bizans-Arap Savaşları: Basileios'un tahttaki ilk yıllarında, Arap işgalcilerin Dalmaçya kıyılarına yönelik düzenlediği seferler başarıyla bastırıldı ve bölge tekrar Bizans'ın güvenli sınırları içine alındı. Bu zafer, Bizans misyonerlerinin bölgeye yayılmasına olanak tanıdı ve özellikle Hersek ile Karadağ'da yaşayan Sırlar, Ortodoks Hristiyanlıkla tanıştırıldı. Aynı dönemde, güney İtalya'daki Bizans egemenliği güçlendi ve 873 yılında Bari İmparatorluğun bir parçası oldu. Güney İtalya'nın büyük kısmı, önümüzdeki 200 yıl boyunca Bizans'a bağlı kalmaya devam etti. Daha da önemlisi, Doğu Cephesi'nde Bizans savunması yeniden inşa edilerek taarruza geçildi. Paulianlar yenildi ve başkentleri Tephrike (Divriği) ele geçirildi. Ayrıca, Samosata'nın geri alınmasının ardından Abbâsîler'e karşı bir saldırı başlatıldı (Karlın-Heyer, 1967, s. 24; Browning, 1992b, s. 96).

Basileios'un oğlu ve halefi VI. Leonid döneminde, zayıflamış Abbâsîler'e karşı seferler devam etti. Ancak 902'de Sicilya, Araplar tarafından fethedildi ve 904'te, Bizans İmparatorluğu'nun ikinci büyük şehri Selanik, Arap donanması tarafından yağmalandı. Bunun üzerine Bizans donanması hızla toparlanarak, 7. yüzyılda Araplar tarafından

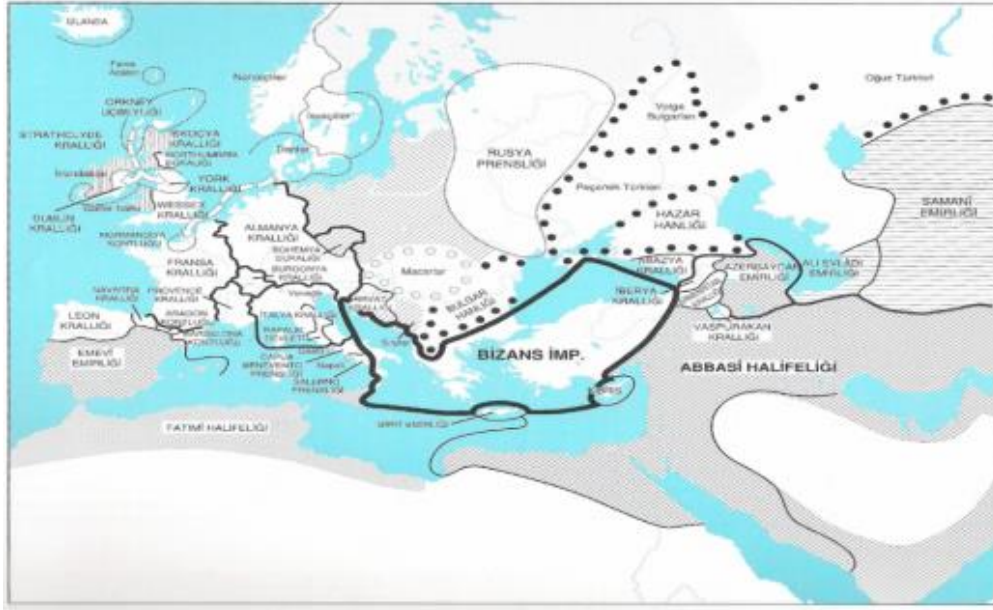
mağlup edilen Kıbrıs ve Suriye'nin Laodikeia şehirleri birkaç yıl içinde yeniden fethedildi. Fakat tüm bu misillemelere rağmen Bizanslılar, Müslümanlara karşı kesin bir darbe vurmayı başaramadılar ve 911'deki Girit'i geri alma seferi de ezici bir yenilgiyle sonuçlandı. Bulgar İmparatoru I. Simeon'un 927'deki ölümünden sonra, Bulgarlar ciddi şekilde zayıfladı ve Bizans'a doğuda yeniden yoğunlaşma fırsatı doğdu. 934'te Melitene (Malatya) kalıcı olarak işgal edildi ve 943'te ünlü General Ioannis Curquas, birçok önemli zafer kazanarak Mezopotamya'ya bir saldırı başlattı. Curquas, özellikle Mandillo'yu Edessa'dan Konstantinopolis'e getirerek, İsa'nın damgalı portresine tapılmasından dolayı önemli bir sembolik anlam taşıyan bir zafer kazandı. Asker-imparator II. Nikiforos (963–969) ve I. İoannis Çimiskes (969–976) döneminde, Bizans sınırları Suriye'ye kadar genişledi ve kuzeybatı Irak'taki yerel yöneticiler yenildi. 962'de Halep yeniden Bizans topraklarına katıldı ve 963'te Araplar, Girit'ten kesin olarak kovuldu. Bu fetihle birlikte, Ege Denizi'nin Arap işgali sona erdi ve anakara Yunanistan yeniden gelişmeye başladı. Kıbrıs, 965'te fethedildi ve Nikephoros'un başarıları, 969'da Antakya'nın Bizans'a katılmasıyla zirveye ulaştı. Halef İoannis Çimiskes, Şam, Beyrut, Akka, Sayda, Kayseri ve Tiberia şehirlerini fethederek, Bizans ordularını Kudüs'e doğru ilerletmeye başladı. Ancak, İslam dünyasının merkezi olan Irak ve Mısır bölgeleri etkilenmedi. Kuzeyde, uzun bir seferin ardından son Arap tehdidi olarak Sicilya Seferi II. Basileios tarafından organize edildi. Fakat Basileios sefer tamamlanmadan öldü. Yine de, bu dönemde Bizans İmparatorluğu'nun sınırları, Messina Boğazı'ndan Fırat'a, Tuna'dan Suriye'ye kadar genişlemişti (Karlin-Heyer, 1967, s. 25; Browning, 1992b, s. 101-107-108-112-113-116).

Bizans-Bulgar Savaşları: Roma otoritesinin sağlanmasıyla birlikte, Makedonya Hanedanı dönemi boyunca Bizans, geleneksel düşmanlarıyla olan mücadelesini sürdürdü ve yeni Hristiyanlaşan Bulgaristan üzerindeki egemenlik tartışmaları, bu dönemde daha da belirgin hale geldi. I. Simeon 894 yılında Bizans'a saldırdı, ancak Macarların yardımıyla Bizanslılar karşı saldırıya geçip Bulgarları yendi ve Bulgar donanmasını Karadeniz'de ele geçirdi. Ancak, Bizans'ın üstünlüğü uzun sürmedi ve 896'daki Bulgarophigon Savaşı'nda Bizanslılar ağır bir yenilgi aldı, bu da Bizans'ı Bulgaristan'a haraç ödemek zorunda bıraktı. VI. Leon 912'de öldü ve Bizans içindeki yönetim zafiyetleri ile birlikte düşmanlıklar yeniden patlak verdi. Simeon, büyük bir ordu toplayarak Konstantinopolis'e yürüdü. Şehri doğrudan zapt etmesi mümkün olmasa da, Bizans yönetimi içindeki kargaşa nedeniyle Simeon şehre davet edildi ve burada Bulgaristan'ın Basileus'u olarak taç giydi. Konstantinopolis'teki isyanlar, Simeon'un

planlarını bozdu ve bu durum karşısında Simeon tekrar Trakya'yı işgal etti, hatta Adrianopolis (Edirne)'i ele geçirdi. Böylece Bizans, başkentine yalnızca birkaç gün içinde güçlü bir Hristiyan devletinin tehdidiyle karşı karşıya kaldı ve iki cephede savaşmak zorunda kaldı. 917'de, Leo Phokas ve I. Romanus tarafından komuta edilen bir Bizans seferi, Acherou Savaşı'nda Bulgarlar tarafından ezici bir yenilgiye uğradı. Ertesi yıl, Bulgarlar Kuzey Yunanistan'ı yağmalamayı başardılar. Adrianopolis 923'te tekrar yağmalandı ve 924'te Bulgar kuvvetleri, Konstantinopolis'i işgal etti. Ancak, Simeon 927'de ani bir şekilde öldü ve Bulgaristan'daki güç hızlı bir çöküşe geçti. Bu dönemin ardından, Bulgaristan ve Bizans arasında uzun bir barış dönemi başladı. Bizans, doğuda Müslüman işgalleriyle başa çıkmak zorunda kaldı. Bulgar toprakları, 968'de I. Sviatoslav komutasındaki Kiev Düküğü tarafından yağmalandı. Ancak, Ioannis Çimiskes 971'de Kiev Düküğü'ni mağlup ederek Doğu Bulgaristan'ı Bizans topraklarına kattı (Browning, 1992b, s. 112-113; Cameron, 2009c, s. 77; Laiu & Morisson, 2007, s.130-131; Hooper & Bennett, 1996, s. 82; Stephenson, 2000, s. 157).

Harita 5.8. II. Basileios Döneminde imparatorluğun sınırları. (Browning 1992b, s.115).

Harita 5.9. 10. yüzyılda Bizans İmparatorluğu (McEvedy, 2005, s.47).

Bulgaristan'da Komitopuri Hanedanlığı döneminde, Bizans'a karşı yeni bir ayaklanma patlak verdi. Ancak, II. Basil'in Bulgaristan'a karşı düzenlediği ilk sefer, Trajan Kapısı'nda alınan küçük düşürücü bir yenilgiyle sonuçlandı. Bu başarısızlık, Bulgarlar'ın Balkanlar'daki topraklarını genişletmesine olanak tanıırken, Bizans İmparatoru Basil kendi iç meselelerine odaklanarak, Anadolu'da iç savaşla mücadele etti. Bu savaş neredeyse yirmi yıl sürdü, ancak Spelhiv ve Üsküp'teki Bizans zaferleri, Bulgar ordusunu önemli ölçüde geciktirdi. Basil'in düzenlediği düzenli askeri seferlerle, Bulgar kaleleri teker teker Bizans'ın eline geçti. 1014'te Kleidion Savaşı'nda Bulgarlar büyük bir yenilgiye uğradı. Bulgar ordusunun büyük kısmı yok edildi ve savaş sonrası hayatta kalan askerlerin 100 kişiden 99'unun gözleri oyuldu, sadece birkaçı, yurttaşlarını eve götürmek üzere hayatta kaldı. Bu dehşet verici manzara, Bulgar Çarı Samuil'i o kadar sarstı ki, onun şok sonucu öldüğü söylenir. 1018'de, Bulgarların son kalesi teslim olduktan sonra, Bulgaristan tamamen Bizans İmparatorluğu'na katıldı. Bu zafer, Herakleios döneminden beri Tuna Cephesi'nin ilk kez güvence altına alınmasını sağladı ve Bizans için büyük bir stratejik başarıydı (Browning, 1992b, s. 116; Laiu & Morrison, 2007, s. 130-131; Pounds, 1979, s. 124; Sedlar, 1994, s. 372).

Yeni themata		Orjinal themata	Yeni themata
Al	Optimaton	Opsikion	I Kefallinia
Aii	Opsikion		J Nikopolis
Aiii	Vukellarion		K Dirrahion
Bi	Paflagonia	Armeniakon	
Bii	Armeniakon		L Thessaloniki
Biii	Haldia		
Biv	Kolonia		M Dalmatia
Bv	Harsianon		
Bvi	Sevastia		N Laggobardia
Ci	Anatolikon	Anatolikon	
Cii	Kappadokia		O Kherson
D	Thrakision	Thrakision	P Mesopotamia
Ei	Kivirrieote	Karavisiani/Kivirrieote	Q Likandos
Eii	Selevkia		
Eiii	Egeos Pelagos (Ege Denizi)		
Eiv	Samos		
F	Thraki	Thraki	
Gi	Makedonia	Makedonia	
Gii	Strimon		
Hi	Ellas	Ellas	
Hii	Peloponnisos		

Harita 5.10. 10. yüzyılda Bizans İmparatorluğunda Themalar (Haldon, 2007e, s.122).

MS. 850-1100 yılları arasında Kiev Prenslığı ile Bizans arasında izlenen ilişki, farklı bir diplomatik yaklaşımı yansıtıyordu. Bu dönemde Bizans, Kiev Prenslığı ile olan ilişkilerini yalnızca askeri bir tehdit olarak değil, aynı zamanda ticari ve kültürel bir ortaklık olarak da değerlendiriyordu. Bu ilişkiler, Doğu Slavlarının tarihini önemli ölçüde şekillendirdi ve kısa süre içinde Bizans'ı Kiev için en önemli ticaret ortağı haline getirdi. 860 yılında Ruslar, Konstantinopolis'e ilk saldırılarını yaparak şehrin kenar mahallelerini yağmaladılar. Ancak Kiev Rus'un 941'deki Boğaz'ın Asya kıyısındaki seferi, Bizans'ın diplomatik çabalarıyla püskürtüldü ve 907'deki Basil II döneminde, Bizans ordusunun Rusları diplomatik olarak zor durumda bırakmasıyla sonuçlandı. Ancak, II. Basil'in zamanında Kiev Rus'uyla ilişkilerdeki gerilimler devam etti. Bu dönemde Bizans, Kiev

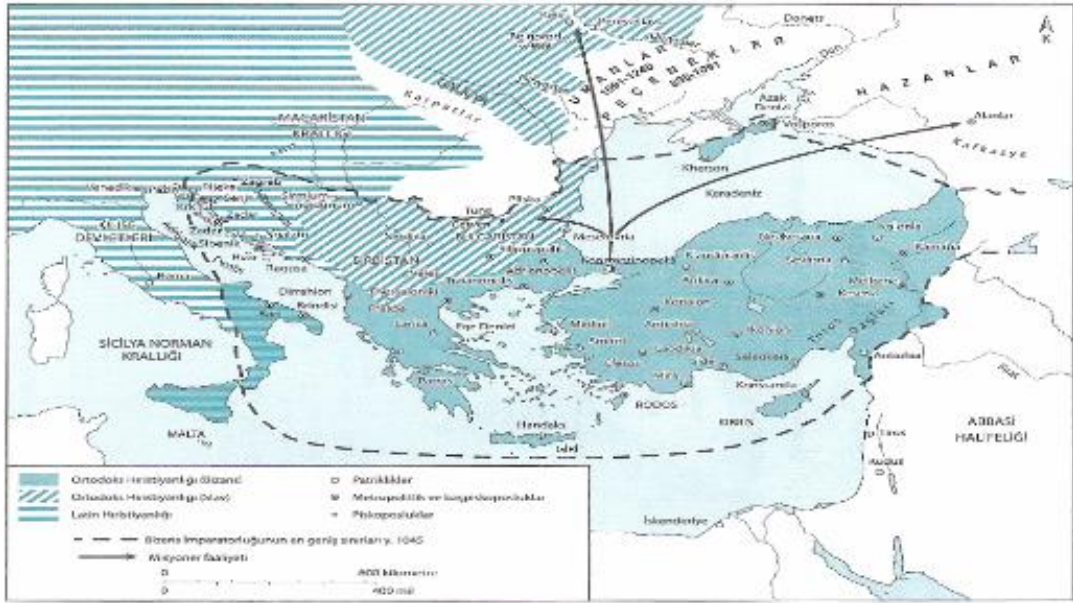
Rus'un artan gücüne karşı kayıtsız kalamadı. Anna Porfirogenita'nın 988'de Büyük Vladimir ile evlenmesi, Rus-Bizans ilişkilerini daha da yakınlaştırarak Kiev Prensligi'nin Hristiyanlıkla tanışmasını sağladı. Bu evlilik, hem kültürel hem de dini anlamda derin etkiler yaratırken, Bizans rahipleri, sanatçılar ve mimarlar Kiev'e davet edildi. Bu sayede Bizans kültürü, Rus topraklarına yayılmaya başladı ve aynı zamanda birçok Rus, Bizans ordusunda, özellikle ünlü Varangian Muhafızları'nda paralı asker olarak hizmet etmeye başladı. Buna rağmen, Rus-Bizans ilişkileri her zaman dostane olmamıştır. 968-971 yılları arasında Bulgaristan'da büyük çatışmalar yaşandı ve Ruslar zaman zaman Karadeniz limanları ve Konstantinopolis'e işgal seferleri düzenlediler. Bu seferlerin çoğu Bizans tarafından püskürtüldü, ancak bir dizi antlaşma ve uzlaşma da yapıldı. Örneğin, 1043 savaşının ardından Rusya, Bizanslılarla bağımsız bir güç olarak savaşa girme isteği gösterdi ve iki devlet arasında yeni anlaşmalar yapıldı (Browning, 1992b, s. 114-115; Cameron, 2009c, s. 77; Treadgold, 1997, s. 548-549; Sedlar, 1994, s. 372).

1025 yılında II. Basileios'un ölümünden sonra Bizans İmparatorluğu, doğuda Ermenistan' dan batıda Güney İtalya'daki Calabria' ya kadar genişlemişti. Bulgaristan' ın fethi, Gürcistan ve Ermenistan' ın bazı bölgelerinin ele geçirilmesi ve Girit, Kıbrıs, Antakya gibi stratejik öneme sahip toprakların geri alınması gibi başarılarla Basil II dönemi unutulmaz hale geldi. Bu zaferler, kısa vadeli taktik kazançlardan çok daha uzun vadeli stratejik etkiler sağladı. VI. Leon, Bizans yasalarını Yunanca olarak yazdırarak büyük bir hukuki reform gerçekleştirdi. Bu 60 ciltlik eserin, Bizans hukukunun temelini attığı kabul edilir ve günümüzde dahi örnek alınan bir kaynak olarak kalmıştır. Ayrıca, idari bölümlerin sınırlarını yeniden çizerek temalar adı verilen idari sistemde köklü değişiklikler yaptı. Bu reformlar, Bizans İmparatorluğu'nu daha birleşik bir hale getirerek imparatorluğun parçalanmasını engelledi. Ancak, bu süreçte yerel soyluların köylüler üzerindeki etkisi arttı ve bu durum, köylülerin ekonomik ve sosyal açıdan daha bağımlı hale gelmelerine yol açtı. Makedon Hanedanlığı döneminde Konstantinopolis, Avrupa'nın en büyük ve en zengin şehri haline geldi. 9. ve 10. yüzyıllarda nüfusu 400.000'e ulaşan şehir, Bizans'ın ekonomik ve kültürel merkezi oldu. Bu dönemde Bizans, vergi tahsilatında ve kamu hizmetlerinde soyluların etkisiyle güçlü bir yönetim sistemi kurdu. Batı Avrupa ile özellikle ipek ve metal eşya ticareti sayesinde ülkenin zenginliği büyük ölçüde arttı. Bu dönemdeki askeri zaferler, Bizans'ı hem doğuda hem de batıda güçlü bir konumda tutmaya devam etti (Browning, 1992b, s. 98-109; Laiu & Morrison, 2007, s. 130-131; Pounds, 1979, s. 124; Sedlar, 1994, s. 372).

Ortodoks ve Katolik'in ayrılışı (1054): Makedonya dönemi, bazı önemli dini olaylara da tanıklık etmiştir. Bu süreçte, Bulgaristan, Sırbistan ve Kiev'deki Ruthen halklarının Ortodoks Hristiyanlığı kabul etmeleri, Avrupa'nın dini haritasını önemli ölçüde değiştirmiş ve etkileri günümüze kadar devam etmiştir. Bizanslı Rumlar, Selanik'ten çıkan Kiril ve Metodiy adlı iki kardeş aracılığıyla, Slav halklarının Hristiyanlaştırılmasında büyük bir rol oynamışlardır. Bu dönemde, Kiril alfabesinin temeli sayılan Glagolitik alfabe geliştirilmiştir. 1054 yılı, Batı ve Doğu Hristiyan Kiliseleri arasındaki ayrımın kesinleştiği kritik bir dönüm noktası olmuştur. Bu yıl, Doğu-Batı Kilise Ayrımı olarak bilinen olayın ardından, kiliseler arasında büyük bir kriz patlak vermiştir. 16 Temmuz'da yapılan resmi açıklamada, Kilise'nin parçalandığı bildirilmiş; ancak, bu çatışmanın zirveye ulaşması, bir Cumartesi öğleden sonra Kutsal Liturji sırasında üç kişinin hayatını kaybetmesiyle yaşanmıştır. Papa'nın elçileri, o dönemdeki en önemli dini merkezlerden biri olan Aya Sofya'ya gelmiş ve burada bir aforoz boğası kilisenin mihrabına bırakılmıştır (Patterson, 1995, s. 15; Cameron, 2009c, s. 83; Sedlar, 1994, s. 372).

İmparatorluk, tebaa sisteminin çökmesi ve askeri yapının zayıflaması nedeniyle hızla zor bir döneme girmiştir. II. Nikiforos, İoannis Çimiskes ve II. Basil gibi liderler, askeri örgütü profesyonel, militan bir yapıya dönüştürse de, paralı askerlerin artışıyla birlikte ordunun büyük bir bölümü savunma amaçlı sivillere dönüşmüştür. 10. yüzyılın sonunda, istila tehdidinin azalmasıyla birlikte, büyük garnizonlar, pahalı savunma yapıları ve paralı askerlerin masrafları gereksiz hale gelmiştir. Bu, Bizans ekonomisinin çökmesine ve altın sikkelerin değer kaybetmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, silahlı kuvvetler büyük bir yük olarak görülmeye başlanmış, yerel ordu teşkilatları dağıtılmış ve yabancı paralı askerlerle anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. İmparatorluk, bu dönemde yeni düşmanlarla da karşılaşmıştır. 11. yüzyılın başlarında, Normanlar Güney İtalya'ya gelerek, Bizans İtalya'sını tehdit etmeye başlamışlardır. 1054'te Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki ayrılık da bu süreçte bir dönüm noktası olmuştur. Normanlar, Reggio'yu 1060'ta ele geçirmiş, 1068'de Otranto'yu kaybetmiş ve Bari'yi 1068'de kuşatarak, 1071'de bu kaleyi düşürmüşlerdir. Aynı dönemde, Hırvatistan Kralı IV. Petar Kresimir, Dalmaçya kıyılarındaki topraklarını kaybetmiş ve Bizans'a karşı savaş başlatmıştır. Ancak bu dönemdeki en büyük felaket, Anadolu'da yaşanmıştır. 1065-1067 yılları arasında Selçuklu Türkleri, Bizans sınırlarına yakın bölgelerde hızla ilerlemeye başlamışlardır. Bu gelişme, Anadolu'daki askeri aristokrasiyi harekete geçirmiş ve

1068'de Romalı Diogenes imparator olarak taç giymiştir. 1071 yazında, Romalı Diogenes Selçuklu ve Bizans ordularına karşı büyük bir doğu seferi başlatmıştır. Malazgirt Meydan Muharebesi'nde, Bizanslılar Sultan Alp Arslan'a karşı büyük bir yenilgi almış, İmparator Diogenes esir düşmüştür. Ancak Alp Arslan, Diogenes'e saygılı davranmış ve Bizanslılara ağır yaptırımlar uygulamamıştır. Bu olaydan sonra bir askeri darbe yaşanmış ve Mikhail Dukas, Konstantinopolis'te iktidarı ele geçirmiştir. Ancak, bu durumu Mikhail Dukas'a karşı olan Nicephorus Bryennius ve Nikiforus Botaneites engellemeye çalışmışlardır. 1081 yılı itibarıyla, Selçuklular Anadolu'nun geniş alanlarını ele geçirmiş, başkentlerini Konstantinopolis'e sadece 90 km uzaklıkta olan İznik'e taşımışlardır (Markham, 2002; Hooper ve Bennett, 1996, s. 82; Stephenson, 2000, s. 157).

Harita 5.11. 11. yüzyılda Bizans İmparatorluğu (Haldon, 2007e, s. 158).

Komnenos Hanedanı ve Haçlı Seferleri dönemi, Bizans İmparatorluğu'nun askeri, bölgesel, ekonomik ve siyasi statüsünün yeniden inşa edilmeye çalışıldığı, ancak nihayetinde kusurlu bir restorasyon süreci olarak dikkat çeker. Bu dönemde, beş Bizans imparatoru hüküm sürmüştür: I.Aleksius, II. İoannis, I.Manuel, II. Aleksius ve I.Andronikus. Bu imparatorların yönetimi altında, Bizans büyük bir bölgesel güç olarak yeniden şekillenmeye çalışmış, ancak Selçuklu Türkleri'nin Anadolu'yu işgali gibi büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Bununla birlikte, Komnenos Hanedanı'nın Bizans'ı eski gücüne kavuşturma çabaları, çoğunlukla Batılı güçlere, özellikle Normanlara karşı yöneltilmiştir. Komnenos dönemi, Haçlı Seferleri ile iç içe geçmiştir ve I. Aleksius'un

yönetimi, Kutsal Topraklara yapılan Haçlı Seferleri'nde önemli bir rol oynamıştır. Bizans, bu dönemde, özellikle Johannes ve Manuel gibi imparatorlar döneminde, Avrupa, Orta Doğu ve Akdeniz'de büyük bir kültürel ve siyasal etki alanı oluşturmuştur. Komnenos yönetiminde, Bizans ile Haçlılar ve Latin Batı arasındaki ilişkiler büyük ölçüde gelişmiştir. Venedikli ve diğer İtalyan tüccarları, özellikle Konstantinopolis'e yerleşmiş, Bizans teknolojisi ve sanatı, Latin Batı'ya yayılmaya başlamıştır. Bu dönemde, Batı düşüncesinin Bizans içindeki etkisi artmış, kültürel yaşam ve zenginlik açısından Komnenos dönemi, Bizans tarihinin zirve noktalarından biri olarak kabul edilmiştir. Konstantinopolis, büyüklük, zenginlik ve kültür açısından Hristiyan dünyasının en önemli şehirlerinden biri olma özelliğini sürdürmüştür. Ayrıca, eski Yunan felsefesi ve edebiyatına duyulan ilgi yeniden canlanmış ve Bizans sanatı ile edebiyatı Avrupa'da önemli bir yer edinmiştir. Bu kültürel etki, uzun yıllar boyunca devam etmiştir (Cameron, 2006b, s. 46; Browning, 1992b, s. 190-198-208-218).

Malazgirt Meydan Muharebesi'nin ardından, Komnenos Hanedanı'nın iktidara gelmesiyle kısmi bir restorasyon süreci yaşanmış ve bu süreç, Komnenos Restorasyonu olarak adlandırılmıştır. İlk Komnenos hükümdarı I. İshak (1057-1059) olmuş, ardından Dukas Hanedanı'nın (1059-1081) hükümetinde, I. Aleksius 1081'de iktidarı ele geçirerek Komnenos ailesini yeniden tahta taşımıştır. Aleksios'un tahta çıkışı, özellikle Normanlar'ın büyük bir saldırısıyla başlamıştır. Robert Guiscard ve oğlu Boemondo'nun liderliğindeki Norman saldırıları, Bizans'ı büyük ölçüde zor durumda bırakmış ve Durres ile Korfu kaybedilmiştir. Teselya'nın başkenti Larissa da kuşatılmıştır. Ancak Robert Guiscard'ın 1085'te ölmesi ve ardından Selçuklu Sultanı'nın ölümünün ardından, iç karışıklıklar Selçuklu Devleti'ni zayıflatmıştır. I. Aleksios, 28 Nisan 1091'de, Peçeneklere karşı sürpriz bir saldırı başlatarak Rwonion Savaşı'nda zafer kazanmış ve Bizans topraklarında istikrar sağlamaya çalışmıştır. Batı'da güvenliği sağladıktan sonra, Aleksios ekonomik meselelerle ilgilenmiş ve imparatorluğun savunma sistemlerinin zayıfladığı alanlarda reformlar yapmayı hedeflemiştir. Ancak, Selçuklu Türkleri'ne karşı büyük bir karşı saldırı düzenleyecek askeri güce sahip olmadığı için, kaybedilen toprakları geri almakta zorlanmıştır. 1095' teki Piacenza Konseyi' nde Aleksius'un elçisi olarak II. Papa da bulunmuş, Bizans'ın Batı ile ilişkilerinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur (Harris, 2014; Read, 2000, s. 124; Watson, 1993, s. 12; Sedlar, 1994, s. 372).

Harita 5.12. 11-12.yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nda siyasi durum (Haldon, 2007e, s. 186).

Urbanus' a göre, I. Aleksius'un Batı Avrupa'dan yardım talebi, yalnızca Doğu Ortodoks ve Roma Katolik Kiliselerini birleştirmek için bir fırsat değil, aynı zamanda Batı Avrupa'yı güçlendirme amacı taşıyordu. 27 Kasım 1095'te II. Papa Urban, Clermont Konseyi'ni toplayarak, katılımcıları haç sembolü altında birleşmeye ve Kudüs ile Doğu'yu Müslümanlardan geri almak için bir askeri hac seferine çıkmaya çağırdı. Bu çağrı, Batı Avrupa'da ezici bir "evet" cevabı aldı. Aleksius, Batı'dan paralı askerlerle yardım beklerken, gelen büyük orduya karşı hazırlıksız, disiplinsiz ve düzensizdi. Ordunun sekiz liderinden dördünün (özellikle Boemondo'nun) Norman olması, Aleksius için bir zorluk teşkil etti. Ancak Haçlılar, Konstantinopolis'ten geçmek zorunda kaldıkları için, Aleksius bir miktar kontrol elde etti. Aleksios, Haçlı liderlerinden Kudüs'e giderken karşılaştıkları tüm şehirleri Türklerden alıp Bizans'a geri vermek için yemin etmelerini şart koştu. Bu anlaşma karşılığında, Aleksius ordusuna liderlik yapmayı ve askeri destek sağlamayı kabul etti. Bu süreçte Aleksius, birçok önemli şehri, adayı ve Batı Anadolu'yu başarıyla fethetti. Ancak, Katolik/Latin Haçlılar, Aleksius'un Antakya kuşatması sırasında verdiği sözleri tutmadığını düşündüler. Boemondo, kendisini Antakya Prensi ilan etti ve Bizanslılarla doğrudan savaşa girdi. Sonunda, 1108'deki Devol Antlaşması ile Aleksius'un vassalı olmayı kabul etti ve böylece Norman tehdidi sona erdi (Birkenmeier, 2002, s. 46; Norwich, 1998c, s. 267; Sedlar, 1994, s. 372).

I. Aleksius'un oğlu İoannis, 1143 yılına kadar tahtta kaldı ve 1118'de tahta çıktı. Dini yönü ile tanınan İoannis, yardımsever ve adil bir hükümdar olarak dikkat çekti. Vahşetle tanınan bir dönemde, etik bir hükümdar örneği gösterdiği için sıkça Bizanslı Marcus Aurelius olarak anıldı. 25 yıllık saltanatı sırasında, batıda Kutsal Roma İmparatorluğu ile ittifak kurarak Peçeneklere karşı Beroia Savaşı'nda ezici bir zafer kazandı. 1120'lerde Macar ve Sırp tehditlerini bertaraf etti, 1130'da ise Alman İmparatoru Lothar'ı etkisiz hale getirdi. Aynı dönemde, Norman Kralı II. Rugerri ile de ittifak kurdu. Son döneminde ise doğuya odaklanarak, Anadolu'da Türklere karşı seferler düzenledi. Bu seferler sonucunda, savunma pozisyonunda olan Türklerden birçok kasaba, kale ve köy alındı. Ayrıca, Danişmentli Melitene devleti sona erdirildi, Kilikya geri alındı ve Antakya Prensi Raymond, Bizans yönetimini tanımaya zorlandı. İoannis, Haçlılarla birleşerek Kutsal Topraklar'a yürüdü. Ancak, bazı Haçlı liderlerinin ihaneti yüzünden bu seferin hedefleri gerçekleşmedi. 1142'de Antakya'da hak iddia etmek için gittiği sırada, 1143 baharında bir av kazasında öldü. Raymond, Kilikya'yı fethettikten kısa bir süre sonra cesaretlendi, fakat yenildi ve imparatora özür dilemek için Konstantinopolis'e gitmeye zorlandı (Harris, 2014, s. 84; Brooke, 1962, s. 326; Magdalino, 2002, s. 74; Sedlar, 1994, s. 372).

İoannis'in halefi olarak seçilen oğlu Manuel I, doğu ve batı komşularına karşı saldırgan bir askeri politika izledi. Manuel, Kudüs Haçlı Krallığı ile Fatımi yönetimindeki Mısır'a büyük bir filo göndermek için bir anlaşma yaptı. Ayrıca, Antakya ve Kudüs'ü yöneterek, Antakya Prensi Renaud de Châtillon ve Kudüs Kralı I. Amalrik ile bir anlaşma yaparak Haçlılar arasındaki hükümdarlık pozisyonunu güçlendirdi. 1155'te, güney İtalya limanlarını fethetmek için gönderdiği sefer, iç çatışmalar nedeniyle başarısız oldu. Ancak, 1167'deki Sirmium Savaşı'ndan sonra Bizans ordusu, Macaristan Krallığı'nın güneyindeki toprakları başarıyla fethetti ve 1168'de Adriyatik kıyısının büyük bir kısmı Manuel'in eline geçti. Manuel, Papa ve Batı'daki Hristiyan krallıklarıyla çeşitli ittifaklar kurdu ve II. Haçlı Seferi sırasında Haçlı birliklerinin ülke topraklarından geçişini başarıyla denetledi (Magdalino, 2002, s. 67; Birkenmeier, 2002, s. 128; Tatakis & Moutafakis, 2003, s. 110).

Ancak, 1176'da Manuel, Miryokefalon Savaşı'nda Selçuklu Türkleri tarafından ağır bir yenilgiye uğradı. Yine de, ülke kısa süre içinde toparlandı ve Manuel'in ordusu ertesi yıl, "seçilmiş Türkler"e karşı zafer kazandı. Bizanslı General Ioannis Vatachis, işgalci bir Türk ordusunu bozguna uğrattı ve ordunun sadece başkentten değil, yol

üzerindeki yerleşim yerlerinden de toplanarak oluşturulmuş olması, Bizans ordusunun hala güçlü olduğunu gösterdi. Anadolu'daki siyaset de başarılıydı (Birkenmeier, 2002, s. 185-186; Tatakis & Moutafakis, 2003, s. 110; Norwich, 1998c, s. 291).

12.yüzyılda, İoannis ve Manuel dönemleri, Bizans uygarlığının rönesansına tanıklık etti. Bu dönemde, kuşatma ve şehir savunmasına önemli kaynaklar ayrılarak saldırgan bir askeri politika izlendi. Saldırı tahkimatları ve askeri planlar, bu dönemin temel stratejik unsurlarındandı. Miryokefalon'daki yenilgilerine rağmen, Aleksios, İoannis ve Manuel'in izlediği politikalar, Anadolu ve Avrupa'da büyük toprak kazanımları sağladı ve sınır güvenliğini artırdı. 1081-1180 yılları arasında, Komnenos ordusu, Bizans İmparatorluğu'nun güvenliğini sağlayarak, Bizans medeniyetinin zenginliklerine giden yolu açtı. Komnenos dönemi, özellikle 7. yüzyıldaki Pers saldırılarından bu yana en zengin Bizans dönemi olarak kabul edilir. 12. yüzyılda nüfus arttı, geniş araziler ekildi ve yerleşim yerleri hızla arttı. Venedikliler, Cenevizliler ve diğerleri, Ege'de ticaret yapmak üzere limanlar açtılar. Ayrıca, Outremer Haçlı eyaletlerinden ve Fatımi yönetimindeki Mısır'dan Konstantinopolis'e büyük bir mal akışı sağlandı (Birkenmeier, 2002, s. 185-186; Harvey, 2003; Norwich, 1998c, s. 292).

Sanat alanında, mozaik sanatına geri dönüş yapılmış olsa da, Bizanslılar, yerel mimarlık okullarını farklı kültürel etkilerden beslenerek kendi benzersiz stillerini geliştirmeye devam ettiler. Yüzyıllar boyunca Bizans'ta, erken hümanizm anlayışları şekillendi ve klasik yazarlara olan ilgi yeniden canlandı. Özellikle Selanikli Efstathius'un eserlerinde, Bizans hümanizminin en belirgin izlerini görmek mümkündür. 7. yüzyıldan sonra, klasik felsefenin araştırılması yeniden yoğunlaştı ve klasik eserler üzerine daha fazla çalışma ve yorum yapılmaya başlandı. Komnenos döneminde ise Yunan biliminin Batı'ya aktarılması önemli bir adım olarak tarihe geçti. Bu dönemde, Bizanslılar yalnızca kendi içlerinde bir kültürel canlanma yaşamamış, aynı zamanda Yunan kültür ve bilgisinin Batı'ya ilk kez aktarılmasına da öncülük etmiştir. 7. yüzyıldan itibaren hem Müslüman Araplar hem de pagan Slavlar eskiden Bizans İmparatorluğu'nun bir parçasıydı ve geniş bir alana yerleştiler. Güney Slavlar için bu bölge öncelikle kuzey ve orta Balkanlar'dır. Müslüman Araplar ise tüm Suriye, Filistin ve Mezopotamya'nın yanı sıra Ermenistan, Mısır ve Kuzey Afrika'nın bazı bölgelerini fethettiler (Browning, 1992b, s.218; Ostrogorsky, 1969, s. 397; Vryonis, 1997b, s. 4-20).

Bizans, Anadolu'da mahsur kaldı. 9. Yüzyılın başında, Frank krallığı bir imparatorluğa dönüşür. Avar Hanlığı'nın yıkılmasıyla Bulgar Hanlığı doğdu. Abbasi

halifeliğinin gücü azalmaya başlar. Araplar güney İtalya'yı kontrol ediyor ve Adriyatik kıyılarını tehdit ediyor. 8. yüzyılda Girit, Sicilya ve Kıbrıs gibi önemli Akdeniz kaleleri ile Antakya ve İskenderun limanları kaybedildi. Bağdat Abbasi halifeliği. Şam, Emevi hanedanının başkenti olur. 9. yüzyılın ilk yarısında, Bizans'ın Dalmaçya kıyıları ve Balkan içleriyle olan bağlantısı kesildi. İtalya'da durumu kötü olan şehir devletleri birbirleriyle savaşıyordu. Bölgenin yeni güçlü milletleri Franklar, bölgeyi koruma altına alarak, Frank İmparatorluğunu barbar krallıkların aksine tek bir imparatorluğa dönüştürdüler. Ravenna, Napoli ve Floransa gibi önemli İtalyan limanlarına sahiptir. Eski Bizans eyaletinin sınırında yer almaktadır. Kuzeyde Slavlarla olan savaş, gelecekte Bizans tahtına göz koyan Bulgar imparatoru Simeon'un (893-927) habercisi gibidir (Ostrogorsky, 1991d, s. 240-277; Vryonis, 1981a, s. 4-20).

Arap saldırılarından hemen sonra ikonoklast döneminin sonunda zirveye ulaşır. III. Mikhail'in zamanında yapılan saldırılar püskürtülmeye başlandı. 863 yılında Anadolu'daki Arap tehdidi ortadan kalktı ve Toros sınırı güvence altına alındı. 9. yüzyılın sonlarında Trakya, Slavlar tarafından yeniden fethedildi. Yunan yarımadası tekrar İmparatorluğa ilhak edildi. 873'te Lombardlar Bari'yi teslim etti. Venedik, Napoli ve Gaeta gibi bir zamanlar Bizans'a ait olan limanlar fiilen bağımsızdır. Abbasi hanedanının Frank İmparatorluğu gibi çöküş sürecinde olması Bizans için büyük bir avantajdır. Romanos I'in başarıları, "Fütuhat Devri"¹ nin temelini attı. 9. yüzyılın başlarında Bulgarların köleleştirilme süreci tamamlandı. Bizans ile güçlü siyasi bağlarını sürdüren Bulgarlar, Bizans İmparatorluğu'nun tacını arzulayan ve arzulayan Bulgarlardan da Bizans'a yönelik tehlikeyi artırdı. Simeon, İstanbul'u 913 ve 924'te iki kez kuşattı. Kuşatma başarısız oldu, ancak Bizans önemli tavizler vererek üzerinde anlaşmaya varıldı. Simeon "Bulgar fesleğeni" olarak bilinir. Bu arada Bulgaristan'ın Balkanlar'daki hakimiyeti artıyordu. Balkanlar'daki tüm olaylara hakim olan Bulgaristan ile Bizans arasındaki mücadeledir. Sırp, Hırvatlar ve diğer Slavlar bu iki güç arasında sıkışmış durumda. Ancak, 927'de Simeon'un ölümünden sonra Balkanlar'daki Bulgar etkisi zayıfladı. Bizans etkisi yoğunlaştı. O günden itibaren Slavlar, Bizans uygarlığının tüm dini, sanatsal ve siyasi kültürünü devraldılar (Restle, 1967, II. s. 8-10; Ostrogorsky, 1991d, s. 243-251-264-276; Vryonis, 1997b, s. 4-20).

¹ 'Fütuhat kelimesi, 'Zaferler ve fetihler' anlamına gelir.'

Phokas, Çimiskes ve I. Basileios'un saltanatları, Bizans'ın Orta Çağ'daki askeri en parlak dönemidir. Askeri başarı 925 ile 1000 yılları arasında 961'de Girit'in ve 965'te Kıbrıs'ın fethiyle zirveye ulaştı. Doğuda, Antakya ve Halle gibi üç asırdan fazla bir süredir Müslüman egemenliğinde olan ve şimdi mağdur olan merkezler Bizans sınırlarına yeniden katıldı (969). Savaş alanı artık Anadolu'dan Suriye ve Mezopotamya'ya çekiliyordu. Bozkırlardan güneye hareket ederek ve Tuna boyunca üstünlük için rekabet ederek bir süre Bulgaristan'ı yöneten Ruslar, Balkanlar'dan sürüldü. II. Basileios tahta çıktığında Mısır ve Kuzey Afrika dışında Doğu Akdeniz Bizans'ın elindeydi. Büyüyen bir Türk tehdidi Bizans yönetimini tehdit edene kadar Anadolu'yu bir asırdan fazla bir süre boyunca barış ve düzen yönetti. Selçuklular Ortadoğu'daki Arap egemenliğini devirdi. İran, Mezopotamya ve hatta Halifelik şehri Bağdat Selçukluların eline geçti. 1071'de Malazgirt'in (Menzigert) yenilmesiyle, Arap Müslümanların 7. yüzyıldan beri kırmaya çalıştıkları Anadolu'nun Bizans egemenliği, bölgede yeni bir güç olan Türkler tarafından kazanıldı. Bundan sonra Anadolu'daki Selçuklu Türkleri giderek güçlerini artırdılar (Restle, 1967, s. 5-20; Ostrogorsky, 1991d, s. 240).

Makedon hanedanlığı döneminde imparatorluğun sosyal ve idari yapısı eski dönemlerden çok farklıydı. I. Basileios döneminde başlatılan Justinianus Yasası'nın yenilenmesi çalışmaları tamamlanamamışsa da, VI. Leon'un "τα βασιλικά" (bazilika) temelidir. Roma hukukunun yenilenmesi için yapılan araştırmalar, ortaçağ Bizans devletinin en büyük hukuk koleksiyonunu oluşturmaktadır. Katedral, bir piskoposluğun merkezi olarak tanımlanır; yani kilise hiyerarşisinde idari bir organ işlevi gören, piskoposun sürekli olarak bulunduğu yerdir. Bu yapı, aynı zamanda piskoposun liderlik ettiği kiliseyi de kapsar. Katedral terimi, özellikle Katolikler ve Anglikanlar için geçerli bir kavramdır. Katedral, bir kanon, medeni hukuk ve kamu hukuku koleksiyonudur. Bizanslılar için katedral, Justinianus'un "Corpus Iuris"inin aksine Yunanca yazılmıştır. Sistematik ve anlamlı bir şekilde organize edilmiştir. Yeni düzenlemeler, kilise üzerindeki devlet gücünün paternalizmini güçlendiriyor. İmparator kilise işlerine müdahale edebilir ve kilisenin koruyucusudur. Senato'nun yürütme ve yasama yetkileri kağıt üzerinde kalır. Devlet tamamen merkezi bir yapıya kavuşur. Giderek daha fazla çarpıtılmış, merkezileşmiş bir bürokrasinin hâlâ iş başında olduğu bir zamandı. İdari yapıdaki değişiklikler 7. yüzyılda başlamış ve zamanla Roma devlet sisteminden uzaklaşmış, askeri valilere dayalı bir iş sistemi son şeklini almıştır. Roma'nın eyaletlerdeki medeni yönetim mirası tamamen kaybolmuştur. Söz konusu

organizasyonun gelişimi ve yaygınlaşması 9. ve 10. yüzyıllarda tamamlanmıştır. Konuya hakim olan Sratagos'un askeri etkisi, askeri yetkililerin artan önemi, kesinlikle çöküşün habercisiydi. 11. Yüzyılın sonlarına doğru Bizans idari sistemi çökmeye başlayınca Bizans'ta her yönden çöküş başladı (Norwich, 1998c, s. 267; Ostrogorsky, 1991d, s. 230-242; Harris, 2014, s. 118).

VI. Leon yasaları, imparatorluk mutlakiyetçiliğini ve devletin mutlak merkeziyetçiliğini güçlendirerek Bizans askeri aristokrasisinin güçlendirilmesine izin verdi. Aslında, gelişimin başlangıcı 8. yüzyıla kadar uzanıyor. Kanun, artan sosyal ayrıcalıkları ve feodalleşmeyi teşvik eden hükümler içermektedir. 10. yüzyılda, iktidardakilerin köylü topraklarını işgal etmesini önlemek için birçok değişiklik (ferman) yayınlandı. Romanos Lacapenos (920-944) dönemine damgasını vuran olayların başlangıcı, feodal güçlerle giderek artan şiddetli bir mücadeleydi. VI. Romanos, Leon'un yolunu açan ancak öneminin farkında olmadığı soyluları güçlendirme tehlikesini önce engellemeye çalışmıştır. Bu kurumu ve tehlikelerini en iyi Romanos'un kendi sözleri anlatmaktadır. Küçük çiftçilerin sayısını azaltırsak bütün bu sistem çöker. Ancak alınan önlemlere rağmen köylülerin mülkiyet haklarının korunması konusunda tam bir başarı sağlanamadı. Nikephoros Phokas (963-969), Kapadokya temasının iki güçlü askerinin imparatorudur ve halefi Roannes Çimiskes (969-976) aristokrat bir ailenin Ermeni temasıdır. Phokas ve Çimiskes'in imparatorluğa yükselişi, askeri soyluların zaferini ifade eder. Michael (843-867) ile başlayan kültür ve sanatın yeniden canlanması görülür. III. Michael'dan sonra tahta geçen imparator, onun mirasını sürdürerek bu süreci devam ettirmiştir. Michael'ın amcası Bardas Phokas ve Patrik Photius'un çabalarıyla yeniden canlanan sanatsal faaliyetler, Magnaura Sarayı'nda önemli bir yer bulmuştur. Burada, bilge devlet adamları gibi Patrik Photios'un da bulunduğu, bilimsel araştırmaların yapıldığı ve eski el yazmalarının tercüme edildiği çalışmalar yoğunlaşmıştır. Ayrıca, kurulan okul (lise), bu kültürel ve bilimsel çabaların desteklenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Rodley, 1997, s. 132-134; Ostrogorsky, 1991d, s. 209-210-251-266).

Dönemin kaynakları bize başkentte ayakta kalmayan birçok kilisenin inşa edildiğini söylüyor. III. Mikail tarafından saray kilisesi olarak inşa edilen Our Lady of Pharos Kilisesi (863) ve I. Basileios tarafından saray kilisesi olarak inşa edilen Nea Kilisesi (880/881) imparatorluk yapılarıdır. Kaynaklardan öğrendiğimiz diğer yapılar, yüksek rütbeli soylular Zaoutzaz (886-893) ve İstanbul Patriği II. Antonios ve imparatorluk ailesi tarafından yaptırılmıştır. Kiliseyi Caureus'un (893-901) inşa ettiği

bilinmektedir. Yeni eserlere ek olarak, I. Basileios, Peje'deki Kutsal Havariler Kilisesi ve Meryem Ana Kilisesi'nin kapsamlı restorasyon çalışmalarını üstlendi. İmparator I. Romanus tarafından yaptırılan kuzey Myrelion kilisesi (920-922) ve Durungarios Constantin Lips (907) adlı manastır bu yüzyıldan günümüze ulaşan örneklerdir. 9. yüzyıldan kalma bilinen en eski kilise olan Nea Kilisesi ve ayakta kalan Myrelion ile Constantine Lips kiliseleri, Orta Bizans döneminin en yaygın kilise modeli olan kapalı Yunan Haçı planını yansıtmaktadır. Erken Basil tarafından yaptırılan Nea kilisesi bile, sarayda ibadet edebilecek insan sayısını sınırlayan, halka açık ibadeti yasaklayan bir kilisedir. Anadolu ve Trakya'daki birçok kilisenin yapım tarihi tartışmalıdır, ancak bilim adamları tarafından 9. ve 10. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Bölgenin gelişmiş kesiminde yer alan başkent, din adamlarının ve idarenin himayesinde devam eden bir inşaat faaliyeti göstermektedir. Orta büyüklükteki bu binaların kubbe şeklinde ve merkezi planlı olması, sermaye ve devlet sanatı arasındaki etkileşimi göstermektedir (Eyice, 1971a, s. 325-358; Lowden, 1997, s. 194; Rodley, 1986, s. 152-190-191).

Nikephoros Phokas yasası, ibadetlerin basit ibadet yerlerinde yapılmasını ve gösterişten kaçınılmasını şart koşar. I. Basileios tarafından yayınlanan "Nouvella"nın manastırlarındaki keşiş sayısı sınırı, varlıklı sınıfların ne kadar yoğun kilise ve manastır inşa ettiğini vurgulamaktadır. Kilise ve manastırların yoğun bir şekilde inşa edilmesi ve kapalı Yunan Haçı planının kullanılması, binaların boyama şemalarında değişikliklere neden olmaktadır. 9. ve 10. yüzyıl binaları, anıtsal resim sanatındaki değişiklikleri gözler önüne seriyor. Kapalı Yunan haç yapıları söz konusu olduğunda, ana ibadet olan Naos öne çıkar, kubbesi gök kubbe ile bütünleşir, İsa'nın tasviri için "Kozmik (Evrenin Hâkimi) Pantokrator" veya İsa'nın "Göğe Yükselişi" güvence altına alınmıştır. Apsisteki Meryem Ana, Orta Bizans Dönemi'nde mekân ve resim ilişkisinin ön plana çıktığı dönemdir. Hikayenin tarzına bağlı olarak, haç kollarının tonozlarına tatil sahneleri çizilir. Sahne, ayinle ilgili resimsel programı görebileceğiniz kubbeden kubbeye kadar hiyerarşik olarak düzenlenmiştir. Başkentte başlayan, hikaye anlatıcılarına ve tatil sahnelerine odaklanan bu gelişmiş resim programı, resmin en ileri noktasında da bulunur. Özellikle Kapadokya'nın arkaik grup kiliselerinde İsa'nın hayatından sahneler çok detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. İmparatorluk ailesinin üyelerinin hem başkent hem de taşra resim programlarına katıldığını belirtmekte fayda var (Lowden, 1997, s. 194; Rodley, 1986, s. 151-160).

İkonoklastik dönemden sonra açılan gramer okullarında, özellikle yerel 'güçler' tarafından kurulan manastırlarda daha eski metinler tercüme edildi ve el yazmaları üretildi. Makedon döneminde el yazması üretimi hızla arttı. Bu dönemde üretilen dini kitapların, İncillerin, mezmurların, vaazların ve menolojilerin çoğunun İstanbul'daki Studios Manastırındaki atölyelerinde yapıldığına inanılıyor. Bu dönemin en önemli el yazmalarından biri olan Chrydov Codex El Yazması (Moskova, Tarih Müzesi) ile Pantokrator El Yazması'nı (Athos Manastırı) ayıran temel özellik, metinlerin kesin temsillere, yoruma dayalı olmamasıdır. Metin yorumlama ve metinlere atama da Gregorius Nasiansus'un klasik Homilyesi (880-886) üslubunda bulunur. Klasik yazmalardan özellikle Gregory Nagian'ın vaazları, Kapadokya bölgesinin arkaik yapılarının ikonografik ve üslup özellikleri ile benzerlikler göstermektedir. El yazmasında sahneler, bölünmüş yüzeylerden oluşan bir şerit üzerinde kronolojik sırayla sunulmaktadır. Bazen iki sahne bir şerit üzerinde yan yana gösterilir. Arkaik grup kilise duvar resimlerinin en önemli özelliklerinden biri, alanın şeritlere bölünmesi ve sahnelerin kronolojik ve anlatısal olarak sunulmasıdır. Durum, Nazianslı Gregorios'un Homilyesi vaazına benziyor. El yazmasındaki sahnenin ikonografisi, Kapadokya bölgesinin arkaik grup yapılarını andırıyor: Ayvalı Kilisesi, Havariler Kilisesi, Güllüdere 1 nolu Kilisesi ve Eski Tokalı Kilisesi. Araştırmacılara göre Gregorius'un Nazi vaazlarının üslup özellikleri Kılıçlar ve Eski Tokalı kiliselerinkine benzerlik göstermektedir. Erken Makedon portatif ahşap ikonları az sayıdadır. Catherine Sina Manastırı'nın ikonları arasında, el yazmaları ile üslup karşılaştırmalı 9. ve 10. yüzyıl ikonları var. Bunların en ünlüsü, İsa'yı tasvir eden "Kral Abgar"ın Mandillion (Kutsal Havlu) ikonudur. Kral Abgar'ın temsil ettiği Mandillion ikonu, I. Romanus (944) döneminde Urfa'dan (Edessa) İstanbul'a getirilen Mandillion ile ilişkilendirilir (Ostrogorsky, 1991d, s.259; Rice, 1962a, s. 80-82; Rodley, 1986, s. 163-165-167-170).

Dönemin diğer küçük el sanatlarından örnekleri çoğaltabiliriz. Metal ve fildişi gibi değerli malzemelerden yapılan eserlerin 'ikon' amaçlı kullanımının artması, ahşap üzerine boyanmış tempera ikonlarına olan ilginin azalmasına katkıda bulunmuş olabilir. Fildişi, maden ve değerli taşlardan üretilen eserlerin üretimi artarak sürer. Erken dönemlerde karşımıza çıkan fildişi diptikonların yerini, 843 yılından sonra triptikonlar alır. 10.yüzyıla tarihlenen Harbaville Triptiği (Paris, Louvre Müzesi), Borradaile Triptiği (Londra, British Museum), 944-949 yılları arasına tarihlenen, İsa'nın Romanos ve Evdokia'yı taçlandığı fildişi paneli (Paris, Bibliothèque Nationale) ve II. Konstantinos Porfyrogennetos'un

taçlandırıldığı panel (Moskova, Güzel Sanatlar Müzesi) bu dönemin en önemli fildişi eserleri arasında yer almaktadır. Londra'daki Meryem Ana ve Bebek İsa'nın fildişi oymacılığı daha az sofistike bir işçiliği yansıtıyor, ancak bunun Makedon döneminden tek örnek olması, oymacılıkta bilinmeyen bir evrim olabileceğini düşündürüyor. 9.yüzyıldan itibaren altın emaye tekniği (emaye işi) geliştirildi. Kalıntılar, stavrotek, kitap kapakları, VI. Leon'un imparatorluk tacı gibi dini olmayan birçok eser bulunmaktadır. 9. yüzyılda Karolenj dünyasında Bizans'a ulaşan ve orta Bizans döneminde yaygın olarak kullanılan emaye tekniğinin örnekleri, bu dönemde yoğun bir altın kullanımını göstermektedir. Orta Bizans döneminin yoğun sanatsal faaliyeti ve kraliyet ailesinin yanı sıra imparatorluk ailesinin de desteği, kaliteli eserlerin üretilmesini sağlamıştır. Eserde kullanılan üslup özellikleri ve malzemeler, üretimin başkentteki Castle Workshop ve Studios Manastırı gibi merkezlerde ve profesyonel olarak işletilen ticari atölyelerde gerçekleştiğini göstermektedir (Ostrogorsky, 1991d, s.259; Rice, 1962a, s. 80-82; Rodley, 1986, s. 163-165-167-170-220-224).

Erken Makedon hanedanlığı dönemi, Bizans devletinin ve Ortodoks Hristiyan inancının Slav dünyasına yayıldığı dönemdir. Slavların Hristiyanlaştırılması için. I. Mikhail döneminde başlayan misyonerlik çalışmaları, I. Basileios döneminde hız kazandı. III. Mikhail ve Patrik Photius döneminde, Selanik piskoposu Konstantin ve kardeşi Methodius, Moravya prensinin isteği üzerine bölgeye gittiler. Piskoposlar ve onların keşişleri, Yunanca ve Slav dillerinden birinin ustaları, kutsal yazıların ve Hristiyan edebiyatının çoğunu tercüme ettiler, erken Slav alfabesini değiştirdiler ve onu bir ulus, bir kilise ve bir topluma dönüştürdüler. Sonuç olarak, Moravya'yı Ortodoks Kilisesi'ne yeniden entegre etme girişimleri başarısız oldu. Moravyalılar, Macarlarla birlikte Latin Katolik Kilisesi'nin egemenliğini tanıyorlar. Ancak Bizans'ın çabaları Bulgaristan Krallığı'na devredildi. I. Boris'in 864'te din değiştirmesi Bulgaristan'da kargaşanın başlangıcı oldu. Ancak Bulgarlar, İstanbul Patriği'nin yönetimi altında kalmaktansa bağımsız bir kilise kurmayı tercih ederler. Yeni Rusya'nın Hristiyanlaşması, yaklaşık bir yüzyıl sonra Rus hükümdarlarının vaftizine denk geldi. 9.yüzyılda, Frenk himayesindeki Roma Piskoposluğu ile İstanbul Patrikhanesi arasındaki evrensellik mücadelesi, dönemin en önemli dini olayı olarak öne çıkar. Roma'da Papa, hiyerarşideki beş İl Patriği'nden üstün bir konumda bulunuyordu. Ancak, İtalya'nın çoğu artık Bizans'ın kontrolü altında değildi ve Roma, Frankların müttefiki durumundaydı. Buna karşılık, Ortodoks dünyasında gerçek dini otorite İstanbul Patriği'ne aitti. 860'larda Papa I.

Nicholas ile Patrik Photius arasında yaşanan bir anlaşmazlık, bu bölünmeyi daha da derinleştirdi. Patrik Phottius ve papalık onayı olmadan "Üçlü Birlik" ile ilgili teolojik farklılıklar, ama hepsinden önemlisi otorite mücadelesi, esasen Doğu Ortodoks ve Batı Katolik Kiliseleri arasındaki nihai kopuşun yoludur (Ostrogorsky, 1991d, s. 217-227; Rodley, 1986, s. 132-134).

9.yüzyıldaki refahı ile manastırların sayısı ve onlara ait olan topraklar arttı. Bu nedenle 10.yüzyılda mevcut manastır arazilerini daraltan ve yeni kurulan manastırları kısıtlayan bir dizi ferman yayınlanmıştır. Manastırlar Bizans sosyal dokusunun önemli bir parçası olduğundan ve kolayca sökülemediklerinden, yayınlanan roman çok etkili değildi. Aslında, dini ve devlet çıkarları arasındaki çatışma, halka yeterince yansımayan ve her zaman artan ikonakıncı mücadelelerin önemli bir nedenidir. Bu vakfın ve manastırcılığın sürekli büyümesi, Kilisenin artan gücünü temsil eder. İkonoklastizm aynı zamanda bir anlamda zengin sınıflara ve kilise mülkiyetine yönelik bir saldırıdır. Bir manastırın birçok işlevi vardır. Az sayıda keşişin bulunduğu küçük bir manastır, neredeyse her zaman kurucularının inzivaya çekildiklerinde sığınabilecekleri bir yerdir. Büyük şehirlerdeki bazı büyük manastırlar daha çok yaşlılara ve hastalara yardım ediyor. Manastır topluluğu ('Manastır, din görevlilerinin ve kendini dine adayan kimselerin bir arada yaşadığı dinî yapıdır.) içinde münzevilerin toplandığı erişilemeyen yerler de vardır. 10. yüzyılda İmparator Nikephorus Phokas tarafından yaptırılan bir manastırın merkezidir (Ostrogorsky, 1991d, s. 128; Charanis,1971, s. 61-84; Angold, 1997b, s.76).

Harita 5.13. 11. yüzyılda Hristiyan Dünyası (McEvedy, 2005, s. 53).

5.3.Geç Bizans Dönemi

Geç Bizans dönemi olarak adlandırılan dönem, 1261 yılında Paleologos hanedanının önderliğinde Konstantinopolis'in yeniden fethiyle başladı. Eski gücüne kavuşmaya çalışan devlet, öncelikle 1300'den sonra iktidara gelen Osmanlı İmparatorluğu'nun tehdidi altındaydı. Devlet esas olarak iç savaş nedeniyle zayıfladı ve 1453'te II. Mehmed tarafından mağlup edildi. Başkent Konstantinopolis, Mehmed'in liderliğindeki Osmanlı kuvvetleri tarafından fethedilerek Bizans İmparatorluğu'nun sonunu getirmiştir. Ancak, Dördüncü Haçlı Seferi sonrasında kurulan devletlerden biri olan Trabzon Rum İmparatorluğu, 1461 yılına kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır (Ostrogorsky, 1969, s. 397).

Harita 5.14. Angelos Döneminde Bizans sınırları (Norwich, 1998c, s.291).

Manuel'in 24 Eylül 1180'de ölmesinin ardından tahta 11 yaşındaki oğlu II. Aleksius geçti. Ancak Aleksius, hükümdarlık için uygun bir figür değildi ve onun yönetimi, annesi Antakyalı Meryem'in etkisiyle daha da zorlaştı. Meryem'in Frenk geçmişi ve Andronikus'un isyanı, bu dönemin karışıklıklarına yol açtı. Andronikus, Aleksius'u mağlup edip Konstantinopolis'e ilerleyerek Latinlerin katliamını başlattı. Rakiplerini yendikten sonra, Eylül 1183'te kendisini müşterek imparator ilan etti. II. Aleksius'tan kurtulan Andronikus, 12 yıllık karısı Fransız Agnes ile evlendi. Andronikus,

başlangıçta idari reformlarla dikkat çekti. Georgy Ostrogorsky'ye göre, Andronikus yolsuzluğa karşı kararlıydı ve yetenek esasına dayalı atamalar yaparak rüşveti önlemeye çalıştı. Bu reformlar eyaletlerde önemli ilerlemeler sağladı, ancak soylulara karşı sert tutumu ve giderek artan şiddeti, onu zamanla bir terör yönetimiyle ilişkilendirdi. Andronikus'un, imparatorluğun istikrarını bozarak soyluları yok etmeye yönelik tavrı, neredeyse bir soykırıma yol açtı. Andronikus'un askeri geçmişine rağmen, Hırvatistan'da Macarlarla ve Sırplarla başa çıkmakta zorlandı. 1185'te Sicilya'dan gelen Norman tehdidiyle de başarılı bir savunma yapamayarak, II. İsaakios halkın desteğiyle tahttan indirildi ve Andronikus idam edildi. II. İsaakios'un hükümetin başına geçmesi, Bizans'ın idari ve savunma sistemindeki çöküşü simgeliyordu. Normanlar Yunanistan'dan kovulmuş olsa da, 1186'da Bulgarlar ve Ulahlar isyan ederek İkinci Bulgar İmparatorluğu'nu kurdu. Üçüncü Haçlı Seferi, 1189-1192 yılları arasında gerçekleşti. Selahaddin Eyyubi'nin 1187'de Kudüs'ü ele geçirmesinin ardından, Haçlılar Akka'ya ilerleyerek bu şehri fethetti. İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard, Kudüs'ü almak için birkaç kez saldırdı ancak Selahaddin'in başarılı savunması nedeniyle Kudüs, Haçlıların eline geçmedi. Bu zafer, Selahaddin'in İslam dünyasında önemli bir lider olarak tanınmasını sağladı. 1198'de Papa III. Innocentius yeni bir Haçlı Seferi ilan etti. Haçlılar, 1202 yazında Venedik'e geldiklerinde, Venedik ekonomik olarak Mısır'a yakın olduğu için, şehirden Mısır'a yönelik bir sefer için yardım almak üzere Venediklilerle bir anlaşma yapıldı. Haçlılar, Venediklilere, Zara'nın kuşatılması karşılığında yardım etmeyi kabul etti. Zara'nın düşmesinin ardından, Haçlılar Bizans'a yönelmek için yola çıktı. IV. Aleksios, babası II. İsaakios'la birlikte Haçlılar'dan yardım istedi ve onlara Bizans Kilisesi'ni Roma Kilisesi ile birleştirme teklifinde bulundu. 1203 yazında Haçlılar Konstantinopolis'e ulaştılar ve şehri hızla ele geçirerek, büyük bir yağma ve tahribata yol açtılar. IV. Aleksios ve babası II. İsaakios, tahta yeniden çıktılar ancak sözlerini yerine getirmeyince, V. Aleksios tarafından sürgün edildiler. Haçlılar 1204'te şehri tekrar kuşatarak, Konstantinopolis'i üç gün süren bir yağmaya tabi tuttular. Şehirdeki çok sayıda değerli eser ve ikon Batı'ya, özellikle de Venedik'e taşındı. Haçlılar Konstantinopolis'i ele geçirdikten sonra, imparatorluğun eski toprakları Venedikliler ve diğer Batılılar arasında bölüştü, ancak İznik, Trabzon ve Epir gibi yerlerde Bizans direnişi devam etti. Venedik, Batı Roma İmparatorluğu'nun kalıntılarını devralarak, Konstantinopolis'in kontrolünü ele aldı ve 'Roma İmparatorluğu'nun Bir Buçuk Çeyreğinin Lordu' ünvanını

aldı (Norwich, 1982a, s. 127-143; Kean, 2006; Madden, 2005, s. 162; Angold, 1997b, s.155).

Bizans İmparatorluğunun Çöküşü: Latin Haçlıları, 1204' te Konstantinopolis'i yağmaladıktan sonra, Bizans İmparatorluğu'nun mirası üzerinde üç bağımsız devlet kuruldu: İznik İmparatorluğu, Epir Tiranlığı ve Trabzon İmparatorluğu. Trabzon İmparatorluğu, II. Aleksios'un tahttan indirilmesinden birkaç hafta önce kuruldu. Ancak bu üç devletin yalnızca İznik ve Epir, Konstantinopolis'i yeniden ele geçirme amacı güdüyordu. Ancak, takip eden yıllarda İznik İmparatorluğu, 13. yüzyılın ortalarında güney Anadolu'nun çoğunu kaybederek hayatta kalma mücadelesi verdi. 1242-1243 Moğol istilalarından sonra Anadolu Selçuklu Devleti de zayıflamış, ortaya çıkan beylikler ve savaşlar Bizans'ın Anadolu'daki gücünü zayıflatmıştır. Daha sonraki dönemde bu beylerden Osman Gazi, beyliğin sınırlarını genişletti. Ancak Moğol istilas, Selçuklu saldırganlığının bir kısmını geçici olarak bastırdığı için İznik imparatorluğu, kuzeydeki Latinlerle savaşa odaklandı (Kean, 2006; Madden, 2005, s.162-179; Reinert, 2002, s. 260).

Harita 5.15. Bizans İmparatorluğu, yıl 1263 (Reinert, 2002, s.260).

Laskaris Hanedanlığına kurulan İznik İmparatorluğu, 1261 yılında Konstantinopolis'i Latinlerden geri alarak, Epir İmparatorluğu'nu da mağlup etti. Aynı durum, Michael yönetiminde kısa bir sürede yeniden canlanan Bizans için de geçerliydi, ancak savaş yorgunu imparatorluğun etrafındaki düşmanlarla savaşmanın hiçbir yolu

yoktu. Latinlere karşı seferin devamını sağlamak için VIII. Michael, Anadolu'dan askerlerini geri çekip köylülerden fazlaca yüklü vergiler toplamaya başlamıştı. Bu durum halkın tepkisine neden oldu. Konstantinopolis'te Dördüncü Haçlı Seferi'nin yol açtığı hasarı onarmak için büyük bir inşaat projesi görüldü. Bu, Türk akınları altındaki Anadolu köylülerine fayda sağlamadı. Anadolu kazanımlarına dayanmak istemeyen Michael, imparatorluğunu sadece sınırlı bir başarı ile genişletmeye çalıştı. Başkent Latinler tarafından bir kez daha yağmalanmasını engellemek amacıyla, kiliseyi Roma'ya teslim olmaya zorladı. II. Andronikus ve torunu III. Andronikus, Bizans'ın eski görkemini yeniden kazanmak için son bir çaba sarf etti. Ancak, II. Andronikos'un paralı askerleri, Katalan güçleri ülkeye saldırıp başkent üzerinde halkın öfkelerini artırdığında geri adım atmak zorunda kaldı (Madden, 2005, s. 179; Reinert, 2002, s. 257-260-261-268-270; Norwich, 1982a, s.127-143; Matschke 2002, s. 805-806).

Osmanlı Devleti'nin yükselmesi ile Konstantinopolis'in düşmesi: III. Andronikus'un ölümünden sonra patlak veren iç savaş, durumu daha da kötüleştirdi. Altı yıl süren çatışmalar, imparatorluğu büyük ölçüde tahrip etti ve Sırp hükümdarı Stefan Dušan (1331-1346), ülkenin büyük bir kısmını işgal ederek Sırp İmparatorluğu'nu kurma fırsatını elde etti. 1354'te Gelibolu'da meydana gelen bir deprem, kaleyi yıkarken Osmanlılar, VI. İoannis Kantakuzinos'un paralı askerler tutmuş olduğu iç savaşın sonunda Sırp'ları yenip bölgeyi kontrol altına almayı başardı. Kosova Savaşı sonrasında Balkan Yarımadası'nın büyük kısmı Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine girdi. Bizans İmparatoru Batı'dan yardım talep etti, ancak Papa, yardım teklifini ancak Doğu Ortodoks Kilisesi'nin Roma Katolik Kilisesi'yle birleşmesi şartına bağladı. Şehrin halkı ve din adamları, Roma ve Latin Kiliselerine derin bir nefret besliyorlardı. Batılı ordular Konstantinopolis'teki Hristiyan varlığını savunmak için geldiler; fakat çoğu Batılı hükümdar kendi iç işlerine odaklandığı için Osmanlılar, Bizans topraklarının geri kalanını fethetmeye devam etti. O dönemde Konstantinopolis oldukça harabe halindeydi. Nüfusun hızla azalması, şehri tarlalarla çevrili terkedilmiş bir köy haline getirmişti. 2 Nisan 1453'te Fatih Sultan Mehmed, 80.000 kişilik ordusu ve çok sayıda düzensiz birlikle şehri kuşatma harekâtına başladı. Sayıca az olan Hristiyan savunma ordusu (yaklaşık 7.000 kişi, bunların 2.000'i yabancıydı) şehri son bir gayretle savunmaya çalıştı, ancak iki aylık bir kuşatmanın ardından 29 Mayıs 1453'te Konstantinopolis düştü. XI. Konstantinos, imparatorluk cübbesini son bir kez çıkarırken ve göğüs göğüse çarpışmak için sokaklara

adım atarken son kez görüldü (Miller, 1907, s. 236; Clark, 2000, s. 213; Norwich, 1982a, s.127-143).

Harita 5.16. 1403'te Bizans İmparatorluğu (Reinert,2002,s.270).

Harita 5.17. Konstantinopolis düşüşe geçmeden önce Doğu Akdeniz (Miller,1907,s.236).

Konstantinopolis'in düşmesinin ardından, Bizans İmparatorluğu'nun elinde kalan tek toprak parçası, son imparatorun kardeşleri Thomas Paleologos ve Dimitrios Paleologos'un yönettiği Mora Diktatörlüğüydü. Bu bölge, Osmanlı İmparatorluğu'na

haraç ödemek şartıyla bağımsızlığını sürdürdü. Ancak Mayıs 1460'ta, yönetim zaafı, haraç ödeyememe ve Osmanlı'ya karşı patlak veren bir ayaklanma, Mora'da II. Mehmed'in ordusuna karşı bir yenilgiye yol açtı. Dimitrios, Osmanlılardan Mora'yı işgal etmelerini ve kardeşi Thomas'ı yakalamalarını istedi, ancak Thomas kaçmayı başardı. Osmanlı İmparatorluğu, Mora'da hızla ilerleyerek yaz sonuna kadar tüm bölgeyi fethetmişti. Dimitrios, Mora'dan sorumlu olduğunu düşünse de, yarımada tamamen Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine geçmişti. Bazı yerel direnişler kısa süre devam etti; Monemvasia Adası teslim olmayı reddetti ve kısa süre önce Aragon korsanları tarafından yönetiliyordu. Korsanlar adadan sürüldükten sonra, Thomas'ın rızasıyla 1460 sonunda ada Papalık koruması altına alındı. Mora'nın güney ucundaki Mani Yarımadası ise, zayıf bir yerel kabileler koalisyonu altında direnmeye devam etti ve kısa süre sonra Venedikliler tarafından ilhak edildi. Grethas Palaiologos, burada Salmenico Kalesi'nin komutanıydı. Şehir sonunda teslim olsa da, Greitzas, Temmuz 1461'e kadar Venedik topraklarına göç etmeden önce kalede bazı vatandaşlarla birlikte kalmaya devam etti (Miller, 1907, s. 236; Runciman, 1990, s. 71-72; Raleigh, 2003, s. 115-116; Clark, 2000, s. 213).

Latinler, 1204'te Konstantinopolis'i fethetmeden önce bağımsızlık ilan eden Trabzon İmparatorluğu, Bizans'ın fiili son kalıntısıydı. 1461 yazında, İmparator Davud'un Batı'dan yardım talep etmesi üzerine Trabzon İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu arasında savaş patlak verdi. 14 Ağustos 1461'de bir aylık kuşatmanın ardından Davud teslim oldu ve Trabzon, Osmanlıların eline geçti. Trabzon İmparatorluğu'nun bir Kırım eyaleti olan Teodoro Prensliği (Pelatia'nın bir parçası) bu olaydan sonra 14 yıl daha hayatta kaldı ve 1475'te Osmanlılar tarafından fethedildi. Son Bizans İmparatoru XI. Konstantinos'un yeğeni Andreas Paleologos, Bizans İmparatoru üzerinde hak iddia etti. Mora'da yaşamaya devam eden Andreas, 1460'ta Roma'ya kaçarak Papalık Devleti'nin koruması altına girdi. Bizans İmparatorluğu'nda miras, teknik olarak babadan oğula geçmediği için Andreas'ın iddiası Bizans kanunlarına göre geçerli olmasa da, Batı'da Roma Kilisesi tarafından onaylanan kalıtsal sistemle anlamlı görülebilir. Batı'da yeni bir hayat arayan Andreas, kendisini Konstantinopolis İmparatoru ilan etti. Ancak Andreas öldükten sonra, kimse bu unvanı almayı denemedi. XI. Konstantin, varissiz olarak öldü. Eğer Konstantinopolis düşmemiş olsaydı, tahtı muhtemelen kardeşinin oğulları devralacaktı; ancak şehir düştüğünde bu yeğenler, II. Mehmed tarafından saray hizmetine kabul edildi. Yeğeni Murad, Sultan Mehmed'in

gözdesi olarak Balkan Beylerbeyi görevine atandı. Küçük yeğeni Mesih Paşa ise Osmanlı Donanması Amirali ve Gelibolu Sancağı Sancak Beyi oldu. II. Bayezid döneminde Mesih Paşa, iki kez Sadrazamlık yaptı. II. Mehmed ve halefleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar kendilerini Roma İmparatorluğu'nun mirasçıları olarak görmeye devam ettiler. Onlara göre, Osmanlı İmparatorluğu sadece Bizans'ın dini yapısını değiştirmişti, ancak Roma'nın mirasını devralmışlardı. Osmanlılar, fethedilen topraklardaki Bizanslıları (Ortodoks Hristiyanları) "Yunanlılar" olarak adlandırmaya devam ettiler. Bunun yanı sıra, Tuna Dükalığı, Bizanslı soylular da dahil olmak üzere birçok Ortodoks mülteciye ev sahipliği yapıyordu (Lowry, 2003, s. 115-116; Clark, 2000, s. 213; Seton-Watson, 1967, s. 31).

İmparator XI. Konstantinos'un ölümünün ardından, Moskova Büyük Dükalığı III. Ivan, Doğu Ortodoks Kilisesi'nin koruyucu azizi unvanını aldı. Sophia Palaeologina ile evlenerek, torunu Korkunç İvan, Rusya'nın ilk Çarı oldu (Çar, "Sezar" anlamına gelir; Slavlar, Bizans İmparatorlarını geleneksel olarak "Sezar" olarak adlandırırlardı). Moskova'nın Roma ve Konstantinopolis'in değerli bir halefesi olduğu fikri, onların halefleri tarafından da benimsenmişti. Rus İmparatorluğu'nun "Üçüncü Roma" anlayışı, Rus Devrimi'ne kadar etkisini sürdürdü (Laiu & Morisson, 2007, s. 3-45-49-50-231; Magdalino, 2002, s. 532; Matschke, 2002, s. 805-806).

5.4. Bizans İmparatorları ve İmparatoriçeleri

I. Konstantin veya Büyük Konstantin (Latince: Gaius Flavius Valerius Aurelius Constantine; 22 Şubat 272 - 22 Mayıs 337), Hristiyanlığı kabul eden ilk Roma İmparatoru olarak tarihe geçmiştir. Aynı zamanda Konstantinopolis'in kurucusu ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun temellerini atan liderdir. 293 yılında, İmparator Diocletianus Roma İmparatorluğu'nu batı ve doğu olarak ikiye ayırarak Dört Büyük Monarşi'yi kurdu. Her iki bölge de birer 'Augustus' tarafından yönetilecekti. Bu dönemde Bizans, Megaralı Byzas tarafından kurulmuştu ancak I. Konstantin'in dikkatini henüz çekmemişti. Bununla birlikte, Bizans şehri, Karadeniz (Pontus Euxinus) ile Asya arasındaki önemli ticaret yollarının kesişim noktasında yer alıyordu. Roma'dan yönetilmesi zor olduğundan, I. Konstantin, Bizans'ı yeni başkent olarak ilan etti. (13 Mayıs 330) Şehre "Yeni Roma" anlamına gelen Nova Roma adını verdi ve Senato ile diğer tüm devlet kurumlarını buraya taşıdı. I. Konstantin'in ölümünün ardından (337), şehir, kurucusunun adını onurlandırarak

Konstantinopolis olarak anılmaya başlandı. Bu şehir, yaklaşık 16 asır boyunca Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarına başkentlik yaptı. Konstantin, sikkelerinde Roma tanrılarından Apollo gibi figürleri betimlemekten çekinmemiş, bazen de kendisini "güneş tanrısı" olarak tanımlamıştır. Aynı dönemde, madeni paralarda Yunanca Ki (X) ve Rho (P) harfleriyle erken Hristiyan sembollerinden biri olan labarum kullanılmaya başlanmıştır (Henry R. Sefton, 2004, s. 163; ODB, 1991, s. 498).

Konstantin, İmparatorluğun doğu kısmının yönetimini devraldı ve diğer iki bölgeyi yöneten kardeşlerinin ölümünün ardından tek başına Roma İmparatoru oldu. Babasının ölümünden sonra, en yakın akrabalarını öldürmüş ve rakip aileleri ortadan kaldırmıştı. 361'de Galya orduları tarafından Augustus ilan edilen Julian'a karşı, Constantius'un elinde fazla seçenek kalmamıştı. İki ordu birleştiğinde, Constantius 3 Kasım 361'de Tarsus'ta ölmüş, Julian ise Roma İmparatorluğu'nun yeni Augustus'u olarak ilan edilmiştir ('Bizans İmparatorları' 2023).

I.Konstantin'in oğlu Julius Konstantius' un annesinin doğum sırasında ölmesi ve babasının öldürülmesi sonucu yetim kalan ve II. Konstantius tarafından evlat edinilen Sezar, Galya'da başarılı bir yönetim sergilemiştir. Ancak sonunda II. Konstantius'a karşı isyan etmiş ve ordusu tarafından Augustus ilan edilmiştir. İtalya'nın kontrolünü elinde tutmaya başlamış, ancak II. Konstantius'un bir seferde aldığı yaralar nedeniyle ölmesinin ardından imparatorluk yönetimini ele geçirmiştir. Sasanilere karşı bir savaşta aldığı yaralardan ötürü ölmüştür. II. Konstantius'un naaşı, Tarsus ve Konstantinopolis'teki Haverium Kilisesi'ne nakledilmiştir. Bu lahdin, İstanbul Arkeoloji Müzesi bahçesinde haşız olarak bulunan üç lahitten biri olduğu iddia edilmektedir. Libanius'a göre, Julian, Hristiyan askerleri tarafından öldürülmüştür, ancak bu görüş, Amianus Marcellinus ve diğer çağdaş tarihçiler tarafından reddedilmiştir. Julian'ın son sözü 'Vicisti, Galilae' ('Sen kazandın, İsa') olarak aktarılır; buradan kastettiği üzere, ölümünün ardından Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline geleceği düşünülmektedir ('Bizans İmparatorları' 2023).

Julianus'un vasiyet bırakmadan vefatının ardından, ordusu tarafından seçilen yeni imparator Jovian, Sasani İmparatorluğu ile bir barış anlaşması yaparak Roma ordusunun başkente dönüşünü sağladı. Bu antlaşma, Roma İmparatorluğu'nun doğudaki eyaletlerinin Sasani İmparatorluğu'na devredilmesine yol açtı. Ordu başkente doğru yola çıktığında, Konstantinopolis'e varmadan önce Jovian hayatını kaybetti. Ölümünün

nedeni olarak zehirli karbonmonoksit gazı ve aşırı kömür tüketimi gösterilmektedir (Todd, 1977, s.148-149).

İmparatorluk tahtına çıktıktan sonra, kardeşi Valens ile birlikte Roma İmparatorluğu'nu ikiye bölüp Batı Roma İmparatorluğu'nun yönetimini üstlenen Valentinianus, imparatorluğu sırasında birçok kez barbar kavimlerin saldırılarına uğramıştır. Kuadi kavminin Roma topraklarına girmesi, ölümüne yol açan beyin kanamasına sebep olmuştur ('Bizans İmparatorları' 2023).

Valens'in ölümünden sonra, Doğu Roma İmparatorluğu'nun yönetimini miras alan kardeşi Theodosius, 375-383 yılları arasında Batı İmparatorluğu ile ortak/müşterek imparator olarak yönetmiş, ardından Doğu Roma İmparatoru olunca tam yetkiyi elinde bulundurmuştur. 391' de, imparatorluğun tek din olarak Hristiyanlığı remileştirmiş ve Geleneksel Roma Dini'ne verdiği desteği sona erdirmiştir. Theodosius, aynı zamanda Roma'daki sapkınlıkları bastıran bir yönetim tarzı benimsemiş, Hristiyanlık için önemli bir dönüm noktası olan İznik Teslisi'ni kabul ettirmiştir. 17 Ocak 395'te Milano'da geçirdiği ödem sonucu ölmüş ve ardından İmparatorluk, oğlu Honorius ve Arcadius arasında ikiye bölünmüştür (Gregory, 1991a, s. 284-602; Brown, 2003, s. 73-74; Norwich, 1998c, s. 112).

Honorius'un saltanatı, zayıf bir yönetimle tanınmış, eşi Aelia Eudoksia ve yüksek devlet memurlarının elinde kukla olarak kalmıştır. Batı Roma İmparatoru olarak, 400 yılında Konstantinopolis'e dönen Gainas, Arcadius üzerinde etkinliğini artırmaya çalışmış, ancak başarılı olamayarak Konstantinopolis'ten kaçmıştır. Gainas, 408'de Konstantinopolis'te Hun kralı tarafından öldürülmüştür('Bizans İmparatorları' 2023).

II. Theodosius (408-450), döneminin en bilinen figürlerinden biridir. 431'de İkinci Efes Konsili'ni toplamış ve Konstantinopolis'te üniversite kurmuştur. Aynı zamanda 6 kilometre uzunluğunda Theodosius Surları'nı inşa ettirerek şehri savunma açısından güçlendirmiştir. 450 yılında av sırasında atından düşerek ölmüş ve imparatorluğu kız kardeşi Pulcheria'ya bırakmıştır (Meydan Larousse, Cilt 12, say. 124; Nowich, 1988, s. 139).

Aelia Pulcheria (399-453), Bizans İmparatoru Arcadius ile İmparatoriçe Aelia Eudoxia'nın kızı olan Pulcheria, 414 yılında henüz 15 yaşındayken Bizans İmparatoriçesi unvanını aldı. İmparatoriçe olarak görev yaptığı süre boyunca Konstantinopolis'te önemli dini yapılar inşa etti. Pulcheria, 453 yılında hayatını kaybetti ve Hristiyanlar tarafından aziz olarak kabul edildi ('Bizans İmparatorları' 2023).

Marcianus (Markiyan), 450-457 yılları arasında Doğu Roma İmparatoru olarak hüküm sürdü. I. Theodosius'la başlayan hanedanın son hükümdarıydı. Marcianus'un imparatorluğu, dış tehditlere karşı ülkesini koruması ve mali ve ekonomik reformlar yapmasıyla bir altın çağ olarak kabul edilmektedir. Marcianus, 457 yılında uzun bir dinsel hac seyahati sırasında meydana gelen bir yaralanmanın kangrene dönüşmesi sonucu yaşamını yitirdi. Marcianus'un ölümünün ardından Doğu Roma tahtına I. Leo geçti (Nowich,1988, s.155).

I. Leo, Trakyalı, 457-474 yılları arasında Doğu Roma İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Taraftarları arasında "Büyük Trakyalı" (Magnus Thrax) olarak tanınırken, düşmanları onu "Kasap" (Makalles) olarak adlandırmışlardır. Ölümünden beş ay önce, yerine kimin geçeceğini belirlemiş ve bu karar herkesi şaşırtmıştır. Kızı Ariadne'nin eşi Zeno'yu seçmek yerine, Ariadne ve Zeno'nun henüz yedi yaşında olan oğlu, aynı isimi taşıyan torunu Leo'yu tahta geçirecek şekilde seçmiştir. I. Leo, 18 Ocak 474'te 73 yaşında dizanteriden ölmüştür (Candidus, F.H.G. Cilt IV, s.135; Nowich, 1988, s.153).

II. Leo ya da Flavius Leo, 18 Ocak 474 - 17 Kasım 474 arasında Doğu Roma İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. I. Leo ile Verina'nın kızı Ariadne ve Zeno'nun oğludur. I. Leo'nun ölümünden sonra, herkesi şaşırtarak Bizans İmparatorluğu'nun tahtını Zeno'ya değil de, yedi yaşında olan torunu II. Leo'ya bırakması kararını almıştı. Ancak, sadece on ay süren bir saltanattan sonra, 17 Kasım 474'te gizemli bir hastalıktan ölmüştür. Ölümünden sonra, babası Zeno tekrar imparator olmuştur. Bazı rivayetlere göre, II. Leo'nun ölümüne annesi Ariadne'nin verdiği zehir neden olmuştur. Özellikle, I. Leo'nun karısı ve II. Leo'nun büyükannesi Verina, Zeno'ya karşı gerçekleştirdiği saray darbesini organize ederken bu zehirlenmeyi büyük bir koz olarak kullanmıştır (Nowich, 1988, s.168 ve 'Bizans İmparatorları' 2023).

Basiliscus (Latince: Flavius Basiliscus), 9 Ocak 475 - Ağustos 476 arasında hüküm sürmüş, Leo Hanedanı'na bağlı bir Bizans İmparatoru'dur. İmparator Zeno'nun isyan sonucu Konstantinopolis'ten kaçmasıyla imparator olmuştur. Ancak yönetimi kısa sürmüş, Zeno yeniden tahta çıktığında Basiliscus'u ve ailesini yakalatıp öldürtmüştür (Georgios Kedrenos, Compendium Historiarum ab Orbe Condita ad Isaacum Comnenum (1057) Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1828 - P. Minge (ed.) Patrologia Graeca, Cilt 121-122, Paris 1857, s.66 ve 'Bizans İmparatorları' 2023).

Flavius Zeno, iki kez Doğu Roma İmparatoru olmuştur. İlk hükümet dönemi 9 Şubat 474 - 9 Ocak 475 arasında, ikinci dönemi ise Ağustos 476 - 9 Nisan 491 arasındadır.

İsaurialı kökenli olan Zeno'nun gerçek ismi Tarasicodissa ya da Trascalissaeus'tur. Zeno, 17 yıl 2 ay süren bir hükümetin ardından, 9 Nisan 491'de sara nöbeti sonucu ölmüştür. Ölümünün ardından, halk Ariadne'nin yeni bir Roma İmparatoru olarak bir "Romalı" istemesini dile getirmiştir. Zeno'nun ölümünden sonra, halkın istemediği bir durum olarak İsaurialı Longinus'un imparatorluk tahtını ele geçirmesi engellenmiş ve yerine Anastasius seçilmiştir. Anastasius, Zeno'nun karısı Ariadne tarafından sarayda yüksek Silentarius unvanına sahip bir saray memuru olarak imparator yapılmıştır (Nowich, 1988, s.182; Russell, 1968, s.176).

I. Anastasius, 491 yılında tahta çıkmış ve 518 yılına kadar hüküm sürmüştür. 430/431 yıllarında Dıraç (Dyrrhachium) şehrinde doğan Anastasius, 11 Nisan 491'de saray memuru olarak tahta geçmiştir. 518 yılında Konstantinopolis'te vefat etmiştir (Sabatier & Cohen, 1862, s.3; Morrisson, 2014, s.45).

Yeni imparatorun ilk görevi, yirmi yılı aşkın süredir birçok askeri ve idari merkezi kontrol eden İsaurian yönetimine son vermektir. Anastasius tahta çıktıktan sonra, Hipodrom'daki İsaurian isyanı, imparatorun bu grubu şehirden kovmak için bir fırsat sundu. Hipodromda büyük bir yangın çıkaran ve imparatorun bronz heykelini tahrip eden isyancılar, Anastasius'un gönderdiği birlikler tarafından bastırıldı. Bu isyanın ardından, tüm İsauryalılar Konstantinopolis'ten sürüldü. 498 yılında, isyancı lider Longinus İznik'te yakalanıp öldürüldü ve böylece isyan resmi olarak sona erdi. Ancak, direnen diğer isyancı komutanlar hemen teslim olmadılar ve savaş, Isauria'nın dağlık bölgelerinde yıllarca sürdü. Nihayetinde, 498 yılında Longinus'un ölümüyle bu isyanın sonu gelmiş oldu (Haarer, 2006, s. 21-26; Sydney, 1995, s. 31-33).

Anastasius'un saltanatı döneminin en önemli icraatlarından biri, 498 yılında gerçekleştirdiği sikke reformuydu. Bu reformda altın ve gümüş sikkelerde de değişiklikler yapıldı, ancak en büyük değişiklik bronz sikkelerde görüldü. Anastasius, bronz follis ve alt birimlerini revize ederek yeni para birimlerini tedavüle soktu. Bu yeni büyük ve ağır bronz follisler, Bizans sikke tarihinin önemli bir dönüm noktası oldu (Sommer, 2010, s. 29).

Bu para birimi, özellikle düşük gelirli halk arasında olumlu karşılandı, çünkü önceden tedavülde olan bronz sikkeler az bulunur hale gelmişti ve mevcut olanların kalitesi düşüktü. Ayrıca bu eski sikkeler, değerlerini belirten herhangi bir işaret taşııyordu. Yeni bronz sikkeler, Konstantinopolis, Nikomedia ve Antiokheia darphanelerinde basıldı. Anastasius'un zamanında piyasaya sürülen bu bronz sikkeler, 7.

yüzyılın ikinci yarısına kadar Bizans İmparatorluğu'nun para birimi olarak kullanılmaya devam etti (Ostrogorsky, 1957a, s. 60; Hussey, 1985; Vasiliev, 2016, s. 140; Settapani, 1989-2000-2006).

Anastasius, İsaoria sorununun ardından, Persler ve Doğu'da çeşitli düşmanlara karşı savaşlar yürüttü. Mısır'ı yağmalayan Brémieh, Libya'ya saldıran Magike ve Pontus'u işgal eden Tzani gibi tehditlerle karşı karşıya kaldı. 498'de, çölde yaşayan Arapların Fırat, Suriye ve Filistin'e saldırıları püskürtüldü ve dört yıl sonra benzer bir saldırı ve barış anlaşması yapıldı. 515'te ise Kapadokya'da başka bir saldırı gerçekleşti. Anastasius, 518 yılında 27 yıl 7 aylık saltanatının ardından öldü. Yerine, askeri geçmişi olan I. Justinus geçti (Burry, 1958, s. 434).

I. Justinus, 518-527 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürdü ve Jüstinyen Hanedanı'nın kurucusuydu. İliya'da, fakir bir köylü ailesinin çocuğu olarak doğan Justinus, genç yaşta Konstantinopolis'e gidip Bizans ordusuna katıldı. Anastasius'un saltanatı sırasında İsaerialılar ve Perslere karşı yapılan savaşlara katıldı, Vitalianus'un isyanını bastırdı ve orduda hızla yükseldi. 65 yaşında tahta çıkarak Bizans İmparatoru oldu. 527 yılında öldü ve yerine yeğeni Justinianus geçti (Burry, 1958, s. 19; Norwich, 1988b, s. 108; Mitchell, 2020, s. 187; Grant, 2000b, s. 153; Tekin, 1999d, s. 45; Gregory, 2008b, s. 24).

I. Justinianus, 527-565 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürdü ve "Büyük Justinianus" olarak bilinir. Tahta geçtikten sonra, eleştirilecek pek bir davranış sergilememiş ve görevinin büyüklüğüne uygun hareket etmiştir. Özellikle "Nika Ayaklanması" sırasında gösterdiği cesaretle tanınmıştır (Vasiliev, 2016, s. 167; Lemerle, 1994, s. 54; Mitchell, 2020, s. 206-207; Burry, 2008, s. 7; Haldon, 2002b, s. 17-19).

527 baharında, İmparator I. Justin'in hastalığı ilerledikçe, senatonun desteğiyle eş-imparator olarak ilan edilen Justinianus, 1 Ağustos 527'de I. Justin'in ölümünün ardından imparatorluk tahtına geçti (Jones, 1986, s. 268-269).

Nika Ayaklanması sırasında isyancılar, Hipodrom'da Anastasius'un yeğeni Hypatius'u imparator ilan etti. Justinianus, başlangıçta Trakya'ya kaçmayı düşündü ancak İmparatoriçe Theodora'nın tavsiyesi üzerine buradan vazgeçip, komutanları Belisarius ve Mundus'un yardımıyla isyanı bastırdı. Hypatius idam edilerek isyancılar cezalandırıldı, senatörler sürgüne gönderildi ve mallarına el konuldu. İsyân bastırıldıktan sonra Justinianus, yeni bir sefere çıkmaya karar verdi (Evans, 1996, s. 121-125).

Haziran 533'te, General Belisarius Afrika'daki Vandallar'a karşı bir sefer başlattı ve aynı yıl yeniden fethedilen bölgeler hakkında kararname çıkardı. Kuzey Afrika, General Solomon tarafından fethedildi. Justinianus, ardından Belisarius'u Sasanilerle savaşması için geri çağırdı (Moorhead, 1994, s. 70; Treadgold, 1997, s. 191-192).

Justinianus, kamu gelirlerini korumak ve kötüye kullanımı önlemek için "münazaracı" adlı memurları şehre gönderdi. Bu görevlilerden bazıları rüşvet alarak görevlerini kötüye kullandı, ancak bu durumu fark eden Justinianus, bu tür atamaları yasakladı. Bununla birlikte, toplanan gelirlerin yirmide biri bu memurlara komisyon olarak verilmişti, bu da Hazine'nin gelirlerinin tahsil edilmesinde etkili oluyordu (Jones, 1986, s. 283-285).

Justinianus'un Roma İmparatorluğu'nu eski ihtişamına kavuşturma arzusu kısmen gerçekleşmiş olsa da, Batı'da Gotlarla süregelen savaşlar ve ağır vergiler İtalya'da büyük bir yıkıma yol açtı. İtalya'daki nihai zafer ve Afrika'nın fethedilmesiyle Bizans İmparatorluğu önemli toprak kazançları elde etti, ancak imparatorluk kısa süre sonra bu bölgelerin çoğunu kaybetti. Justinianus, Batı Roma'nın mirasını yeniden inşa etme çabasında, 6. yüzyıl Avrupa'sının değişen koşullarını hesaba katmakta zorlandı ve kaynaklarını riske attı (Vasiliev, 2016, s. 241; Ostrogorsky, 2019f, s. 67-69).

I. Justinianus'un en önemli iki hedefi bulunuyordu. Bunlardan ilki, Roma İmparatoru olarak imparatorluğu eski gücüne ve refahına kavuşturmak, diğeri ise Hristiyan bir hükümdar olarak dini yaymak ve güçlendirmektir. Bu iki hedef doğrultusunda yaptığı çalışmalar, tarihsel medeniyetler üzerinde derin izler bırakmış ve I. Justinianus'a verilen "Büyük" unvanının ne kadar haklı olduğunu kanıtlamıştır. Bu iki önemli eseri, medeni hukuk kodeksi ve Ayasofya Kilisesi olarak öne çıkmaktadır. I. Justinianus döneminde (539), Solidus ile ilişkilendirilen Follis, boyut olarak küçültülmüştür. 539'dan sonra, sikkenin arka yüzündeki damga sağ tarafa alınmış ve Latin harfleriyle, hükümet yılları belirtilen bir sayı eklenmiştir. Ayrıca, önceki dönemlerdeki 4/3 oranında olan profil büstleri yerine, tam ön büstler kullanılmaya başlanmıştır. Justinianus'un altın ve bronz sikkelerinde bu büstler görüldüğü gibi, gümüş sikkelerde ise profil büstleri devam etmiştir. Bununla birlikte, Justinianus döneminde ilginç bir gelişme olarak, 528 yılındaki büyük deprem sonrası Antakya'nın adının, "Theoupolis" (Tanrıların Şehri) olarak değiştirilmesi dikkat çekicidir (Lemerle, 1994, s. 54; Vasiliev, 2016, s. 241; Ostrogorsky, 2019f, s. 67-69; Tekin, 1999d, s. 48; Evans, 2005, s. 93-94).

II. Justinus, 565-578 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hükümet etmiştir. 574-578 yılları arasında II. Tiberius ile ortak/müşterek imparator olarak görev yapmıştır. Justinianus döneminde maddi yardım almak için gelen Avar elçilerini reddetmiş ve amcası Justinianus'un İran'a yaptığı bağışları ödemeyi kabul etmemiştir. Avarların aynı dönemde Franklar ile uğraşıyor olmaları, savaşın patlak vermesini önlemiştir (Jones, 1964, s. 304).

Iustinus, tahta çıktıktan bir süre sonra tutarsız davranışlar sergilemeye başlamış ve akıl sağlığında bozulmalar yaşanmıştır. Bu sebeple, devlet yönetimi bir süre karısı Sophia'nın eline geçmiştir. Ancak yönetimi devralacak birine ihtiyaç duyulmuş ve II. Tiberius bu görev için seçilmiştir. Kısa bir süre sonra II. Iustinus hayatını kaybetmiş ve II. Tiberius başa geçmiştir (Norwich, 1991, s. 269; Kazhdan, 1991, s.67; Tekin, 1999d, s. 49; Hahn, 1975, s. 37-51; Treadgold, 1997, s. 220-222).

II. Tiberius Konstantin, 574-582 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüş, 574-578 yılları arasında II. Iustinus ile ortak, 582'de ise damadı Mauricius ile birlikte imparatorluk yapmıştır. I. Justinianus gibi genç yaşta saraya giren ve burada askerî eğitim alan Tiberius, zorlukları aşarak imparatorluk sarayına yerleşmiştir II. Tiberius, yaklaşık dört yıl boyunca II. Iustinus ile birlikte ortak/müşterek imparator olarak devlet yönetiminde söz sahibiydi. Dış politikada belirli başarılar sağlamış, 582'de hastalandığında damadı Mauricius'u varisi olarak ilan etmiştir. II. Tiberius'un ölümü şüpheli görülmüş, Konstantinopolis'teki söylentilere göre zehirlenerek öldüğü öne sürülmüştür (Norwich, 1991, s. 335; Dikici, 2007, s. 130 ve 'Bizans İmparatorları' 2023).

II. Tiberius dönemine ait Bizans sikkelerinde dikkat çeken bir değişiklik vardır. Artık sikkelerde 4/3 profil büstler kullanılmamış, imparatorun büstü tamamen cepheden betimlenmeye başlanmıştır. Ayrıca, önceki imparatorların sağ ellerinde haçlı globus tutarken, II. Tiberius'un sikkelerinde sağ elde mappa, sol elde ise ucunda haç bulunan kartallı bir asa betimlenmiştir. I. Iustinus'un göğsü altında Victoria figürünü cinsiyetsiz bir meleğe dönüştürmesinin aksine, II. Tiberius, arka yüzünde melek figüründen vazgeçip, üzerinde güçlü bir haç figürü bulunan basamaklı bir betimleme kullanmıştır. Ayrıca, II. Tiberius'un ön yüzde miğfersiz bir taç modeline yer vererek, diademin üst kısmında, merkezi bir dairesel bezemede haç figürü tercih etmesi de dikkat çekicidir (Hahn, 1975, s. 54; Tekin, 1999d, s. 49; Gökalp, 2009b, s. 26; Grierson, 1999c, s. 33).

Mauricius (582-602), Bizans İmparatoru olarak önemli bir hükümdardır. İmparator Tiberius'un kızı Konstantina ile evlenmiş ve Kapadokyalı başarılı bir asker

olarak tanınmıştır. Tiberius'un ölümünden sonra imparatorluk tahtına geçmiştir (Morrisson, 2014, s.56; Norwich, 1991, s.272; Bury, 1858b).

İmparator Mauricius, seleflerinden farklı olarak, genellikle profilden ya da doğrudan yüz yüze portreler yerine, figüratif sikkeler basmıştır. 7. yüzyılda ayakta figürlerin kullanımı yaygınlaşırken, Mauricius'un Tiberius için bastığı "aile madeni parası" bu dönemin örneklerindendir. Bu sikkelerde imparator, ailesiyle birlikte ayakta betimlenmiştir (Tekin, 1999d, s.50; Ünal, 2004a, s.70; DOC 2/1, 1968, s.68-69).

Focas (547-610), Bizans İmparatoru olarak Mauricius'a karşı bir ayaklanma başlatmış ve başarılı olmuştur. Bu isyanın ardından, Mauricius'un tahttan indirilip öldürülmesine yol açan Focas, sekiz yıl süren yönetimi boyunca korku ve endişe ortamı yaratmıştır. Focas'ın sikkelerinde, önceki dönemlere göre daha gerçekçi ve detaylı bir imparator portresi ortaya çıkmıştır. Özellikle, sivri köşeli sakalıyla betimlenmesi, idealizmin yerini realizme bıraktığını gösterir (Norwich, 1991, s.279; Tekin, 1999d, s.51; Seidler, 1980, s.41; Çantay, 2008, s.113).

Genç Herakleios (610-641), Focas'ın tahttan indirilmesinin ardından Bizans İmparatoru olmuştur. İslam'ın doğuşu ve yayılması sırasında Bizans tahtına çıkan Herakleios, 636'daki Yermük Savaşı'nda Halid bin Velid komutasındaki Müslümanlara karşı büyük bir yenilgi almış, Suriye ve Filistin'i kaybetmiştir. Herakleios'un yönetimi, Bizans'ın doğu sınırlarında Sasani İmparatorluğu ile karşı karşıya gelmesiyle zorlaşmış ve sonunda Mısır da kaybedilmiştir (Norwich, 1991, s.335-341).

Herakleios'un sikkelerinde, ilk başlarda sakallı betimlemeler görülürken, zamanla sakallarının uzunluğu arttı ve özellikle başkasıyla birlikte tasvir edilen sikkelerde, duruma göre sakallar daha belirgin hale gelmiştir. Herakleios, gümüş ve bronz sikkelerde de değişiklikler yapmış ve miliaresion (bir tür bakır para) da dolaşıma girmiştir (Tekin, 1999d, s.52; Ünal, 2004a, s.71; DOC 2/1, 1968, s.217-219; Harl, 2002, s.9-10).

III. Konstantinos, Herakleios'un büyük oğlu olarak 613'te babası tarafından ortak/müşterek imparator olarak taç giydirilmiş, ancak babasının ölümünden sonra imparatorlukta yerini üvey kardeşi Heraklonas'a bırakmıştır. III. Konstantinos'un öldürülmesine dair pek çok söylenti vardır. Bu iddialara göre, imparator Martina tarafından öldürülmüştür. Ancak III. Konstantinos'un ani ölümünden sonra Bizans Senatosu ve imparatorluk gücü, Heraklonas'ı tahttan indirmiş, burunlarını kesip sürgüne göndermiştir (Norwich, 1988b, s.335-341).

Heraklonas (641), kısa süreli bir Bizans İmparatoru olarak 641 yılı arasında tahtta bulunmuştur. Heraklonas, imparator Herakleios'un ve yeğeni Martina'nın oğludur. Ancak, kısa süre sonra Bizans Senatosu tarafından tahttan indirilmiş ve işkence edilerek burunları kesilmiştir. Bu olay, Bizans tarihinde ilk kez bir imparatorun fiziksel olarak sakat bırakılması ve tahttan indirilmesi olarak kayıtlara geçmiştir. Sürgüne gönderilen Heraklonas, Rodos'ta öldü (Norwich, 1988b, s.312-313).

II. Konstans (641-668), 642 yılında Roma Konsülü unvanını taşıyan son Bizans İmparatoru olarak tarihe geçmiştir. Ancak, Konstantinopolis'teki sarayda hamamda suikaste uğrayarak öldürülmüştür. Suikastin arkasında, Sicilya'da kısa süreli imparatorluk kuran ve Bizans'a karşı çıkan Mizizios'un olduğu düşünülmektedir. IV. Konstantinos'un tahta çıkmasının ardından, Mizizios'un isyanı hızla bastırılmış ve Sicilya'dan Konstantinopolis'e geri dönmüştür (Norwich, 1988b, s.335-342).

Konstans'ın sikkeleri, özellikle büyükbabasının sikke tiplerine benzemekte olup, imparatorluk boyunca çeşitli darphaneler faaliyette bulunmuştur. Konstans, sikkelerinde sakallı ve miğferli olarak tasvir edilmiştir. Bu dönemde bronz follisler çoğunlukla önceki tiplerin üzerine yeniden basılmıştır (Tekin, 1999d, s.54; Ünal, 2004a, s.72; Harl, 2002, s.9-10; Yuka, 2012, s.22).

Gnuni sülalesi, Sicilya'da kısa süreli Bizans İmparatoru olarak hüküm süren Mizizios'a aittir. Mizizios, II. Konstans'ın ölümüne karışan suikastın ardından Sicilya'da Bizans İmparatoru olarak ilan edilmiştir, ancak kısa süre sonra Konstantinopolis'ten gelen Bizans ordusu tarafından tahtından indirilmiş ve öldürülmüştür. Sicilya'daki saray halkı da Konstantinopolis'e taşınmıştır (Oman, 1903, s.246).

IV. Konstantinos, 668-685 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Annesi, Bizans aristokrasisinden Valentinus'un kızı Fausta'dır. IV. Konstantinos, babası II. Konstans tarafından 654 yılında ortak/müşterek imparator olarak taç giydirilmiş ve tahta çıkmıştır. 669'da yönetimi tamamen elinde tutmaya başladığında, Anadolu'daki büyük Bizans ordusunun başkent üzerine yürüyüşünü başlatmış ve küçük kardeşleri Herakleios ile Tiberius'u da eş imparator olarak taç giydirmelerini talep etmiştir. IV. Konstantinos, "Kâinat İsa'nın üçlü niteliklerine göre yönetilmelidir, dolayısıyla Bizans İmparatorluğu'nda da üç imparator olmalıdır" diyerek yönetim yapısını değiştirmeyi amaçlamıştır. Ancak, oldukça kararlı bir şekilde bu birliklerin liderlerini toplantıya çağırarak onları yakalayarak idam ettirmiştir. Kardeşlerinden hangisinin isyanı başlattığını araştırmadan, her ikisinin de burnunu kestirerek

imparatorluk tahtına çıkma isteklerini ortadan kaldırmıştır. 681 yılında oğlu II. Justinianos'u da ortak/müşterek imparator ilan eden IV. Konstantinos, 685 yılında dizanteriden dolayı Konstantinopolis'te ölmüş ve yerine oğlu imparator olmuştur (Norwich, 1988b, s. 222-227; ODB, 1991, s. 500).

Leontios, 695-698 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak görev yapmıştır. Halk arasında pek sevilmeyen Leontios, iki yıl süren saltanatı boyunca dış askeri çatışmalardan kaçınarak imparatorluğu içerden sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Ancak 698 yılında Kartaca Savaşı'nda Emeviler tarafından yenilmiş ve Bizans'ın Afrika'daki Kartaca Eksarhlığı yönetimi sona ermiştir. Bu yenilginin ardından Bizans donanması ve sefer ordusundaki askerler, Leontios'a karşı isyan başlatarak onu tahttan indirmiştir. 705 yılında II. Justinianos'un emriyle idam edilmiştir (Norwich, 1999, s. 4-7).

III. Tiberios, 698-705 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Leontios'a karşı isyan ederek tahta geçen Tiberios, imparatorluk yönetiminde eski imparatora benzer bir politika izlemiş, Leontios'a burnunun ve dilinin bir kısmını keserek ona aynı şekilde davranmıştır. III. Tiberios'un hükümetinin ilk yıllarında altın sikkeler, bronz paralara göre oldukça nadir basılmıştır. Bu dönemde bastırılan sikkelerde imparator, cepheden betimlenmiş, başında taç, zırh ve göğüs koruyucusu bulunarak kalkan ve mızrak taşıyan bir figür olarak yer almıştır (Norwich, 1988b, s. 4-7; Tekin, 1999d, s. 57; Ünal, 2004a, s. 74).

II. Justinianos veya II. Jüstinyen, Bizans İmparatoru olup, ilk olarak 685-695 ve ikinci defa 705-711 yılları arasında tahta çıkmıştır. IV. Konstantinos ile eşi Anatasia'nın 669 yılında doğan büyük oğludur. Babası IV. Konstantinos'un ölümünün ardından 685 yılında tek imparator olarak tahta çıkmıştır. 686 yılında Roma Konsülü unvanını alarak, bu unvanı alan son Bizans İmparatoru olmuştur. Justinianus, Hristiyan dininin kendisini sürekli olarak yönlendireceğine inanarak hükümet etmiş, ayrıca kendi adına bastırdığı sikkelerde ilk defa İsa'nın figürünü kullanan Bizans İmparatoru olarak da tanınmıştır. Bunun yanı sıra, eski pagan festivallerini ve geleneklerini yasa dışı ilan ederek Hristiyanlaştırma sürecini hızlandırmıştır (Norwich, 1988b, s. 329-330).

Filippikos Bardanes, gerçek adıyla Vardan, Bizans İmparatoru olarak görev yapmış ve Bulgar Kralı Tervel ile Emevî Halifesi I. Velid karşısında askeri yenilgilere uğramıştır. Trakya'daki Opsidian Theması askerleri tarafından gerçekleştirilen bir isyan sonucu tahttan indirilmiş ve gözleri kör edilerek sürgüne gönderilmiştir ('Bizans İmparatorları' 2023).

II. Anastasius, 713-715 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Gerçek adı Artemios'tur. Anastasius, saltanatı sırasında Eski İmparatorun saray görevlisi ve sekreteri olarak görev yapmış, III. Leon komutasındaki Araplara karşı bir Bizans ordusu göndermiştir. Bu ordunun başına geçmiş olan Anastasius, orduyu disipline etmek amacıyla subayları idam ettirmiştir. Ancak isyan çıkaran askerlerin etkisiyle tahttan indirilmiştir. Sonraki yıllarda keşiş olarak yaşamını sürdürmüş ve 718 yılında III. Leo karşıtı bir isyanda yer almıştır (Ostrogorsky, 2015e, s. 144; Norwich, 1988b, s. 283-284).

III. Leon, 717-741 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. III. Leon'un tahta geçişi, 695'te başlayan anarşi döneminin son bulmasına ve imparatorlukta siyasi istikrarın sağlanmasına olanak tanımıştır. 717-718 yıllarında Arapların Konstantinopolis kuşatması püskürtülmüş ve şehri savunmada büyük başarılar elde edilmiştir. Aynı dönemde Ekloga adında yeni bir kanun yazılmış ve ikonoklazm hareketi başlamıştır. III. Leon, ikonların yıkılması yönünde önemli adımlar atmış, Bizans tarihinde birinci putkırıcı ikonoklast imparator olmuştur. 741 yılında ölmüştür (Levtchenko, 1999, s. 124; Lemerle, 1994, s. 69; Vasiliev, 2016, s. 273; Ostrogorsky, 2015e, s. 144; Norwich, 2013d, s. 285).

V. Konstantinos, 741-775 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Aynı zamanda İkinci Putkırıcı İkonoklast İmparatoru olarak da tanınmaktadır. Bizans'ın savunma stratejilerinden ziyade saldırı odaklı askeri operasyonları savunan V. Konstantinos, 14 Eylül 775'te Bulgar seferi sırasında bacaklarındaki iltihap nedeniyle Arkadiopolis'a taşınmış, ancak yolculuğunu tamamlayamadan yaşamını yitirmiştir. Vefatının ardından, yerine oğlu IV. Leon tahta geçmiştir (Ostrogorsky, 2015e, s. 153; Gregory, 2008b, s. 193; Norwich, 2013d, s. 290).

Artabasdos, Haziran 741 ile Kasım 743 arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. III. Leon'un ölümünden sonra, kayınbiraderi olan V. Konstantinos'un tahta çıkma hakkını reddederek kendisini rakip imparator ilan etmiştir. İç savaş sürecinde başkent Konstantinopolis'te direnmeye çalışmış, fakat askeri çatışmalarda yenilgiye uğramıştır. Gözleri kör edilip bir manastıra sürgün edilmiştir. Ölüm tarihi net olmamakla birlikte, 772'de yazılmış bir kaynaktan kemiklerinden bahsedildiği belirtilmektedir (Norwich, 1988b, s. 338).

IV. Leon, 775-780 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Hazar veya Hazarlı Leon olarak da bilinen IV. Leon, Üçüncü Putkırıcı (İkonoklast)

İmparatoru olarak tanınmaktadır. IV. Leon, Bulgar kralı Kardam'a karşı bir askeri sefer hazırlığı içerisindeyken 8 Eylül 780 tarihinde aniden ölmüştür. Saltanatı boyunca, büyük ölçüde eşi İrini'nin etkisi altında kalmıştır. Ölümünün ardından, yerine eşi İrini'nin oğlu VI. Konstantinos tahta çıkmıştır (Artamonov, 2004, s. 253).

VI. Konstantinos, 780-797 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Babasının ölümünden sonra tahta çıkarken henüz çok gençti ve annesi İrini, taht naipliğini üstlenmiştir. 782 yılında Franklar İmparatoru Şarlman'ın kızı Rotrude ile nişanlanmış, ancak bu nişan 788'de bozulmuştur. VI. Konstantinos, İkinci İznik Konsili'nin dinsel hükümlerini onaylamış olsa da, bu kararın daha çok annesinin dini inançları doğrultusunda olduğu yaygın bir görüştür. 790 yılında tam imparatorluk yetkilerini elinde bulundurmuş, fakat aynı dönemde hem Putseverler hem de Putkırıncılar arasında büyük bir düşmanlık yaratmıştır. 797 yılında, İmparatoriçe İrini, saraylılar ve piskoposların desteğiyle bir komplo hazırlayarak VI. Konstantinos'u tahttan indirmiştir. Genç imparator, Anadolu'ya kaçmaya çalışmış ancak yolculuğunda komploya dahil olan saraylılar tarafından yakalanıp Konstantinopolis'e geri getirilmiş ve gözleri kör edilerek öldürülmüştür (Norwich, 1988b, s. 4-7; ODB, 1991, s.501-502).

İrini Sarantapechaina veya Atinalı İrini, 797-803 yılları arasında Bizans İmparatoriçesi olarak hüküm sürmüştür. IV. Leon'un eşi ile VI. Konstantinos'un annesi olan İrini, 775-780 yılları arasında kocasıyla birlikte imparatoriçe unvanı taşımıştır. 780-797 yılları arasında oğlunun saltanatında naiplik yapmıştır. 797 yılında, oğlunu tahttan indirip kendisi tam yetkili imparatoriçe olarak tahta geçmiştir. İrini, çok ateşli bir Putseverdi ve İkinci İznik Konsili'nin kararlarına şahsen imza atmıştır. Ancak 802 yılında bir soylu komployla tahttan indirilmiş, Midilli adasına sürgüne gönderilmiş ve burada ölmüştür (Norwich, 1988b, s.4-7).

I. Nikiforos, 802-811 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak görev yapmıştır. İmparatoriçe İrini'nin tahttan indirilmesinin ardından, bir grup soylu ve hadım saray bürokratinin oluşturduğu bir komplo sonucu tahta çıkmıştır. Nikiforos, Balkanlar'da yeni themalar kurarak Anadolu'dan gelen göçmenleri yerleştirmiştir. Ayrıca, Şarlman'la "Pax Nicephori" adıyla bilinen bir barış anlaşması imzalamıştır. Ancak, Harun Reşit'e yıllık vergi ödemeyi reddetmiş ve sonrasında askeri başarısızlıklar nedeniyle bu ödemeyi yapmak zorunda kalmıştır. Nikiforos, Bulgarlar'a karşı bir sefere çıkmış, fakat Pliska Muharebesi'nde büyük bir mağlubiyet alarak hayatını kaybetmiştir. Bulgar Hanı Krum, I. Nikiforos'un kafatasını içki kadehi olarak kullanmıştır (Norwich, 1988b, s.4-7).

Stavrakios, 16 Temmuz ile 2 Ekim 811 tarihleri arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Eski İmparatoriçe İrini'nin akrabası olan Stavrakios, Pliska Muharebesi'ne katılmış, ancak aldığı bir kılıç darbesi nedeniyle felç olmuştur. Savaşın ardından İmparatorluk Muhafızları tarafından sedyeye konarak çıkarılmıştır. Saray bürokrasisi, İmparatoriçe İrini'nin yönetimini hoş karşılamadığından, Stavrakios'a karşı bir komplo kurarak tahttan feragat etmesini sağlamıştır. Stavrakios, yerine I. Michael'in tahta geçmesini kabul etmiş ve kısa süre sonra manastıra çekilmiş, savaşın yol açtığı yaralardan dolayı ölmüştür (Norwich, 1988b, s.4-7).

I. Michael Rangabe, 811-813 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak görev yapmıştır. I. Nikiforos'un kızı Prokopia ile evli olan Michael, güçlü bir Putseverdi olarak Putkırırcılar'a büyük baskılar uygulamıştır. Ayrıca, Studioslu Theodore gibi önemli figürleri desteklemiştir. Şarlman'ın Roma İmparatoru olarak taç giymesini kabul etmiş, ancak Roma İmparatoru unvanını reddetmiştir. Bulgar Hanı Krum'a karşı yapılan savaşları kaybetmiş ve sonunda tahttan feragat etmiştir. Geriye kalan hayatını manastırda geçiren Michael, 844 yılında burada uykusunda ölmüştür (Norwich, 1988b, s.4-7; Gregory, 2008b, s.107).

V. Leon, 813-820 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Genç yaşta Bizans ordusuna katılan ve kısa sürede önemli rütbelere ulaşan V. Leon, 803 yılında I. Nikiforos'a karşı isyan etmiş ve onun karşısındaki birliklerle birleşmiştir. V. Leon, büyük büyükbabası olarak tanınan Leon'un aslında kendisi olduğunu iddia etmiştir (Norwich, 1988b, s.4-7).

II. Michael Amoriyalı, 820-829 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak görev yapmıştır. "Traulos" veya "Psellos" olarak da bilinen II. Michael, Beşinci Putkırırcı (İkonoklast) İmparatoru olarak tanınmaktadır. II. Michael, eski İmparator VI. Konstantinos'un kızı Efrosini ile evlenmiştir, ancak bu evlilik, Ortodoks çevrelerince hoş karşılanmamıştır. 2 Ekim 829'da ölmüş ve yerine oğlu Theofilos tahta çıkmıştır (Norwich, 1991, s.30-39).

Theofilos, 829-842 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Frigya Hanedanı'ndan gelen ikinci imparator olan Theofilos, altıncı ve son Putkırırcı (İkonoklast) İmparatoru olarak bilinir. Dazimon Muharebesi ve Amorium'un kaybedilmesi, onu derinden etkilemiştir. Sağlığı kötüleşen Theofilos, 20 Ocak 842'de ölmüştür (Barker, 1995, s.71; Norwich, 1991, s.30-39; Gregory, 2008b, s.204; Ostrogorsky, 2015e, s.194).

III. Michael (842-867), Bizans İmparatoru olarak görev yaptı. Amorian (Frigya) hanedanının son üyesi olarak tahta çıktığında oldukça gençti, bu nedenle ilk yıllarında hükümet naipiler tarafından yönetilmiştir. Hükümetin zayıfladığı bu dönemde, Basileios, yedi kişilik bir grup ile III. Michael'ın sarayını gece vakti basarak önce ellerini kestirmiş ve ardından kuzeninin kılıç darbesiyle öldürülmesine neden olmuştur. Michael'ın ölümünün ardından, taşradan gelen bir köylü çocuğu olan I. Basileios, Bizans tahtına çıkarak imparator olmuştur (Norwich, 1991, s.38).

I. Basileios (867-886), Trakya'nın Makedonya kökenli bir köylü ailesinden doğmuş ve zorlu koşullarda Konstantinopolis'e gelerek Bizans İmparatorluğu'nda çeşitli görevlerde bulunmuştur. Aynı zamanda, Leon'un Ermeni metresi Stilianos Zaucis'in kızıyla evlenmiştir. Stilianos, Leon döneminde önemli görevlerde bulunmuş ve bazı iddialara göre Basileios'un ölümüne de karışmıştır (Treadgold, 1997, s.457-461; Norwich, 1991, s.79).

VI. Leon (886-912), 'Bilge Leon' ya da 'Filozof Leon' olarak tanınır. Tahtta olduğu dönemde, 903 yılında küçük kardeşi Aleksandros bir suikast girişiminden sonra geçici olarak imparatorluktan uzaklaştırılrsa da, Leon hâlâ tam yetkilerle yönetimi elinde tutmuştur. Leon, vaftizinden sonra Zoe'yi imparatoriçe olarak ilan etmiştir. Ancak, 11 Mayıs 912' de hastalanarak hayatını kaybetmiştir. Oğlu VII. Konstantinos henüz altı yaşındaydı ve bu nedenle tahta amcası Aleksandros geçmiştir (Bailly, 2005, s.208; Çantay, 2008, s.126; Tekin, 1999d, s.69).

VII. Konstantinos (912-913), VI. Leon'un dördüncü eşi Zoe Karbonopsina' dan doğmuş bir oğlu olup, babasının ölümünün ardından altı yaşında iken tahta çıkmıştır. Ancak amcası Aleksandros'un tahta çıkmasından sonra Bulgarlarla yapılan yıllık haracın ödenmeyeceği ilan edilmiştir, bu da Bulgar savaşlarının yeniden başlamasına yol açmıştır. Aleksandros 6 Haziran 813'te ölümünden sonra Konstantinos'un tahta geçmesi beklenmiş ancak bir darbe sonucu II. Romanos Bizans İmparatoru olarak tahta çıkmıştır. Konstantinos'un ölümüne dair bazı rivayetlerde ise, zehirlenerek öldüğü öne sürülmüştür (Treadgold, 1997, s.466-467; DOC 3/2, 1973, s.526-540; Çantay, 2008, s.131-132).

VII. Konstantinos'un dönemi sikkelerinde, figürler genellikle uzun ve sivri şekilde tasvir edilmiştir. Özellikle portrelerdeki ifadeler, sikkelerin estetik özellikleri arasında dikkat çeker. Aynı dönemde, figürlerin boyutları da farklılık göstermekteydi; örneğin Zoe ve I. Romanos Konstantinos'tan daha büyük gösterilmiş, ancak Konstantinos her durumda

kıdemli bir figür olarak yansıtılmıştır (Patlagean, 2006, s.596; DOC 3/2, 1973, s.526-530-540; Tekin, 1999d, s.70; Runciman, 1988, s.47-50).

Romanos Lekapenos (920-944), VII. Konstantinos ile birlikte tahtı paylaşmış, ancak fiilen imparatorluğun yönetimini elinde tutan kişi olmuştur. Romanos'un oğulları, ona karşı bir komplo düzenleyerek onu tahttan indirmiş ve keşiş olarak manastıra göndermiştir. Bazı kaynaklarda, Romanos'un sikkeleri, VII. Konstantinos dönemi sikkeleriyle birlikte ele alınmıştır. Sikkelerde, Romanos genellikle daha yaşlı ve büyük bir figür olarak tasvir edilmiştir (Patlagean, 2006, s.596; Gökalp, 2007a, s.415; DOC 3/2, 1973, s.529; Tekin, 1999d, s.70).

II. Romanos (959-963), Bizans İmparatoru olarak oldukça silik bir hükümdar profili sergilemiş ve imparatorluğu karısı Theofano yönetmiştir. Ancak asil aileler, bu durumdan hoşnutsuzdu ve bu durum isyanlara yol açmıştır (Norwich, 1991, s.174).

II. Nikephoros Fokas (963-969), Bizans İmparatoru olarak Müslüman Araplara karşı kazandığı zaferlerle Bizans'ı 10. yüzyılda yeniden güçlü hale getirmiştir. Fokas, karısı Theophano'yu saraydan kovmuş ve onu bir kaleye sürgün etmiştir. Ancak 10-11 Aralık 969'da, Theophano ve bazı soylular tarafından bir suikast sonucu öldürülmüştür (Norwich, 1991, s.178).

I. Ioannis Çimiskes (925-976), 969-976 yılları arasında Balkanlar ve Suriye'yi fethederek imparatorlukta düzeni sağlamıştır. Ancak 976'da hastalanarak Konstantinopolis'e dönmüştür. Bazı tarihçilere göre, bu hastalık saray nazırı Basileios Lekapenos tarafından zehirlenmiş olabilir (Treadgold, 1997, s.507; Norwich, 1991, s.211; Gregory, 2008b, s.242).

I. Ioannes Tzimiskes'in ölümünün ardından, II. Romanos'un oğulları II. Basileios ve Konstantinos tahta geçmiştir. Ancak Basileios, halk arasında çok sevilmemiştir, çünkü asil ailelere yönelik vergi artışları büyük tepki yaratmıştır. Buna rağmen, Basileios iktidarını sürdürmüş ve Bizans İmparatorluğu'nu yönetmeye devam etmiştir (Norwich, 1991, s.211).

I. Ioannes Tzimiskes dönemindeki sikkelerde, başrahiplik görevini üstlenen Konstantinos ile yapılan ortak/müşterek hükümdarlık dönemi sikkeler üzerinde etkili olmuştur. Figürlerin boyutları, liderlerin statülerini yansıtacak şekilde belirlenmiştir (Tekin, 1999d, s.73-74; Gökalp, 2007a, s.58-418; DOC 3/2, 1973, s.599-603).

III. Romanos (III. Romanus Argyrus), 15 Kasım 1028 - 11 Nisan 1034 arasında Bizans İmparatoru olarak tahtta bulunmuştur. "Argyros" unvanı, Yunanca "gümüş"

anlamına gelmektedir ve İmparator'un mensup olduğu soylu ailenin adıdır. 1034'te, İmparatoriçe Zoi'nin entrikaları sonucu Saray'da banyo yaparken öldürülmüştür. Bizans tarihçisi Michael Psellos'a göre, İmparator başını tutan bir hizmetkârı tarafından boğulma tehlikesine düşürülmüştür. Ancak hayatını kaybetmeden önce, kollarından tutularak bir yatağa yatırılmış ve durumu acil olarak Saray'a bildirilmiştir. III. Romanos'un ölümünden sonra, imparatoriçe Zoi tahta çıkmıştır (Norwich, 1991, s.270-277).

Zoi, III. Romanos'u öldürüp Bizans tahtına geçmiştir. Bizans İmparatorları arasında, köylü kökenli olup daha önceki imparatoru suikastla öldürerek tahta geçen nadir isimlerden biridir (Norwich, 1991, s.278-279-286).

V. Michael Kalafates (1041-1042), IV. Michael'in hastalığı sırasında, yaşlı İmparatoriçe Zoi tarafından üvey evlat ve veliaht olarak seçildi. IV. Michael'in ölümünden sonra Zoi ile ortak/müşterek imparatorluk tacı takmıştır. Ancak kısa sürede büyük bir halk isyanı patlak vermiş ve bu isyan sonucunda Konstantinopolis büyük bir yıkım yaşamıştır. İsyancılar, Michael'ı tahttan indirerek Studios Manastırı'na kaçmasına sebep olmuşlardır. Bu isyan sırasında V. Michael'ın gözleri kör edilip hadım edilmiştir (Norwich, 1991, s.278-279-286).

IX. Konstantinos Monomakhos, Zoe ile evlenerek Bizans tahtına geçmiştir. Aynı zamanda Sklerina adında bir metresi vardır ve ona Sebaste unvanı vererek devlet protokolüne dahil etmiştir. İmparatorluğun yönetiminde en etkili kişi ise, İmparatoriçe Zoe'dir. Bu durum 1050 yılında Zoe'nin ölümüne kadar sürmüştür (Ostrogorsky, 2019f, s.302; Demirkent, 1992, s.112-136; Çantay, 2008, s.162; Tekin, 1999d, s.76; Norwich, 1991, s.278-279-286).

1055'te ölen IX. Konstantinos'un ardından, baldızı Theodora bir yıl boyunca imparatoriçe olarak hüküm sürmüştür. Bu dönemde, anonim follisler basılmaya devam etmiştir. IX. Konstantinos dönemindeki sikkelerin ayarları düşürülmüş, ayrıca ilk çukur sikke olan çukur histamenon da basılmıştır (Harl, 2002, s.23; Mango, 2008, s.66; Tekin, 1999d, s.76-77; Gökalp, 2007a, s.57; Norwich, 1991, s.278-279-286).

Theodora, 1055'te IX. Konstantinos'un ölümünden sonra Bizans İmparatorluğu'na tek başına hükmetmiştir. Evlenmemiş ve çocuğu olmamıştır. Ölmeden önce VI. Mikhael'i tahta aday göstermiştir. 1056'da kısa bir saltanattan sonra ölmüştür (Harl, 2002, s.23; Mango, 2008, s.66; Tekin, 1999d, s.76-77; Gökalp, 2007a, s.57; Norwich, 1991, s.278-279-286).

VI. Mikhael, 1057'de Bizans tahtına çıkmıştır. Ancak saray bürokrasisi tarafından desteklenmiş olmasına rağmen askeri bürokrasi tarafından karşı çıkılmıştır. 1057 yazında, VI. Mikhael ile askerleri arasında I. İsaakios Komnenos'un liderliğindeki iç savaş patlak vermiştir. Mikhael tahttan feragat ederek keşiş olmaya karar vermiş ve 1059'da ölmüştür ('Bizans İmparatorları' 2023).

I. İsaakios Komnenos (1057-1059), Komnenos Hanedanı'na mensup olarak kısa bir süre Bizans tahtında bulunmuş, kuzey sınırlarında Macar Kralı I. Andrew'a karşı bir savunma seferi düzenlemiştir. Kısa bir süre sonra hastalanmış ve tahtından feragat etmiştir (Stanescu, 1966, s.35).

X. Konstantinos Dukas (1059-1067), Paphlagonia aristokratı Andronikos Dukas'ın oğludur. Tahta çıkışı, Konstantinopolis'teki sivil aristokrasinin zaferi olarak kabul edilmiştir. Ancak, döneminde Normanlar, Oğuzlar ve Peçenekler gibi dış güçler Bizans topraklarına akınlar düzenlemiştir. Sağlığı kötü olan Konstantinos, 22 Mayıs 1067'de ölmüştür. Döneminde basılan sikkeler arasında bronz sikkeler öne çıkmıştır (Tekin, 1999d, s.78; DOC 3/2, 1973, s.764-766; Çantay, 2008, s.171-172; Gökalp, 2007a, s.57; ODB, 1991, s.505).

IV. Romanos veya tanınmış ismiyle Romen Diyojen, 1068-1071 yıllarında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Kapadokyalı Diogenis ailesine mensup olan Romanos Diogenes, Bizans İmparatorluğu'nun önemli askeri liderlerinden biriydi ve babası Konstantinos Diogenis ile de tanınan bir ailenin üyesiydi. Bizans ordusunda yükselerek önemli mevkilere gelmiş, ancak 1067 yılında, X. Konstantinos Dukas'ın oğullarını tahttan indirmeyi amaçlayan bir komplo kurduğu için idamla cezalandırılmıştır. Ancak, hapisteyken Bizans'taki gerçek iktidar sahibi olan taht naibi Eudokia'nın dikkatini çekmeyi başarmış ve Eudokia'nın bağışlaması sayesinde 1 Ocak 1068'de Eudokia ile evlenerek ortak imparator olmuştur. IV. Romanos, Eudokia ile birlikte tahta çıkarken, Bizans tarihine "ortak imparator" olarak kaydedilmiştir (noahm. "Romanos IV Diogenes (1068–1071)", Dumbarton Oaks, 31 Aralık 2017, (2021, Haziran 6).).

Romanos, II. Basileios'un (976-1025) ardından tüm kaynaklarını orduya yönlendiren ilk Bizans İmparatoru olmuştur. 1071'de, Bizans İmparatorluğu'nun karşı karşıya olduğu askeri zorluklar, Malazgirt Ovası'nda Selçuklulara karşı yapılan büyük bir savaşa yol açmıştır. Bizans ordusu bu savaşta ağır bir yenilgi almış ve Romanos Diogenes esir düşmüştür. Selçuklu Sultanı Alp Arslan tarafından esir alınan Romanos, dayatılan şartlarla serbest bırakılmış ve Selçuklulara her yıl haraç ödemeyi kabul etmiştir. Ancak

Konstantinopolis'e döndüğünde, tahttan indirilmiş ve VII. Michael tahta geçmiştir. IV. Romanos, VII. Michael tarafından gözleri oyularak hapsedilmiş ve bir yıl sonra manastırda ölmüştür. Malazgirt Savaşı, Bizans İmparatorluğu için bir dönüm noktası olmuş, Ermenistan ve Fırat çevresinde Selçuklu hâkimiyeti güçlenmiş, Küçük Asya ise Bizans nüfuz alanından uzaklaşarak Selçukluların işgaline açık hale gelmiştir. IV. Romanos, Histamenon türünde altın sikke bastırmıştır ve imparatorun adını taşıyan bronz sikkenin ön yüzünde İsa büstü yer alırken, arka yüzünde Latin haçı bulunur (Angold, 1997b, s. 42-46; Çantay, 2008, s.174-175; Eyice, 1980b, s.123).

VII. Michael Dukas, 1071-1078 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak tahta çıkmıştır. VII. Michael, X.Konstantinos Dukas'la Eudokia Makrembolitissa'nın oğludur. Malazgirt' teki ağır yenilgi sonrasında Bizans tahtına çıkmış ve 1078'de tahttan feragat edilmiştir. VII. Michael, özellikle altın sikkeleriyle dikkat çeker. Bu sikkelerin içbükey formu ve düşük kalitesi, önceki dönemlere göre belirgin bir farktır. VII. Michael'in histamenonları iki farklı tipte basılmıştır; her iki tipin de arka yüzünde imparatorun büstü ve asalı yer alırken, ön yüzde ise farklı İsa tasvirleri bulunmaktadır (Gökalp, 2009b, s.87).

III. Nikiforos Botaneiates, 1078-1081 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. VII. Michael döneminde ekonomik ve askeri karışıklıklar iç savaşa yol açmış, paranın değeri dörtte bir oranında düşmüştür. Halk arasında 'Parapinakes' (dörtte bir eksik) olarak anılan VII. Michael'a karşı bir isyan başlatılmıştır. Bu dönemde, Nikiforos Botaneiates, Anadolu Selçuk Devleti'nin desteğiyle tahta çıkmış ve Aleksios Komnenos tarafından tahttan indirilmiştir. III. Nikiforos, bir darbe sonucu tahttan indirilmiş ve yerine Aleksios Komnenos geçmiştir (Treadgold, 1997, s. 607-611; Curta, 2006, s.298).

II. İoannis Komnenos, 1118-1143 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. 1087/1092'de I. Aleksios'un en büyük oğlu olarak doğan İoannis, özellikle Türklerle yaptığı savaşlarla tanınmıştır. İoannis, halk arasında "John the Good" (İyi John) olarak bilinir ve oldukça dindar bir hükümdar olarak kabul edilmiştir. 1122'de en büyük oğlu Aleksios'u ortak imparator olarak ilan etmiştir. İoannis, Kilikya'da yaban domuzu avlarken 1143 yılında bir ok darbesi almış ve enfeksiyon kapma sonucu ölmüştür. İoannis'in ölümünden sonra, en büyük oğlu Aleksios ve Andronikos 1142'de ölmüş ve İoannis'in ikinci oğlu Manuel tahta geçmiştir (Runciman, 1952, s. 209; Angold, 1984a, s.152-153).

I. Manuel Komnenos, 1143-1180 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak tahta çıkmıştır. 1118'de doğan I. Manuel, babası tarafından ölüm döşeğindeki ağabeyi İsaac'a karşı imparator seçilmiştir. 1173'ten sonra Konya Selçuklu Sultanı Kılıç Aslan ile yakın ilişkiler kurmuş ve 1175'teki Myriocephalon Savaşı'nda büyük bir yenilgiye uğramıştır. Bu savaş, Bizans'ın Selçuklulara karşı büyük bir kayıptır ve Manuel'in emekli olduktan sonra dört yıl içinde hayatını kaybetmesine yol açmıştır. I. Manuel'in ölümünden sonra yerine I. Andronikos Komnenos geçmiştir (Ostrogorsky, 1999, s. 358-361).

II. Aleksios Komnenos, 1180-1183 yılları arasında Bizans İmparatoru olmuştur. 1169 yılında doğan II. Aleksios, babası I. Manuel'in tek oğlu olarak tahta çıkmıştır. Bu dönemde Bizans, birçok yabancı işgali ile karşılaşmıştır ve II. Aleksios'un saltanatı, Macaristan, Venedikliler ve Selçuklular gibi düşmanlarla mücadele ile geçmiştir. 1182'de Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan, Bizans topraklarına girmiş ve önemli şehirleri almıştır. 1182'de annesi Maria'nın naipliği altında eş imparator olan II. Aleksios, sonunda I. Andronikos Komnenos tarafından tahttan indirilip öldürülmüştür (ODB, 1991, s.64).

I. Andronikos Komnenos, 1183-1185 yılları arasında Bizans İmparatoru olmuştur. Komninos Hanedanı'nın son temsilcisi olan I. Andronikos, devlete reformlar getirmeye çalışmış ancak Batı Hristiyanlığına karşı gösterdiği düşmanlık, Norman istilasını hızlandırmıştır. Popüler olmayan bir hükümdar olarak, halk arasında büyük tepki toplamış ve sonunda bir ayaklanma sonucu linç edilmiştir (ODB, 1991, s.91).

I. Andronikos Komnenos, 1183-1185 yılları arasında Bizans İmparatoru olmuştur. Komninos Hanedanı'nın son temsilcisi olan I. Andronikos, devlete reformlar getirmeye çalışmış ancak Batı Hristiyanlığına karşı gösterdiği düşmanlık, Norman istilasını hızlandırmıştır. Popüler olmayan bir hükümdar olarak, halk arasında büyük tepki toplamış ve sonunda bir ayaklanma sonucu linç edilmiştir (ODB, 1991, s.91).

II. İsaakios Angelos (Angelus), 1185-1195 ve 1203-1204 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. 1156 yılında doğan İsaakios, I.Andronikos'a karşı başlatılan bir halk ayaklanmasının önderliğini yaparak tahta çıkmıştır. Ancak sonrasında, ağabeyi tarafından tahttan indirilmiş ve gözleri kör edilmiştir (Harris, 2014, s. 99-102; Kazhdan, 1991; Angold, 1997b; Fine, 1983a, s. 234-243).

III. Aleksios Angelos, 1195-1203 yılları arasında Bizans İmparatoru olmuştur. 1153 doğumlu olan Aleksios, II. İsaakios'un ağabeyiydi. Hükümdarlığı, kötü yönetim ve eyaletlerdeki soyluların artan özerklikleriyle şekillenmiştir. Dördüncü Haçlı Seferi sırasında tahttan indirilmiş ve Konstantinopolis'ten kaçmıştır. Tahtını geri almak için

Yunanistan ve Küçük Asya'da destek aramıştır. 1211 yılında İznik'te hayatını kaybetmiştir (Harris, 2014, s. 100-105).

IV. Aleksios Angelos, 1203 yılının Ağustos ayında babası II. İsaakios ile birlikte ortak/müşterek imparator olarak tahta çıkmıştır ve Ocak 1204'e kadar bu görevini sürdürmüştür. IV. Haçlı Seferi sırasında, Latinlerin Konstantinopolis'e saldırısına destek vermiştir. Latinlerin ilk saldırısının ardından, III. Aleksios'un kaçmasının ardından, babasıyla birlikte tahta çıkmışlardır. Ancak, Latinlerin ikinci hücumunda V. Aleksios tarafından tahttan indirilip öldürülmüştür (ODB, 1991, s. 65).

Nikolaos Kanabos, 25 Ocak 1204 tarihinde, IV. Haçlı Seferi sırasında Konstantinopolis'i kuşatan Latinler ve Venedikliler tarafından Bizans İmparatoru olarak seçilmiştir. II. İsaakios ve oğlu IV. Aleksios'un yönetiminden memnun olmayan Bizans Senatosu, papazlar ve halkın kararıyla imparatorluk tahtına çıkarılmıştır. Genç bir asil olan Nikolaos, bu görevi kabul etmeye istekli değildi. Üç gün süren müzakerelerden sonra, çoğunluğun kararına uyarak imparator olmuştur. Ancak, V. Aleksios'un tahta geçmesini engellemek istemiş ve nihayetinde boğularak öldürülmüştür (Phillips, 2004, s. 222-226).

V. Aleksios Dukas Murzuphlus, Dördüncü Haçlı Seferi sırasında, Latin ve Venedik ordularının Konstantinopolis'i kuşatması esnasında Bizans İmparatoru olmuştur. III. Aleksios, damadı V. Aleksios'un tahta geçmesini engellemek için gözlerini kör etmiştir. Kasım 1204'te, Haçlı Latin ordusunun komutanı Thierry de Loos tarafından esir alınan V. Aleksios, Konstantinopolis'e getirilmiş ve Latin komitesinin suçlamalarıyla ölüme mahkûm edilmiştir. Bazı tarihçiler 1205 yılına kadar imparator olduğuna inansa da, taç giyme töreni yapılmamış ve çoğu tarihçi onu imparator olarak kabul etmemektedir (ODB, 1991, s. 65).

V. Aleksios'un şehirden kaçmasından sonra, Konstantinopolis'i savunan askerler tarafından imparator olarak seçilen Konstantinos Laskaris, Latinler tarafından Konstantinopolis'in işgalinden sonra İznik'e gitmiş ve burada yeni bir direniş hazırlığı yapmıştır. 19 Mart 1205 tarihinde ani bir hastalık sonucu ölmüştür (ODB, 1991, s. 65 ve 'Bizans İmparatorları' 2023).

I. Theodoros Laskaris, 1204-1221 yılları arasında İznik İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. III. Aleksios'un kızı Anna Komnini Angelina ile evlenen Theodoros, Bizans İznik İmparatorluğu'nun kurucusudur. Haçlıların Anadolu'ya ilerleyişini durdurmuş ve

İznik'te eski Bizans kültürünün devamını sağlamıştır. 1221 yılında ölmüş ve yerine damadı III. İoannis İznik İmparatoru olmuştur ('Bizans İmparatorları' 2023).

III. İoannis Dukas Vatatzes, 1221-1254 yılları arasında İznik İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. I. Theodoros'un büyük kızı İrene Laskarina ile evlenmiştir. Kayınbabasının varisi olarak 1212 yılında ilan edilen İoannis, ülkesinde adalet ve hayırseverlik ile tanınmış, ekonomik refah sağlamıştır. Epilepsi hastalığına rağmen büyük başarılar elde etmiştir. Ölümünden sonra, Ortodoks Hristiyan Kilisesi tarafından aziz ilan edilmiş ve "Şefkatli İoannis" adı verilmiştir ('Bizans İmparatorları' 2023).

II. Theodoros Dukas Laskaris, 1254-1258 yılları arasında İznik İmparatoru olmuştur. Babasının ölümünden sonra tahta geçmiştir. Ülkesinin iç işlerini büyük ölçüde orta sınıf bürokratlarına bırakmış ve asil ailelerin desteğini kaybetmiştir. Kendisi de sara nöbetleri geçirmiş ve son nöbeti sonucu 1258'de ölmüştür (Treadgold, 1997, s. 723).

IV. İoannis Laskaris, İznik İmparatoru (1258-1261), II. Theodoros ile Bulgar prensesi Eleni Asenina'nın oğluydu. Tahta çıktığında yalnızca 8 yaşındaydı ve henüz olgunlaşmamış bir hükümdardı. Başlangıçta, Konstantinopolis Patriği I. Arsenius ve Georgios Mouzalon, ona naiplik yaparak hükümeti yönettikleri dönemde, IV. İoannis'in yönetimi doğrudan ellerine alındı. Ancak, 11 yaşına geldiğinde IV. Michael tarafından tahttan indirilmiş ve gözleri kör edilmiştir. Hayatının geri kalan kısmını bir manastırda keşiş olarak geçiren IV. İoannis, yaklaşık 1305 civarında vefat etmiş ve Ortodoks Kilisesi tarafından aziz ilan edilmiştir ('Bizans İmparatorları' 2023).

VIII. Michael Paleologos, 1259-1282 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. Paleologos Hanedanı'nın kurucusu olan VIII. Michael, 1261 yılında Dördüncü Haçlı Seferi sonucu kurulan Latin İmparatorluğu'nu sona erdirerek Konstantinopolis'i yeniden Bizans İmparatorluğu'na katmıştır. Ancak, bu dönemde Bizans hazinesinin tükenmesi nedeniyle, Aragon Kralı III. Peter'e Sicilya'yı işgal etmesi için 60.000 altın gibi büyük bir miktarda rüşvet verilmiştir. Michael Paleologos, öldüğünde hem Hristiyan Ortodoks hem de Katolik Kiliseleri tarafından aforoz edilmiştir ('Bizans İmparatorları' 2023).

II. Andronikos Paleologos, 1282-1328 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak tahtta bulunmuştur. VIII. Michael ve Theodora Palaiologina'nın büyük oğludur ve aynı zamanda III. İoannis'in yeğenidir. 1261 yılında Konstantinopolis'in Latinlerden geri alınmasında, babası VIII. Michael'ın taç giyme töreninde ortak imparator olarak ilan edilmiştir. II. Andronikos, torunu III. Andronikos'un isyanıyla karşı karşıya kalmış ve bu

iç savaş sonucunda tahttan indirilmiştir. Hayatının son yıllarını bir manastıra çekilmiş olarak geçiren II. Andronikos, 13 Şubat 1332’de manastırda vefat etmiştir (ODB, 1991, s. 65 ve ‘Bizans İmparatorları’ 2023).

IX. Michael Paleologos, II. Andronikos ile Macaristan Kralı V. István’ın kızı Anna’nın büyük oğludur. 1311 yılında Osmanlı hükümdarı I. Osman ile yapılan savaşta mağlup olmuş ve 1317’de Selanik’teki sarayda imparatorluk yönetimini kurmuştur. Büyük oğlu III. Andronikos’un ikinci oğlu Manuil Palaiologos’un öldürülmesi üzerine büyük bir üzüntüye kapılan Michael, hastalanmış ve Selanik’e yerleşmiştir. 1320 yılında burada vefat etmiştir (‘Bizans İmparatorları’ 2023).

III. Andronikos Paleologos, 1321 yılında Hadrianapolis’i merkez alarak, büyükbabasına karşı bir rakip imparator olarak tahta çıkmıştır. 1333 yılında Teselya’yı ve 1337’de Epir’i Bizans İmparatorluğu’na katmayı başarmıştır. Bizans İmparatorluğu’nun gerileyen durumunu toparlamaya çalışmış, ancak 1341 yılında Konstantinopolis’te 44 yaşında ölmüştür. Yerine oğlu V. İoannis tahta çıkmıştır (Miller, 1907, s. 46; ODB, 1991, s. 65).

V. İoannis Paleologos, III. Andronikos ile Savoyalı Anna’nın oğludur. 1341’de 9 yaşında tahta geçmiş ve erken yaşta taç giydiğinde iç savaşlar patlak vermiştir. Bu savaşlar 1347’ye kadar sürmüş, sonunda 1354’te V. İoannis, VI. İoannis Kantakuzinos’u tahttan feragat ettirerek tek başına imparator olmuştur. Ancak, Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid’in tehdidi ile 1391’de surların onarımlarını yıktıktan sonra büyük bir utanç yaşamış ve bu durumu sinir krizi geçirecek şekilde etkilemiştir. 16 Şubat 1391’de ölmüş ve yerine oğlu II. Manuel tahta çıkmıştır (‘Bizans İmparatorları’ 2023).

VI. İoannis Kantakuzenos, 1347-1354 yılları arasında Bizans İmparatoru olmuştur. 1352’de V. İoannis ile bir kez daha çatışmış, ancak bu savaşta mağlup olmuş ve tahttan feragat etmiştir. Sonrasında hayatının geri kalanını bir manastırda keşiş olarak geçirmiştir. Oğlu Manuel Kantakuzinos’un ölümünden sonra, Mora Mistra’daki manastırda 15 Haziran 1383’te ölmüş ve oraya gömülmüştür (Norwich, 1991, s. 156-182).

Matheos Asanis Kantakuzinos, 1353-1357 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. I. Andronikos ve Montferratlı İrini’nin torunu olan İrene Palaiologina ile evlenmiştir. Babasının, V. İoannis Paleologos ile yaşadığı gerilimlerin yeniden başladığı bir dönemde, babası tarafından ortak imparator olarak ilan edilmiştir. 1380-1383 yılları arasında Mora Despotu olarak bilinen Matheos Kantakuzinos, 1383

yılında oğlu I. Demetrios Kantakuzinos lehine despotluktan feragat etmiştir (Gregory, 2008b, s. 156-182).

IV. Andronikos Paleologos, 1376-1379 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak tahta çıkmıştır. V. İoannis ve Helena Kantakuzinos'un oğludur. 1373 yılında Osmanlı şehzadesi Savcı Bey ile ittifak kurarak V. İoannis ve I. Murad'a karşı isyan başlatmışlardır. Bu isyan başarısız olmuş ve I. Murad, Savcı Bey'in gözlerini kör ettirmiş, V. İoannis ise Andronikos'a benzer bir ceza uygulamıştır. Daha sonra, Cenova Cumhuriyeti'nin desteğiyle hapishaneden kaçan Andronikos, bir hükümet darbesiyle Konstantinopolis'te tahta geçmiştir. Ancak, Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı hükümdarı I. Murad, bu durumu kabul etmemiş ve kısa bir saltanattan sonra 1379'da tahttan indirilmiştir. Saltanatı boyunca unvanını koruyan IV. Andronikos, Silivri'de (Selymbria) yaşamıştır. 1385 yılında ölmüştür, ancak imparatorluk yetkilerini tam anlamıyla kullanamamıştır (ODB, 1991, s. 65).

IV. Andronikos, 1376-1379 yılları arasında babasıyla ortak/müşterek imparator olarak tahta çıkmıştır. 1379-1385 yılları arasında Silivri'de (Selymbria) ortak imparator olarak görev yapmış, ancak 1385-1390 yılları arasında burada tek başına hükümet edebilir. 1391'de son günlerini, büyük dedesi İoannis Kantakuzinos gibi Joasaph adıyla bir manastırda keşiş olarak geçirmiştir ve 1408'de ölmüştür ('Bizans İmparatorları' 2023).

II. Manuel Paleologos, 1391 ile 1425 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüştür. V. İoannis ve Helena Kantakuzinos'un ikinci oğludur. Erkek kardeşinin 1373'teki başarısız isyanının ardından, ortak imparator olarak seçilmiştir. 1376-1379 yılları arasında IV. Andronikos ve 1390'da ise VII. İoannis tarafından görevden alınmıştır. II. Manuel, Düzmece Mustafa'ya verdiği destek nedeniyle 1422'de II. Murad'ın Konstantinopolis'i ve Selanik'i kuşatmasına sebep olmuştur. II. Murad'ın Konstantinopolis kuşatması başarısız olmuş, ancak Selanik Venedik'e teslim edilmiştir. 1423'te bir beyin kanaması geçiren II. Manuel, felç olmuş ve 1425'te ölmüştür ('Bizans İmparatorları' 2023).

V. Andronikos Paleologos, babası VII. İoannis ile birlikte ortak/müşterek imparator olarak tahta çıkmıştır. Babası 1390 yılında Konstantinopolis'te imparatorluk görevine başlamış, 1399-1403 yılları arasında ise taht naibi olarak görev yapmıştır. V. Andronikos yalnızca 1390 yılında babasıyla birlikte Konstantinopolis ve Selanik'te ortak imparator olarak bulunmuş, ancak hiçbir zaman gerçek imparatorluk yetkilerini elinde

bulundurmuş değildir. Olasılıkla 1407’de, babası hâlâ Selanik’te ortak imparator olarak görev yaparken ölmüştür (Norwich, 1991, s. 156; ODB, 1991, s. 65).

VIII. İoannis Paleologos, 1416 yılında babası imparatorluk görevine başladığında ortak/müşterek imparator olarak ilan edilmiştir. 1425-1448 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak tek başına hüküm sürmüştür. 17 Eylül 1448’de, II. Kosova Savaşı’nda II. Murad’ın Osmanlı ordusunun Macarlar ve müttefiklerini mağlup etmesi, Bizans İmparatorluğu’nun çaresizliğini açıkça göstermiştir. Sekiz gün sonra ölmüş ve yerine küçük kardeşi Konstantinos tahta geçmiştir (‘Bizans İmparatorları’ 2023).

XI. Konstantinos Paleologos, 1449-1453 yılları arasında Bizans İmparatoru olarak hüküm sürmüş olan son Roma (Bizans) imparatorudur. 1430’ların başında, Konstantin ve küçük kardeşi Thomas’ın çabaları sonucunda, Mora Yarımadası’nın neredeyse tamamı, Dördüncü Haçlı Seferi’nden bu yana yeniden Bizans egemenliğine girmiştir. 1439’un başlarında, Konstantin İtalya’daki kardeşine, Papa’ya Bizanslılara baharın sonuna kadar iki savaş gemisi vaat edildiğini hatırlatmak için bir mektup yazmıştır. Konstantin, II. Murad’ın Konstantinopolis’e güçlü bir saldırı planladığına inandığı için gemilerin on beş gün içinde İtalya’dan ayrılmasını umuyordu. Gemiler gönderilmemiş olsa da, Murad’ın kampanyası Smederevo’yu Sırbistan’a almayı hedefliyordu, bu yüzden Konstantinopolis tehlikede değildi. Haziran 1439’da, İtalya’nın Floransa kentindeki konseyde kiliselerin yeniden birleştiği ilan edilmiştir. Konstantin, 1 Şubat 1440’ta Konstantinopolis’e döndü ve büyük bir törenle karşılandı. Ancak, birleşme haberi halk arasında hoşnutsuzluk yaratmış ve Osmanlılar arasında şüphe uyandırma korkusu ortaya çıkmıştır (Carr, 2015, s. 256-331-332; Carroll, 2017, s. 329-330; Foss, 2005b, s. 98-99; Nicol, 1992, s. 65; Runciman, 1969, s. 171; Haldon, 2005d, s. 176).

Konstantin, 1448’deki yenilgiden sonra Osmanlılara haraç ödemeye, Hexamilion duvarını restore etmeyeceklerine dair söz vermeye zorlanmış ve Mora Despotu olan Theodore 1438’de ölmüştür. Aynı yıl 31 Ekim’de, VIII. İoannis Paleologos Konstantinopolis’te ölmüştür. Thomas, Konstantin’i yeni imparator olarak kabul ederken, Demetrios reddedilmiştir. Ancak, daha sonra Konstantin, Bizans İmparatoru olarak taç giymiştir (Carr, 2015, s. 256-331-332; Carroll, 2017, s. 329-330; Foss, 2005b, s. 98-99; Nicol, 1992, s. 65; Runciman, 1969, s. 171; Haldon, 2005d, s. 176).

Ağustos 1450’de Venedikliler, ticaretlerini Osmanlı kontrolündeki başka bir limana devretmekle tehdit ettiler ve Konstantin, Venedik Doge’si Francesco Foscari’ye yazmasına rağmen, Venedikliler ikna olmadılar ve Mehmed ile resmi bir anlaşma

imzaladılar (Carr, 2015, s. 256-331-332; Carroll, 2017, s. 329-330; Foss, 2005b, s. 98-99; Nicol, 1992, s. 65; Runciman, 1969, s. 171; Haldon, 2005d, s. 176).

II. Mehmed, 1452 baharında, Anadoluhisarı'nın karşısında, Boğaz'ın batı yakasında Rumelihisarı kalesini inşa etmeye başladı. Bu kale ile Boğaz'daki deniz trafiğini kontrol etmeyi ve İstanbul'u ablukaya almayı hedefliyordu. İnşaat projeleri, Konstantin'i büyük bir endişeye sevk etti. Konstantin, Mehmed'in dedesi I. Mehmed'in doğu kalesini inşa etmeden önce II. Manuel'den izin aldığını hatırlatarak protesto etti. Ancak, Mehmed, Konstantin'in Konstantinopolis surları dışında hiçbir toprakları olmadığını belirterek, kaleyi inşa etmeyi sürdürdü. II. Mehmed'in Konstantinopolis'e yönelik tasarımları, Konstantin'i Batı'ya yardım için defalarca çağrıda bulunmaya itti. 29 Mayıs 1453'teki son Osmanlı saldırısında Konstantin şehri teslim etmeyi reddetti ve öldü. Cesedi ise bulunamamıştır (Carr, 2015, s. 256-331-332; Carroll, 2017, s. 329-330; Foss, 2005b, s. 98-99; Nicol, 1992, s. 65; Runciman, 1969, s. 171; Haldon, 2005d, s. 176).

5.5. Bizans'ta Ekonomi ve Ticaret

Yüzyıllar boyunca Bizans Ekonomisi, Avrupa ve Akdeniz'in en gelişmiş ekonomilerinden biriydi. Orta Çağ'ın sonunda, özellikle Avrupa, Bizans'ın ekonomik gücüyle boy ölçüşemezdi. Konstantinopolis, genellikle İpek yolu'nun batı uç kısmına denk gelen neredeyse tüm Avrasya ile Kuzey Afrika ticaret ağının en önemli merkeziydi. 6. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde, Bizans ekonomisi Batı dünyasının gerilemesinin aksine büyümüş ve istikrar kazanmıştı. Justinianus vebası ve Arap istilaları ekonomik durumu kötüleştirmiştir. Ekonomik durgunluk hatta bunalımı harekete geçirmişti. İsaurya reformları ve V. Konstantinos' un repopülasyonu özellikle de bayındırlık girişimi ile vergi ölçümleri, sınırdan bağımsızca 1204 yılına kadar süren bir ekonomik canlanma yaşatmıştı. 10.-12. yüzyıllar sonunda Bizans "lüks" bir imaja sahipti ve ülkeye gelen ziyaretçiler başkentin zenginliğinden etkilenirdiler. Bu gelişme üzerine, Bizans ekonomik bir felaket içine çekilmişti. Paleologoslar ekonomiyi canlandırmaya çalışsalar da, Bizans hiç bir zaman dış ya da iç ekonomik güçleri üstünde tam anlamıyla kontrole sahip olamadı. Bazı bilim adamlarına göre, ticaret prosedürleri ve ücret mekanizmaları üzerindeki etkisini yavaş yavaş yitirdiğini, bazen de değerli metallerin basılı paranın çıkışı üzerindeki kontrolünü kaybettiğine işaret etti. (Laiu & Morrison, 2007, s. 3-23-38-45-49-50-90-91-127-166-169-203-204; Magdalino, 2002, s. 502-535; Laiu, 2002, s. 723)

Bizans ekonomisinin temelini deniz yolu ile gerçekleştirilen ticaret oluştuyordu. Tekstil, büyük olasılıkla en çok ihraç edilen ürünlerdendi. İpek, Mısır'a gönderilir ve oradan da Bulgaristan'a ya da Batı'ya satılırdı. Bu ticaretin sürdürülebilmesi için sağlam ve esnek bir para birimi sistemi kullanılırdı. Devlet, loncalar ve çeşitli örgütler için özel düzenlemeler yaparak, faiz oranları üzerinde denetim sağlamaya çalışırdı. Kriz dönemlerinde ise hükümet, sermaye temin etmek ve tahıl fiyatlarını denetim altında tutmak amacıyla piyasaya müdahale ederdi. Ayrıca, fazla üretim genellikle vergi yoluyla devlete geri kazandırılır ve bu gelirler, devlet memurlarına ödemeler yapmak ve altyapı projelerine yatırım yapmak için kullanılırdı (Laiu, 2002, s. 3-4; Laiu & Morisson, 2007, s. 13-18).

Ekonomi toplum ve insanların yaşamları için ne kadar önemliyse, coğrafi yapı da ekonomi için o kadar önemlidir. Çünkü toplumları yaratan ve ayakta tutan ekonomiler, toplulukların sağladığı kaynaklar ve fırsatlarla ilişkili olarak var olmaya devam etmektedir. Buradan hareketle Bizans coğrafyasını genel olarak ele almak gerekir. Coğrafyanın bir toplumun siyasi, kültürel ve ekonomik yapısı üzerinde büyük etkisi vardır. Dünya'nın en büyük imparatorluklarından biri olan 'Roma İmparatorluğu', Avrupa, Asya ile Afrika kıtalarının çoğunu kapsayan geniş bir imparatorluk kurmuştu. Bu üç kıta, antik ve orta çağda siyasetin, ekonominin ve kültürün en aktif sektörleriydi. Muhtemelen MÖ 1000 - 750 yıllarında kurulan Roma kenti, zamanla siyasi gücünü artırmış ve İtalya'yı egemenliğine almıştır (Matschke, 2002, s. 805–806; Darkot, 1977c, s.428; Laiu & Morisson, 2007, s. 13-18).

Ancak Pön Savaşlarında Kuzey Afrika'nın önemli gücü olan Kartaca'yı ağır bir mağlubiyet yaşatması ve bu büyüyen gücün sadece İtalyan yarımadası ile sınırlı kalmayacağı belliydi. Geniş toprakları kontrol eden Roma İmparatorluğu, Hunların başlattığı insan göçü nedeniyle yıkılma sürecine girmişti. Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle Avrupa'da yeni bir süreç başlamıştır. Bu süreçle yüzyıllardır Avrupa'ya kaos, yoksulluk ve yolsuzluk getirecektir. Barbar kavimlerin kurdukları krallıklar arasındaki mücadeleler nedeniyle uzun yıllar Avrupa'da Frenk krallıkları dışında merkezi ve güçlü bir devlet kurulamamıştı. Sınırlar (Şarmen'in kontrolündeki Atlantik kıyılarından Elbe ve Tuna nehirlerinin ortasına, Kuzey Denizi'nden Adriyatik Denizi'ne kadar), Roma sonrası Frank İmparatorluğu en güçlü ve en uzun ömürlü Avrupa imparatorluğuydu. Krallık, eski Roma veya günümüz modern dünyası anlamında bir imparatorluk değildi. İslam fetihleriyle zorca bir sürece girmişti. Özellikle Akdeniz'in İslam'ın denizi haline

gelmesiyle Avrupa, adeta karaya bağımlı bir feodal varlık haline gelmişti. Doğu dünyasındaki Avrupa etkisi, Roma'nın bölünmesiyle giderek azaldı ve bu etki kaybı Roma'nın dağılmasıyla daha derin bir düzeye ulaştı. Ostrom Avrupa'yı temsil ediyor gibiydi ama Roma'nın düşüşünden sonra bu bağ kültürel farklılıklar nedeniyle gün geçtikçe zayıfladı. İslam fetihleriyle Akdeniz'den kopan Avrupa, Bizans sayesinde Doğu ile kültürel ve ekonomik bağlar kurabilmişti. Ancak, Bizans ile olan bağlantı bir bütün olarak Avrupa için geçerli değildi. İtalya, Bizans ile Avrupa arasındaki bağlantıydı. Bizans, 6. ve 7. yüzyıllarda Kuzey Afrika'nın bazı bölgelerini ve İspanya'nın güneyini işgal ettiğinde, Doğu ile Batı arasında ekonomik ve kültürel ulaşım sağlayabilmişti. Ancak Bizans'ın İtalya'daki gücü zamanla azaldıkça, Müslümanların İspanya ve Kuzey Afrika' yı fethetmesi ekonomik ve siyasi dengeyi önemli ölçüde değiştirdi. Kuşkusuz bu değişim Bizans'ı ağır kayıplara, bu ağır kayıplarda Avrupa'yı çok etkileyecektir. Coğrafya; siyaseti, ekonomiyi ve kültürü şekillendirdiği için araştırma bölümlerimiz 6 ve 7. yüzyılı başında Bizans coğrafyasına genel bir bakış gerektiriyor. Yukarıda bahsedildiği gibi dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olan Roma'nın kabilelerin göç etmesi nedeniyle yıkılmasından sonra birçok küçük Avrupa krallığı bu toprakları paylaşmış ancak Roma'nın doğu temsilcisi Bizans İmparatorluğu; Anadolu, Afrika, İtalya ile Balkanlar' daki varlığını sürdürmüştür (Matschke, 2002, s.805-806; Darkot, 1977c, s.428; Laiu & Morisson, 2007, s.13-18).

6.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu tarafından sınırları daraltılan Bizans toprakları, Anadolu, Balkanlar, Yunanistan, Ege Adaları ve Arap Yarımadası'nı kapsıyordu. Yüzyılın sonlarına doğru, İmparator Justinian'ın yönetimi altında Bizans egemenliği, Kuzey Afrika, güneydoğu İspanya, İtalya, Sicilya, Korsika ve Sardunya gibi bölgeleri de içine alıyordu. Ancak bu durum uzun süre devam etmedi. 7. yüzyılın ortalarından itibaren Kuzey Afrika kaybedildi ve Anadolu ile Avrupa'daki Bizans toprakları da daralmaya başladı. Anadolu, Bizans'ın güç kazandığı, tarihteki stratejik önemi devam eden bir bölgeydi. Anadolu, yalnızca Asya ve Avrupa kıtalarının kesişim noktasında bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda siyasi ve ekonomik anlamda önemli bir bölge olarak ulusların doğuş yerlerinden biriydi. Tarih boyunca doğudan batıya, batıdan doğuya ekonomik, kültürel ve medeniyet unsurlarını taşıyan Anadolu, aynı zamanda burada yerleşen halklar için bir yaşam alanı olmuştur. Küçük Asya olarak da bilinen bu bölge, Bizans dönemine ait bir kavram olsa da, Anadolu terimi Roma'dan önce burada yaşayan yerli kabilelerin adından türetilmiştir. Hem Bizans hem de Bizans sonrası dönemlerde Anadolu, ekonomik

ve stratejik önemini hep korumuştur. Bu bölgenin önemi, şüphesiz ki coğrafi özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Anadolu, üç kıtanın merkezine yakın bir noktada yer alırken, kuzey, güney, doğu ve batı yollarının kesişim noktasında bulunuyordu. Etrafı Karadeniz ve Akdeniz ile çevrili olup, Akdeniz ile Avrupa'nın karşı kıtalarına bağlanmaktadır. Ayrıca, İran ve Kafkasya'ya giden önemli bir yol üzerinde bulunması, Anadolu'yu tarihsel açıdan büyük bir öneme sahip kılmaktadır. Güneydeki yollar ise Suriye, Filistin, Mısır, Hicaz ve Irak'a ulaşmaktadır. Geniş ovaları, yaylaları ve tarım ile hayvancılığa elverişli yerleşim alanlarıyla Anadolu, Bizans'a ekonomik avantaj sağlamıştır. Bölgenin konumu ve kaynakları, onu tarih boyunca önemli bir yerleşim alanı ve medeniyet beşiği yapmıştır. Tarih öncesi çağlardan sonra, Hititler Anadolu'da ilk büyük imparatorluklarını kurmuşlardır. Anadolu'nun yerli halkları ve kökenleri konusunda farklı görüşler bulunsada, genel kaniya göre Hititler MÖ 1000 civarında Anadolu ve Suriye'nin büyük kısmını kontrol ederek güçlü bir medeniyet ve siyasi yapı oluşturmuşlardır (Darkot, 1968b, s. 428; Laiu & Morisson, 2007, s. 13-18).

Hitit İmparatorluğu batıdan Frig istilası ve doğudan Asur istilası ile sona erdikten sonra Anadolu'da Frig hâkimiyeti başlamıştır. 8. yüzyılda Eskişehir'in doğusunda, Gordion merkezli büyük bir krallık kurdular. Frigler, Asur'la gerçekleştirdikleri çatışmalar sonucunda topraklarını Kilikya'ya kadar genişletmiş, Hititlerle yaptıkları savaşlarla ise Kızılırmak havzasına ulaşmışlardır. Böylece Anadolu'da Asur, Hitit ve Frig kültürlerinin birleşimiyle yeni bir kültürel ve ekonomik yaşam şekli ortaya çıkmıştır. Friglerin egemenliği, M.Ö. 690 civarında sona ermiş ve bu dönemi izleyen yaklaşık 80 yıl boyunca Kimmer akınları etkili olmuştur. Asur Kralı Assurbanipal, Kimmerlere karşı büyük bir zafer kazanarak onların egemenliğini sarsmıştır. Daha sonra, M.Ö. 609 civarında Lydia Kralı Aryatash, Kimmerlerin egemenliğini tamamen sonlandırmıştır. Lidya dönemi, Anadolu'nun tarihi ve ticari gelişimi açısından çok önemli bir aşama olmuştur. Bu dönemde, M.S. 750 civarında ilk madeni paralar basılmaya başlanmış ve ticaretin yeni bir dönemi başlamıştır. Diğer devletler de benzer uygulamalara geçtikçe, değişim aracı olan takas yöntemi yavaş yavaş terk edilmiştir. Lidyalılar, insanlık tarihine büyük katkılar sağlarken, ticaretin gelişimine de önemli bir ivme kazandırmışlardır. Lidya'nın ekonomik ve kültürel başarıları sonrasında, Persler ve Doğu Anadolu'da Hurri kökenli birkaç küçük devlet ortaya çıkmıştır. M.Ö. 860'ta başkenti Van Gölü kıyısındaki Tuşpa olan Urartu devleti kurulmuştur. Urartular, sınırlarını Gürcistan ve Halep'e kadar genişletmiş, ancak MÖ 600'den sonra Asurlular ve Kimmerler tarafından baskı altına

alınmışlardır. Sonunda, İskitler ve Medler tarafından yıkılmışlardır (Bosch, 1943, s. 801-802; Thomson, 1988, s. 217; Sevin, 1982, s. 256).

Persler, Lidya'nın hâkimiyetine son vererek Anadolu'nun büyük kısmını denetimleri altına almışlardır. Siyasi başarılarının yanı sıra, ticaret alanında da büyük ilerlemeler kaydeden Persler, ticaretin önemli bir noktaya gelmesini sağlamak için kendi para sistemini yaratmışlardır. Bu dönemde Anadolu, ticari ve coğrafi olarak önemli bir merkez olmaya devam etmiştir. Persler, tarihte ilk kez imparatorluk fikrini benimseyerek sınırlarını Tuna Nehri'nin ağzından Kafkasya ve Türkistan'a, Hint Okyanusu ve Habeşistan'a kadar genişletmişlerdir. Büyük İskender, Pers İmparatorluğu'nu fethederek Anadolu'dan Hindistan'a kadar uzanan bir imparatorluk kurma amacını taşımıştır. M.Ö. 334 yılında başlattığı sefer, M.Ö. 1. yüzyılda başlayan Pers Seferi ile devam etmiş ve Büyük İskender, İran, Küçük Asya ve Mısır'ı fethederek imparatorluğunu kurmuştur. Büyük İskender'in Asya seferi ile Roma'nın Mısır'ı fethi arasındaki dönemde, M.Ö. 330'dan M.S. 3. yüzyıla kadar geçen süreçte büyük değişiklikler yaşanmıştır. Ancak İskender'in erken ölümü (M.Ö. 323), imparatorluğu üçe böldü: Asya, Afrika ve Avrupa. Ptolemaioslar, Mısır'da 200 yıl boyunca egemenlik sürerken, Seleukoslar Asya'daki toprakları, Antipater ise Makedonya'yı yönetmiştir. Avrupa'daki durum ise hep belirsiz kalmıştır. Roma, M.Ö. 190'da Seleukoslara karşı kazandığı Manisa (Magnesia) zaferiyle Anadolu'daki egemenliğinin ilk adımını atmıştır (Thomson, 1988, s. 217; Sevin, 1982, s. 256).

Roma İmparatorluğu'nun imparatoru Augustus (MÖ 27-14) döneminde, Anadolu toprakları da önemli gelişmelere tanık olmuştur. Bu dönem, Anadolu'nun Roma için daha da önemli bir ekonomik ve siyasi merkez haline gelmesine olanak sağlamıştır. Roma'nın başkenti olan İstanbul'un seçilmesi, Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinin ardından Anadolu'yu Doğu Roma sınırları içine yerleştirmiş ve Anadolu'nun önemi arttıkça Roma İmparatorluğu'nda da yükselmiştir. Balkanlar, tarihsel olarak, coğrafi olarak çok stratejik bir öneme sahipti. Bölge, Tuna Nehri üzerindeki Demirkapı Geçidi ile Karpat ve Banat Dağları arasında yer alan ve Karadeniz'e kadar uzanan bir sıradağlar sistemine sahipti. Bu dağlık alan, bölgenin en belirgin özelliği olup, yüzeyinin üçte ikisi dağlarla kaplıdır. Bu dağlar, bölgenin çoğunda yaygın olarak bulunur ve dört ana gruba ayrılır: Dinardlar, Karpatlar, Balkanlar ve Rodoplar. Bu dağlık yapının etkisiyle, bölgedeki ovalar daha sınırlıdır. En önemli ovalar, Eflak (Valahya) ve Moldavya'daki Tunus Büyük Ovası ile Trakya Ovası'dır. Ayrıca, Balkanlar'daki nehirlerin çoğu denize

dökülür; bunlardan en büyük olanı Tuna'dır. Ege Denizi'ne dökülen nehirler ise Vardar, Struma-Karasu, Mesta-Karasu ve Meriç gibi büyük akarsulardır. Dağlık yapısı ve diğer coğrafi özellikler, Balkanlar'ı tarihsel olarak çok değerli bir bölge yapmıştır, çünkü burası Avrupa, Anadolu, Asya ve Afrika arasındaki geçiş noktasıdır. Balkanlar, tarihsel olarak göç yollarının birleşim noktası olmuş ve birçok farklı kavmin geçtiği bir bölge olmuştur. Özellikle doğudan batıya, batıdan doğuya göç eden kavimler için stratejik bir geçiş alanı oluşturmuştur. Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki Balkanlar, birçok farklı kavmin etkisi altında kalmıştır. Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinin ardından, Balkanlar'ın kuzeybatısı Batı Roma İmparatorluğu'na, geri kalan kısmı ise Doğu Roma İmparatorluğu'na (Bizans) bağlı kalmıştır. Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, Balkanlar, Orta Çağ boyunca Bizans'ın egemenliğinde kalmıştır. Bu dönemde, Balkanlar sadece Bizans için Batı'ya açılan bir kapı değil, aynı zamanda çeşitli baskı ve tehditlerin geldiği bir bölge olmuştur. Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kumanlar ve Slavlar gibi kavimler, Bizans'ı sürekli olarak tehdit etmiş ve Balkanlar, Bizans için hem bir tehdit hem de kaynak sağlamada önemli bir yer olmuştur (Thomson, 1988, s. 217; Darkot, 1961a, s. 281; Behar, 1999; Sarantis, 2009, s. 15-40).

Balkanlar'daki coğrafi zorluklar ve siyasi dağılmalar, güçlü merkezi bir devlet kurmayı zorlaştırmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, 1354'te Gelibolu üzerinden Balkanlara geçiş yaparak ve 1361'de Edirne'yi fethederek bu bölgedeki hâkimiyetini pekiştirmiştir. Türklerin Balkanlara gelişinden sonra, burada yaşayan Slav ve Yunan halkları, Osmanlı yönetimi altında daha düzenli bir yapıya kavuşmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki varlığı, bölgeye hem istikrar hem de hoşgörü getirmiştir. Bizans ve Haçlılar tarafından getirilen feodal toprak sistemi altında ezilen halklar, Osmanlı rejiminde daha özgür bir yaşam sürdürebilmişlerdir (Darkot, 1961a, s. 281-282; Behar, 1999; Sarantis, 2009, s. 15-40).

Hitit İmparatorluğu'nun batıdan Frigler ve doğudan Asurlular tarafından yapılan istilalarla sona ermesinin ardından, Anadolu'da Frigler egemen olmaya başlamıştır. M.Ö. 8. yüzyılda Eskişehir'in doğusunda, Gordion merkezli büyük bir krallık kuran Frigler, Asurlularla girdikleri savaşlarla sınırlarını Kilikya'ya, Hititlerle yaptıkları mücadelelerle ise Kızılırmak havzasına kadar genişletmişlerdir. Bu genişlemeyle birlikte, Anadolu'da Asur, Hitit ve Frig kültürlerinin harmanlandığı yeni bir kültürel ve ekonomik yaşam doğmuştur. Friglerin egemenliği M.Ö. 690 civarında sona ererken, bu dönemi yaklaşık 80 yıl süren Kimmer akınları izlemiştir. Asur kralı Assurbanipal, Kimmerlerin

egemenliğine büyük bir darbe indirmiştir. Ardından, M.Ö. 609 civarında Lydia Kralı Aryatash, Kimmerlerin hâkimiyetini sona erdirerek yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Bu dönemde, Lidya İmparatorluğu Anadolu'nun en önemli ekonomik ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Lidyalılar, M.Ö. 750 civarında ilk madeni paraları basarak ticaretin seyrini değiştirmişlerdir. Lidyalıların katkıları sadece para sistemiyle sınırlı kalmamış, ekonomik ve kültürel alanda da önemli yeniliklere yol açmıştır. Lidyalıların bu başarıları, Perslerin Anadolu'yu fethetmesiyle devam etmiştir. Persler, Lidya'nın egemenliğine son vererek Anadolu'nun neredeyse tamamını kendi denetimlerine almışlardır. Persler sadece siyasi başarılarıyla değil, aynı zamanda ticaret alanında da önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Lidyalılardan örnek alarak oluşturdukları para sistemi, ticaretin daha da büyümesine olanak tanımıştır. Bu dönemde Anadolu, ticaret ve coğrafi açıdan büyük bir öneme sahip olmaya devam etmiştir (Bosch, 1943, s. 801-802; Thomson, 1988, s. 217; Sevin, 1982, s. 256).

Persler, tarihte ilk kez bir imparatorluk kavramını somutlaştırarak, sınırlarını Tuna'nın ağzından Kafkasya ve Türkistan' a, Hint Denizi'nden Habeşistan' a kadar hızla genişletmişlerdir. Genişleme politikalarında, Akdeniz'i ve ticaret yollarını denetim altına alma hedefi belirlemişlerdir. Dünya devleti kurmayı amaçlayan Büyük İskender, Pers İmparatorluğu'na karşı başlattığı büyük bir kampanya ile M.Ö. 334 yılında Anadolu'yu, İran'ı, Küçük Asya'yı ve Mısır'ı fethetmiştir. Bu süreç, Büyük İskender'in Asya seferinden Roma'nın Mısır'ı fethine kadar olan dönemi kapsayan M.Ö. 330'dan M.S. 3. yüzyıla kadar devam etmiştir. Ancak Büyük İskender'in erken ölümü (M.Ö. 323), imparatorluğunu üçe bölmüştür: Asya, Afrika ve Avrupa. Ptolemaioslar Mısır'da, Seleukos ailesi Asya topraklarında ve Antipater'in soyundan gelenler ise Makedonya'da hüküm sürmeye devam etmiştir. Avrupa'daki durum ise hiçbir zaman tam olarak netleşmemiştir. Roma, M.Ö. 190'daki Manisa (Magnesia) zaferi ile Seleukoslar'a karşı galip gelerek, Anadolu'daki egemenliğinin ilk adımını atmıştır (Bosch, 1943, s. 801-802; Thomson, 1988, s. 217; Sevin, 1982, s. 256).

Roma İmparatorluğu, İmparator Augustus'un (MÖ 27-14) yönetimiyle yeni bir döneme girmiş ve Anadolu toprakları da bu değişimden etkilenmiştir. Augustus'un döneminde, imparatorluğun siyasi ve ekonomik yapısında köklü gelişmeler yaşanırken, Anadolu'nun Roma için önemi daha da artmıştır. İstanbul'un Roma İmparatorluğu'nun başkenti olarak seçilmesi ve imparatorluğun ikiye bölünmesiyle Anadolu, Doğu Roma sınırları içinde yer almış ve böylece bölge, Roma İmparatorluğu için her zaman stratejik

bir öneme sahip olmuştur. Balkanlar, tarih boyunca siyasi ve ekonomik bakımdan oldukça önemli bir bölge olmuştur. Güneydoğu Avrupa'da Tuna Nehri üzerindeki Demirkapı Geçidi'nden Karpat Dağları ve Banat Dağları üzerinden sınırlanan, Karadeniz'e kadar uzanan dağlar ve vadiler, bölgenin coğrafi yapısının temelini oluşturur. Yarımada doğuda Ege, Marmara ve Karadeniz, batıda Adriyatik Denizi ve güneyde Akdeniz ile çevrilidir. Yüksek dağlarla kaplı olan Balkanlar, yüzeyinin üçte ikisi dağlarla kaplanmış olup, bu dağlar arasında bulunan ovalar daha sınırlıdır. En büyük ovalar, Eflak ve Moldavya bölgelerinde yer alan Tuna Büyük Ovası ile Rodop Dağları'ndan Marmara'ya kadar uzanan Trakya Ovası'dır. Ayrıca, bölgenin büyük nehirleri, Tuna ve onun kolları olan Sava, Drava, Morava ve Drina, Balkanlar'ın coğrafyasını belirleyen unsurlar arasında yer alır. Balkanlar, hem coğrafi hem de tarihi açıdan Avrupa, Anadolu, Asya ve Afrika arasındaki geçiş noktasıydı. Bu bölge, Akdeniz ve Avrupa'nın kesişim yeri olup, tarih boyunca hem doğudan batıya hem de batıdan doğuya yapılan göçlerin merkezi olmuştur. Aynı zamanda, dünya imparatorlukları için önemli bir geçit ve kontrol noktasıydı. Balkanlar, coğrafi zenginliği ve stratejik konumu sayesinde birçok farklı kültürün etkileşim alanı olmuştur. Ancak, bölgenin dağlık yapısı ve coğrafi sınırlarının belirsizliği, güçlü merkezi bir yapının kurulmasını engellemiş ve bu da tarih boyunca çeşitli kavimlerin bu topraklarda egemenlik mücadelesine girmesine yol açmıştır. Balkanlar'daki erken yerleşimlere dair arkeolojik buluntular, bölgenin tarımın ön planda olduğu bir kültürel gelişim sürecine tanıklık ettiğini göstermektedir. Tarım, bu coğrafyadan Orta ve Kuzey Avrupa'ya yayılmıştır. M.Ö.2000-1000 yılları arasında, Antik Yunanca konuşan İlliryalı ve Pelasglar gibi kabileler Balkanlar'da yerleşmiştir. Aynı dönemde Doçyalılar ve Trakyalılar, Romanya, Bulgaristan, Moldova, kuzey Yunanistan, Türkiye' nin Trakya bölgesi, Sırbistan ve Makedonya'ya yerleşmiştir. Balkanlar'ın tarihi açısından en önemli gelişmelerden biri, II. Filip tarafından kurulan Makedonya Krallığı'dır. Bu krallık, oğlu Büyük İskender tarafından bir imparatorluğa dönüştürülmüş ve Balkan Yarımadası'nın büyük bir kısmına hükmetmiştir. Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında da Balkanlar, önemli bir coğrafya olarak varlığını sürdürmüştür. Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle, Balkanlar'ın kuzeybatı kısmı Batı Roma İmparatorluğu' nun, geri kalan kısmı ise Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) kontrolüne girmiştir. Bizans İmparatorluğu dönemi boyunca, Balkanlar hem Bizans'ın Batı'ya açılan kapısı hem de çeşitli tehditlerin ve baskıların kaynağı olmuştur. Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kumanlar ve Slavlar gibi kavimler,

Balkanlar'daki Bizans hâkimiyetine karşı çeşitli isyanlar ve saldırılar gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Balkanlar, hem bir tehdit unsuru hem de Bizans için önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Bizans, bölgedeki yerel halklardan büyük ölçüde işgücü temin etmiş ve farklı kabilelerle ilişkilerini şekillendirmiştir. Balkanlar'da Bizans hâkimiyeti zaman zaman güçlü, zaman zaman ise zayıf olmuştur. IV. Haçlı Seferleri sırasında Konstantinopolis'in işgali, bölgedeki Bizans hâkimiyetinin zayıflamasına yol açmış, ancak 1261'de Konstantinopolis'in Bizans tarafından yeniden fethedilmesiyle durum kısmen düzelmiştir. Haçlılar, Balkanlar'da kendi devletlerini kurmuş, ancak bu devletlere karşı Bizans, birçok yaptırım uygulamaktan kaçınmamıştır. Osmanlı Devleti, 1354'te Gelibolu üzerinden Balkanlar'a geçiş yaparak bölgedeki hâkimiyetini kurmaya başlamıştır. 1361'de Edirne'nin fethiyle Balkanlar'daki Osmanlı egemenliği hızla yayılmaya başlamış, 1371'deki Çirmen Savaşıyla Makedonya Türklerin eline geçmiş ve Bizans ile Bulgar çarları da Osmanlılar'a vassal olmuştur. I. Murad döneminde, 1389'da Kosova Meydan Muharebesi'yle Sırbistan da Osmanlı egemenliğine girmiştir. Osmanlılar, Balkanlar'da güçlü bir merkezi yönetim kurarak, bölgeye istikrar getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, hem askeri gücü hem de hoşgörü politikası sayesinde, Bizans ve Haçlılar tarafından baskı altında tutulan halklara daha büyük bir özgürlük sunmuş ve uzun yıllar boyunca Balkanlar'da hüküm sürmüştür. Balkanlar, tarih boyunca çeşitli imparatorlukların ve kabilelerin egemenlik mücadelesine sahne olmuş, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde uzun süre istikrar ve düzen sağlanabilmiştir (Thomson, 1988, s. 217; Sevin, 1982, s. 256; Darkot, 1961a, s. 280; Behar, 1999; Sarantis, 2009, s. 15-40).

6.BİZANS DÖNEMİNDE EKONOMİK POLİTİKA

Madeni para, fiyat ve değer bilgilerinin yanı sıra siyasi bir nesne, egemenliğin simgesi olarak da yer aldı. Siyasi değerleri, resmi ideolojileri, devlet veya hükümdar propagandasını ve hak iddialarını yansıtan çeşitli sembolik imgeler/semboller vardı. Sikke, aynı zamanda vergilendirme ile ekonomik hayat arasındaki ilişkiyi de gözler önüne sermektedir. Bizans sikkeleri genellikle üç ana metalden üretilmiştir: altın, gümüş ile bakır'dır. 11.yüzyıldan itibaren Electrum ve Biron adlı yeni tür sikkeler de basılmaya başlanmıştır. Bu iki metalden yapılan madeni paraların basılmasının ardında, dönemin ekonomik krizleri bulunmaktaydı. Electrum, düşük kaliteli bir altın madeniyken, Biron ise düşük kaliteli bir gümüş türüdür. 1092 yılında I. Aleksios (1081-1118) büyük bir para reformu gerçekleştirerek, imparatorluğun madeni paralarını yeniden bastırmıştır. I. Aleksios, amortismanlı Makedon madeni paralarını yeniden düzenledi ve onları dört farklı metalde yeniden üretti: altın, elektum, biron (gümüş ve %25'e kadar bakır karışımı) ve bakır. Nomisma'ya alternatif olarak "Hyperpyron" adlı yeni bir altın para piyasaya sürüldü. 24 ayar altın 20.5 ayara düşürüldü (% 85 saf). Hyperpyronların bir yüzü oyuk, diğer yüzü kavisli olarak basılmıştır ve bu sikkeler içi boş sikke olarak bilinir. Hyperpyron, Bizans İmparatorluğu'nun geleneksel madeni parası olan solidus veya nomisma'nın yerini aldı. 1030'dan 1080'e kadar yedi yüzyıl boyunca değer kaybeden yüksek kaliteli 24k altın paralar ve son on yıldaki askeri felaketler ve iç savaşlar, madeni paraların altın içeriğini sıfıra yaklaştırdı (Yuka, 2012, s.44-46; Harl, 2002, s.9; Gökalp, 2007a, s. 52).

Latinler 1204'te Konstantinopolis'i fethedince, Bizans İmparatorluğu'nun para sistemi tamamen çökmüştür. Ancak Anadolu'da yalnızca İznik İmparatorluğu, Konstantinopolis'i geri almayı başarmıştır. VIII. Mikail (1259-1285) döneminde Hyperpylon sikkesinin karat değeri 15 iken, II. Andronikos (1285 - 1330) zamanında bu değer 12 karata düşmüştür. Son olarak, V. John (1341-1391) döneminde 11 ayarda bir altın Hyperpyron basımı yapılmış ve Bizans altın sikkeleri 14. yüzyılda sona ermiştir. Bizans altın solidus veya nomisma, genellikle 'ortaçağ doları' olarak adlandırılmakta olup, yaklaşık 700 yıl boyunca Bizans İmparatorluğu'nda değer kaybetmeden kullanılmıştır. Bir dönem İslam ülkelerinde altın yerine 'Bezant' adı verilen Bizans parası yaygın olarak kullanılmıştır. Ayrıca, Bizans altın sikkelerinin Avrupa'nın pek çok bölgesinde önemli bir kullanım alanı bulunmaktaydı. Bu sikkeler, Konstantinopolis,

Selanik, Kartaca (sonrasında Cagliari'ye taşındı), Cartagena, Roma, Katanya, Ravenna, Napoli ve Siraküza gibi şehirlerde basılmıştır (Harl, 2002, s.23; Tekin, 1999d, s.38; Gregory, 2008b, s.26).

Fiyat, bir mübadelede verilen servet karşılığında elde edilebilecek, alınabilecek servet veya para miktarıdır. Para ekonomiye girmeden önce insanlar ihtiyaçlarını genellikle takas (takas) yoluyla karşılıyordu. Bazen bir arşın buğday, yarım arşın pirinç, bazen de bir arşın kumaş ve bir buçuk arşın bir fıçı şarap değerindeydi. Ancak burdaaki ölçüm yöntemi ticari kaygılardan ziyade karşılıklı ürünlerin gereksiniminin karşılanmasına dayanıyordu. Paranın ve değerli madenlerin ekonomiye girişi, olayların seyrini başka yerlere kaydırды. Zamanla para, temel avantajından başlayarak ticareti, kâr ve sömürü merkezli başka bir yöne doğru yeniden yönlendirdi. Bizans Devleti 4. yüzyılda başlayan para devrimlerinden birini yarattı İmparator Konstantinus, Bizans parasının prestijini artırmak amacıyla güçlü ve yenilikçi bir para sistemi getirmiştir. Bu sistemin temeli, 'Solidus' adı verilen altın para ve Sericua adı verilen gümüş para birimlerinden oluşuyordu. Solidus, yaklaşık bin yıl boyunca Bizans sikkelerinin temelini oluşturmuş ve bu para sistemi, aynı zamanda İspanya'dan Hindistan'a kadar yayılan Arap altın "dinarı"nın ortaya çıkmasına ilham vermiştir. 7. yüzyılda Araplar tarafından basılan bu dinar, solidus'a benzer bir değere sahip olup, Müslüman kültürüne özgü bir karakter taşımaktaydı. Ayrıca, imparatorluğun farklı bölgelerinde iş gücü ücretleri belirli farklılıklar göstermekteydi. Örneğin, 505-507 yıllarında Dara Şehri'nin inşasında çalışan duvar ustaları günde 1 Solidus (yaklaşık 360 TL) alırken, aynı dönemde Kudüs' teki inşaat işçileri 9 Follis (yaklaşık 7TL) ücret almaktaydılar. Orta rütbeli bir padişah memurunun maaşı da dikkat çekicidir. 511 yılında İstanbul'a gelen ve yüksek bir misyona sahip bir arşivci, bu görevdeki arkadaşına yardımcı olmak için ona yılda 1000 Solidus ödediğini ve 360.000 TL kazandığını yazmıştır. Öte yandan, ürün fiyatları genellikle sabit kalsa da bazı özel durumlar, fiyatların dalgalanmasına neden olmuştur. Kuraklık, uzun ve sert kışlar, yoğun yağışlar sonucu ürün çürümesi, dolu, çekirge istila, deprem, yangın ve salgın hastalıklar gibi olaylar, piyasada arz ve talep dengesizliklerine yol açarak fiyatları artırmıştır. Salgın hastalıklar, özellikle iş gücünde azalmaya yol açarak, daha düşük üretim ve daha yüksek fiyatlar ile sonuçlanmıştır. Bu tür kriz dönemlerinde Bizans, daha önce birikmiş olan temel gıda stoklarını piyasaya sürerek ekonomiyi dengelemeye çalışmış ve aynı zamanda ürün ihracatını büyük ölçüde durdurmuştur. İmparator Anastasios (491-518), dalgalı bakır phorus'u altın sikkelerle dengeleyerek imparatorluğun

para sistemini tamamladı. Para sistemi altın standardına bağlı olduğundan, fiyatlarda veya ücretlerde büyük dalgalanmalar olmadı. Kriz sırasında uygulanan birçok para politikası, para ve fiyat istikrarını sağlamaya çalışmıştır. Konstantin'in saltanatı sırasında, tahıl ve demir gibi malların ihracatı askıya alındı ve aşırı tüketimi caydırmak için erkeklerin ipek giysiler giymeleri yasaklandı, fakirlere ücretsiz yiyecek dağıtıldı. Ticaret devletin tekelinde olduğu gibi ipek, tuz, gümüş, gümüş ocakları, silah atölyeleri ve dökümhaneler gibi önemli işlemler de devletin tekelindeydi. Güçlü bir ulusal tekel yapısı oluşturulmaya çalışıldı (Rice, 2001b, s.129; Mango,2011c, s.47).

6.1. İmparator Anastasius Sikke Reformu

İmparator Zeno 491 yılında öldüğünde, geriye tahtına geçecek bir varis bırakmamıştı. Zeno'nun ölümünden sonra hayatta kalanlar, kardeşi Longinus ve karısı I. Leon'un kızı Ariadne idi. Zeno'nun ölümünün ertesi gecesini, Ariadne, eski bir mahkeme gardiyanı olan Anastasius'u imparator olarak seçti ve dört ay sonra onunla evlendi. Anastasius, tahta çıktıktan sonra Bizans İmparatorluğu'nu bir dizi askeri, siyasi ve dini sorunla karşı karşıya buldu. Ancak izlediği ekonomik politikalar sayesinde imparator, saltanatı sırasında karşılaştığı savaşlara ve hazine imtiyazlarına rağmen hazinesinde 320.000 sterlinlik altın biriktirebildi. Anastasius'un parasal reformunun altın ve gümüş sikkeler üzerinde gözle görülür bir etkisi olmadı. Ancak bu iki maden arasında bazı ayarlamalar olduğunu söyleyebiliriz. Uzun bir süredir, Semisis ve Tremesis'in altın sikke alt birimlerinin sayısının Solidus'a göre arttığı gözlemlendi. Başka bir deyişle, bu paraların ihracı Solidus'unkinden daha yüksekti (Burry, 1958: 429-430; Gökalp, 2009b, s.81-96; Gregory,1991a, s.86-87; Sabatier&Cohen, 1862, s. 3; Morrisson, s.71-73; Jones, 1986, s.237).

Theodosius döneminde 9 silika biriminden 8 silika birimine gerilemesi ve bu birimin gümüş sikkelerin üçte birine yükselmesi ve 5. yüzyılın başlarında gümüş sikkelerin gerilemesi Semisis'in yükselişine tanıklık etmektedir. Bu büzülme, altın ve bakır birimleri arasında büyük bir boşluk oluşmasına neden olmuştur. Anastasius'un bakır sikkeleri yeniden düzenlemesi, üç farklı kaynakta belirtilmektedir. Ioannes Malalas, "İmparator Anastasius Caiaphas" olarak adlandırdığı Pahlagonlu John'u Konstantinopolis'e atadığını ve dolaşımdaki tüm küçük sikkelerin foreraya çevrilmesini öngördüğünü yazar; ayrıca Roma İmparatorluğu'nun her yerinde kullanılmak üzere

Nummi sikkelerinin darp edilmesi gerektiğini belirtir. Anastasius'un parasal reformu, 498-512 yıllar arasında iki dönem zamanında gerçekleşmiştir. İlk dönemde basılan sikkelerin arkasında, madeni paranın değerini belirten yazılar bulunmaktaydı: Yaklaşık 9 gr 'M' (40 Nummi), yaklaşık 4,5 gr 'K' (20 Nummi). İkinci dönemde ise bu ağırlıklar neredeyse iki katına çıkarılmış böylece yaklaşık 2,25 gr daha eklenmiştir. Ayrıca, 'I' (5 Nummi) değeri de eklenmiştir. Marcellinus, açıkça Anastasius'un erken dönemine atıfta bulunarak, Terentiani Terazî sayısının 36 olduğunu belirtir. Suriye kaynakları ise Anastasios'un ikinci reform dönemini belirtmektedir. Bunun nedeni, Antakya (Asi) Darphanesinin bu dönemde faaliyet göstermesi ve bu dönemde beş Nummi sikkesi de basılmış olmasıdır. Ayrıca, Malaras Chronicles of Malaras'ta yanlış veya eksik bir ifade var, çünkü metin yeni madeni paranın önceki dönemin daha küçük madeni parasının yerini aldığını söylüyor. Ancak bu küçük sikkelerin I. Justinianus döneminde darp edilmeye devam edildiği bilinmektedir. Anastasia'nın reformlarının kökenleri imparatorluğun kendisine, Vandal ve Ostrogothic sikkelerine dayanmaktadır. 480'lerin sonlarında Roma Senatosu tarafından dağıtılan sikkelerin tersinde, görüntünün yanında bir XL (40 nummi) damgası vardı. Bu seri ayrıca 20 Nummi jeton içerir. 5.yüzyılda Kartaca 'da dolaşan büyük bakır sikkeleri L X X X III veya X L II adını taşıyordu. Bu değerler, yeni bakır madeni paranın 250 nmm yarı silikanın üçte birini ve altıda birini kapladığını gösteriyor. Vandal madeni parasının tersi, çelenk için NXLII, NXXI veya NXII birimini kullandı. Dolaşımdaki solidusa göre yeni Follis'in kesin değeri tam olarak açık değildir. Bununla birlikte, Batı Roma imparatoru Valentinian'ın (425-455 yıllar) 445 sayılı yasasından, solidus'un 7.000 nummi'ye eşit olduğu ve bir sarraf tarafından 7.200 nummi'ye satın alındığı bilinmektedir. Elbette bu değerlendirmenin İmparatorluğun Doğusunda da Batısında da aynı olacağından şüpheliyim. Ancak Doğu İmparatorluğu'nun yetişmediğine dair hiçbir belirti yok. Örneğin, İmparator Procopius I. Justinianus, karısı Theodora 548'de ölmeden önce, bir sarrafa Solidus'u (8400) 180 folis (7,200 nummi) karşılığında satın almasını emrettiğini ve 210 folise satın aldığını söylüyor. Bu sorun, Folis'in ağırlığı 538/9'da 18g'den 22g'a yükseltilerek ve Folis'in fiyatı Solidus'a karşı 201'den 180'e düşürülerek giderildi. Dolayısıyla, Anastasius'un reformunun ikinci döneminde olduğu gibi, Folis'in ağırlığının 538/9'a kadar aynı kaldığını söyleyebiliriz. Anastasius zamanında 210 follisin 1 solidus'a eşdeğer olduğunu buluyoruz. Bununla birlikte, Anastasius'un Reformasyonunun ilk döneminde, folisin ağırlığı ikinci dönemin yaklaşık yarısı kadardı, bu nedenle 1 solidus, 498 ile 512 arasında 420 folise eşittir

(Hendy, 1985, s.476; Gökalp, 2009b, s.81-96; Gregory, 1991a, s.86-87; Morrisson, t.y, s.71-73; Jones, 1986, s.237).

Anastasius dönemi altın sikkesinin ön yüzünde, imparatorun adının (tekil) yanı sıra, ardından gelen "Dominus Noster" (Efendimiz) ifadesinin baş harfleri olan "DN" yer alır. Ayrıca, imparatorun unvanını belirten "PPAVC" (Perpetuus Augustus) kısaltması da adını takip eder. Bunun dışında, bazen "PP" kısaltmasının "PERP" şeklinde uzatıldığı da gözlemlenmiştir. Bu özellik, Zeno döneminden itibaren devam eden bir gelenektir. Altın sikkenin arka yüzündeki efsane, II. Justinianus'un (565-578) ölümüne kadar geleneksel olarak Staphylococcus aureus (altın asma) motifiyle temsil edilirdi. Ayrıca, "VICTORIA AVGVSTORVM" harfleriyle "tremesis" (zafer), "VICTORIA AVCCC" harfleriyle ise "katı ve yarı saydam" bir tasvir bulunuyordu. 6. yüzyılda, G harfi yerine C harfinin kullanılmaya başlandığı da dikkate alınır. Bunu, madeni paranın basılmasından sorumlu yetkiliyi gösteren bir mektup izler. Anastasius zamanından kalma Aureus'un ön yüz tipi, imparatorun profil büstüdür. Ön yüz, Victoria'yı palmiye ağaçları ve bir çelenkle sola doğru hareket ederken tasvir ediyor. 507'den sonra, bu ters figürün sol panelinde İsa'nın tuğrası belirir. Solidus'un ön yüzdeki tipi, bir imparatorun ön büstüdür. 5. yüzyıldan beri kullanımda olan ve 5. yüzyılın sonlarında Solidus'a hakim olan Viktorya dönemi yazı tipinde uzun mücevherli bir haç vardır. Daha sonra Victoria, haç yerine khi ve rho'nun (İsa'nın tuğrası) basitleştirilmiş biçimleriyle sınırlı uzun bir asa'ya taşımaya başlandı. Bu karakteristik ters tiplerin yanı sıra ritüel tipler de vardır. Örneğin, Konstantinopolis Darphanesi'nde basılan Solidus törensel bir darphanedir. Anastasius'un 20 Mayıs 491'de, Zeno'nun dul eşi Ariadne ile evliliğini anmak amacıyla bastırılan bu solidus'un arka yüzünde, İsa'nın bir çifti kutsadığı düğün sahnesi yer almaktadır. Semissis ve Tremissis sikkelerinin ön yüzünde ise imparatorun profilden bir büstü görülür. İmparator, başında bir taç, üzerinde zırh ve parudamentum (dış giysi) giyer. Ters Semissis tipi, Victor'un beline kadar çıplak bir şekilde ve sağında bir kalkan ile zırh giyen bir tasvir sunar. Tremissis'in arkasındaki Viktorya tipi, sağa doğru hareket eden, başı sola dönük bir figürdür; bu figür bir çelenk ve çapraz küreler takmaktadır. Anastasius döneminde faaliyet gösteren dört darphaneden sadece ikisi madeni para basmıştır. Bunlardan biri, dönemin en aktif darphanesi olan Konstantinopolis'ti. Burada, solidus'un alt birimleri olan semissis ve tremissis'e ek olarak, aureus da basılmıştır. Anastasius döneminde altın para basan bir diğer darphane ise Selanik'ti, ancak burada yalnızca solidus basılmıştır (Hahn,1973, s. 31-32).

Anastasia'nın gümüş paraları son derece nadirdir. Bu madeni paraların ön yüzündeki efsane, DN'den sonra imparatorun aday gösterdiği isimden ve bu isimden sonra PPAVC veya PAVC'den oluşur. Taçlı, zırhlı ve parudamentum ana hatları olan imparator tasvirleri ön yüz tipi olarak kullanılmıştır. Arkada siliquas, Legend Vota 1'i ve çift siliquas, Legend CLORIAMANORVM'yi okur. Temel olarak 3 tip sırt vardır. Birincisi, çelenk üzerine 4 satır halinde yazılmış, büyük madalyonlar için kullanılan ve ön yüzdeki lejantta PAVC ile biten VOT/ XXXX/ MVST/ XXXX lejantıdır. İkincisi, çift silikaya oyulmuş heykelleri içerirken, üçüncüsü Vota efsanesinden oluşur ve silika ile sergilenir.

İkinci tip iki farklı şekilde kullanılır:

Öne bakan ve solda duran Halo İmparatoru, sağ elinde uzun bir mızrak ve sol elinde bir kalkan tutmaktadır.

Sağ elini kaldırmış imparator tasviri ile sol elindeki yıldız küresi farklıdır.

Üçüncü bir türü oluşturan çelenk vota efsanesi de üç farklı şekilde kullanılmaktadır.

VOT/MVLT/MTI, VOT/ VIMV/ ITM, VOT/VM-IV/ITM

Bu zamanda gümüş sikkeler sadece Constantinopolis Darphanesi'nde basılmıştır (Hahn,1973,s.32-33).

Anastasius'un bakır para reformu, 498 yılına kadar uzanır. Bu tarihten önce basılmış olan bakır sikkeler, ön yüzlerinde imparatorların profil büstlerini, arka yüzlerinde ise bu imparatorlara ait monogramları taşıyor, ancak genellikle bir gramdan daha hafif ve dikkatsizce ince bir şekilde basılmışlardı. Bu durumu düzeltmek amacıyla bir reform yapılmış ve bakır madeni para, 40, 20 ve 10 nummi gibi farklı birimlere bölünmüştür. 40 nummi follis, 20 nummi yarım follis ve Nummi alt birimleri olarak Decanumia olarak adlandırılmıştır. Bu yeni madeni paraların ön yüzünde imparatorun bir büstü, arka yüzlerinde ise değerini belirten Yunan harfleri yer almaktadır. Follis, "M" harfiyle, yarım follis "K" harfiyle ve Decanumia "I" harfiyle gösterilmiştir. Reformun ilk aşamasında, 40 nummi sikkesi yaklaşık 9 gram ağırlığında ve 24 mm çapında idi. 20 nummi'nin ağırlığı yaklaşık 4,5 gram, çapı ise 20 mm idi. 10 nummi ise yaklaşık 2,25 gram ağırlığındaydı ve 16 mm çapındaydı. Bu madeni paraların ağırlıkları daha sonra iki katına çıkarılmış ve 5 nummi ya da Pentanammia adı verilen yeni birimle dolaşıma girmiştir. Bu dönemde, 5 nummi sikkesinin ağırlığı yaklaşık 18,9 gram, 20 nummi'nin ağırlığı ise 4,25 gram olmuştur. Pentanammia'nın ağırlığı, bir önceki dönemin

Decanumia'sından farklı olarak, yaklaşık 2,25 gramdır. Madeni para çapı 30-39 mm'ye yükseltildi. Ayrıca, o sırada Konstantinopolis'in kişileştirilmesinin kullanıldığını ve zıt tipte madeni paraları oluşturan işaretlerle oturduğunu unutmayın. Roma Burjuva ruhunu canlandırmayı amaçlayan bu üslup, sadece başkentte basıldı, ancak çok popüler olmadı ve 517'de durduruldu. Anastasius, ıslah edilmiş madeni paralarla birlikte kendisinden önce basılan nummusları basmaya devam etti. Bu dönemde faaliyet gösteren dört darphaneden üçü bakır para basmıştır. Bunlar Konstantinopolis, Nikomedia ve Antakya'dır. nikomedia darphanesi Anastasius döneminde sadece bakır paralar basılmıştı (Hahn,1973,s.33-37).

Çizim 6.1. I.Anastasius sikke çizimleri (Yuka, 2012, s.286)

6.2. I. Flavius Justinus (518-527) Sikke Reformu

Konstantinopolis (İstanbul), Selanik, Nikomedia (İzmit), Kyzikos (Erdik) ve Antakya darphanelerinde basılan Justinus sikkeleri, kullanılan birimler bakımından önceki dönemlere ait özellikleri taşımaktadır. Justinianus'un altın parası (nomismata)

oldukça kaba bir şekilde işlenmiş olup, o kadar yüzeysel bir işçilikle basılmıştır ki, Justinianus'un adını taşıyan bu sikkeler, barbar halklar tarafından basılan paralardan neredeyse ayırt edilemez. Kısacası, Justinianus'un adını taşıyan birçok altın sikke, aslında İmparatorluk serisine ait olmayıp, Vandallar, Ostrogotlar, İtalya ve Burgonya (Fransız eyaleti) darphanelerinde üretilmiştir (Vasiliev, 1950, s.383).

I. Justin'in saltanatı, Bizans sikkeleri için bir değişim dönemi olarak kabul edilir. Justinianus'un solidi'sinin sırtında kullanılan muzaffer heykeller daha önceki zamanlarda da kullanılıyordu, ancak burada büyük ölçüde erkek kıyafetleri, tunikler ve avuç içlerinde başmeleklerin temsillerine dönüştüler. Yeni "Zafer Meleği" tasviri daha sonra çok popüler oldu. Justinianus'un yeğeni Justinianus'un madeni paralarının arka yüzündeki ortak resim, efsane olarak VICTORIA AUG kullanılmıştır. Bu, haç ve asa ile galip gelen kadın figürü için çok uygundur. Madeni paranın ön yüzünde bir imparator büstü ve DN IVSTINVS PF AVG efsanesi yer alır. Justinianus'un paraları sadece Konstantinopolis ve Selanik darphanelerinde basılmıştır. Justin, gümüş paraları için normal tipler kullanmaya devam etti. Bu sikkeler Anastasius sikkelerinin devamıdır. Justin'in gümüş sikkeleri, yalnızca Konstantinopolis Darphanesi'nde basılmıştır. Anastasius'un tanıttığı bakır para sistemini belirli bir sistem halinde düzenleyerek sürdürdü. Artan talep, dökümhane personeli ve Officinae sayısının artmasına neden olmuştur. I. Anastasios zamanında bakır paralar yalnızca Konstantinopolis, Nikomedia ile Antakya'da basılmışken, I. Justinus zamanında sikkeler bu üç darphanede basılmış, ayrıca Kyzikos ile Selanik darphanelerinde dökülmüştür (Hahn, 1973, s. 38-39).

Çizim 6.2. I. Justinus sikke çizimleri (Yuka, 2012, s.288)

6.3. I. Flavius Petrus Justinianus (527-565) Sikke Reformu

Justinianus'un adını taşıyan ilk madeni paralar, Justinianus'un 1 Nisan 527 tarihinde, ülkeyi ortak imparator olarak yönettiği dönemin başlangıcından 1 Ağustos 527'ye kadar basılmıştır. İmparatorluk döneminin bu ilk yıllarına ait madeni paralar, özellikle bronz sikkeler açısından son derece nadirdir. Bu dönemde en çok altın para basılmıştır. Bu altın sikkeler, Konstantinopolis Darphanesi'nde üretilmiştir. Ön yüzde, oturan iki imparator ve efsanevi "DN IUSTIN ET IUSTINIAN PP AUG" ifadesi yer almaktadır. Ters yüzeyde ise bir Victoria tasviri ve "VICTORIA AVCCC" yazısı yer alır. Bu bakır madeni para, Justinus'un madeni parasının bir devamı olup, yalnızca "DN IUSTIN ET IUSTINIAN PP AVC" efsanesinde bir farklılık gösterir (Hahn, 1973, s. 38).

Jüstinyen adına basılan bir solidus, Jüstinyen parasına benzer özellikler taşır, ancak Jüstinyen parasına göre daha kaliteli ve özenle basılmıştır. Bu sikkelerin ön yüzünde imparatorun portresi, arka yüzünde ise Victoria'nın portresi yer alır. Ön yüzde, portreyi çevreleyen "DN IVSTINI ANVSPP AVC" efsanesi bulunurken, arka yüzde ise "VICTORIA AVCCC" yazısı yer almaktadır. İmparator, solidus'un yanı sıra semisis, tremesis ve aureus gibi altın sikkeler de basmıştır. Ön yüzde taçlı ve parudamentumlu imparator portresi, ön yüzde doğru profilden verilmiş ve arka yüzde defne çelengi ile koşan bir zafer tasviri var. Semisis ve Tremesis de ön yüzünde aynı ifadeye sahiptir. Semisis'in arkasında beline kadar çıplak bir Victoria oturuyor. Tremesis'te ise Victoria sağa doğru yürür ve figürün başı sola bakar. Bu sikkelerin efsanesi Solidus'taki ile aynıdır. Justinianus'un madeni paraları da Kartaca, Roma ve Ravenna darphanelerinde basıldı ve Konstantinopolis dışında ele geçirildi (Hahn, 1973, s. 41).

Justinian tarafından basılan gümüş sikkeler yarım silika, silika ve çift silika çeşitlerine sahiptir. Siliqua ve çift Siliqua, madalyonun yüzünün sağ profilinden gösterilen bir diadem ile gösterilir. Bir paludamentum ve bir imparator büstü vardır. Arka tarafta, sağ elinde bir mızrak ve sol elinde çapraz bir küre tutan silahlı bir imparator tasvir edilmektedir. Yarım Siliqua'nın ön yüzü aynı şekilde bu tasviri taşıırken, arka yüzünde ise bir çelenkle çevrili Justinianus'un tuğrası yer alır. Justinianus'un gümüş sikkeleri, Konstantinopolis, Kartaca, Roma ve Ravenna darphanelerinde basılmıştır (Hahn, 1973, s. 41-42).

Justinianus'un ilk madeni parası, imparatorun büstünü 3/4 profilinde göstermektedir. Arka yüzde madalyonun birimini gösteren bir sembol var. 538'den itibaren Folis'in değeri 25 g arttı ve ön yüzde 1'de ön portre kullanıldı. Yani Anastasyan döneminde (491-518) 1 solidus=210 folis, şimdi 1 solidus=180 folis. Bu ayarlama, Follis değerindeki bir artışı temsil eder. Ancak bu madeni para çok ağırdı ve 541/542'de 22g daha hafif olduğu için geçerli olmadı. Bakır sikkelerdeki bir diğer önemli değişiklik de imparatorun saltanat yılının sikkenin üzerine yerleştirilmesiydi. Justinianus'un saltanatının on ikinci yılından, yani 539'dan başlayarak, ters damganın sağ tarafında latin harflerinden oluşan iktidar yılını gösteren bir sayı belirmiştir (Grierson, 1982b, s.18-19).

Jüstinyen'in bir diğer önemli gelişmesi, 528 yılında meydana gelen deprem sonrasında Antakya'nın adının Teupolis (Tanrılar Şehri) olarak değiştirilmesidir. Bu değişiklik sonrasında, bakır madeni paraların darphane işareti "ANTIX" yerine "THEUP" olarak kullanılmaya başlanmıştır. İmparatorun bakır paraları, Konstantinopolis, Nikomedia, Kyzikos, Teupolis (Antakya), Kherson, Selanik, Kartaca, Roma, Ravenna, Perugia 2 ve Salona 1 darphanelerinde basılmıştır (Hahn,1973,s.44).

Çizim 6.3. I. Justinianus sikke çizimleri (Yuka, 2012, s.290).

6.4.II. Flavius Junior Justinus (565-578) Sikke Reformu

Justinianus'un altın sikkeleri, Konstantinopolis, İskenderiye, Selanik, Kartaca, İspanya ve Ravenna darphanelerinde basılmıştır. Tremesis ile İmparator tarafından bastırılan Semisis arasında tipolojik bir fark bulunmamakla birlikte, Solidus'ta kullanılan tiplerde büyük bir çeşitlilik gözlemlenir. Bu sikkelerin arka yüzünde, Zafer yerine tahtta oturan Konstantinopolis figürü yer alırken, madalyonun ön yüzü de değişiklik göstermiştir. İmparator sağ elinde bir küre tutarken, bu küre üzerinde Victoria figürü imparatoru taçlandırmakta ve haç figürü de daha önceki sikkelere benzer şekilde görülmektedir. Bazı sikkelerde ise imparatorun büstünün ön yüzünde kısa bir sakal olduğu gözlemlenmektedir (Moneta Imperii Byzantini (MIB) II, No.: 5², No.: 16¹, No.: 21a).

Solidi'de bulunan bir diğer önemli yenilik ise tarih işaretçilerinin varlığıdır. Konstantinopolis Darphanesi'nde basılan sikkelere bu özellik bir süre sonra kaldırılmıştır. Ancak, II. Kartaca'da Justinianus'un saltanatının sonuna kadar, Ravenna ve Selanik'te ise II. Tiberius'un saltanatına kadar tarih işaretçileri kullanılmaya devam etmiştir. İmparatorun gümüş sikkeleri ise Konstantinopolis, Kartaca, Roma ve Ravenna darphanelerinde basılmıştır. II. Justinian parası, önceki imparatorun sikkesinin devamıdır. Ön yüzde doğru profilde imparatorun bir büstü ve arka yüzünde Konstantinopolis'in bir portresi var. 572'de yeniden başlayan Pers Savaşları sırasında

basılan Miliaria, diğer örneklerden farklı olarak, ön ve arka yüzü büyük noktalardan oluşan çerçevelerle çevrelenmiş bir tipe sahipti (Bellinger, 1966, s.202).

Justin'in bakır paraları Konstantinopolis, Nikomedia, Kyzikos, Antakya, İskenderiye, Selanik, Kartaca, Roma ve Ravenna darphanelerinde basılmıştır. Jüstinyen parasının ön yüzü imparatoru eşi Sophia ile bir tahtta otururken tasvir ediyor. Solda Justinus, sağda Sophia. Ancak efsane sadece imparatorun adından bahseder. Justin sağ elinde haçlı bir küre tutar ve Sophia haçlı asasını sağ elinde tutar. Arka yüzde madeni paranın değerini gösteren bir imza vardır (Hahn, 1975, s. 43-44).

Çizim 6.4. II. Justinus sikke çizimleri (Yuka, 2012, s.292).

6.5. II. Tiberios Konstantinos (574–582) Sikke Reformu

II. Tiberios Konstantinos'un, 4 yıllık ortak hükümdarlık dönemlerinde sikkeler üzerinde, özellikle ön yüzde bazı değişiklikler göze çarpmaktadır. Bu farklılıklar arasında, imparator Tiberios'un ortada haçlı taç takmış, pendilialı ve konsül giysili bir şekilde tasvir edilmesi öne çıkmaktadır. İmparator büstü, artık tamamen cepheden görülmektedir. Önemli bir yenilik olarak, imparatorun sağ elinde mappa, sol elinde ise ucu haçlı bir kartallı asa yer almaktadır. Daha önceki imparatorların sağ ellerinde haçlı globus, sol boşlukta ise haç bulunmaktaydı. Ön yüzdeki bu değişikliklere karşın, sikkelerin arka yüz tasarımı büyük ölçüde II. İustinus'un sikkelerinin devamı niteliğinde kalmıştır (Hahn,1975. s. 52-59).

Çizim 6.5. II. Tiberios sikke çizimleri (Yuka, 2012, s.294)

6.6.Mauricius Tiberius (582–602) Sikke Reformu

II. Tiberios Konstantinos'un bakır sikkeleri ile Mauricius'un sikkeleri tipolojik açıdan birbirine oldukça benzerdir. Bu nedenle, her iki imparatorun sikkelerinin karıştırılmaması için ön yüzde yer alan lejantın dikkatlice okunması gerekmektedir. Ayrıca, Mauricius döneminde Kherson (Kırım) darphanesinde “aile sikkeleri” adıyla farklı örneklerin basılmış olması, bir diğer ayırt edici özellik olarak öne çıkmaktadır (Hahn,1975. s. 52-59).

Çizim 6.6. Mauricius sikke çizimleri (Yuka, 2012, s.296)

6.7. Phocas (602-610) Sikke Reformu

İmparatorun altın paraları, Konstantinopolis, İspanya, Sicilya, Roma, Ravenna, Kıbrıs ve Kartaca'daki darphanelerde basılmıştır. Phocas'ın sikkelerinde yer alan imparator portresi, uzun bir aradan sonra ilk kez detaylı kişisel özelliklerin yansıtıldığı bir tasvir sunmaktadır. Gerçekçi şekilde tasvir edilen sakallı ve köşeli sakallı imparator figürü, daha önceki erken dönem portrelerinde görülmeyen bir yenilik olup, burada idealizm yerine gerçekçilik öne çıkmıştır. Bu tasvirin, geleneksel betimlemelerden farklı bir anlayışa sahip olduğu ve imparatorun kişisel tercihi doğrultusunda şekillendiği düşünülmektedir. Tarihsel doğruluğu sağlamak amacıyla altın sikke üzerinde yer alan efsaneler çeşitli varyasyonlar gösterir. Basılacak ilk Solidus serisi, "DmN" ile başlar ve imparatorun adı, isim durumunda "FOCAE" olarak yazılırken, başında bir taç bulunan efsanelerle tamamlanmıştır. 602 civarındaki bir dönemde, "DmN" yerine "ON" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra, Solidus'un basımı, Konstantinopolis'teki tüm ofislerde devam etmiştir. İlk Solidus'larda, imparator Loros içinde yüz yüze tasvir edilir, ancak sonraki örneklerde bu tasvirde pendylia (sarkmalar) yer almaz ve efsane, diğer Solidus örneklerinde olduğu gibi sade biçimde sunulmuştur. Maurice (582-602) dönemine ait madalyonun arka yüzünde "AVCC" ile biten bir efsane varken, Phocas'ın tahta çıkmasının ardından, efsane "AVC" ile sona ermeye başlamıştır. Konstantinopolis'teki "C" ve "I" isimli iki Officinae sayıca en fazla basım yapmıştır ve zamanla bu iki Officina aktif olarak kalmıştır. Son serilerde ise, efsaneler "δNN" ile başlamakta olup, bu nadir görülen bir efsane olarak kabul edilmektedir. "Dominus Noster" veya "Dominus Noster Nobilissimus" anlamına gelen bu efsane, bazen "N" harfiyle işaretlenen katıların bazı varyasyonlarında görülebilir. Bu "N" harfi, 50'nin simgesini veya "natalis imperii" (imparatorluğun doğuşu) anlamına mı geliyor sorusu hala tartışmalıdır, ancak bunun özel olarak işaretlenmiş bir hediye ya da hatıra parası

olduğu düşünülmektedir. Bu özellik, nadiren karşılaşılan bir özellik olup, normal Solidus damgasına ek olarak "N" harfi basılmasıyla tanınır. Semissis ve Tremissis sikkelerinde ise, Konstantinopolis'teki Phokas tasvirlerinde sakal bulunmamaktadır. Ayrıca, bazı nadir örneklerde, Solidus'ta görülen "AVC(C)" yerine "AVX" lejandı kullanılmış ve "PERP" lejandı ön plana çıkmıştır (Grierson, 1973a, s.131-132).

Phokas (Fokas), İspanya'da Tremesis sikkeleri bastırmıştır. Bu sikkelerde imparator, Batı krallarına benzer şekilde tacına bir haç takmaktadır. Arka yüzlerinde, Gotik Kral Leovigild'in (568-586) Tremesis'ine benzer şekilde, basamaklı bir haç figürü yer alır. Maurice'in Sicilya'daki altın para basımı, Phokas döneminde de devam etmiştir, ancak bu paraların stilistik olarak daha kaba olduğu gözlemlenmektedir. Phokas'ın İtalya'da da sikke bastığı bilinmektedir. Roma darphanelerinde basılan Tremesis'lerde imparator sakallı şekilde tasvir edilmiştir. Bu sikkelerin arka yüzlerinde basım yılı yer alırken, Ravenna'da basılan sikkeler, basım yılına dair herhangi bir işaret taşımadığından, bu sikkelerin genellikle 602 ile 610 yılları arasında üretildiği tahmin edilmektedir. Ravenna'da basılan sikkelerde bazen sağda veya solda yıldız gibi özel işaretler bulunurken, bazılarında ise hiç yıldız yoktur; bu durum, sikkelerin farklı Officinae'lerde basıldığını göstermektedir (Hahn, 1975, s. 78-79).

Phokas'ın Kıbrıs'ta da altın sikke bastığı bilinmektedir. Kıbrıs, Phokas ile isyan eden Herakleios arasındaki mücadele ve Herakleios ile Persler arasındaki savaşlar açısından stratejik bir öneme sahipti. 608 yılında Kıbrıs işgal edilmesine rağmen, askeri para basımı devam etmiştir. Kartaca'da basılan altın sikkelerde, ilk başlarda kullanılan imparator portresi, Maurice'in portresine benzemekte olup, bu sikkelerde pendylia daha uzundur. 607-608 yıllarında, Konstantinopolis'teki üretimlerdeki ters çevirme efsanesinde bir değişiklik görülmüş ve hem Solidus hem de Tremesis sikkeleri basılmıştır. Bu sikkelerde ise imparator, Konstantinopolis'teki Tremesis'lere göre sakallı bir şekilde tasvir edilmiştir. Yaz aylarında, Herakleios'un isyanı nedeniyle Kartaca'daki madeni para basımı durmuş, bu da tarihlerinin kesin olarak belirlenmesini zorlaştırmıştır (Hahn, 1975, s. 77).

İmparator Phocas'ın gümüş sikkeleri Konstantinopolis, Ravenna ve Kartaca Darphanelerinde basılmıştır. Konstantinopolis'te basılan gümüş sikkeler, tipolojik olarak Maurice dönemine ait sikkelerin devamı niteliğindedir. Ön yüzünde, imparatorun öne doğru profilden tasvir edilen büstü, arka yüzünde ise defne dallarıyla çevrilmiş bir haç yer alır. Phocas'ın sikkelerindeki tek fark, imparatorun miğfersiz tasvir edilmesidir.

Ravenna darphanesinde basılan madalyonların arka yüzünde imparatorun adının baş harfleri olan ΦK damgası bulunur. Ön yüzünde ise imparatorun sakallı profili yer almaktadır. Kartaca'da basılan sikkeler de aslında Maurice döneminin sikkelerinin devamıdır; ancak arka yüzünde haç şeklinde bir VICTORIA efsanesi yer alırken, ön yüzde ise altın sikkelerdeki imparatorluk büstüne benzeyen bir tasvir ile yeni bir format tanıtılmıştır (Hahn, 1975, s. 79).

Phocas'ın bakır paraları ise Konstantinopolis, Nikomedia, Kyzikos, Selanik, Antakya, Kartaca, Katanya, Roma ve Ravenna darphanelerinde basılmıştır. Phocas'ın bakır sikkeleri, tipolojik olarak bazı farklılıklar taşır. İlk ve yarım folliküllerde, imparator eşi Leontia ile birlikte tasvir edilmiştir. Ancak, bu sikkelerde Leontia'nın adı yer almaz. Arka yüzünde ise II. Tiberius'un sikkelerine benzer şekilde, sikkeler M ve XX gibi kupürlerle tasvir edilmiştir. 603 yılında, imparatorun konsolosluğunun başlangıcından itibaren bakır paraların türü değişmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra, Phocas'ın sikkeleri farklı varyasyonlar göstermeye başlamıştır. Örneğin, imparator Konstantinopolis ve Kyzikos'ta basılan sikkelerde bir haçla, Nicomedia'daki örneklerde ise kartal başlı bir asa tutarken tasvir edilmiştir. 606 yılından itibaren ise imparator Nikomedia darphanesinde kartal başlı bir asa ile tasvir edilmiştir. Bu sikkelerin arka yüzünde değer işaretleri, II. Tiberius sikkelerindeki gibi XXXX tarzı işaretlerle basılmıştır (Bellinger ve Grierson, 1973a, s. 176-179).

Phocas döneminde, II. Tiberius'un dolaşıma soktuğu XXX damgalı 3/4 Folis sikkeleri de basılmaya devam etmiştir. Bu sikkelerin ön yüzünde imparatorun cepheden, pendylia'lı taçlı büstü yer alırken, arka yüzünde değer işareti bulunur. İmparatorun bastırdığı 5 ve 10 nummia sikkelerinin ön ve arka yüzlerinde de aynı tasvirler yer almakla birlikte, bu birimdeki sikkelerde diğerlerinden farklı olarak arka yüzde darphane işareti bulunmaz. Thessalonika darphanesinde basılan sikkelerin ilk tipi, Maurice'un son sikkelerine benzer özellikler taşır ve değer işareti olarak 20 nummia'yı ifade eden K harfi kullanılır. Daha sonra, bu harf yerine XX tercih edilmeye başlanmıştır. Bu örneklerde, ön yüzde cepheden imparator büstü yerine, imparator ve imparatoriçenin birlikte tasvir edildiği kompozisyon kullanılmıştır (Hahn, 1975, s. 82).

Antakya darphanesinde basılan foris, yarım foris ve çeyrek forislerde ise, yedinci saltanata kadar ön yüzde imparator ve imparatoriçe tasvirleri kullanılmıştır. 7. Naiplik yılından itibaren önce kartal başlı asa, ardından imparatorun haçlı büstü tasvir edilmeye başlanmıştır. Phocas'ın İmparatorluğu'nun son yıllarında, muhtemelen Herakleios'un

güçlerinin Mısır'dan Suriye'ye ilerlemesinin yarattığı huzursuzluk nedeniyle Antakya'da madeni para basımı durdurulmuştur. Kartaca'daki bakır paralar ise iki seri halinde temsil edilmektedir. İlk seri, Maurice döneminde başlayan ve tipolojik değişikliklerle Phocas dönemine taşınan seridir. Bu serinin yüzeyinde, başlangıçta imparator pendylia ile taçlandırılmış olarak tasvir edilmiştir, ancak daha sonra pendylia'nın ortadan kalktığı görülmektedir. 5 ve 10 nummia sikkelerinde Maurice büstünün eski zarları kullanılmış ve yalnızca Phocas efsanesi eklenmiştir. İkinci seri, 607 yılına tarihlenir. Herakleios'un 608'deki isyanı, bu serinin basımını durdurmuş olsa da, madeni para kullanımı devam etmiştir. Bu sikkelerde, imparator konsolosluk kıyafetleri içinde, foris ve yarım foris üzerinde tasvir edilmiştir. 5 ve 10 nummia sikkelerinin aynı tasvire sahip olduğu, ancak imparator büstünün daha basit ve özensiz olduğu gözlemlenmiştir. Phocas'ın İtalya, Katanya, Roma ve Ravenna'daki sikkeleri de bilinmektedir. Katanya'daki 5 ve 10 nummia sikkeleri, Maurice döneminin tiplerinin miras kaldığını gösterirken, Roma ve Ravenna sikkeleri de stilistik olarak Katanya sikkeleriyle yakından ilişkilidir (Hahn, 1975, s. 81-83).

Çizim 6.7. Phocas sikke çizimleri (Yuka, 2012, s.297)

6.8. Basileios (867-886) Sikke Reformu

Basil'in Konstantinopolis Darphanesi'nde bastığı solidi üç gruba, Semisis ve Tremisis ise ikiye ayrılır.

Grup 1: Ocak 868 (?). Bu sınıfta oturan İsa önde, imparator ise arkada ayakta. Burada gösterilen İsa figürü, ortak imparatorlar olarak Basil ve Constantine tarafından ezilen Solidi'den çok daha kabadır. İsa'nın başındaki sakalı bozuk ve sağ eli tahtın arkasındaki hizaya gelmeyecek şekilde hafifçe kaldırılmıştır. Sırtındaki imparator tasviri gibi, başı da vücudunun geri kalanıyla orantısızdır. Bu tür madeni paralar o kadar ender bulunur ki, sürekli basılan bir seriden ziyade özel günlerde basıldığı sanılır. (Grierson, 1973a, s. 476-486).

Grup 2: Bu grup 868 ile 879 yılları arasındadır. Bu sikkeler dönemin en önemli sikke türünü oluşturmaktadır. Önde yine oturan bir İsa figürü, arkada ise Basil ve oğlu Konstantin'in büstleri var. Burada, İsa'nın ön yüzdeki tasviri, İsa'nın sağ eli yükseltilmiş olarak önceki gruptakinden daha ayrıntılıdır. Grup yaklaşık 868-69'a kadar yayınlanmadı ve 870'de Leon'un taç giyme töreninden önce durduruldu. Ancak madeni paranın tirajı, sadece iki yıl tedavülde kaldığını gösteremeyecek kadar genişti ve Konstantin'in ölümüne kadar tedavülde kaldığı sanılıyor. 879'dan sonra basılmaya devam edip edilmediği şüphelidir, ancak yaşayan ve ölmüş imparatorları tasvir etmek hala yaygın değildir. (Grierson, 1973a, s. 476-486).

3. Grup: Bu grup 882 (?) tarihlidir. Bu gruptan çok sayıda madeni para ele geçirildi, ancak hacim hala Grup I'dan daha yüksektir. Ön yüzde Basilüs büstü, arka yüzde Konstantin ve Eudocia büstü vardır. İmparatoriçelerin madeni paralar üzerinde bu şekilde tasvir edilmesi alışılmadık bir durum değildir. Tek erken örnek Theophilus'un karısı Theodora'dır, ancak eşi Son III'ün saltanatına ait ender törensel sikkelerde de yer almaktadır. Eudokia iki nedenden dolayı çizildi. Bu madeni para, 868'deki taç giyme töreni için basılmış olabilir. Ancak, bu tür sikkelere imparatoriçenin tasvirinin eklenmesi alışılmadık bir durumdur. Diğer bir ihtimal ise, sikkenin Eudokia'nın 882'deki ölümünün ardından bir hatıra parası olarak basılmış olmasıdır. Bu durumda, Konstantin tasvirinin, Basil'in çok sevdiği iki kişiyi tasvir etme isteğinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir (Grierson, 1973a, s. 476-486).

Semissis ve Termissis: Tremissis grubu, solidi'nin üçüncü grubuna benzer. Madeni para, ön yüzünde bir Basil büstü ve arka yüzünde bir Konstantin ve Eudocia büstü

ile Konstantinopolis tarzında basılmıştır. İkinci grupta önde Basilius, arkada Leon ve İskender büstü yer almaktadır. Sadece dört örnek bu gruba aittir. Dumbarton Oaks Koleksiyonu ve Milano'da bulunan örnekler üslup açısından benzerlik gösterirken, British Museum ve Berlin'deki eserler ise çok farklıdır. Semisis, Konstantinopolis tarzındaki Solidus'tan belirgin şekilde farklıdır. Önde Basil'in büstü, arkada ise Leon ve İskender'in büstleri yer alır. Myrialesia, bu dönemde yalnızca Basil ve Constantine adına gümüş sikke olarak basılmıştır. Ön yüzde iki imparatorun adı bulunurken, arka yüzünde üç basamaktan oluşan bir patent haçı da dahil olmak üzere altı satırlık bir efsane yer alır. Bu sikkeler, özellikle 868 ile 879 yılları arasında, Basileios ve Konstantin'in ortak imparator oldukları dönemde basılmış olmalıdır. 886'dan sonra ise basılmamış olabilir. Sanki büstünü madeni para yerine kullanıyormuş gibi. Bununla birlikte, ne Basil'in tek imparator olarak hüküm sürdüğü ilk ay ne de 889'dan sonra gümüş sikkelerin olmaması da dikkate değerdir. (Grierson, 1973a, s. 476-486).

Bu dönemde basılan folyolar beş gruba ayrılabilir:

Grup 1: Bu grup da 868'den 870'e kadar uzanıyor ve Basil ve Constantine'e atfediliyor. Ön yüz, çift tahtta oturan iki imparatoru tasvir ediyor. Arka yüzünde iki imparatorun adlarının yazılı olduğu beş element efsanesi yer almaktadır.

Grup 2: Bu grup 868'den 870'e kadar uzanır ve Basileios ile Konstantin'e atfedilir. Ön yüz, çift tahtta oturan iki imparatoru tasvir ediyor. Arka yüzünde iki imparatorun adlarının yazılı olduğu beş element efsanesi yer almaktadır.

3. Grup: Bu grup 870 ile 879 yılları arasındadır. Önde Basil, Constantine ve Leon'un yarı boy figürleri var. Ortada sakallı bir Basil, solda Leon ve sağda Konstantin daha kısa ve sakalsızdır. Tersinde, üç imparatorun adlarını içeren beş satırlık bir efsane vardır.

Grup 4: Bu grup 870-879 yılları arasında oluşturulmuş olup Basileios, Konstantinos ve Leon adlarını taşımaktadır. Üçüncü grup ön yüzde tasvir edilmiştir, tek fark Basil'in sağ elini kaldırmasıdır. Arkası aynı efsane ama bir önceki setten farkı * şeklindeki süslemedir.

Grup 5: Bu grup 879 ile 886 yılları arasındadır ve sadece Fesleğen gösterilmektedir. Ön yüz, arka planda lir şeklindeki bir tahtta oturan Basil'i tasvir ediyor. Arkasında Basil'in adı olan dört satırlık efsaneler.

Bu dönemde, follis dışında yarım follis kúpürlerinde de bakır sikkeler basılmıştır. Bu sikkeler, 879 ile 886 yılları arasında basılmış olup, Basil, Leon ve Alexander adlarını

taşır. Önde sakallı Basil büstü, arkada sakalsız Leon ve İskender büstleri görülür. Basil'in zamanında Konstantinopolis dışında Syracuse ve Chersonne darphanelerinde madeni para basıldı. Syracuse'da Semisis ve Termesis birimlerinde altın sikkeler basıldı. Her iki birim de 868 ile 879 arasına tarihlenmektedir. Semisis'in ön yüzünde Basilius, arka yüzünde Konstantin büstü vardır. Aynı ifade Termesis'te de bulunur. Bu nedenle her iki varlık da Busaireus ve Konstantin'in ortak imparator olarak tahta çıktıkları döneme atfedilir. (Grierson, 1973a, s. 476-486).

Bakır paralar Khersonnes Darphanesinde basılmıştır. Bu paralar 4 gruba ayrılır.

Grup 1: 877-868 civarında tarihler. Burada Basil tek başına tasvir edilmiştir. Arkasında fesleğen tuğrası vardır.

Grup 2: 868 ile 876 arasındaki tarihler. Bu paralar Basil ve Constantine adına basılmıştır.

Grup 3: 876 ile 879 arasındaki tarihler. Basil ve Konstantin adına yayınlandı.

Grup 4: Bu grup sadece Basileios adıyla basılmıştır ve 879 ile 886 yılları arasındadır.

6.9. VI. Leon (886-912) Sikke Reformu

Bu dönemin en önemli solidus türlerinden biri, VI. Leon ve VII. Konstantin adına basılan ve bu iki imparatorun birlikte hüküm sürdüğü 908-912 yıllarına tarihlenen madeni paralardır. Bu sikkelerin ön yüzünde, I. Basileus'un (867-886) sikkelerinde görülen oturan İsa figürü bulunur. Arkasında ise Leon ve Konstantin heykelleri tasvir edilir. Her iki imparator da loros giyer ve ortasında patrik haçı bulunan haç biçiminde bir küre taşır. Konstantin, henüz reşit olmayan genç bir adam olarak betimlenmiştir. Bu sikkelerdeki figürler arasındaki orantılar, oldukça gerçekçi bir şekilde tasvir edilmiştir. Aynı durum öndeki İsa figürü için de geçerlidir. Bu figür, Basileus'un madeni parasında bulunan İsa tasvirinden daha orantılıdır. İsa'nın elbisesinin kıvrımları daha gerçekçi bir şekilde çizilmiş ve figür sol eliyle kucağında duran bir kitaba uzanıyor. Sadece sağ elin duruşunda bir uyumsuzluk görülmektedir. İsa figürünün yüzü, Pantokrater Christotype'ını andırmaktadır. Bu döneme ait olan altın paralar arasında, yalnızca Leon'un adının yazılı olduğu bir madeni para son derece nadirdir. Bu sikkelerin ön yüzünde, Meryem Ana büstü yer almakta ve + MARIA + şeklinde bir efsane bulunur. Arka yüzünde ise, abartılı bir taç giymiş, sakallı bir imparator büstü vardır. İmparator, süslü bir klamit takmaktadır. Bu

paraların arka yüzlerinde iki farklı efsane bulunur. Birincisi „nXωROMωn” şeklindeyken, ikinci tip ise daha yaygın olan ve „CRISTO RomOn” olarak bilinen efsaneye sahiptir (Grierson, 1973a, s. 508-509).

Leon’un gümüş sikkeleri genellikle iki gruba ayrılır. Birinci grup, 908-912 yılları arasında Leon ve Konstantin adına basılan sikkelerdir. Bu madeni paraların ön yüzünde, üç sıra iç içe geçmiş noktalardan oluşan bir çerçevede 5 satırlık efsane bulunur: †LEOnCE/ CONSTAnTI/ nCnX.ωCV/ SCbISbASI/ LIRom. Arka yüzünde ise tek bir üç basamaklı haç yer alır. Yalnızca Leon’un adını taşıyan gümüş sikkeler ise 886 ile 908 yılları arasında basılmıştır. Bu sikkelerin ön yüzünde, iç içe geçmiş üç nokta ile oluşturulmuş bir kutuda 5 satırlık açıklama yer alır: †LEωn/ CnX.ωCV/ SCbHSbASI/ LCVSRω/ mAlωn. Arka yüzünde ise benzer bir kutu içinde üç basamaktan oluşan bir artı işareti bulunur (Grierson, 1973a, s. 510).

Bu döneme ait bakır paralar, sadece Leon adına basılanlar ve Leon ve İskender adına basılanlar olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Leon ve Konstantin adına basılmış bakır sikkeler bulunmamaktadır. Leon adına basılan bakır sikkelerin iki farklı türü vardır. İlk tipte, ön yüzde tahtta oturan bir imparator tasvir edilir. İmparator, loros ve haçlı bir taç giyer, sağ elinde labarum tutar. Arkada ise dört satırlık efsane bulunur: †L’ωn/’nθ’ObA/SIL’VSR/Om’On. Diğer tipte ise, kısa sakallı ve önde klamitli bir imparator büstü yer alır ve arkada aynı efsane bulunur. Leon ve İskender’in ortak madeni parası, foris ve yarım foris olmak üzere iki farklı birim halinde basılmıştır. Ön yüzde, tahtta oturan Leon ve İskender tasvir edilir. Leon sağda, kısa sakalıyla yer alırken, Alexandros, Leon’dan daha kısa boylu ve sakalsızdır. Her ikisi de haçlı bir loros ve taç giyer, sağ ellerinde labarum taşırlar. Alexandros, sol elinde akakia tutar. Bu iki imparatorun alından büstleri, yarım follis üzerinde gösterilmiştir. Her iki madeni paranın arka yüzü ise dört satırlık bir efsane içerir: †LCOñ/ SALCEAn/ δROSbASIL’/ RomCOñ (Grierson, 1973a, s. 511).

6.10. VII. Constantinos Dukas (913-959), Ortak/Müşterek Zoe 914-919, I.Romanus 920-945, Kristophorus 921-931, Stephanus-Konstantinus 924-945 ve II. Romanus 945-963 Sikke Reformu

Bu döneme ait altın paralar, kullanılan türe göre 15 gruba ayrılmaktadır ve hepsi Konstantinopolis Darphanesi'nde basılmıştır.

1. Grup: Örnek madeni paralardan biri 914 tarihli olup, ön yüzünde Meryem'in büstü yer almakta ve arkada Konstantin ile annesi Zoe'nin büstleri bulunmaktadır. Bu sikke, göğüs hizasında bir madalyon içinde İsa'yı taşıyan Meryem (Kyriotissa Meryem) tipinde görülen ilk sikke olması bakımından büyük öneme sahiptir.

2. Grup: 914-919 yılları arasında basılan bu grupta, ön yüzde oturan İsa figürü bulunmakta ve arka yüzde Konstantin ile Zoe'nin büstleri yer almaktadır.

3. Grup: 920-921 yılları arasında basılan bu grupta, ön yüzde oturan İsa figürü ve arka yüzde Konstantin (sakallı) ve Romanus I (sakallı) büstleri yer alır.

4. Grup: 921 yılına ait olan bu grup, Konstantin ve Romanos'un pozisyonlarının tersine çevrildiği bir tasvir içerir. Daha küçük boyutta tasvir edilen Konstantin, loros yerine chlamis giyer.

5. Grup: 921 yılına tarihlenen bu grup, ön yüzde İsa'nın I. Romanus'a taç giyme törenini tasvir eder. Arkada ise Christopher (sakallı) ve Konstantin (daha küçük ve sakalsız) büstleri vardır.

6. Grup: 921 yılına ait bu grup, ön yüzdeki tasvirle aynı olan önceki grup ile benzerlik gösterirken, arka yüzde Konstantin ve Christopher'ın büstleri yer alır. Her ikisi de sakallı olup, aynı boyda tasvir edilmiştir.

7. Grup: 921-931 yılları arasında basılan bu grupta, ön yüzde oturan İsa figürü yer alırken, arka yüzde Romanus I (sakallı) ve Christopher (sakallı, küçük) büstleri bulunur.

8. Grup: 930 civarında tarihlenen bu grup, ön yüzde oturan İsa figürüne sahiptir. Yazıt, Romanos I, VII. Konstantin ve Christophorus olarak adlandırılmıştır. Ancak sıralama farklıdır: Ortada uzun boylu ve sakallı Romanos, sağda sakallı Christophorus, solda ise Christopher'dan daha kısa boylu ve sakalsız olan Konstantin tasvir edilmiştir.

9. Grup: 931 yılına ait olan bu grup, 931 adet desenli madeni paradan oluşur. Ön yüzde İsa'nın bir büstü bulunur. Romanus ve VII. Konstantin büstleri yer alır. Romanos uzun sakallı, Konstantin ise Romanos'tan daha kısa ve sakalsız olarak tasvir edilmiştir.

10. Grup: 931-944 yılları arasında basılan bu grup, ön yüzde oturan İsa figürü ve arka yüzünde VII. Konstantin (sakalsız) ve I. Romanus'un heykellerinin bulunduğu bir tasviri içerir.

11. Grup: 945 yılına ait bu grup, desenli madeni paralardan oluşur. Ön yüzde İsa Pantokrator'un bir tasviri bulunur. VII. Konstantin'in uzun sakallı, şifonyer takmış ve elinde Patrik Haçı ile bir küre tutan bir büstü arka yüzde yer alır.

12. Grup: 945 yılına ait olan bu grup, tipolojik olarak önceki gruba benzer olmakla birlikte, burada Konstantin loros giyer ve sol elinde bir akasya tutar.

13. Grup: 945 yılına ait bu grup, bir önceki grup ile benzer olup, ancak Konstantin'in sol eli burada tasvir edilmemiştir. Ayrıca, bir önceki grupta süslenmeyen İsa'nın başındaki haledaki haç, burada noktalarla bezenmiştir.

14. Grup: 945 yılına ait bu grup, ön yüzde oturan bir İsa figürünü tasvir eder. Arka yüzünde VII. Konstantin (sakallı) ve oğlu II. Romanos (küçük ve sakalsız) tasvir edilmiştir.

15. Grup: 945-959 yılları arasında basılan bu grup, ön yüzde Mesih Pantokrator'un bir tasvirini içerir. Arka yüzü ise bir önceki grupla aynıdır (Grierson, 1973a, s. 533-535).

Bu döneme ait gümüş paralar, kullanılan türe göre 6 gruba ayrılır:

I. Grup: 914-921 yılları arasında basılmıştır. Ön yüzünde sadece Konstantin'in adını taşıyan bir yazıt bulunur ve arka yüzde güçlü bir haç tasviri yer alır.

II. Grup: 921-931 yılları arasında basılan bu grup, ön yüzde Romanos, Christophorus ve Konstantin yazıtlarını içerir. Arka yüzün tasviri, birinci grupla aynıdır.

III. Grup: 921-931 yılları arasında basılan bu grup, tip ve yazıt olarak ikinci grupla benzer olup, burada imparatorlar Romanos, Christophorus ve Konstantin sırasıyla yer alır.

IV. Grup: 931 yılına ait bu grup, desenli madeni paralarla temsil edilir. Ön yüzünde Romanos I'in adı ve imparatorun portresi oyulmuştur. Arka yüzdeki yazı aynıdır, ancak haç kollarının kesiştiği noktada X motifi bulunur.

V. Grup: 931-944 yılları arasında basılmıştır. Ön yüzünde Romanos, VII. Konstantin, Stephanos, Konstantinos Lekapenos gibi adlar yer alır. Arka yüzdeki işlemler aynıdır, ancak yazı tipinde bazı değişiklikler vardır. Haçın kollarının kesişme noktasında madalyon üzerinde I. Romanus'un portresi yer almaktadır.

VI. Grup: 945-959 yılları arasında basılan bu grup, ön yüzünde Konstantin ve Romanus'un isimlerinin oyulduğu gümüş sikkelerden oluşur. Arka tarafta, geleneksel güçlü haç, çapraz kolların kesişme noktasında bir X motifi olan küçük bir haç ile değiştirilmiştir.

Bu döneme ait bakır paralar kullanılan türe göre 6 gruba ayrılır.

I. Grup: 914 ile 919 arasındaki tarihlerde, Önde Konstantin ve Zoe büstleri. Arka yüzünde Constantine ve Zoe adlarını taşıyan bir efsane vardır.

II. Grup: Bu grubun yüzeyinde Konstantin'in sakalsız bir büstü vardır ve 920'den 931'e kadar uzanır. Ters tarafta Konstantin'in adının efsanesi var.

III. Grup: 921 tarihli bu grubun ön yüzünde Christopher büstü vardır. Arka yüzünde Christophorus'un adından söz eden bir efsane vardır.

IV. Grup: Bu grup 931 ile 944 yılları arasındadır. Ön yüzde Romanos I'in bir büstü var. Arka yüzünde ise Romanos adına bir efsane yer almaktadır.

V. Grup: 945-950 yılları arasında, ön bölümde VII. Konstantin'in sakallı bir büstü vardır. Arkasında Konstantin'in adından bahseden bir efsane var.

VI. Grup: Yaklaşık 950-959 yılına kadar uzanır. Tablo VII. Konstantin (sakallı) ve II. Romanus (sakallı) büstleri bulunmaktadır. Terside Konstantin VII ve II idi ve Romanos'un adından söz eden bir efsane var (Grierson, 1973a, s. 536-538).

VII. Konstantin döneminde, Celsus Darphanesi'nde (Kırım) sikke basımı yapılmıştır. Bu paralar, iki ayrı birim halinde basılmıştır. Birinci birimin madeni paraları 15-18 mm çapında olup, ikinci setin sikkeleri daha büyük olup, 25 mm çapındadır ve yalnızca I. Romanus döneminde basılmıştır.

Khersones'te basılan madeni paralar ise 10 gruba ayrılmaktadır:

I. Grup: 914-919 yılları arasında tarihlenir. Ön ve arka kısımlarda büst bulunmaktadır. Büstlerin, Konstantin ve Zoe'ye ait olduğu düşünülmektedir.

II. Grup: 919-920 civarına tarihlenir. Ön yüzde bir büst bulunur, bu büst muhtemelen Konstantin'e aittir. Arkada Kω harfleri dikey olarak sıralanmıştır.

III. Grup: 921 yılına tarihlenir. Ön yüzünde Romanos büstü bulunur, arkasında bir Ρωm monogramı yer alır.

IV. Grup: 921 yılına ait bu grup, ön yüzde büst ve PO harflerini içerir. Arkada ise bir büst ve XP harfleri vardır. Bu sikkenin, Romanos ve Christophorus'a ait olduğu düşünülmektedir.

V. Grup (5a): 921-944 yılları arasında basılan büyük boy sikkelerdir. Bu grup, I. Romanus dönemine aittir. Ön yüzde Ρω harfleri bulunur ve arkada bir haç motifi ile bir monogram yer alır.

V. Grup (5b): Önceki grupla aynı tip tasvir edilmiştir, ancak küçük çaplı madeni paralardan yapılmıştır.

VI. Grup: 921-944 yılları arasında basılan bu grup, I. Romanos dönemine aittir ve geniş formatlı madeni paralardan oluşur. Ön tarafta Ρω harflerinden oluşan bir monogram yer alır, sırt kısmında ise ΔCΠ şeklinde bir monogram bulunmaktadır.

VII. Grup: 921-944 yılları arasında tarihlenen bu grup, ön yüzde PømA tuğrasını ve arkada çapraz basamağı içerir.

VIII. Grup: 921-944 yılları arasında tarihlenen bu grup, ön yüzde Monogram PømA, arkada BA monogramını taşır.

IX. Grup: 945 yılına tarihlenir. Ön yüzde Kø harfleri dikey olarak sıralanmış olup, sırt kısmında bir haç motifi bulunmaktadır.

X. Grup: 945-959 yılları arasında basılan bu grup, ön yüzde Konstantin'in haç biçimli tuğrasını ve tersinde Romanos'un haç biçimli monogramını içerir (Grierson, 1973a, s. 539-540).

Yönetimde birden fazla imparator olması ve bu dönemin çok şiddetli geçmesi, sikke tasarımlarının farklılaşmasına da yansımıştır. Özellikle altın ve gümüş sikkelerin miktarı, seriden seriye değişiklik göstermektedir. Bunun nedeni, bazı türlerin, özellikle desenli madeni paraların ömürlerinin, dönemin olayları nedeniyle çok kısa olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, I. Romanus 921'de taç giydiğinde, Christophorus 931'de öldü ve bu süre zarfında birçok sikke basıldı. Bu durum, kısa ömürlü sikke serilerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu örnek madeni paraların ve lüks eşyaların bolluğunun, Konstantin'in kişisel tercihi olup olmadığı ise belirsizdir. 945 yılında basılan sikkelerdeki Konstantin portresi, VI. Leon ve İskender dönemine ait süslemelerle de benzerlik gösterir. Konstantin sikkelerindeki yazı tipi, önceki dönemlere göre daha kaliteli görünmektedir ve bunun, sanat ve zanaatta usta bir imparator olan Konstantin'in müdahalesi ve bu dönemin kültürel rönesansının bir sonucu olduğu düşünülmektedir. VII. Konstantin'in portresi genellikle geleneksel bir şekilde tasvir edilmiştir. Yüzü üçgen veya uzun ve sivri olabilir, ancak her iki durumda da karakter açısından zayıf bir izlenim bırakır. Bıyıkları, yüzü çevreleyen ince çizgiler olarak verilmiştir ve dudakların yatay çizgisi belirgin şekilde gösterilmiştir. Bazen, Leon'un imzalı portresi de kullanılmıştır. Moskova fildişi tabletleri ve Dumbarton Oaks koleksiyonundaki karşılaştırmalar, bu sikkelerin gerçekten de imparatorlara benzediğini göstermektedir. Konstantin sikkeleri, ortak imparatorların tasvirlerinde bulunan hiyerarşiyi herhangi bir sırayla uygulamamaktadır. 3. ve 7. gruba ait solidus'lar için yazıtların sırası (Romanos, Christophorus, Christophorus) ile tiplerin sırası (Romanos, Christophorus, Konstantin) birbirine uymamaktadır. Christophorus'un adı genellikle görüntünün üzerinde yer alırken, Romanos ve Konstantin'in isimleri de değiştirilmiş olabilir. Romanos, kendi isminin ön planda olmasını istemiş ve buna rağmen bazen buna izin verilmemiştir. 6. grup solidus'larında hem Konstantin hem de

Christophorus sakallı olarak tasvir edilmiştir. Bu durum, Christophorus'un ileri yaşı ile Konstantin'in yasal öncelikleri arasında bir denge sağlama çabası olarak yorumlanabilir. Çoğu solidus serisi, Christophorus'un ölümünden sonra 930'larda basılmıştır. Dolayısıyla, resmi üstünlük aslında Konstantin'e aitken, o dönemde hâlâ ortak imparator olan I. Romanus, kendi oğluna ayrıcalıklar tanımak istemiş olabilir. Madeni paralarla ilgili bir diğer önemli konu ise figürlerin boyutudur. 2. ve 10. gruplarda, Zoe ve Romanos I, Konstantin'den daha yaşlı oldukları için daha uzun gösterilmişken, VII. Konstantin yalnızca teknik nedenlerle daha uzun bir şekilde tasvir edilmiştir. Giysilerde de düzensizlik gözlemlenmektedir. Örneğin, Konstantin ve oğlu II. Romanos'un follislerinde her iki figür de loros giyerken, diğer örneklerde daha farklı giysi türleri tasvir edilmiştir. Bu dönemde yaygın olarak görülen Ataerkil Haç duruşu da çeşitli özelliklere sahiptir. Kıdemli imparatorun eli genellikle yukarıda yer alırken, 2. ve 10. grup örneklerinde eli aşağıda da gösterilebilmektedir. Madeni para efsanelerine bakıldığında, autocreator unvanının, Millialesion'un ilk grubu ile solidus'ların 12. ve 13. gruplarında kullanıldığını görebiliriz. Porphyrogennetos sıfatı, 7. grup sikkelerinde, saltanatının Lecapenos isyanından sonra doğuştan gelen bir özellik olarak belirtilmiştir. Harf boyutları da tarihleme açısından önemlidir. 914-919 yıllarındaki Konstantin ve Zoe sikkelerinin harfleri oldukça büyüktür, ancak 921'den sonra, Konstantin ve I. Romanus'un sikkelerindeki harfler küçülmeye başlar. VII. Konstantin ve II. Romanos'un sikkelerinde ise harfler daha da küçülmüş ve ayırt edilmesi zorlaşmıştır (Grierson, 1973a, s. 529-531).

I. Romanos Lekapenos'un bakır sikkelerinde, önceki sikkelerden farklı bir düzen göze çarpmaktadır. Bu durum, 835 yılında Theophilos'un (829–842) önceki 175 yılın düşük kaliteli bakır follislerini toplatıp yeniden darp ettirmesinden kaynaklanmaktadır. Yeni follisler yalnızca Yunanca yazılar taşımaktadır; arka yüzde bulunan Latin harfleriyle yazılmış değer işaretleri ve darphane isimleri kaldırılmıştır. Bunun yerine, dört ya da beş satır halinde imparatorun ismi yer almıştır. Ön yüzde ise tören giysisi ve tacıyla birlikte yarım ya da üç çeyrek boyutunda bir imparator tasviri betimlenmiştir. Bu sikkelerin değeri, 288 tanesinin bir altın nomismaya eşit olmasıyla belirlenmiştir (Tekin, 1999d, s. 168).

Çizim 6.8. I.Romanos sikke çizimleri (Yuka, 2012, s.299).

6.11. I. Ioannis Çimiskes (969-976) Sikke Reformu

Ioannes II'nin altın sikkesi Nicephorus Phocas'ın altın sikkesine çok benzer. Solda İmparator, sağda Meryem Ana imparator olarak taçlandırılır. Yukarıda, imparatoru kutsayan Manus Dei (Tanrı'nın Eli) yer almaktadır. Bu sikkelerin ayırt edici bir türü, arka yüzünde büyük bir ataerkil haç ile Ioanne tasviridir. Bu madeni paraların birçok çeşidi vardır. Bu varyasyonlar iki ana gruba ayrılır. İlk grupta, efsane sorunsuz bir şekilde pürüzsüz ve imparatorun bir küresi var. İkinci grupta efsane kesintiye uğrar ve imparator haçı taşır. Her iki grup da alt gruplara ayrılmaktadır. Bunlar:

1. Grup: Yeryüzü, üç yapraklı yoncaya benzeyen süslerle çevrilidir. Bu bezeme türü, II. Nikephoros Phokas döneminden beri kullanılmaktadır, ancak bu süslemenin ne anlama geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Önceki gruptaki tip ile benzerlik gösteren bu grup, ancak imparator ve Bakire figürleri arasında daha büyük bir haç yer alır. Yalın, sade bir küre ve aşağıya doğru uzanan bir haç tasviri kullanılmıştır. Haçın dört kolu ise toplanarak sona ermektedir.

2. Grup: Bu grup, imparatorun süslemesiz basit bir haç tasvirine sahiptir. Haç, bir önceki gruptakine göre daha uzun olup, ataerkil haç tipiyle tasvir edilmiştir. Ön yüzdeki IC XC tuğrası, önceki örnekten farklı olarak, yerine I ve X şeklinde bir monogram kullanılmıştır. Bu ve önceki gruptaki örnekler son derece nadirdir. Bu varyasyonlar, çok sayıda histamen ve tetratera sikkelerinde de görülmüştür. Histamena yaklaşık 4,40 gram ağırlığındadır. Tetra Terra'nın ağırlığı ise 4,10 gram ile 4,20 gram arasında değişmektedir.

John's Miliaresons: Ön yüzünde imparatorun adının yer aldığı beş satırlık bir efsane yazısı bulunur. Arka yüzünde ise, madalyon üzerinde imparatorun büstü tasvir edilmiştir. Bu tip, dönemin tüm gümüş sikkelerinde kullanılmıştır, ancak çeşitli varyasyonlar oluşturulmuştur; bu varyasyonlar, altlarında farklı süslemeler kullanılarak

çeşitlendirilmiştir. Gümüş sikkelerin ağırlığı genellikle 2,5 gram ile 3 gram arasında değişmektedir. Ancak, iyi korunmuş bazı örnekler 3,3 gram ağırlığa kadar çıkabilmektedir. Ioannes Cimiskes dönemi, nümismatik açıdan oldukça önemli bir dönemdir ve bu dönemde Anonymous Follis adlı bir madeni para basılmaya başlanmıştır. Bu döneme ait bir imparator portresi, neredeyse 100 yıl sonra Follis sikkelerinde tekrar yer almıştır (Grierson, 1973a, s. 589-590).

6.12. X. Konstantinos Dukas (1059-1067) Sikke Reformu

Konstantinopolis ve Kilise'nin Yönetimi, X. Konstantin'in Bizans İmparatorluğu'na katılımı, önemli bir dönüm noktasıydı. Yedi yıl boyunca Doğu Roma İmparatorluğu'nu yöneten X. Konstantin, tahta geçer geçmez imparatorluğu düzene sokmayı, dolandırıcılığı önlemeyi, dürüst ve etkili bir hükümet sistemi kurmayı amaçladı. İmparator olduktan sonra devleti, hukukçu Ioannes Xiphilinus ve filozof Michael Pseros'un etkisiyle yönetmeye başladı. İmparator Konstantinos Dukas ise eski İmparator IX. Konstantin'in maliye politikasına dönerek parayı devalüe etti ve kaynaklarını orduya değil, Konstantinopolis'e harcadı. Bu süreçte kamu hizmetleri ve kamu harcamaları da artmıştı. X. Konstantin'in devletin savunma gücüne olan ilgisizliği, toprak kayıplarına yol açtı. Normanlar, güney İtalya'daki Bizans topraklarına saldırırken, Oğuzlar ve Peçenekler Balkanlar'da ilerlemeye devam etti. Macarlar Belgrad'ı işgal etti. 1058 yılında, Selçuklu Türkleri Bağdat'ı ele geçirerek Anadolu'ya yöneldiler. 1064 yılında Selçuklu Sultanı Ani'yi fethederek Orta Anadolu'ya, ardından da Kayseri'ye (1067) ilerledi. Tüm bu sorunlara bir de X. Konstantin'in 1067 Mayıs'ındaki ölümü eklendi. X. Konstantin Dukas döneminde, ikinci tip Anonim Follis'ler basılmaya başlandı. Bu yeni tip, önceki türün aynısıdır ancak fark olarak, arka yüzünde bir yazı yerine, imparatorun büstü yer almaktadır. Bu bakır follisler, iki gruba ayrılır:

Birinci Grup: Ön yüzünde, sakallı İsa figürü yer alır; İsa, kafasında haç bulunan bir nimbus içinde, tunik giymiş ve her kolunda noktalarla süslenmiş himation giymektedir. İsa, kare bir tabanda ayakta dururken, sağ elinde bir pelerin ve sol elinde bir kitap tutmaktadır. Bu figürün etrafında IC ve XC monogramları yer alır. Üst kısımda, "EMMA NOVHA" (Tanrı Bizimle) yazısı vardır. Arka yüzde ise, Konstantin ve Eudocia figürleri yer alır, her ikisi de Loros giymekte ve Eudocia, Konstantin ile Pendylia'da

Loros'un tacını takmaktadır. Konumları arasındaki labarum üç katmanlı bir taban üzerinde bulunur.

İkinci Grup: Bu grup, birinci gruptan sadece haç yapısının daha farklı olmasıyla ayrılır. Her iki figür, bir labarum tutan imparator ve bakire figürleri arasındaki haç da üç katmanlı tabanda yer alır (Psellos Mihail, 1992; Tekin, 1999d, s. 19-173; Grierson, 1973a, s. 764-778).

Konstantinos Dukas döneminde, altın sikkeler histaminon ve tetarteron birimlerinde basılmıştır. Bu dönemde iki tip histamena üretilmiştir:

Birinci Grup: Tahtta oturan İsa figürünün ön yüzünde, kare bir taban üzerine oturan İsa, arka yüzde ise ayakta duran Konstantin Dukas figürü yer alır. Bu grup iki alt gruba ayrılmıştır. Grup 1b, büyük bir labarum kütlesi taşıyan Konstantin Dukas'ı, Grup 1a'dan ayırmaktadır.

İkinci Grup: Bu grup, lir biçiminde bir tahtta oturan İsa figürünü ve arka yüzde taç giymiş Meryem figürünü tasvir eder. Bu grup, yaşlı ve sakallı imparator figürlerinin daha belirgin olduğu bir seridir.

Tetarteronlar, Histamena sikkelerine kıyasla daha az sayıda basılmıştır. Ön yüzde, tunik içinde Meryem Ana figürü ve Maphorion pozisyonunda gösterilen figürler yer alırken, arkada bir imparator büstü bulunmaktadır. İmparator, Loros giymekte ve sağ elinde çapraz bir küre ile sol elinde bir akakiya tutmaktadır. Konstantinos Dukas tarafından basılan Miliareasionlar nadiren bulunur. Bu sikkelerin ön yüzünde Konstantin Dukas'ın adı yer alırken, arka yüzde Eudokia Macremboritissa ve imparatorun büstü bulunmaktadır. Ayrıca, gümüş sikkelerin ön yüzünde, tunik içinde Meryem Ana figürünün yanında bir maphorion bulunur. Bu grup, “+ΘCOTOK` ROHΘ” veya “+ΘKE ROHΘ” yazısıyla iki farklı tipe ayrılmaktadır. Arka yüzlerinde ise Dukas ailesinin adı yer alır.

İmparatorun adını taşıyan bakır paralar, iki gruba ayrılmaktadır:

Birinci Grup: Bu grup, ön yüzünde “+EMMA NOVHA” yazısını taşır ve üzerinde tunik ve himation içinde İsa figürü bulunur. İsa sağ eliyle kutsar, sol elinde bir el yazması tutmaktadır. Arka yüzde ise, Konstantin ve Eudocia heykelleri yer alır. İki figür de Loros giymekte ve başlarında sarkaçlar ve haçlar bulunmaktadır.

İkinci Grup: Bu grubun yüzleri, birinci grubun yüzleriyle aynıdır. Ters yüzeyde, sakallı ve loros giymiş Konstantin heykeli bulunur. İmparator sağ elinde bir haç ve sol elinde bir akasya tutmaktadır.

Bu dönem boyunca, yaklaşık 80 yıl süren meçhul Foris geleneği sona ermiş ve meçhul sikkelerle birlikte, imparatorun adı ve tasviri taşıyan bakır paralar basılmaya başlanmıştır (Grierson, 1973a, s. 764-778).

Çizim 6.9. X.Konstantinos sikke çizimleri (Yuka, 2012, s.309).

6.13. IV. Romanos Diogenes (1068-1071) Sikke Reformu

IV. Romanos Diogenis, babasının adı Konstantinos Diogenis olan, önde gelen ve siyasi açıdan oldukça güçlü bir Bizans devleti olan Kapadokya'nın Diogeni ailesinin bir üyesiydi. 1067'de X.Konstantin'in ölümünden sonra karısı hiç evlenmedi ve vasiyetinde ikinci bir erkek çocuk doğurdu. Ancak, imparatoriçe sadece yedi ay sürdü. Bir dizi başarısız iç meselelerin ardından, Patrik X. John Ipehirin'in tavsiyesi üzerine, Kapadokya'nın ünlü komutanı olan Romanos Diogenes ile evlenmeye karar veren Bizans İmparatoru IV. Romanos, tahta bu evlilik aracılığıyla çıkmıştır. Daha önce isyan eden ve imparator olmaya çalışan Diogenes, şimdi evlilik yoluyla Bizans İmparatoru olmuştur. Ancak, yeni imparatoru bekleyen sorunlar birbiri ardına ortaya çıkmaya başlamıştır. İç isyanlar, sınırlarda yeni düşmanlar, ödenmemiş asker maaşları ve orduların geçtikleri yerleri yağmalamaları gibi sorunlar, Bizans'ın içindeki düzeni daha da zayıflatmıştır.

Evlilikten sonra Roma İmparatoru Romanos Diogenes, hükümeti devralan eşiyle birlikte, İstanbul'dan ayrılıp Anadolu'ya yönelmiş ve Selçuklulara karşı savaşa hazırlık yapmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun doğusunda Selçuklu kuvvetlerinin saldırılarına karşı başarılı üç sefer düzenleyerek Doğu Anadolu'yu işgal eden Selçuklulara karşı zaferler kazanmıştır. Özellikle 1068-69'daki son seferinde Selçuklu ordusunu Fırat'ın doğusuna sürmeyi başarmıştır. Ancak asıl kritik nokta, 26 Ağustos 1071'de gerçekleşen Malazgirt Muharebesi'dir. Bu savaşta Bizans ordusu, IV. Romanos'un komutası altında, Selçuklu ordusuyla karşı karşıya gelmiştir. Bizans Merkez Ordusu, ilk başta taarruza geçmiş olsa da, hızlıca Selçuklu ordusunun kuşatmasına düşmüş ve ordunun kontrolü tamamen kaybolmuştur. Yetersiz eğitilmiş ve komutanlık eksiklikleri nedeniyle Bizans ordusu ağır bir yenilgiye uğramış, IV. Romanos Diogenes, Selçuklular tarafından esir alınmıştır. IV. Romanos Diogenes'in 1068-1071 yılları arasında basılan sikkeleri oldukça dikkat çekicidir. Bu döneme ait sikke örneklerinde, İsa figürünün tasvirleri önemli bir yer tutar. Histamena türünde basılan sikkeler, özellikle "İsa" figürünün yanında "+ RWMAN EVDOKIA" yazısı bulunan kare tabanlı bir tasvirle öne çıkar. İsa'nın, başında bir nimbus (kutsal ışık halkası) olduğu ve her iki kolunda nokta bezemeli bir tunik ve himation giydiği tasvir edilir. Arka tarafta ise, Konstantin ve Eudokia figürleri yer alır. Bu sikkelerde ayrıca her iki figürün, başlarında nimbus, ellerinde haçlar veya kutsal nesnelerle tasvir edilmesi yaygındır (DOC 1; BN1; SB 1859; Gregory, 2008b, s. 248).

Romanos IV Diogenes döneminde, Histamena türünde iki farklı sikke grubu basılmıştır:

Birinci Grup: Bu grup sikkelerde, ön yüzde Michael, Romanos ve Konstantin ile birlikte Andronikos figürleri yer alır. Michael, sağ elinde bir Labarum (askeri standardı) ve sol elinde Akakia (savaş tıbbi aracı) tutarken, başında pendylia (tacın üst kısmındaki süslemeler) ve bir haç bulunur. Konstantin, sağ elinde haçlı bir küre ve sol elinde bir Akakia tutarken, Andronikos da aynı şekilde haçlı bir küre ve Akakia taşır. Arka tarafta ise, İsa'nın, Romanos ve Eudokia tarafından taçlandırılmış bir tasviri vardır. Romanos, Loros (imparatoriçe giysisi) ve pendylia giyerken, Eudokia'nın elinde çapraz bir küre bulunmaktadır.

İkinci Grup: Bu grup, birinci grup ile oldukça benzerdir. Tek fark, bu gruptaki çocuk imparatorlar ve imparatoriçelerinin farklı bir kaide üzerinde tasvir edilmesidir. Ayrıca, haçlı küre ve diğer figürlerin düzeninde bazı değişiklikler vardır.

IV. Romanos Diogenes döneminde Tetarteron türünde sikkeler de basılmıştır. Bu sikkelerde, ön yüzünde Meryem Ana'nın tasviri yer almakta, Meryem'in kucağında İsa figürü bulunmaktadır. Arka yüzünde ise, Romanos ve Eudokia'nın yarım boy figürleri ile bir haç yer alır. Bu sikkeler 2/3 ve 1/3 boyutlarında iki gruba ayrılmaktadır: 2/3 Oranındaki Sikkeler: Bu sikkelerin birinci grubunun ön yüzünde Meryem Ana'nın tasvirine yer verilir. Arka tarafta ise, Romanos'un soyadı Diogenes'in yer aldığı bir yazı bulunur. 1/3 Mirialesia: Bu sikkelerde, ön yüzde Meryem Ana'nın tunik ve maphorion içinde tasviri, arkada ise Romanos'un sakallı büstü yer alır. Ayrıca, bu dönemde foris adlı anonim sikkeler de basılmıştır. Bu anonim sikkeler, ön yüzde İsa'nın büstünü taşıyan figürlerle, arkada bir Latin haçı ve CP/PA harfleri ile süslenmiştir. Bu sikkeler, Konstantinos Dukas döneminin follisleriyle benzerlik göstermektedir (Grierson, 1973a, s. 785-797).

6.14. VII. Mikhael Dukas (1071–1078) Sikke Reformu

7. Michael Dukas, 4. Romanos Diyojen'in Selçuklulara 1071'de Malazgirt 'te yenilmesinden kısa bir süre sonra Eudokia'nın saltanatına yükseldi. 7. Michael, beceriksiz bir hükümdar olarak bilinir. 7. Michael, imparatorluğu saran askeri, siyasi ve ekonomik sorunları çözmede başarısız oldu. Bizans İmparatorluğu'nun 1071'de Malazgirt'te yenilmesi, Selçukluların Anadolu'ya yayılması ve askerlerin ayaklanması ekonomik sorunlara yol açmış ve mali durumu iyileştirmek için çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir. Bunlar, Konstantinopolis'in tahıl talebini karşılamak ve fiyatları düşürmeden dolaşımdaki madeni paraların değerini önemli ölçüde azaltmaktır. Altın sikkelerin alım gücünde de önemli bir düşüş gözlemlendi. Bu, 7. Michael'e Parapinakes takma adını kazandırdı. Bu durum, tarihsel olarak bir altın sikkenin alabileceği miktarda buğday yerine, aynı parayla daha az buğday almayı ifade ediyordu. Bu nedenle, Para Pinake terimi, "çeyrek bir miktar yapmak" anlamında kullanılan ironik bir ifade olarak önemli bir yer tutar. Michael'ın madeni paraları, önceki örneklerden farklı olarak içbükey bir şekle ve düşük kalitede bir yapıya sahipti. Michael'ın histameni (sikkeleri) iki farklı türde sınıflandırılmaktadır. Her iki türde de, sikkelerin sırt yüzündeki yazıt ve imparator tasviri aynıdır. Ancak ön yüzlerinde önemli bir fark bulunur. Ters yüzünde, imparatorun önden bir büstü, bir asa ve çapraz bir küre bulunurken, ön yüzdeki İsa tasviri farklılık gösterir. İsa'nın büstleri ya arkalıklı bir tahtta oturur ya da önden (yüzeysel olarak) sunulmuştur. İsa'nın tahtına sırtını

vererek oturduğu birinci tür sikke, diğer türlerden çok daha değerlidir. Ancak bu tür paralar son derece nadirdir. İsa'nın büstü, Michael'ın ikinci sikkesinin ön yüzünde tasvir edilmiştir. Bu sikke türü, İsa'nın tuttuğu kitabın kapağındaki nokta bezeme, imparatorun sağ elinde tuttuğu Labarum'un noktalı bezeme ve arka yüzünün solundaki küreye göre 5 alt türe ayrılır (Gökalp, 2009b, s.87; Tekin, 1999d, s.81-85; Demirkent, 2014, s.76; Ostrogorsky, 1984c, s.321).

6.15. III. Nikephoros Botaniates (1078–1081) Sikke Reformu

İmparatorun altın sikkeleri, düşük kaliteli olmalarıyla tanınır ve nadiren geri kazanılırdı. Bu dönemde histaminon ve tetarteron birimlerinde altın sikkeler basılmıştır. Histaminon sikkeleri üç gruba ayrılmaktadır. İlk grupta, ön yüzde İsa büstü, arka yüzde ise Nikifor Botanik Bahçesi büstü yer alır. İkinci ve üçüncü grupların her ikisinin de ön yüzünde tahtta oturan İsa figürü, arka yüzlerinde ise imparatorun ayakta durduğu bir tasvir bulunur. Ancak, ikinci grupta İsa, kare sırtlı bir tahtta otururken, üçüncü grupta sırtı açık bir tahtta oturan İsa tasvir edilmiştir. Tetarteron sikkeleri ise iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup, açıklama ve tasarım açısından birinci grup histaminon sikkeleriyle aynıdır; ön yüzde İsa büstü, arka yüzde ise imparator figürü yer alır. İkinci grup, iki alt gruba ayrılmıştır. Birinci alt grup, ikinci grup histaminon sikkelerine benzer; burada imparatorun giydiği labarum X motifi taşır. İkinci alt grup ise üçüncü bir histaminon grubunu andırır, ancak bu grup, labarumda X motifi bulunmayan bir tasarıma sahiptir. Bu dönemde ayrıca iki çeşit askeri sikke de basılmıştır. Bu madeni paralar, tıpkı altın paralar gibi çok kalitesizdir. İlk grup, ön yüzde Bakire'nin orantılı bir heykelini ve arka yüzde bir imparator figürünü içerir. Bu paralar cyphate (pitt) tipi sikkelerdir. İkinci grup, ön yüzde Nikephoros adıyla beş satırlık bir efsane ve arka yüzde üç basamaktan oluşan ataerkil bir haç taşır. Nikephoros Botaniates, ayrıca yaklaşık 2-3 milyon adet gümüş para bastırmıştır. Bu sikkelerin ön yüzünde Meryem Ana'nın oranlı bir heykeli bulunur ve arka yüzü, ikinci grup histaminon sikkelerine benzerdir. İmparator tarafından bastırılan foris sikkelerinin ön yüzünde 3/4 boyutunda Antiphonetes İsa figürü yer alır. Arka yüzünde ise haçta ve haçın kollarında CϕNA harfleri bulunur ve her kol bir küreye sona erer (Grierson, 1973a, s. 821-832).

Nikephoros Bryennos'tan altın veya gümüş sikke basılmamıştır. Ancak, 1077 yılında Hadrianopolis'te kendini imparator ilan ettikten sonra, Bruenus adını Folissen

sikkelerine yazdırmıştır. Bu paralar son derece nadirdir. Ön yüzlerinde İsa büstü bulunur. Arka yüzünde ise basamaktan oluşan ataerkil bir haç yer almakta ve haçın kollarında CB/NB harfleri bulunur (Grierson, 1973a, s. 833-838).

6.16. I. Aleksios Komnenos (1081-1118) Sikke Reformu

Reform Öncesi Madeni Paralar: Madeni paranın değer kaybı, Aleksios I Komnenos 1092'deki reformundan önce zirveye ulaşmıştı. Konstantinopolis ve Selanik'in Reformasyon öncesi darphanelerinde basılan iki ana Electrum Cyphate Histamena türü bulunmaktaydı. Birinci grup, ön yüzünde tahtta oturan İsa figürü ile, arka yüzde ise **yarım boy Chlamyth ve imparator tasvirini içeriyordu. İmparatorun elinde, üzerinde yıldız olan bir asa bulunuyordu. İkinci grupta ise ön yüzde İsa büstü yer almakta, arka yüz tasviri ise birinci gruptakine benzemektedir. Ancak, bu grupta imparatorun taşıdığı asanın ucunda bir haç vardır. İkinci grupta electrum ile birlikte gümüş ve milyonlarca örnek de basılmıştır. Selanik Darphanesi'nde basılan iki grup daha bulunmaktadır. Bu gruplar genellikle gümüş sikkelerde görülür, ancak nadiren electrum ve milyonlarca örnek de bulunmaktadır. Bu sikkelerin ön yüzünde İsa büstü, arka yüzde ise solda Aziz Demetrius ve sağda imparatorun heykeli yer almaktadır. Demetrius, bir labarum veya ataerkil haç taşıyor. Reformasyon öncesi dönemde her iki darphanede de electrum veya gümüş tetarteron sikkeleri basılıyordu. Bu sikkeler genellikle ince ve kabaca şekillendirilmiş paralardı. Milimetre ölçüsünde basılan imparator sikkelerinin ön yüzünde zırhlı imparator tasviri bulunur ve arka yüzündeki yazıt çoğunlukla yarım bırakılmıştır. Selanik Darphanesi'nde, Aziz Demetrius'un imparatora bir haç takdim ettiği tasvirle basılan yarım darı birimi sikkeler de vardır. Anonymous Follis'in son üç serisi Konstantinopolis Darphanesi'nde basılmıştır. Ayrıca, imparatorların adını taşıyan üç grup follis de bu darphanede dökülmüştür (Whitting, 1973c, s. 201-202).

Reformasyondan Sonra Madeni Paralar: II. Aleksios Komnenos'un reformundan sonra basılan madeni paralar, İoannis Komnenos'un ortak imparator olarak taç giyme törenini anmak amacıyla başlatılmıştır. Bu sikkelerin ön yüzünde Genç İmparator İsa'nın tacı, arka yüzünde ise ataerkil haçı tutan Aleksios ve karısı İrini tasvir edilmiştir. Bu tip Golden Hyperpyra, Electrum Trachea ve Billion Trachea sikkelerinde kullanılmıştır. Reform sonrası, altın hyperpyra kısa bir süre için saf altın olarak basılmıştır. Daha sonra, Aleksios hyperpyra'ları, tüm darphanelerde aynı şekilde basılmaya başlanmış, bu

sikkelerin ön yüzünde sırsız bir tahtta oturan İsa figürü, arka yüzünde labarumlu ve çapraz küreli bir imparator figürü yer almıştır. Yazıtlar ise zamanla silinmeye başlamıştır. Şekil yatay sıralarda ve sağ üst köşede Manus Dei'nin simgesi görünür hale gelmiştir. Darphane, tip ve açıklama farkları ile karakterize edilmiştir. Konstantinopolis darphanesinde basılan Elektrontrachea'da, ön yüzde tahtta oturan Meryem figürü ve arka yüzde İmparator yer almaktadır. Thessalonika darphanesi'nde basılan sikkelerde ise ön yüzde yüksek arkalıklı tahtta oturan İsa figürü, arka yüzde ise Meryem'in imparatoru taçlandırırken betimlendiği tasvir bulunmaktadır. Her iki darphanede basılan Billion Trachea'da, İsa büstü veya tahtta oturan İsa figürü bulunur ve bu tasvirler, süslü asa taşıyan imparator veya labarum ya da asa taşıyan imparator büstü ile tamamlanmıştır. Hem Konstantinopolis hem de Thessalonika darphanesinde çok sayıda bakır tetarteron basılmıştır. Bu sikkeler, electrum sikkelerinin ilk dönemdeki tasarımına benzer olsa da, uygulanan sikke sistemi açısından önceki örneklerden farklıdır (Whitting, 1973c, s. 201-202).

6.17. II. İoannis Komnenos (MS. 1118-1143) Sikke Reformu

İmparator I.Aleksios ve İmparatoriçe Irene Duquena' nın en büyük oğluydu ve Komnenos hanedanının ikinci imparatoruydu. John, 25 yıllık saltanatı boyunca, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra eyaletinin uğradığı zararı ve toprak kaybını telafi etmek için mücadele eden çok dindar bir Hristiyan ve sadık bir hükümdardı. 1119 da bu komplodan haberdar olan annesi ve kardeşinin katılımıyla II. Ioannis'e karşı bir komplo hazırlanıyordu. John, annesini ve kız kardeşini rahibe olarak bir manastıra hapsedti. 1122'de imparatorluk verasetinin çelişkili olmamasını sağlamak için küçük oğlu Aleksios Komnenos'u müşterek imparator olarak taçlandırdı. Bu siyasi entrika, John'un imparatorluğu yönetme tarzını etkiledi. II. Ioannis, imparatorluk ailesine yakın kişileri danışmanları ve üst düzey yöneticileri olarak atamaktan kaçındı. II. John ve köleleri ile büyüdü ve köleleriyle çok yakın arkadaşlardı. Babası imparator olduğunda II. Ioannis'e, Bizans bürokrasisindeki en önemli mevkisi olan yerel ordunun komutanı "(Magos Domestik)" unvanını verdi. Bu, Bizans ordusunun başkomutanlığını içeriyordu ve en yüksek rütbeydi. Bu atama, babası Aleksios döneminde en önemli görevleri ailesine devretme politikasından tamamen uzaklaşmıştı. Protokole göre, doğrudan karşı karşıya

kaldıklarında eski kölelere saygı gösterme ihtiyacı, özellikle imparatorluk ailesinin üyeleri olmak üzere tüm saray mensuplarını sınırlendirmişti (Tekin, 1999d, s.81-82).

Bu arada, Büyük Buhran'dan kurtulan Normanlar, güney İtalya'ya akın ediyorlardı. Norman Kralı II Roger, Noel Günü 1130'da Palermo'da kral olarak taç giydi ve Sicilya ve Puglia'yı fethetti. Güney İtalya'daki Norman ilerleyişi, hem Bizanslıları hem de Almanları derinden etkiledi. İoannis Komnenos, önce Germen Kralı Lothar ile yakın ilişkiler kurdu ve Lothar'ın ölümünün ardından III. Conrad ile ittifak yaparak Normanlara karşı birleşti. Fakat Antakya sorunu nihai olarak çözülemedi, bu yüzden Normanlarla bir anlaşmaya varılması gerekti. Babası Aleksios, 1136'da yaptığı bir anlaşmayla Normanlara tanınan ayrıcalıkları onayladı. İones'in babası Aleksios'un madeni paralarından farklı olarak, hiperpillerin üç türü daha vardır. Birinci tipin ön yüzünde eversiz oturan İsa büstü ve arka yüzünde ataerkil haç tutan İmparator ve Meryem büstleri vardır. İkinci tip, arkada İmparator ve Meryem'in ayakta duran bir figürünü, Meryem'in taç ile gösterildiğini ve önden birinci tipe karşılık gelir. Üçüncü tip, ön tarafta benzer bir kompozisyon kullanır. Tek fark, İsa'nın oturur Madalyonun arka yüzünde sol elinde haç biçiminde bir küre tutan imparator ve onu imparator olarak taçlandıran Meryem tasvir edilmiştir. Bu sikkeler hem Selanik'te hem de Konstantinopolis'te basılmıştır. Her iki darphane farklı türde tartar kreması üretti. Konstantinopolis'in aksine, Selanik Darphanesi de ön yüzünde Aziz Demetrius figürü bulunan yarım tetarteron sikkeleri basmıştır. Bu sikkelerin arka yüzünde, asa başlı labarum ve çapraz küre tutan imparatorun bir büstü yer almaktadır (Fine, 1991b, s.281-283; Whitting, 1973c, s.202).

İoannis'in babası Aleksios'un sikkelerinden farklı olarak, hiperpillerin üç türü daha bulunur. İlk tipte, ön yüzde çıplak bir şekilde oturan İsa büstü yer almakta, arka yüzde ise ataerkil haç tutan İmparator ve Meryem'in büstü yer almaktadır. İkinci tipte ise, ayakta duran İmparator ve Meryem figürü tasvir edilmiştir; Meryem, elinde bir taç tutarken betimlenmiştir. Bu tipin ön yüzü birinci tipe benzerken, madalyonun arka yüzünde İmparator, sol elinde haç biçimli bir küre tutarken, Meryem ona taç giydirmektedir. Bu paralar hem Selanik'te hem de Konstantinopolis'te basılmıştır (Whitting, 1973c, s.202).

Trakea Madeni Paraları: Elektronik tüplü madeni paralar hem İstanbul'da hem de Selanik'te basılmıştır. Her iki darphane de ataerkil bir haç (bu Selanik'in Labarum'u) ve Aziz George'u tasvir eden elektronik bir nefes borusu figürüyle imparator bastırmıştır. Yüzeyde, İsa tekrar tahta oturur. Her iki darphane de milyarlarca nefes borusu sikkesi

üretmiştir. Bu sikkelerin ön yüzünde tahtta oturan Meryem Ana, arka yüzünde ise ayakta duran imparator figürü yer almaktadır. Bu tip, Konstantinopolis Darphanesi dışında ön yüzde İsa büstü, arka yüzde ise haç asasıyla imparator büstü tasvir edilmiştir. Her iki darphane de farklı türlerde tartara kreması basmıştır. Konstantinopolis'in aksine, Selanik Darphanesi de ön yüzünde Aziz Demetrius figürünü içeren tetarteron sikkeleri basmıştır. Bu sikkelerin arka yüzünde asa başlı labarum ve çapraz küre tutan imparatorun büstü bulunmaktadır (Whitting, 1973c, s.202).

6.18. II. Manuel Komnenos (1143-1180) Sikke Reformu

Manuel, büyükbabası I. Aleksios gibi, yalnızca hyperpyra'nın bir versiyonunu basmıştır. Bu sikkelerin ön yüzünde Emmanuel İsa'nın bir büstü ve arka yüzünde ise imparatorun bir heykeli bulunur. İmparator, patriğin haçını tutan bir kiramis (uzun bir elbise) giymektedir. Bu madeni paraların birçok çeşidi olmasına rağmen, ana tip aynıdır ve Konstantinopolis dışında, Selanik Darphanesi'nde de basılmıştır.

Trakea Paraları: Altı tür elektronik trakea basılmıştır. Selanik Darphanesi'nde, çok derin bir kibleye sahip sikkeler üretilmiştir. Bu sikkelerde, imparatorun yanında Aziz Demetrius figürü yer almaktadır. Kalan beş tür ise Konstantinopolis'te basılmıştır. Birinci tipin ön yüzünde İsa büstü, arka yüzünde ise İmparator ve Meryem büstleri yer alır. Burada, Meryem, labarum ve akachiada sakalsız bir imparatoru taçlandırırken betimlenmiştir. İkinci grupta, tahtta oturan İsa figürü, ataerkil haç tutan İmparator ve Meryem figürleri yer alır. Üçüncü grupta, ön yüzde minberdeki İsa, arka yüzde ise İmparator ve arasında ataerkil haçı tutan Aziz Theodore figürü bulunur. Dördüncü tipte, ön yüzde Emmanuel İsa'nın bir büstü, arka yüzünde ise akasya ve labarum ile imparator tasviri yer alır. Son grupta ise, ön yüzde yüksek bir tahtta oturan İsa ve arkada imparator tasvir edilmektedir. Burada, labarum ile kesişen bir küre de yer alır. Billion Trachea'nın ön yüzünde tahtta oturan İsa büstü, arka yüzünde ise genç, sakalsız bir imparator yer alır. Daha sonra, ön yüzde oturan Meryem Ana ve arka yüzde ayakta duran sakallı bir imparator figürü tasvir edilmiştir. Devalüasyon oranı 1/48'den 1/120'ye çıkınca basılan Milyar Trakea'nın ön yüzünde İsa'nın çıplak bir şekilde tahta oturduğu görüntü ve arka yüzünde ise Meryem'in, İmparator'u kutsarken betimlendiği bir sahne yer alır. Milyar Trakea'nın hiçbir kopyası bulunmamaktadır. Selanik'te basılan trakealara dair örnekler mevcut değildir. Bakır paralar ise Konstantinopolis'teki Tetartera biriminde basılmıştır.

Hem Tetartera hem de Semitetratera sikkeleri Selanik'te de basılmıştır. Bunun dışında başka bir Yunan darphanesi'nin de bu sikkeleri basmış olabileceği düşünülmektedir (Whitting, 1973c, s.202-203).

6.19. İsakios Angelos (1185-1195) Sikke Reformu

Isaacios tarafından basılan hyperpyra'da ön yüz, yüksek arkalıklı bir taht üzerinde oturan Bakire'yi tasvir ediyor. Meryem'in göğüs üstündeki madalyonun iç kısmında İsa'nın bir büstü bulunuyor. Ters taraf İmparator ile Başmelek Mikail'i tasvir ediyor. Bir imparator ve kılıç tutan bir melek vardır. Trachea Sikkesinde Isaac tarafından basılan yüksek arkalıklı bir tahtta oturan Electrum madeni sikkede ön yüzünde Meryem'in tasviri ve Meryem'in göğüs yüksekliğindeki madalyonunda İsa'nın bir büstü vardır. Arka kısımda, sağ elinde haç şeklinde bir asa ve sol elinde bir akasya tutan ayakta duran bir İmparator figürü vardır. Başmelek Mikail'in taç giyme töreni arka tarafta tasvir edilmiştir. Isaakios tetarteron ünitesinde bakır paralar basmıştır. Bu sikkelerin hem İstanbul hem de Selanik darphanelerinde basıldığı bilinmektedir. Meryem (Our Lady of Orans), Konstantinopolis Darphanesi'nde bir bakır sikkenin ön yüzünde tasvir edilmiştir. Meryem'in göğüs yüksekliğindeki madalyonunda İsa'nın bir büstü vardır. Arka yüzünde, sağ elinde haçlı asasını ve solunda bir akasya tutan imparatorun tam boy portresi vardır. Selanik'te basılan bronz bir madeni paranın ön yüzünde Başmelek Mikail'in bir büstü vardır. Arka yüzünde ise sağ elinde çapraz asalar, solunda ise bir akakia tutan imparatorun büstü yer almaktadır (Hendy, 1999, s. 389-390).

6.20. Latin İmparatorluğu Dönemi (1204-1261) İmitasyon Sikke Reformu

Bu madeni paralar İmparatorluk tarafından basılan benzer tiptedir, milyarlarca yerine bakırdır, genellikle küçüktür, şekil ve imalat bakımından düzensizdir, ağırlık olarak değişir ve çok kötü basılmıştır ve genellikle tek taraflıdır, Ofis olmadan sağlanır ve harflerin bulunmaması ile karakterize edilir (Hendy, 1999, s. 661-663).

Konstantinopolis Latinleri tarafından basılan madeni paralar, Bizans İmparatorluğa özgü tipini taklit eder. Latinlerin yeni tip sikkeler yaratmaktansa eski tip sikkeleri basmaya devam etmelerinin nedeni, sikkelerin Bizanslılar tarafından kolay anlaşılması ve kabul görmesiydi (Whitting, 1973c, s. 213).

6.21. III. İoannes Dukas Vatatzes (1222-1254) Sikke Reformu

III. Ioannes Dukas Vatatzes'ten esinlenerek, özellikle Altın Hyperpyra sikkesi, John'un Selanik'te basılan sikkesi ile Vatatzes'in Magnesia'da basılan sikkesini birbirinden ayırmak zordur. Bu sikkelerin tek ayırt edici özelliği yuvarlak sakallı Yahya tasviridir. John'un Madeni Paraları iki gruba ayrılır. Her iki grupta da İsa, ön yüzde sırtı açık bir tahtta otururken tasvir edilmiştir. Birinci grupta, imparatorun, Meryem'in taç giyme töreni arka yüzde yarım olarak gösterilmiştir. İkinci grupta ise, aynı sahne arka yüzde yer almakla birlikte, burada imparator tüm vücuduyla betimlenmiştir. Trakea Madeni Paraları: Milyarlarca trakea üç ana gruba ayrılabilir. Birinci trillate grubu'nda, ön yüzde sırtı açık bir tahtta oturan İsa figürü yer alırken, arka yüzde imparator ve Aziz Konstantin betimlenmiştir. Bu figürler, ortasında yıldız bulunan mızraklar taşımaktadır. İkinci grupta, Meryem, yüksek arkalıklı bir tahtta oturmakta olup, göğsündeki bir madalyonun içinde İsa'nın büstü yer almaktadır. Bu grubun arka yüzü ise, imparatorun İsa tarafından taç giyme törenini tasvir etmektedir. Üçüncü grupta, bir tahtta oturan ve Kutsal İmparator Theodorus'un sırtında dimdik durarak tam boy bir İsa figürü bulunur. Bu figürle birlikte, imparator ve aziz, arasında yıldız bulunan bir mızrak tutmaktadırlar. Bu üç ana grubun dışında, düşük gümüş içeriğine sahip, düşük kaliteli madeni paraların altı alt grubu vardır. Bu alt gruptaki emperyal tüm tetarteranın ön yüzünde Aziz George'un bir temsili, arka yüzünde ise imparatorun ayakta duran bir temsili yer alır. Aziz Demetrius, Ioannes Vatatzes'in 1246'da Selanik'i fethinden sonra bastığı sikkelerin ön yüzünde görülebilir. Bu paralar çoğunlukla Selanik Darphanesi'nde basılmıştır, ancak Magnesia'da basılan bir örneği de mevcuttur (Whitting,1973c, s.217).

6.22. II. Andronicos Palaiologos (1282-1328) Sikke Reformu

Bu dönemde kabartmalı altın hiperpilahın sırtında yeni bir kalıp kullanılmaya başlandı. İmparator, doğrudan önünde duran İsa'ya ibadet ederken tasvir edilmiştir. Soldaki boş alan sütun açıklamasını içerir. Bu sikkelerin ön yüzü, Meryem Ana'yı, her biri üç kuleden oluşan altı gruptan oluşan Konstantinopolis'in duvarlarına tırmanırken tasvir ediyor. Andronik IX. Michael'in ortak imparatorluk zamanında (1294-1320) yeni bir tür altın hyperpyra kullandı. Bu sikkelerin arka yüzünün ortasında İsa diz çökmüş iki

imparatoru kutsuyor. Üç figürün tümü önden gösterilmektedir. Ön tarafta da değişiklikler vardır. Yine birinci gruba benzer bir yapılandırma kullanılmış, ancak duvarlar her biri üçer kuleden oluşan dört gruptan oluşuyor. Çok nadir görülen başka bir hyperpyra grubu da aynı bileşime sahiptir, ancak bir imparatorun adı verilmemiştir - yalnızca "Roma imparatoru" ifadesini içerir. Yüzey açıklaması önceki grupla aynıdır. İsa'nın diz çökmüş iki imparatoru kutsadığı sahne eski çağlardan beri kullanılmaktadır. II. Andronikus ve III. Andronikus'un ortak madeni parasında III. Andronikus sakallı tasvir edilmiştir. Basilicon adı verilen gümüş sikke bu dönemde basılmıştır ve Venedik Prensliği'nde kullanılan altın sikke (grosso) model alınarak yapılmıştır. Bu sikkelerin ön yüzünde İsa sırtını tahtaya vermiş olarak oturur ve II. Andronikos ve IX. Michael heykeli bulunur. Daha sonraki bir örnekte, İsa sırtı açık bir tahtta otururken gösterilir. Andronicus ve benzer bir kompozisyon III. Andronikos gümüş sikkesinde bulunur. Ama burada III. Andronikos sakalsız tasvir edilmiştir ve efsaneler onu bir kez daha "Roma İmparatoru" olarak adlandırır. Bu süre zarfında milyarlarca veya bakır cinsinden çeşitli madeni paralar basıldı. Madeni paralar bu türlere göre gruplara ayrılır. Birinci grupta, iki imparator, aralarında bir labarum tutarak ön yüzde durmaktadır. Sırtında ΠΑΑΓ şeklinde bir monogram vardır. İkinci grubun ön yüzünde bir İsa büstü vardır. Ters tarafta, iki imparator, uzun bir merkezi haç ile mükemmel bir biçimdedir. Üçüncü grup ikinci grupta kullanılan tasviri kullanmış ancak burada imparator haç yerine lavalam takmıştır. , altın hyperpyra ile aynıdır. İsa imparatoru kutsamak için diz çöküyor. Başmelek Mikail, bu grubun arkasında yarı uzunlukta gösterilmiştir. Son grupta ön yüzde kanatlı bir melek, arka yüzde yarım boy figürde imparator tasvir edilmiştir. İmparator, ataerkil haçı elinde tutar (Whitting, 1973c, s. 238-239).

6.23. Anonim Follisler (970-1092) Sikke Reformu

Anonim Follis'i diğer sikkelerden ayıran en önemli özelliklerden biri de sikke üzerinde İsa tasvirinin bulunmasıdır. Bu dönemde din yaygınlaştıkça ön ve arka yüzüne dini tipolojiler ile efsaneler olan anonim follisler basma yaygınlaşmıştır. Bir diğeri ise, çoğunun herhangi bir imparator adına yayımlanmamış olmasıdır. İsimsiz Foris yaklaşık 90 ile 100 yıllık bir dönemi kapsar ve bu dönemde 11 imparator vardır. Bu imparatorlar şunlardı: Joannes Tzimiskes (MS. 969–976), II. Basil (976–1025), VIII. Constantine (MS. 1025–1028), III. Romanous Argyros (MS. 1028-1034), IV. Michael (MS. 1034-1041),

V. Michael (MS. 1041-1042), Zoe (MS. 1042), IX. Constantine Monomachus (MS. 1042-1055), Theodora (MS. 1055-1056), VI. Michael (MS. 1056– 1057) ve Isakius Comenos (MS. 1057-1059). Bu sikkelere ek olarak, X. Constantine, adının anonim folis ve folislerini çıkarmaya devam etmiştir. Anonim Follis'in sınıflandırması, Grierson'un nümismatik yayınlar için genel bir rehber olmaya devam eden Bizans Sikkeleri Dumbarton Oaks ve Whitmore Koleksiyonlarının Katalog 3/2 adlı kitabındaki tarihleme ve sınıflandırmayı kullanmıştır. Bu doğrultuda Anonim Follis, harf ve yıla göre sıralanmış 15 kategoriye ayrılmıştır (Gökalp, 2009b, s.218; Whitting, 1955a, s.95-96; Thompson, 1954, s.73-74; DOC 3\2 1973, s.634-645).

Tablo 6.1. Harl'ın Yaptığı Anonim Follis Sınıflandırması (Harl, 2002, s. 34).

SINIF	DÖNEM	ORTALAMA AĞIRLIK	TEKRAR BASIM
A1	969- 976	7,5 gr.	
A2	976- 1025	13,5 gr. 20,0 gr. 13,5 gr.	
A3	1025- 1028	10,0 gr.	
B	1028- 1034	10,0 gr.	A2
C	1034- 1041	9,0 gr.	B
D	1042- 1055	8,0 gr.	C
E	1057- 1059	8,0 gr.	
F	1059- 1068	7,5 gr.	E
G	1068- 1072	6,5 gr.	F
H	1072- 1078	6,5 gr.	G
I	1078- 1081	6,5 gr.	H
J- L	1081- 1092	5,0 gr.	I

Tablo 6.2. Anonim Follislerin Araştırmaca Tarihlemesi (Grierson, 1973a, s.638).

Sınıf	Lejantlar ve Tipler	SINIF VE ATRİBÜLER			Tekrar Basım
		WROTH	BELLINGER	MISS THOMPSON	
A1	Ö/ İsa büstü A/ 4 satırlık lejant (küçük)	I I Ioannes - III Romanos	I I Ioannes (küçük)	A1 I. Ioannes	II Nikephoros ve VII Konstantinos üzerine
A2	Ö/ İsa büstü A/ 4 satırlık lejant (büyük)		I II Basileios - III Romanos (büyük)	A2 II. Basileios - VIII Konstantinos	
B	Ö/ İsa büstü A/ Basamak üzerinde haç ve 3 satırlık lejant	II IV. Mikhail	II IV. Mikhail	B III. Romanos	A2 üzerine
C	Ö/ Yarım figür İsa A/ Süslü haç ve 3 satırlık lejant	III Theodora	III IX. Konstantinos	C IV. Konstantinos	B üzerine
D	Ö/ Arkalıklı tahtta oturan İsa A/ 3 satırlık lejant	V X. Konstantinos	VI I Isaakios	D IX. Konstantinos	C üzerine
E	Ö/ İsa büstü A/ 3 satırlık lejant	VI I. Isaakios	IV Theodora	E I Isaakios	Nadirdir, A2 üzerine
F	Ö/ Arkalıklı tahtta oturan İsa A/ 3 satırlık lejant	IV VI. Mikhail	V VI. Mikhail	F X. Konstantinos	Nadirdir, E üzerine
G	Ö/ İsa büstü A/ Meryem büstü	VII IX. Konstantinos	VII VII. Mikhail	G IV. Romanos	X. Konstantinos bazen de IV. Romanos üzerine
H	Ö/ İsa büstü A/ Basamak üzerinde patrik haçı	Haçlılar Dönemi I. Alexios	VIII XIII. Alexios	H VII. Mikhail	III. Nikephoros H üzerine
I	Ö/ İsa büstü A/ Merkezinde X bulunan Latin haçı		IX, XII. I. Alexios	I III. Nikephoros	VII. Mikhail üzerine
J	Ö/ İsa büstü A/ Yarım yay üzerinde Latin haçı		X. I. Alexios	J I. Alexios	III. Nikephoros H üzerine
K	Ö/ İsa büstü A/ Bordür içinde ayakta Meryem figürü	VIII IX. Konstantinos	XI. I. Alexios	K I. Alexios	J üzerine
L	Ö/ Haç, haç kollarının bitiminde zambak motifleri		XIII I. Alexios	L I. Alexios	Nadirdir, tekrar basım yok
M	Ö/ Arkalıklı tahtta oturan İsa A/ Süslü Latin haç	-	-	-	Nadirdir, tekrar basım yok
N	Ö/ Patrik haçı ve 2 satırlık lejant	-	-	-	III. Nikephoros döneminde F üzerine

A1 Sınıfı Anonim Follis: A1 Grubu Anonim Follis, 970 ila 976 (?) arasındadır.

Bu tarihi süreç İmparator Tzimiskes'in (969-976) saltanatıdır. Ağırlıkları 4-10 gr.

Varyasyona göre değişir 79. Yaklaşık 14 varyasyon vardır. Ön Yüz: +ēm̄mA NOVHA (Tanrı bizimledir), halesinin üzerinde haç kolları Bir tunik ve himation giyen İsa'nın önden iki uçlu süslü büstünün tasviri, İsa sağ elinde pelerininin ucunu, sol elinde ise bir kitabı tutmaktadır. Sol omuzda IC tuğrası, sağ omuzda XC tuğrası vardır. Büstün her iki yanında IC / XC (İsa) tuğrası görölmektedir. Burada görölen İsa tipi, Pantokrater İsa'yı anımsatmaktadır. Burada İsa 'nın sol elindeki kodeks, İsa'nın pantokrateri gibi bir kavrama hareketine sahip değildir ve kodeksin alt kısmı tarafından desteklendiği görölmektedir. I. Ioannes Tzimiskes'in özellikle ilgilendiği İsa tipine benzerdir. Arka yüzünde 4 satırda +Ih̄S̄YS/ XPIST̄YS/ baSILC̄Y/ baSILC̄ (Kralların Kralı İsa) efsanesi yazılıdır. I Ioannes Tzimiskes döneminde yayımlanmıştır. Bu sikkelerden bazıları VII. Konstantin (913-959), Romanus II (959-963) ve II. Nikephoros Phokas (963-969) ait olup sikkeler üzerine basılmıştır (Grierson, 1973a, s. 636-649).

Görsel 6.1. A1 Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz (Grierson, 1973a, s. 648).

A2 Grup Anonim Follis: A2 Sınıfı Anonim Follis, 976(?)-1030/1035 yılları arasına tarihlenmektedir. Ön ve arka yüzündeki tip ve yazılar, A1 sınıfı ile aynıdır. Ancak bu grup ile A1 sınıfı arasındaki fark, ön yüzde İsa büstünün başındaki haç ve arka yüzde kodeks ile efsanenin üstünde ve altında bulunan süslü nimbustur. A2 grubu Anonim Follislerin genel özelliği olarak ön yüzde +ēm̄mA NOVHA (Tanrı bizimledir) lejanti yer alır. Büstün iki yanında IC XC (İsa) monogramı ile İsa büstü bulunmaktadır. İsa büstü, pantokrator tipindedir ve cepheden, sakallı bir şekilde, başının arkasında haç nimbuslu olarak tasvir edilmiştir. Üzerinde tunik ve himation vardır. Sağ eliyle taktis pozisyonunda yukarıya doğru kaldırırken, aynı zamanda kıyafetinin ucunu da tutmaktadır. Sol elinde ise kapağı noktalarla süslenmiş bir incil bulunmaktadır. Sikkenin sağ ve sol boşluklarında da noktalarla oluşturulmuş süslemelere yer verilmiştir. A2 grubu sikkelerin arka yüzünde ise dört satır halinde + Ih̄S̄YS/ XRISTYS/ baSILC̄Y/ baSILC̄ (İsa, Krallar Kralı) ifadesi

yer alır. Bu grupta elli bir alt grup bulunmaktadır ve bu gruplama, sikke üzerindeki süslemelere göre yapılmıştır. Wroth, A2 Sınıfının Ioannes Tzimiskes zamanında basıldığını iddia ederken, Beringer bu grubu II. Basil, VIII. Konstantin ve III. Romanos Argyros dönemlerine atfetmiş, Bayan Thompson ise sadece II. Basil ve VIII. Konstantin dönemlerine yer vermiştir. Haar ise bu grubun 976 ile 1025 yılları arasında basıldığını savunmaktadır (Grierson, 1973a, s. 649-675; DOC 3/2, s.638; Çantay, 2008, s.162).

Görsel 6.2.A2 Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 45. Varyasyon (Yuka, 2012, s.179).

Görsel 6.3. A2 Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 24.7 Varyasyon (Yuka, 2012, s.176).

Görsel 6.4. A2 Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 47.6 Varyasyon (Yuka, 2012, s.186).

Görsel 6.5. A2 Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 3.1 Varyasyon (Yuka, 2012, s.189).

Tablo 6.3. A2 Grubu Anonim Follis Üstünde Yer Alan Bezemeler (Grierson, 1973a, s.645).

No.	Ön Yüz		Arka Yüz		No.	Ön Yüz		Arka Yüz	
	Haçın İçinde	Kitabın Üzerinde	Yazıtın Üzerinde	Yazıtın Altında		Haçın İçinde	Kitabın Üzerinde	Yazıtın Üzerinde	Yazıtın Altında
1	·	☩	— ∞ —	— ∞ —	24b	☩	☩	·	·
1a			— ∞ —	— ∞ —	25			— ∞ —	— ∞ —
2	☩	☩	Motifsiz	Motifsiz	26	☩	☩	· ∞ ·	· ∞ ·
3			Motifsiz	·	27			· ∞ ·	· ∞ ·
4			·	Motifsiz	29			— ∞ —	— ∞ —
5			·	·	30	☩	☩	— ∞ —	— ∞ —
6			—	—	31			· ∞ ·	· ∞ ·
6a			— ∞ —	— ∞ —	32	+	+	+	+
7			— ∞ —	— ∞ —	32a			(?)	— ∞ —
8			· ∞ ·	· ∞ ·	33	· ∞ ·	☩	— ∞ —	— ∞ —
9			— ∞ —	— ∞ —	33a			· ∞ ·	· ∞ ·
10			++ (?)	++ (?)	34	(?)	☩	— ∞ —	— ∞ —
11			++	++	35		☩	— ∞ —	— ∞ —
12			— ∞ —	— ∞ —	36	· ∞ ·	☩	— ∞ —	— ∞ —
14			— ∞ —	— ∞ —	38		(?)	— ∞ —	— ∞ —
14a			— ∞ —	— ∞ —	39	☩	☩	— ∞ —	— ∞ —
14b			— ∞ —	— ∞ —	40		☩	— ∞ —	— ∞ —
15	☩	☩	— ∞ —	— ∞ —	40a	· ∞ ·	☩	— ∞ —	— ∞ —
15a			— ∞ —	— ∞ —	40b		☩	— ∞ —	— ∞ —
16			— ∞ —	— ∞ —	41	· ∞ ·	☩	— ∞ —	— ∞ —
16a			— ∞ —	— ∞ —	42		(?)	— ∞ —	— ∞ —
17			— ∞ —	— ∞ —	42a	· ∞ ·	☩	— ∞ —	— ∞ —
18			— ∞ —	— ∞ —	42b		☩	— ∞ —	— ∞ —
19			— ∞ —	— ∞ —	43	· ∞ ·	☩	— ∞ —	— ∞ —
19a			— ∞ —	— ∞ —	45		☩	— ∞ —	— ∞ —
20			Motifsiz	·	47	☩	☩	— ∞ —	— ∞ —
21			— ∞ —	— ∞ —	48		☩	— ∞ —	— ∞ —
22			— ∞ —	— ∞ —	49	☩	☩	— ∞ —	— ∞ —
23			— ∞ —	— ∞ —	50		☩	— ∞ —	— ∞ —
24			— ∞ —	— ∞ —	51		☩	— ∞ —	— ∞ —
24a			(?)	— ∞ —				— ∞ —	— ∞ —

B Grup Anonim Follis: Anonim B Sınıfı Follisler, yaklaşık olarak 1030/1035-1042(?) yılları arasına tarihlenmektedir. B grubu Anonim Follislerin ön yüzünde İsa'nın cepheden bir büstü yer almaktadır. İsa'nın başının gerisi haç nimbusludur ve haçın her bir kolunda “□” şekillerinden oluşan süslemeler bulunmaktadır. Ayrıca, haçın sağ ve sol kollarının yukarısında birer nokta yer almaktadır. İsa, tunik ve himation giysileriyle tasvir edilmiştir. Haç haleli olan İsa'nın haçın kollarında “□” işareti yer alırken, sağ ve sol kollarının üst boşluklarında da birer nokta bulunmaktadır. İsa sağ eliyle takdis işareti yaparken, sol eliyle de bir incil tutmaktadır. İncilin kapağında ise nokta bezemeleri vardır. Sikkenin sağ ve sol boşluklarında IC XC (İsa) monogramları yer almakta, ayrıca +EMMA NOVHA (Tanrı bizimledir) lejantı da bu yüzün üzerinde belirtilmiştir. Arka yüzünde, basamaklı haç ve haçın kollarının ucunda birer nokta bulunur. Haçın üst kolları arasında ise üç satırlık IS-XS/ bASILEC/ bASILE lejantı yer almaktadır. Wroth ve Bellinger, B Sınıfını VI. Michael dönemine, Thompson ise III. Romanos Argyros dönemine atfetmişlerdir. Haar ise bu grubun 1028 ile 1034 yılları arasında basıldığını savunmaktadır. (Grierson, 1973a, s. 676-679; DOC 3/2, s.638; Çantay,2008, s.162)

Görsel 6.6. B Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 14 Varyasyon (Yuka, 2012, s.209).

Görsel 6.7. B Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 14 Varyasyon (Yuka, 2012, s.210).

C Grup Anonim Follis: C Sınıfı, yaklaşık olarak 1042(?)-1050 yılları arasına tarihlenmektedir. C grubu Anonim Follisler, Antiphonetes İsa tasvirine yer verilmesi nedeniyle, bu grubun Zenon yönetiminde aktif olarak basıldığını göstermektedir. İsa burada tunik ve himation giysileriyle, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırırken,

sol eliyle de bir incil tutmaktadır. İncilin kapağında, süsleme olarak bordür içinde noktalardan oluşan bir motif yer almaktadır. Sikke'nin sağ ve sol boşluklarında IC ve XC monogramları bulunmakta, ayrıca +EMMA NOVHA (Tanrı bizimledir) lejantı da bu yüz üzerinde belirtilmiştir. Arka yüzünde, mücevherli taşlardan oluşan süslü bir haç sembolü bulunmaktadır. Haçın kolları üzerinde birer nokta yer almakta ve kollar arasında IC ve XC monogramlarına da yer verilmiştir. Ayrıca NIKΑ lejantı da bu yüzünde yer alır (Grierson, 1973a, s. 681-684; DOC 3/2, s. 638; Çantay, 2008, s. 162).

Bu madeni paralar, anonim A2 ve B sınıfı örneklerine yeniden basılmıştır. Roth, bu grubu Beringer IX Theodora'ya atfederken, Constantine, Bayan Thompson IV Michael'a atfetmiştir. Öte yandan, Haar, C-Serisini 1034 ile 1041 yılları arasında tarihlendirmektedir. Bununla birlikte, Zoe'nin özel bir saygı duyduğu ve onun adını taşıyan diğer madeni paralarda da kullanılan Antiphonetes İsa tipi, Zoe'nin yönetiminde en aktif olduğu dönemde basılan sikkelerin, 1042-1050 yılları arasında olduğunu göstermektedir. Bu sikkelerin basımı, Zoe'nin 1050 civarındaki ölümüne kadar devam etmiştir (Grierson, 1973a, s. 636).

Görsel 6.8. C Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 13 Varyasyon (Yuka, 2012, s.254).

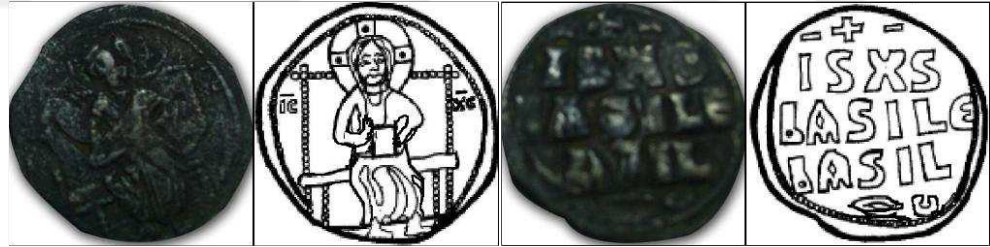
Görsel 6.9. C Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 13 Varyasyon (Yuka, 2012, s.255).

D Grup Anonim Follis: Anonim D Sınıfı Follis, yaklaşık olarak 1050 ile 1060 yılları arasına tarihlenmektedir. D grubu Anonim Follisler'in ön yüzünde yazı bulunmamaktadır; bunun yerine yalnızca İsa tasvirine yer verilmiştir. İsa, arkalıklı bir taht üzerine oturur şekilde, cepheden ve sakallı olarak betimlenmiştir. İsa'nın başının

arkasında haç nimbusu vardır ve haçın her bir kolunda noktalardan oluşan süslemeler yer almaktadır. İsa'nın üzeri tunik ve himation giysileriyle kaplıdır. Sağ elini takdis pozisyonunda yukarıya, göğsüne doğru kaldırırken, sol elinde ise üzeri noktalardan oluşan süslemelerle bir incil tutmaktadır. Sikkenin sağ ve sol boşluklarında İsa'ya ait IC XC monogramı yer almaktadır. Sikkenin arka yüzünde, IS-XS / bASILE / bASILE şeklinde bir lejant bulunur. Ayrıca bu yazının üzerinde - + - ve altında - ∪ - şeklinde süslemelere yer verilmiştir. Wroth, D Sınıfı'nı Konstantinos X Dukas'a, Bellinger ise Isaakios Komnenos'a atfetmiştir. Thompson, bu sınıfı IX. Constantine Monomachos'a atfederken, Haar bu sınıfı 1042 ile 1055 yılları arasında tarihlendirmektedir (Grierson, 1973a, s. 684-688; DOC 3/2, s. 638; Çantay, 2008, s. 162).

Görsel 6.10. D Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 1 Varyasyon (Yuka, 2012, s.265).

Görsel 6.11. D Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 1 Varyasyon (Yuka, 2012, s.266).

E Grup Anonim Follis: Anonim E Sınıfı Follis, yaklaşık 1060 yaşındadır. Önde, her iki yanında bölünmüş IC/XC tuğrası bulunan pantokrator İsa büstü bulunur. Arkada üç bölüm sıra IS XS / bASILE / baASIL yazısı bulunur. Ayrıca _+_ , ve _ ∪ _ bezemeleri yer alır. İsimsiz E sınıfı follisler çok nadir bulunur ve A2 sınıfında basılır (Grierson, 1973a, s. 688-689).

Görsel 6.12. E Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz

F Sınıfı Anonim Follis: Anonim F Sınıfı Follis, yaklaşık olarak 1060 ile 1065 yılları arasına tarihlenmektedir. Ön yüzünde, İsa arkalıksız bir taht üzerinde otururken tasvir edilmiştir. Bu tasvirin her iki yanında IC XC monogramı bulunmaktadır. Arka yüzünde, üç satırlık IS XS / bASILE / bASIL yazısı yer almaktadır. Ayrıca, sikkenin üzerinde + ve _ U_ şeklinde süslemeler de bulunur. Anonim F Sınıfı Follis, nadiren bulunan bir sikke türüdür ve C ile E sınıflarına damgalanmış örnekleri de vardır. Zorn ve Beringer, bu grubu VI. Michael dönemine atfederken, Thompson ve Haar, F sınıfını X. Konstantin dönemine ve 1059 ile 1068 yılları arasına tarihlendirmiştir (Grierson, 1973a, s. 690-692).

Görsel 6.13. F Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz

G Grup Anonim Follis: Anonim G folis sınıfları yaklaşık 1065 ila 1070 tarihli. G grubunun ön yüzüne Anonim Follis yazmak yerine sadece İsa tasviri yer almaktadır. İsa'nın büstü önden, sakallı ve haçlı olarak görülmektedir. Tunik ve himation giysilidir. Ayrıca sağ elini taktiksel bir pozisyonda kaldırırken elbisesinin kenarını da tutuyor. Sol elinde bir parşömen tutuyor. Madeni paranın sol ve sağ alanlarında İsa'nın IC XC monogramları bulunur ve madeni para noktalı bir kenarlıkla çevrilidir. Madalyonun arka yüzünde ve ön yüzünde yazı yoktur. Bu bölümde Meryem büstü önden nimbus ve oran pozisyonunda gösterilmektedir. Tunik ve maforion giyiyor. MP ve ΘV (Tanrı'nın Annesi) monogramları madalyonun soluna, sağına yerleştirilir ve madeni para noktalı bir

kenarlıkla çevrilidir. Ross, Monomachos, Bellinger, Thompson, Harl G Sınıfını VII Michael, X Konstantin ile IX. Konstantinos arası 1068-1072 zamanında olarak tarihlendiriyor (Grierson, 1973a, s. 692-694; DOC 3/2, s.638; Çantay, 2008, s.162).

İsimsiz Follisler'de, madalyonun ön yüzünde hiçbir yazı bulunmamaktadır. Bu yüzeyde, İsa'nın büstü önden gösterilir, uzun sakallıdır ve başının arkasında bir haç yer alır. Haçın her bir kolunda nokta süslemeleri bulunmaktadır. İsa, tunik ve himation giysileriyle tasvir edilmiştir. Sağ eliyle taktiksel bir duruş sergilerken, aynı zamanda kostümünün kenarını da tutmaktadır. Sol elinde ise süslü bir İncil tutmaktadır. IC XC monogramı madalyonun sol ve sağ taraflarında yer alır. Madalyonun arka yüzünde bir Latin haçı bulunmaktadır. Haçın her iki ucunda küçük noktalar, aralarında ise büyük bir nokta ve ortada küçük bir haç işareti vardır. Haçın alt kenarının her iki yanında birer nokta ve ağız kenarında bitkisel bezemeler yer alırken, sol ve sağ boşlukların her birinde birer hilal bulunmaktadır (DOC 3/2, s. 638; Çantay,2008, s. 162).

Görsel 6.14. G Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 1 Varyasyon (Yuka, 2012, s.267).

Görsel 6.15. G Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 1 Varyasyon (Yuka, 2012, s.269).

H Grup Anonim Follis: Anonim H Sınıfı Follis, yaklaşık olarak 1070 ile 1075 yılları arasına tarihlenmektedir. Madeni paranın ön yüzünde, İsa büstü ve IC XC monogramı yer alır. İsa, sağ elini takdis pozisyonunda yukarı doğru kaldırmış ve pelerinin kenarını tutarken, sol eliyle de İncil tutmaktadır. Arka yüzünde basamaklarda patrik haç bulunur. Ayrıca alt kısımda bitkisel bezeme vardır. Bu grup D, E ve F derecelerinde

basılmıştır. Wroth ve Bellinger, H sınıfı I. Aleksios Komnenos zamanına kadar uzanır. Bu grubu Thompson VII. Michael'a dönemine tarihlerdir. Öte yandan Haar, H-Serisi'ni 1072 ile 1078 arasına tarihlendiriyor (Grierson, 1973a, s. 694-696).

Görsel 6.16. H Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz

I Grup Anonim Follis: Anonim Sınıf I Follis, kabaca 1075 ile 1080 yılları arasındadır. Önde bir İsa büstü ve IC XC tuğrası bulunur. Arkada, ortasında X olan bir Latin haçı vardır. Ayrıca hilal, nokta ve bitkisel bezemeler vardır. Bu sınıf, C, G, H ve isimli follisleri içerir. Constantine ve Eudocia sikkeleri üzerine basılmıştır. Wroth ve Bellinger, I Aleksios Komnenos dönemine, Thompson III. Nicephorus dönemine tarihlendirmektedir. Harl ise, I Sınıfı 1078'den 1081'e tarihlendirir (Grierson, 1973a, s. 696-700).

Görsel 6.17. I Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz 1 Varyasyon (Yuka, 2012, s.271).

J Grup Anonim Follis: Anonim J Sınıfı Follis, yaklaşık olarak 1080 ile 1085 yılları arasına tarihlenmektedir. Madeni paranın ön yüzünde, İsa büstü yer almakta olup, büstün her iki yanına da IC|XC monogramları eklenmiştir. Arka yüzünde, nokta ve bitkisel bezemeler bulunur. Bu seri, Anonim Sınıf C, E, H ve I follislerini içerir. Ayrıca, III. Nikephoros'un büstü, sikkesinin arka yüzüne yeniden basılmıştır. Wroth, Bellinger ve Miss Thompson, dizinin I. Aleksios Komnenos döneminde yayımlandığı konusunda

hemfikirlerdir. Haar ise bu sınıfı, K ve L sınıflarıyla birlikte 1081 ile 1092 yılları arasına tarihlendiriyor (Grierson, 1973a, s. 700-701).

Görsel 6.18. J Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz

K Grup Anonim Follis: Anonim K Sınıfı Follis, yaklaşık olarak 1085 ile 1092 yılları arasına tarihlenmektedir. Madeni paranın ön yüzünde, İsa büstü ve her iki yanında IC XC tuğrası yer almaktadır. Arka yüzünde, MP ΘV tuğrası ile çevrili bir şekilde, orans pozisyonunda Meryem Ana'nın diz boyu heykeli bulunmaktadır. Meryem Ana, tunik ve maphorion giysilidir. Bu sınıf, Anonim D, E, I ve J Sınıfları ile birlikte yeniden basılmıştır. Ross, K Sınıfını IX. Constantine dönemine, Beringer ve Thompson ise Alexios Komnenos dönemine tarihlendirmiştir (Grierson, 1973a, s. 702-704).

Görsel 6.19. K Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz

L Grup Anonim Follis: Anonim L Sınıfı Follis, yaklaşık olarak 1080 yılında basılmıştır (?). Madalyonun ön yüzünde, İsa büstü ve IC XC tuğrası bulunur. Arka yüzünde, Latin haçı yer alır; haçın çapraz kollarının üstünde ve altında IC XC ve her iki yanda NI KA yazıları yer alır. Bellinger ve Miss Thompson, bu sikkelerin I. Aleksios Komnenos dönemine tarihlendirildiğini belirtmişlerdir (Grierson, 1973a, s. 704).

Görsel 6.20. L Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz

M Grup Anonim Follis: Anonim M Sınıfı Foris'in tarihi yaklaşık 1080 (?). Ön taraf, her iki yanında IC XC tuğrası bulunan arkalıklı bir tahtta oturan İsa'yı tasvir ediyor. Arka tarafta mücevher süslü bir Latin haçı vardır (Grierson, 1973a, s. 705).

Görsel 6.21. M Sınıfı Anonim Follis Ön ve Arka Yüz

N Grup Anonim Follis: Anonim N Sınıfı Foris, yaklaşık (?) 1075'ten kalmaz. Önde İsa büstü ve IC XC tuğrası bulunur. İsa sakallı ve baş kısmı halezidir. Tunik ve himation giysilidir. Arkada, üstte IC XC ve altta NI KA efsaneleri ile patrik haç bulunur (Grierson, 1973a, s. 705).

Görsel 6.22. N Grup Anonim Follis Ön ve Arka Yüz

L, M ve N sınıfları, diğerlerinden nadiren ayrılan son üç isimli Follis sınıfını temsil eder. Bu üç sınıftan yalnızca N sınıfı, eski madeni paralar üzerine yeniden basılmıştır. Bu sınıf, F ve Anonim follis örneklerini içerir ve III. Nikephoros sikkeleri üzerine basılmıştır (Grierson, 1973a, s. 639).

Anonim Follis'in basımı, I. Justinianus'tan sonra Bizans tarihinin "ikinci altın çağı" olarak bilinen I. Ioannis Tzimiskes (969–976) döneminde başlamıştır ve I. Aleksios Komnenos'un 1092'deki büyük mali reformlarına kadar devam etmiştir. 1092'de Alexios, anonim sikkelerin tembelliğini ortadan kaldırarak küçük, deliksiz yassı madeni paraları dolaşıma sokmuştur. Ioannes Tzimiskes'in adını taşıyan bronz bir sikke ve en erken tarihli anonim follis örneği bulunmayıp, 7. yüzyıla tarihlenmektedir. Konstantinos Porphyrogennetos (913–959) dönemi bronz sikkeleri ve Ioannes Tzimiskes (969–976) dönemine ait follis, tasarımda bir değişiklik yaparak, ön yüzdeki imparatorluk portresini bir İsa tasviri ile değiştirmiş ve arka yüzde “İsa, Kralların Kralı” yazısını eklemiştir (DOC 3/2, 1973, s. 634; Gökalp, 2009b, s. 218; Grierson, 1999c, s. 22; Harl, 2002, s. 34).

Görsel 6.10. X.Konstantinos Sikke (Yuka, 2012, s.309).

7. BATMAN MÜZESİNDE BULUNAN BİZANS SİKKELERİ KATALOĞU

I.ANASTASIUS (M.S 491-518)

Katalog 1: I.Anastasius (M.S 491-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ ve solunda altı kollu yıldız, üste haç bezemeleri görülüyor. M harfi altında ise Of : Δ şekli vardır. En aşağıda ise muhtemelen CON yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 22.10.2013

Envanter No: 2014-68

Ölçüleri: Çap: 2.8x3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 14.3 gr

Madeni: Bakır-Tunç

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 2: I.Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, solda altı kollu yıldız, sağ ve üste haç bezemesi görülüyor. En aşağıda ise muhtemelen CON yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-170 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.7 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 14.7 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 3: I.Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ ve solunda altı kollu yıldız, üste haç bezemeleri görülüyor. M harfi altında ise Of : Δ şekli vardır. En aşağıda ise CON yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-175 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.5 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 16 gr

Madeni: Bakır

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 4: I. Anastasius (M.S 491-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: I. Anastasius büstü sağa dönük ve diademlidir. DNANASTAS-IVSPERPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi sol tarafında altı köşeli yıldız sağ tarafta ve üstte haç işareti vardır. M harfi altında B harfi de görünüyor. Alt kısımda belirsiz CONOB yazıtı bulunur. Alt kısımda THSOB yazıtı görülüyor.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-177 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.1 cm, Kalınlık: 0.25 cm, Ağırlık: 13.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 5: I. Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ ve solunda altı kollu yıldız, üste haç bezemeleri görülüyor. M harfi altında ise Of : Δ şekli vardır. En aşağıda ise CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-185 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 17.8 gr

Madeni: Bakır

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 6: I.Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ ve solunda sekiz kollu yıldız, üste haç bezemesi görülüyor. M harfi altında ise € harfi vardır. En aşağıda ise CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-510 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: ? cm, Ağırlık: 17.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 7: I.Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastas-+*-ius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ ve solunda altı kollu yıldız, üste haç bezemeleri görülüyor. M harfi altında ise silinik muhtemelen Of : Δ şekli vardır. En aşağıda ise CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-511 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.2 cm, Kalınlık: ? cm, Ağırlık: 16 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 8: I.Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ ve solunda altı kollu yıldız, üste haç bezemeleri görülüyor. M harfi altında ise muhtemelen of harfi kare prizmal içi nokta ve üçgen bezeme şekilleri vardır. En aşağıda ise CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-557 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.9 cm, Kalınlık: ? cm, Ağırlık: 14.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 9: I.Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ ve solunda sekiz kollu yıldız, üste haç bezemeleri görülüyor. M harfi altında ise muhtemelen CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-558 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.3 cm, Kalınlık: ? cm, Ağırlık: 14.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 10: I.Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ ve solunda altı kollu yıldız, üste haç bezemeleri görülüyor. M harfi altında ise € harfi vardır. En aşağıda ise CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 12.12.2014

Envanter No: 2015-55 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.1 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 15.7 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 11: I.Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ, sol ve üstte haç bezemesi görülüyor. M harfi altında ise Γ harfi vardır. En aşağıda ise CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 12.12.2014

Envanter No: 2015-58 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.4 cm, Ağırlık: 18.2 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 12: I.Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, solunda altı kollu yıldız, sağ tarafta ve üstte haç bezemeleri görölüyor. M harfi altında ise B harfi vardır. En aşağıda ise CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 23.11.2017

Envanter No: 2018-509 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 16 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 13: I. Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, solunda altı kollu yıldız, sağ tarafta ve üstte haç bezemeleri görülüyor. M harfi altında ise B harfi vardır. En aşağıda ise CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 23.11.2017

Envanter No: 2018-512 (S)

Ölçüleri: Çap: 1.9 cm, Kalınlık: 0.4 cm, Ağırlık: 13.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

Katalog 14: I. Anastasius (M.S 498-518) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Anastasius büstü sağa dönüktür. Zırh, Diadem ve Paludamentum giyimlidir. Silinik tam okunmasa da DNANASTA-SIVPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ ve solunda altı kollu yıldız, üste haç bezemeleri görülüyor. M harfi altında ise B harfi vardır. En aşağıda ise CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 23.11.2017

Envanter No: 2018-521 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.2 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 17 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 20, no.23f.1, MIB 27.

I.JUSTINUS (M.S 518-527)

Katalog 15: I.Justinus (M.S 518-527) –Antiokeia (Antakya/Hatay)

Ön Yüz: Taçlı, Zırhlı, diademli ve paludamentum ile sağa bakan I. Justinus büstü ve diadem üzerinde haç bulunur. Ayrıca silinik muhtemelen DNIYSTINI-AHYSPPAVS yazıtı vardır.

Arka Yüz: Ortada K harfi, sol boşluk kısımda uzun haç, haçın sol üst kısmında T ile sol alt kısımda C (THCYP) ve haçın üst sağ kolunun yanında H harfi aşağısında UOP harfleri silinik ve K harfinin sağında Δ harfi bulunur. Ayrıca etrafı noktalı bordür çevreler.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-556 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.6 cm, Kalınlık: ? cm, Ağırlık: 9.1 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 43, no.15c.2.

I.JUSTINIANUS (M.S 527-565)

Katalog 16: I.Justinianus (M.S 538-539) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Cepheden Justinianus büstü miğfer giyimli, zırlı ve kalkan üstünde vardır. Sağ eliyle haçlı globus tutmaktadır. Silinik DNIVSTINI-ANVSPPAVC muhtemelen vardır. Etrafı noktalı bordür çevreler.

Arka Yüz: Ortada K harfi, sol kısımda A|N|N|O üste haç betimlemesi mevcuttur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-559 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.3 cm, Kalınlık: ? cm, Ağırlık: 6.5 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 96, no. 62d.

Katalog 17: I.Justinianus (M.S 538-544) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Justinianus büstü cepheden verilmiştir. Tüylü miğfer ve kalkan giyimlidir. Sağ eliyle haçlı globus tutmaktadır. Üste haç bezemesi mevcuttur. DNIVSTINI-ANVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üst haç bezemesi, solda ANNO sağda yıl sayısı X|III|I ile alt orta kısımda B harfi ve CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 12.12.2014

Envanter No: 2015-57 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.9 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 13.1 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 86, no. 39d.1-89, no. 42b.1 vd.

Katalog 18: I.Justinianus (M.S 541-542) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Justinianus büstü cepheden verilmiştir. Baş kısmı miğferli ve pendilialı, diadem giyimlidir. Sağ eliyle haçlı globus tutmaktadır. Sol omuz üstünde atlı figürlü kalkan bulunmaktadır. DNIVSTINI-ANVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi üst haç bezemesi, solda ANNO sağda yıl sayısı X|X|I ile alt orta kısımda V harfi ve Z yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-13 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.6 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 9.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 149, no. 238.1 vd.

Katalog 19: I.Justinianus (M.S 541-542) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Justinianus büstü cepheden verilmiştir. Baş kısmı miğferli ve pendilialı, diadem giyimlidir. Sağ eliyle haçlı globus tutmaktadır. Sol omuz üstünde atlı figürlü kalkan bulunmaktadır. DNIVSTINI-ANVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi üst haç bezemesi, solda ANNO sağda yıl sayısı X|X|I ile alt orta kısımda Z yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-14 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.5 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 8.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 149, no. 238.1 vd.

Katalog 20: I.Justinianus (M.S 541-542) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Justinianus büstü cepheden verilmiştir. Baş kısmı miğferli ve pendilialı, diadem giyimlidir. Sağ eliyle haçlı globus tutmaktadır. Sol boşlukta haç bulunmaktadır. DNIVSTINI-ANVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi üst haç bezemesi, solda ANNO sağda yıl sayısı X|X|III ile alt orta kısımda O ve Γ harfleri bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-15 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.6 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 5.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 149, no. 238.1 vd.

Katalog 21: I.Justinianus (M.S 527-565) –Konstantinopolis (İstanbul)

Profilden sağa dönük Justinianus büstü inci diyademli, paludementumlu giyimlidir. Ayrıca silinik muhtemelen DNIVSTI-ANVSPPAVCC yazıtı vardır.

Arka Yüz: M harfi üstünde haç, sol ve sağ tarafta sekiz köşeli yıldız bulunur. M harfi altında Δ şekli ile CON yazıtı vardır.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-19 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.6x2.6 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 15.2 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 79, no.29

Katalog 22: I.Justinianus (M.S 550-551) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Taçlı, Zırhlı, diademli ve paludamentum ile sağa bakan I. Justinianus büstü ve diadem üzerinde haç bulunur. Ayrıca silinik muhtemelen DNIVSTI-NVSPPAVCC yazıtı vardır.

Arka Yüz: M harfi üstünde haç, sol tarafta sekiz köşeli yıldız, sağ tarafta c bulunur. M harfi altında Γ harfi ile en altta CON yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-38 (S)

Ölçüleri: Çap: 2 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 7.7 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 81, no.32.2.

Katalog 23: I.Justinianus (M.S 527-552) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Justinianus büstü sağa dönüktür. Diademli, zırhlı ve paludamentumlu giyimlidir. DNIVSTINI ANVSPPAVAG yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üstünde haç bezemesi, solda altı kollu yıldız, sağda uzunca haç, M altında Γ ve onun aşağısında CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 22.10.2013

Envanter No: 2014-69

Ölçüleri: Çap: 3.1 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 16.6 gr

Madeni: Bakır-Tunç

Referans: DOC 1: 79, no.28c.1.

Katalog 24: I.Justinianus (M.S 527-538) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Justinianus büstü sağa dönüktür. Diademli, zırlı ve paludamentumlu giyimlidir. DNIVSTINI ANVSPPAVAG yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üstünde haç bezemesi, solda altı kollu yıldız, sağda uzunca haç, silinik şekilde M altında B ve onun aşağısında CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 03.03.2014

Envanter No: 2014-82

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 15.3 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 79, no.28c.1.

Katalog 25: I.Justinianus (M.S 527-538) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Justinianus büstü sağa dönüktür. Diademli, zırlı ve paludamentumlu giyimlidir. DNIVSTINI ANVSPPAVAG yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üstünde haç bezemesi, sağda ve solda sekiz kollu yıldız, silinik şekilde M altında Of harfi ve onun aşağısında CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 16.04.2014

Envanter No: 2014-146

Ölçüleri: Çap: 2.9 cm, Kalınlık: 0.25 cm, Ağırlık: 10.3 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 79, no.28d.1.

Katalog 26: I.Justinianus (M.S 527-565) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Justinianus büstü sağa dönüktür. DNIVSTINI-ANVSPPAVC yazıtı bulunur. Üstte haç bezemesi mevcuttur. Boşlukta silinik asa ucunda ^P khristogram işareti bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üst, sağ ve sol da haç bezemesi ile altta C harfi ve CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-173 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.3 cm, Kalınlık: 0.1 cm, Ağırlık: 17.7 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 79, no.28c.1.

Katalog 27: I.Justinianus (M.S 527-538) – Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Taç, göğüs zırhı ve paludamentum ile sağa bakan I. Justinianus büstü ve diadem üzerinde haç bulunur. Ayrıca DNIVSTI-NVSPPAVCCON yazıtı vardır.

Arka Yüz: M harfi üstte haç, sol ve sağ tarafta altı köşeli yıldız bulunur. M harfi altında B ile CON yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-183 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.9 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 15.8 gr

Madeni: Bakır

Referans: DOC 1: 79, no.28c.1.-81, no.32.2.

Katalog 28: I.Justinianus (M.S 527-565) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Justinianus büstü sağa dönüktür. DNIVSTINI-ANVSPPAVC yazıtı bulunur. Üstte sağ tarafta haç bezemesi mevcuttur. Boşlukta silinik asa ucunda ^P khristogram işareti bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üst, sağ ve sol da haç bezemesi ile altta C harfi ve CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 05.09.2013

Envanter No: 2014-315 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 18 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 79-81, no.29

Katalog 29: I.Justinianus (M.S 527-538) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Justinianus büstü sağa dönüktür. Net okunmasa da DNIVSTINI-ANVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üst, sağ ve sol da haç bezemesi ile altta B harfi ve CON yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-413 (S)

Ölçüleri: Çap: 2 cm, Kalınlık: 0.4 cm, Ağırlık: 15.5 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 79, no.29

Katalog 30: I.Justinianus (M.S 538-539) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Tüylü miğfer, önünde yonca süslemeli taç ve göğüs zırhı giyen I. Justinianus'un önden büstü görünüyor. Sağ elinde haçlı globus, sol omuzda süvari nesnesi ile kalkan bulunur. Sağ boşlukta haç simgesi bulunuyor. Ayrıca []VSTINI-ANVSPPAVC yazıtı vardır.

Arka Yüz: M harfi üstte haç ve altta Γ işareti ile sol alanda A|N|N|O, sağ alanda X|X|III ve altta € ile ilk sikkede CON yazıtı ikinci sikkede °UHCT yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-410 (S)

Ölçüleri: Çap: 2 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 12.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 83, no. 37a.1 vd.

Katalog 31: I.Justinianus (M.S 531-536) –Antiokheia (Antakya/Hatay)

Ön Yüz: Cepheden I.Justinianus yonca süslü taç takmış, diademli ve paludamentum giysilidir. Sağ eliyle asa, sol eliyle de globus haç tutmaktadır. Sırsız tahtta oturmaktadır. DNIYSTINI-AHYSPPAVS yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi, sol boşluk kısımda uzun haç, haçın sol üst kısmında T ile sol alt kısımda C (THCYP) ve haçın üst sağ kolunun yanında H harfi aşağısında UOP harfleri silinik ve K harfinin sağında Γ harfi bulunur. Ayrıca etrafı noktalı bordür çevreler.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-512 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: ? cm, Ağırlık: 8.3 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 131, DOC 1: 148, no. 233a. ve DOC 1: 189

Katalog 32: I.Justinianus (M.S 550-551) –Antiokheia (Antakya/Hatay)

Ön Yüz: Taçlı, Zırhlı, diademli ve paludamentum ile sağa bakan I. Justinianus büstü ve diadem üzerinde haç bulunur. Ayrıca silinik muhtemelen DNIVSTI-NVSPPAVCC yazıtı vardır.

Arka Yüz: M harfi üstünde haç, sol ve sağ tarafta sekiz köşeli yıldız bulunur. M harfi altında M şekli ile ANTIX yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 23.11.2017

Envanter No: 2018-510 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.5 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 14.2 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 134, no. 202b.-140, no. 212c.

Katalog 33: I.Justinianus (M.S 527-538) –Antiokheia (Antakya/Hatay)

Ön Yüz: Justinianus yan profilden sağa dönüktür. Diademli, zırhlı ve paludamentumludur. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: ilk sikkede M harfinin altında Γ şekli ile sağında ve solunda sekiz köşeli yıldız bulunur. Üstte ise haç işareti vardır. En altta ise iki haç arası THCUPO (Antiakheia/Antakya) yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Hibe - 06.10.2011

Envanter No: 2012-32 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 13.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 79, no.28c.1.

II. JUSTINUS (M.S 565-578)

Katalog 34: II. Justinus (M.S 571-572) –Nikomedie (İznik)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde globus haçı tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları hâlelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üstünde haç bezemesi, solda A|N|N|O, sağda yıl sayısı Ç|I ve haç bezemesi bulunuyor. Alt tarafta B harfi ve onun altında NIKO yazıtı bulunuyor.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-184 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.7 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 12.3 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 228, no. 97a.2.

Katalog 35: I. Justinus (M.S 571-572) –Nikomedia (İznik)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde globus haçı tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları halelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üstünde haç bezemesi, solda A|N|N|O, sağda yıl sayısı ÇI|II ve haç bezemesi bulunuyor. Alt tarafta Of: Γ harfi ve onun altında NIKO yazıtı bulunuyor.

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-412 (S)

Ölçüleri: Çap: 2 cm, Kalınlık: 0.4 cm, Ağırlık: 13.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 227, no. 93a, 95a.1, 95b.1-228, no. 96b.2.

Katalog 36: II. Justinus (M.S 571-572) –Nikomedia (İznik)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde globus haçı tutar. Sophia sağ

elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları halezidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üstünde haç bezemesi, solda A|N|N|O, sağda yıl sayısı Ç|II bulunuyor. Alt tarafta Of: Γ harfi ve onun altında NIKO yazıtı bulunuyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 12.12.2014

Envanter No: 2015-54 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 12 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 227, no. 93a, 95a.1, 95b.1-228, no. 96b.2.

Katalog 37: II. Justinus (M.S 572-577) –Antiokheia (Antakya/Hatay)

Ön Yüz: Cepheden verilen İmparator Justin ve eşi Sophia tahta oturur vaziyettedir. Uzun haçlı globus aralarında ve ellerinde olan asayı tutmaktadırlar. Baş kısımları halezidir. Net olmasa da NIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: M harfi üstte haç ve altta Γ işareti ile sol alanda A|N|N|O, sağ alanda yıl sayıları Ç |II ve altta THEUÇP yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-35 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 13.5 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 244, no. 154.2

Katalog 38: II. Justinus (M.S 572-577) –Antiokheia (Antakya/Hatay)

Ön Yüz: Cepheden verilen İmparator Justin ve eşi Sophia tahta oturur vaziyettedir.

Uzun haçlı globus aralarında ve Asayı tutmaktadırlar. Yazıt ise okunmuyor.

Arka Yüz: M harfi üstte haç ve altta Γ işareti ile sol alanda A|N|N|O, sağ alanda yıl sayıları X|III ve altta ΘΕΥΡ yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 23.11.2017

Envanter No: 2018-511 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 14.2 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 245, no. 159.

Katalog 39: II. Justinus (M.S 571-572) –Antiokheia (Antakya/Hatay)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justin*-+*+-us sağ elinde globus haçı tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları halelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi üstünde küre nokta ve haç bezemeleri, solda A|N|N|O, sağda yıl sayısı X ve haç bezemesi bulunuyor. Alt tarafta net olmasa da ΘΕΥΡ yazıtı bulunuyor.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-414 (S)

Ölçüleri: Çap: 2 cm, Kalınlık: 0.4 cm, Ağırlık: 8.1 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 247, no. 167b.1-2.-248, no. 178.

Katalog 40: II. Justinus (M.S 570-571) -Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Profil ön cepheden Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş vaziyettedir. Nimbus ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. Baş kısımları hale çevreler. Justinianus sağ elinde globus haçı tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Silinmiş biçimde DNIVSTI-]PPAV[yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi bulunur. M harfi üstünde altı kollu yıldız simgesi, aşağıda Γ harfi, sol tarafta A|N|N|O ve sağ alanda Ç ile biten harf bulunmaktadır. En aşağıda net olmasa da CON yazıtı vardır.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 22.10.2013

Envanter No: 2014-67

Ölçüleri: Çap: 2.8x3.2 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 15.5 gr

Madeni: Bakır-Tunç

Referans: DOC 1: 207, no. 27c, MIB 43.-208, no. 32a.1.

Katalog 41: II. Justinus (M.S 565-566) -Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde globus haçı tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları halelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi üstünde haç bezemesi, solda A|N|N|O, sağda yıl sayısı ÇI|II|III ve alt tarafta Of: Δ harfi ile onun altında CON yazıtı bulunuyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 12.12.2014

Envanter No: 2015-56 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.9 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 13.1 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 204, no. 22a.2.-208, no. 32a.1.

Katalog 42: II. Justinus (M.S 565-567) -Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde haç tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları halelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada M harfi, üstte ₪ kristogram, solda A|N|N|O, sağda yıl sayısı
C|II ve M harfi altında Of Δ harfi bulunuyor. En aşağıda CON yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-36 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 15.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 214, no. 22a.2.

Katalog 43: II. Justinus (M.S 572-577) -Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Cepheden verilen İmparator Justinus ve eşi Sophia tahta oturur vaziyettedir. Uzun haçlı globus aralarında ve ellerinde olan asayı tutmaktadırlar. Baş kısımları halelidir. Net olmasa da NIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: K harfi üstte haç ve altta ç ile sol alanda A|N|N|O, sağ alanda yıl sayıları C | II | X vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 12.12.2014

Envanter No: 2015-59 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.4 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 6.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 244, no. 155a.2-247, no. 167b.1-2.

Katalog 44: II. Justinus (M.S 569-570) -Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde globus haçı tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları halelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: K harfi üstte haç, sol alanda A|N|N|O ve sağ alanda yıl sayıları C | Δ | vardır.

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 12.12.2014

Envanter No: 2015-60 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.2 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC I: 232, no. 107.2.

Katalog 45: II. Justinus (M.S 565-567) -Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde haç tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları halelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi, üstte haç bezemesi, solda A|N|N|O, sağda yıl sayısı C ve K harfi altında B harfi bulunuyor.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-17 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 6.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 214, no. 44c.-215, no. 47c.

Katalog 46: II. Justinus (M.S 565-566) -Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde haç tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları harelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi, solda A|N|N|O, sağda yıl sayısı C | II ve K harfi altında B harfi bulunuyor.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-18 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.4 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 214, no. 44c.-215, no. 47c.

Katalog 47: II. Justinus (M.S 565-578) - Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde globus haçı tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları halelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi ile üstte haç bezemesi, solda A|N|N|O, sağda Δ harfi ve altta CON yazıtı bulunuyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 05.09.2013

Envanter No: 2014-314 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.2 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 5.5 gr

Madeni: Bakır

Referans: DOC 1: 214, no. 44c.-215, no. 47c.

Katalog 48: II. Justinus (M.S 565-567) –Thessalonika (Selanik)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde globus haçı tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları halelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi, üstte haç bezemesi, solda A|N|N|O, sağda yıl sayısı IIX|III ve K harfi altında TCS yazıtı bulunuyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-16 (S)

Ölçüleri: Çap: 1.9 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 5.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 220, no. 61. , DOC 1: 222, no. 68. ve DOC 1: 223, no. 76, MIB 70a.

Katalog 49: II. Justinus (M.S 565-567) –Thessalonika (Selanik)

Ön Yüz: Solda II. Justinus ve sağda Sophia, ikisi de oturmuş, nimbate ve çift lir sırtlı tahtlar üzerinde oturmaktadır. II. Justinus sağ elinde globus haçı tutar. Sophia sağ elinde haç biçimli bir asa tutmaktadır. Baş kısımları halelidir. DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi, üstte OIC harfleri, solda A|N|N|O, sağda yıl sayısı XX ve K harfi altında TCS yazıtı bulunuyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-513 (S)

Ölçüleri: Çap: 2 cm, Kalınlık: ? cm, Ağırlık: 6.2 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 220, no. 61. , DOC 1: 222, no. 68. ve DOC 1: 223, no. 76, MIB 70a.

Katalog 50: II. Justinus (M.S 565-578) –Thessalonika (Selanik)

Ön Yüz: Cepheden verilen II. Justinus ve Eşi Sophia tahta oturur vaziyettedir. II. Iustinianus sağ taraftan haçlı globus tutmuştur. Sophia ise sağ taraftan haçlı asa tutmuştur. Baş kısımları halelidir. Her ikisinin başında da nimbus bulunur. Ayrıca DNIVSTI-NVSPPAVC yazıtı çevreler.

Arka Yüz: Ortada K harfi solda ANNO, yukarda haç, sağ tarafta silinik ЧI / III yıl sayısı ve K harfi altında TCS kelimesi bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 16.04.2014

Envanter No: 2014-147

Ölçüleri: Çap: 2 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 5.1 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 214, no. 44c.

II. FLAVIUS TİBERIUS CONSTANTINUS (M.S 578-582)

Katalog 51: II. Flavius Tiberius Constantinus (M.S 578-582) –Antiokeia (Antakya/Hatay)

Ön Yüz: Cepheden Tiberius büstü görülüyor. Baş kısmında haçlı taç ve pendilialı, konsüllü giysisi mevcuttur. Sağ eliyle mappa, sol eliyle de baş kısmı haçlı kartallı asa elinde bulunmaktadır. $\theta\mu\tau\iota\beta\text{CONS-TANTPPAVI}$ yazıtı vardır.

Arka Yüz: Ortada M harfi solda ANNO sağda yıl sayısı X ve en altta $\tau\text{H}\epsilon\chi\text{P}$ yazıtı bulunmaktadır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-21 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 12.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 279, no. 31b.

Katalog 52: II. Flavius Tiberius Constantinus (M.S 578-582) –Antiokeia (Antakya/Hatay)

Ön Yüz: Cepheden Tiberius büstü görülüyor. Baş kısmında haçlı taç ve pendilialı, konsüllü giysisi mevcuttur. Sağ eliyle mappa, sol eliyle de baş kısmı haçlı kartallı asa elinde bulunmaktadır. $\theta\mu\tau\iota\beta\text{CONS-TANTPPAVI}$ yazıtı vardır.

Arka Yüz: Ortada M harfi solda ANNO sağda yıl sayısı C üstte haç bezemesi ve en altta $\tau\text{H}\epsilon\chi\text{P}$ yazıtı bulunmaktadır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-22 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 12.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 279, no. 31b.

FLAVIUS MAURICIUS TIBERIUS AUGUSTUS (M.S 582-602)

Katalog 53: Flavius Mauricius Tiberius Augustus (M.S 582-602) - Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: İmparator Mauricius Tiberius büstü cepheden verilmiştir. Miğferli, Zırhlı giyimlidir. Sağ eliyle haçlı globus tutmaktadır. Silinik tam okunmasa da ONmAVRC-TİbCBPPAVC yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada K harfi, sol kısımda A|N|N|O üste haç betimlemesi mevcuttur. Sağ kısımda yıl sayısı I bulunur. En alta Γ harfi vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-624 (S)

Ölçüleri: Çap: 1.9 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 330, no. 120b. Etüt.: 11., MIB 65c.

Katalog 54: Flavius Mauricius Tiberius Augustus (M.S 584-585) –Kyzikos (Erdek/Balıkesir)

Ön Yüz: Cepheden verilen İmparator Mauricius Tiberius pendialili, zırhlı, miğfer ve kalkanlı giyimlidir. Başında taç vardır. Sağ eliyle haçlı globus tutmaktadır. Sol omuz tarafı kalkanlıdır. ONmAVRC-TİbCBPPAVC yazıtı bulunmaktadır.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sol tarafta ANNO, sağ tarafta yıl sayısı Ç|II, M harfi üstünde haç bezemesi hemen alt orta kısımda B harfi ve onun altında KYZ harfleri bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-37 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.9 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 11.5 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1: 330, no. 120b. Etüt.: 11.

PHOCAS (M.S 602-610)

Katalog 55: Phocas (M.S 602-610) -Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Cepheden verilen İmparator Phocas (Focas) ve Leontia ayaktadırlar. Phocas sağ eli ile haçlı globus, Leontia ise sağ eli ile haçlı asa tutmaktadır. Yukarda ara boşlukta haç bezemesi bulunmaktadır. OMFOCA... yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Ortada XX, üste haç bezemesi, solda A/N/N/O, alta P sağda 4 yıl sayısı silinik şekilde net değildir.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-49 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.1 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 5 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 2/1: 175, No.51.3.-190, no. 93.2.

Katalog 56: Phocas (M.S 602-610) – Kyzikos (Erdek/Balıkesir)

Ön Yüz: Phocas (Focas) ön büst cepheden verilmiş. Sakallı, zırh ve konsül giyimlidir. Pendiliyasız taç takıyor. Sağ tarafta haç var. Her iki yanda da kısa saçları görülüyor. Sağ elinde mappa-haçlı globus var. θ NFOCAS ρ ERPVC yazıtı vardır.

Arka Yüz: XXXX C, yukarıda A/N/N/O, sağda yıl rakamı ve altta KVZ Δ yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-179 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.9 cm, Kalınlık: 0.25 cm, Ağırlık: 11 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 2/1: 183, no. 75a.

HERACLEİOS (M.S 610-641)

Katalog 57: Heracleios (M.S 619-620) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Sol tarafta imparator Heracleios ve sağ tarafta Heraclonas ayakta durmaktadırlar. Khlamis giyimli ve taç takmışlar. Sağ elleriyle haçlı globus tutmaktadırlar. İkisinin arasında haç bulunmaktadır. Etrafı ddNNh€RACLI-Sth€RACONSτPA yazıtı çevreler.

Arka Yüz: Ortada M harfi, üstte ^P khristogram bezemesi, aşağıda of harfi ΔΔ ve sağda IC harfleri ve yıl sayıları ile solda ANNO ve en aşağıda CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 08.05.2014

Envanter No: 2014-343 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.5 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 12.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 2/1: 265, DOC 2/1:295, no. 105a.3.

Katalog 58: Heracleios (M.S 610-641) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Ortada bıyıklı ve uzun sakallı Herakleios durmaktadır. Sakalsız Heraklanos, III. Konstantin yanında duruyor. Sakalsız, küçük ve taçsız Heraklonas solda duruyor. Herakleios, Heraklonas, Constantin yoncalı (?) taç takarlar. Her biri clamis giyer ve bir globus haçı sağ elinde tutar.

Arka Yüz: Ortada M harfi altında Γ işareti ile üstte haç işareti ve ANNO yazıtı bulunur. Alt kısımda CON yazıtı ve sağda X ve II harfleri bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 08.05.2014

Envanter No: 2014-344 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.5 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 5.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 2/1: 289, MIB 3:229, no. 182

Katalog 59: Heracleios (M.S 610-641) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Net görünmese de ortada bıyıklı ve uzun sakallı Herakleios durmaktadır. Sakalsız Heraklonas, III. Konstantin yanında duruyor. Sakalsız, küçük ve taşsız Heraklonas solda duruyor. Herakleios, Heraklenos, Constantin yoncalı (?) taç takarlar. Her biri clamis giyer ve bir globus haçı sağ elinde tutar.

Arka Yüz: Ortada M harfi üstte haç bezemesi ve net olmasa da solda ANNO yazıtı ve alt kısımda CON yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 12.12.2014

Envanter No: 2015-50 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.2x1.7 cm, Kalınlık: 0.1 cm, Ağırlık: 3.7 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 2/1: 289, MIB 3:229, no. 182

Katalog 60: Heracleios (M.S 639-640) –Nikomedia (İznik)

Ön Yüz: Cepheden verilen Heraclius ve Heroclonas ayaktaadır. Khlamys ve taç giyimlidirler. Bıyıklı ve uzun sakallı Herakleios, solda askeri elbisesi ve haçlı tacı ile ayakta durmaktadır. Kısa sakallı III. Konstantin, sağda klamis ve haçlı taç giymiş olarak duruyor. Sağ elde uzun haç, sol el kalçadadır. Sağ ellerinde haçlı globus vardır ve arasında haç bulunur. Ayrıca ddNNhCRACLI-SthEU yazıtı çevreler.

Arka Yüz: Ortada M harfi solda ANNO, yukarda haç, sağ tarafta II, I yıl sayısı M harfi altında B şekli ve onun altında NIKO kelimesi bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-176 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.7 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 10.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 2/1, s.299

II.CONSTANS (M.S 641-668)

Katalog 61: II. Constans (M.S 643-644) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Cepheden verilen İmparator Constans ayakta, bıyıksız ve khlamys giyimlidir. Başında ise haçlı taç vardır. Sağ eliyle kristogramlı asa sol eliyle de haçlı globus tutmaktadır.

Arka Yüz: Ortada M harfi, sağ boşlukta belirsiz yıl sayısı II|X, sol boşlukta belirsiz N/E/O/ç yazıtının sadece altta ç harfi görünmektedir. En alt kısımda C harfi ile başlayan CON yazıtı olabilir.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 12.12.2014

Envanter No: 2015-51 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.2 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 4.7 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 2/2: 443, no. 59c.2. MIB

THEOPHİLUS (M.S 829-842)

Katalog 62: Theophilus (M.S 829-842) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Cepheden 3/2 büstü verilen İmparator Theophilus (Theofilos) loros ve yoncalı taç giyimlidir. Sağ elinde uzun asalı labarum ve sol elinde haçlı globus tutmaktadır. QEOFIL' BASIL' yazıtı bulunmaktadır.

Arka Yüz: Dört sıra +QEO / FILEAVC / OUSTCSV / NICAS yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 12.12.2014

Envanter No: 2015-49 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.7 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 6.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 1/3: 1666-1670 ve DOC 3/1, s.433, no.13.5.

VII. KONSTANTİNOS VE ZOE (M.S 913-959)

Katalog 63: VII. Konstantinos ve Zoe (M.S 914-919) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Cepheden verilen solda İmparator VII. Konstantinos sakallıdır ve loros giyimlidir. Sağda Zoe ayakta verilmiştir. Konstantinos loros giyimlidir. Zoe khlamys

giyimli, pendilialı taç üzerinde vardır. Aralarında patrik haç görülüyor. +COnStAnt'CEZOHb' yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Beş sıra şeklinde + COnS / τAntInO / CEZOHbA' / SILISRO / mCOn yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-180 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.5 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 559, no. 22.1.

I.IOANNIS ÇİMİSKES (M.S 969-976)

Katalog 64: I.İoannis (John) Çimiskes (M.S 969-976) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A1 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + IHSVS / XRISTVS / BASILEVS / BASILE dört satır yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-171 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.6 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 9.5 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 673, no. A2.47.6.

II. BASİLEİOS (M.S 976-1028)

Katalog 65: II. Basileios (M.S 976) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A1 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + İHSÇS/ XRISTÇS/ BASILCÇ/ BASILC dört satırda yazıt mevcuttur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-29 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.1x2.8 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 10 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 648, no. A1.1.

Katalog 66: II. Basileios (M.S 976) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A1 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + İHSÇS/ XRISTÇS/ BASILEÇ/ BASILE dört satırda yazıt tam net olmasa da bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 23.11.2017

Envanter No: 2018-507 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.6 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 9.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 648, no. A1.1.

Katalog 67: II. Basileios (M.S 976) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A1 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + İHSÇS/ XRISTÇS/ BASILEÇ/ BASILE dört satır yazıt bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 08.10.2015

Envanter No: 2017-1387 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7.3 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 648, no. A1.1.

Katalog 68: II. Basileios (M.S 976-1030) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A2 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + ΙΗΣΥΣ/ ΧΡΙΣΤΟΣ/ ΒΑΣΙΛΕΥ/ ΒΑΣΙΛΕ dört satırda; üstte ve altta yuvarlak çizgisel süsleme bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 22.10.2013

Envanter No: 2014-56

Ölçüleri: Çap: 2.9 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 12 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 651, no. A2.2.3.- no. A2.3.11.

Katalog 69: II. Basileios (M.S 976-1030) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A2 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + İHSΥS/ XRISTΥS/ BASILEΥ/ BASILE dört satırda; üstte ve altta haç bezeme bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-182 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 11.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 663, no.A2.32.1

Katalog 70: II. Basileios (M.S 976-1030) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A2 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta ile süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta topakla süslenmiştir. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + İHSΥS/ XRISTΥS/ BASILEΥ/ BASILE dört satırda; üstte ve altta yuvarlak çizgili süsleme bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 05.09.2013

Envanter No: 2014-316 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.6 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7.7 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 651, no. A2.3.1.

Katalog 71: II. Basileios (M.S 976-1030) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A2 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + İHSVS/ XRISTVS/ BASILEVS/ BASILE dört satırda; üstte ve altta yuvarlak sarmalı süsleme bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-33 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 651, no. A2.2.3.

Katalog 72: II. Basileios (M.S 976-1030) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A2 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + İHSYS/ XRISTYS/ BASILEY/ BASILE dört satırda; üstte ve altta yuvarlak çizgili süsleme bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 08.10.2015

Envanter No: 2017-1388 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.7 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 8.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 651, no. A2.3.7.

Katalog 73: II. Basileios (M.S 976-1030) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A2 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + İHSYS/ XRISTYS/ BASILEY/ BASILE dört satırda; üstte ve altta haç bezemesi bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-26 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.9 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 8.7 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 663, no.A2.32.1

Katalog 74: II. Basileios (M.S 976-1030) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A2 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: Dört sıra şeklinde + İHSVS/ XRISTVS/ BASILEVS/ IMSILE yazıtı vardır. Üstte ve altta haç bezemesi bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-28 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: ? gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 663, no.A2.32.1

Katalog 75: II. Basileios (M.S 976-1030) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis A2 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. Haçın kollarında arasında kare bezemeler ile sol tarafında XC harfleri bulunur, ayrıca OVH eksik yazıt görülür. İsa iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta topakla süslenmiştir. Sağ tarafta haç bezemesi ve IC harfleri bulunur. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + İHSÇS/ XRISTÇS/ BASILCÇ/ BASILE dört satır yazıt mevcuttur ve altta kare süsleme bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-31 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.7 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 9.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 651, no. A2.3.1.

III.ROMANOS DİYOJEN ARGYROS (M.S 1028-1041)

Katalog 76: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Arkalıklı tahtta oturan İsa başını çevreleyen hale görülüyor. Sol elinde İncil vardır. Tahtın sol tarafında haç ile İHSXISKEK RESNANTİH (+İHS XIS REX REGNANTİHM) yazıtı bulunur.

Arka Yüz: OCEKHO ROMANIO (ΘCE BOHΘ RωmAhω) yazıtı vardır. Romanus ve eşi görülüyor. Romanus başında taç var ve loros giyimlidir. Romanus sol elinde üstünde haç globus küre tutmaktadır. Sağında tahminen Eşi Zoe sağ elini kaldırmış ve tunik giymektedir. Nimbatali ve cüppeli şekilde, sağ eliyle imparatora ötüşen, sol elinde maphorion tutuyor. Üst kısımda MQ harfleri vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 16.04.2014

Envanter No: 2014-165 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.3 cm, Kalınlık: 0.1 cm, Ağırlık: 4.3 gr

Madeni: Altın

Referans: DOC 1: 1819

Katalog 77: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1041) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, sağ eli ile tasdik işareti ile sol eli ile de İncil kitabını tutuyor. İncil kapağı orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. Haç kollarında “□” şekli mevcuttur. Yazıt okunmasa da sağ ve sol taraflarda XC|IC harfleri ve çevreleyen + EmmA-NOVHA yazıtı vardır.

Arka Yüz: Üç kaide üstünde haç kollarının boşluğunda üç sıra IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-187 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 11.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25.-28.

Katalog 78: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034)–Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başlı haleli ve haç kolları arasında “□” ile haç kolları arasında küre nokta bezeleri vardır. İsa’nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde IC ve XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-27 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 9.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25.-678, no. B.37.

Katalog 79: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başı haleli ve haç kolları arasında “□” ile haç kolları arasında küre bezeleri vardır. İsa’nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde IC ve XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası üstte silinik IS-XS ile alt kısımda bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-30 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 10.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25.-678, no. B.37.

Katalog 80: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başı haleli ve haç kolları arasında “□” ile haç kolları arasında küre bezeleri vardır. İsa’nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde IC ve XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: İki basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-32 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.9x3.3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 12.5 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25.-678, no. B.37.

Katalog 81: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başı haleli ve haç kolları arasında “□” ile haç kolları arasında küre bezeleri vardır. İsa’nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde IC ve XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-48 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 8.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25.-678, no. B.37.

Katalog 82: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başı haleli ve haç kolları arasında “□” ile haç kolları arasında küre bezeleri vardır. İsa’nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde IC ve XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-42 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.7 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 10.1 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25.-678, no. B.37.

Katalog 83: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başı haleli ve haç kolları arasında “□”, haç bezemeleri ile haç kolları arasında küre bezeleri vardır. İsa’nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde silinikte olsa IC ve XC harfleri mevcuttur.

Arka Yüz: Üç basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-43 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 12 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25.-678, no. B.37.

Katalog 84: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başı haleli ve haç kolları arasında “□” ile haç kolları arasında küre bezeleri vardır. İsa’nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde IC ve XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-44 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.1 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 10.2 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25.-678, no. B.37.

Katalog 85: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başı haleli ve haç kolları arasında “□” ile haç kolları arasında küre bezeleri vardır. İsa’nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde IC ve XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-45 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 11.2 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25.-678, no. B.37.

Katalog 86: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başlı haleli ve haç kolları arasında noktalı bezeler vardır. İsa'nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde tam net olmasa da IC ve XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-411 (S)

Ölçüleri: Çap: 2 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 12.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.8., DOC 3/2: 678, no. B.37.

Katalog 87: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başı haleli ve haç kolları arasında “□” , haç bezemeleri ile haç kolları arasında küre bezeleri vardır. İsa’nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde IC ve XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-172 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 11.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.8. - 678, no. B.37.

Katalog 88: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1034) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sağ eliyle tasdik işareti sol eliyle ise incil kitabını tutuyor. Başı haleli ve haç kolları arasında “□” ile haç kolları arasında küre bezeleri vardır. İsa’nın üzerinde tünik ile himation giysisi vardır. Sağ ve Sol köşelerde silinik de olsa IC ve XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç basamaklı kaide üstünde uzun haç vardır. Haç kolları ucunda küre bezemeleri mevcuttur. Haç kolları arası üst silinik IS-XS ile alt kısımda bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-46 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25.-678, no. B.37.

Katalog 89: III. Romanos Diyojen Argyros (M.S 1028-1041) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis B grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, sağ eli ile tasdik işareti ile sol eli ile de İncil kitabını tutuyor. İncil kapağı orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta haç süslemesi net olmasa da vardır. Yazıt okunmasa da sağ ve sol taraflarda IC | XC harfleri ve çevreleyen + EmmA-NOVHA yazıtı vardır.

Arka Yüz: Haç kollarının boşluğunda üç sıra IS-XS / bAS-ILC / bAS-ILC yazıtı vardır.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-181 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.6 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 6.5 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 677, no. B.25-28.

IV. MİCHAEL PAFLAGONYALI (M.S 1034-1041)

Katalog 90: IV. Michael (M.S 1034-1041) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis C grup

Ön Yüz: Dairesel çizgili bordür içinde Antiphonetes İsa, cepheden ayakta durur vaziyette başında halesi ile betimlenmiştir.

Arka Yüz: Haç kolları arasında IC| XC| NI| KA yazıtı bulunur. Haç mücevherlerle bezelidir. Etrafı noktalı bordür ile çevrelenmiştir.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-178 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: 0.1 cm, Ağırlık: 5.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 681, no.C.2 ve DOC 4: 1825

IX. KONSTANTİNOS MONOMAKOS (M.S 1042-1055)

Katalog 91: IX. Kostantinos (M.S 1042-1050) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis C grup

Ön Yüz: Cepheden verilen Antiphonetes İsa'nın dizlerine kadar verilmiş büstü ile uzun sakallı ve uzun saçlıdır. Nimbuslu-haleli haç ve kollarında nokta bezemesi bulunur. Tunik ve Himation giysilidir. Sağ eliyle tasdik yapıp pelerinin kenar kısmından tutmuştur. Sol eliyle bezemeli İncil tutar vaziyettedir. Sağ ve Sol boşluk kısmında IC|XC harfleri ve + EmmaA-NOVHA yazıtı silinik olsa da vardır.

Arka Yüz: Haç noktalı ve mücevher bezemelidir. Haç kolları arasında iki sıra IC|XC, NI|KA yazıtı bulunuyor.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-40 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.9 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 9.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 682, no.C.7.-683, no.C.38.

Katalog 92: IX. Kostantinos (M.S 1042-1050) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis C grup

Ön Yüz: Cepheden verilen Antiphonetes İsa'nın dizlerine kadar verilmiş büstü ile uzun sakallı ve uzun saçlıdır. Nimbuslu-haleli haç ve kollarında nokta bezemesi bulunur. Tunik ve Himation giysilidir. Sağ eliyle tasdik yapıp pelerinin kenar kısmından tutmuştur. Sol eliyle bezemeli İncil tutar vaziyettedir. Sağ ve Sol boşluk kısmında IC|XC harfleri ve + EmmaA-NOVHA yazıtı silinik olsa da vardır.

Arka Yüz: Haç noktalı ve mücevher bezemelidir. Haç kolları arasında iki sıra IC|XC, NI|KA yazıtı bulunuyor.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-41 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.7 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 682, no.C.7.-683, no.C.38.

Katalog 93: IX. Kostantinos (M.S 1042-1050) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis C grup

Ön Yüz: Cepheden verilen Antiphonetes İsa'nın dizlerine kadar verilmiş büstü ile uzun sakallı ve uzun saçlıdır. Nimbuslu-haleli haç ve jollarında nokta bezemesi bulunur. Tunik ve Himation giysilidir. Sağ eliyle tasdik yapıp pelerinin kenar kısmından tutmuştur. Sol eliyle bezemeli incil tutar vaziyettedir. Sağ ve Sol boşluk kısmında IC|XC harfleri ve + EmmA-NOVHA yazıtı silinik olsa da vardır.

Arka Yüz: Haç noktalı ve mücevher bezemelidir. Haç kolları arasında iki sıra IC|XC, NI|KA yazıtı bulunuyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-188 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.5 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 9.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 682, no.C.7.-683, no.C.29.

Katalog 94: IX. Kostantinos (M.S 1042-1050) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis C grup

Ön Yüz: Cepheden verilen Antiphonetes İsa'nın dizlerine kadar verilmiş büstü ile uzun sakallı ve uzun saçlıdır. Nimbuslu-haleli haç ve kollarında nokta bezemesi bulunur. Tunik ve Himation giysilidir. Sağ eliyle tasdik yapıp pelerinin kenar kısmından tutmuştur. Sol eliyle bezemeli İncil tutar vaziyettedir. Sağ ve Sol boşluk kısmında IC|XC harfleri ve + EmmA-NOVHA yazıtı silinik olsa da vardır.

Arka Yüz: Haç noktalı ve mücevher bezemelidir. Haç kolları arasında iki sıra IC|XC, NI|KA yazıtı bulunuyor.

Müze Geliş Şekli: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-47 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 682, no.C.7.-683, no.C.29.

Katalog 95: IX. Kostantinos (M.S 1042-1055) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis D grup

Ön Yüz: Cepheden verilen İsa arkalı kare tahta oturmuş ve sakallı, uzun saçlı betimlenmiştir. Nimbuslu haç her bir kolunda bir nokta bezemesi mevcuttur. Himation ve Tunik giyimlidir. Sağ eliyle göğüs kısmında tasdik edip sol eli de dizinin üstündeki kitapta ve kitap üzerinde noktalı bezemeler vardır. Sağ tarafta IC, sol tarafta XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: üç sıralı ISXS / bASIC / bASIL yazıtı bulunur. Üst kısımda _+_ haç betimlemesi ve alt kısımda _∩_ bezemesi mevcuttur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 23.11.2017

Envanter No: 2018-506 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 8.5 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 685, no. D.6.

Katalog 96: IX. Kostantinos (M.S 1042-1055) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis D grup

Ön Yüz: Cepheden verilen İsa arkalı kare tahta oturmuş ve sakallı, uzun saçlı betimlenmiştir. Nimbuslu haç her bir kolunda bir nokta bezemesi mevcuttur. Himation ve Tünik giyimlidir. Sağ eliyle göğüs kısmında tasdik edip sol eli de dizinin üstündeki kitapta ve kitap üzerinde noktalı bezemeler vardır. Sağ tarafta IC, sol tarafta XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç sıralı ISXS / bASIC / bASIL yazıtı bulunur. Üst kısımda _+_ haç betimlemesi ve alt kısımda _∪_ bezemesi mevcuttur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 23.11.2017

Envanter No: 2018-508 (S)

Ölçüleri: Çap: 3 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 685, no. D.6.

Katalog 97: IX. Kostantinos (M.S 1042-1055) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis D grup

Ön Yüz: Cepheden verilen İsa arkalı kare tahta oturmuş ve sakallı, uzun saçlı betimlenmiştir. Nimbuslu haç her bir kolunda bir nokta bezemesi mevcuttur. Himation ve Tünik giyimlidir. Sağ eliyle göğüs kısmında tasdik edip sol eli de dizinin üstündeki kitapta ve kitap üzerinde noktalı bezemeler vardır. Sağ tarafta IC, sol tarafta XC harfleri bulunur.

Arka Yüz: Üç sıralı ISXS / bASIC / bASIL yazıtı bulunur. Üst kısımda _+_ haç betimlemesi ve alt kısımda _∪_ bezemesi mevcuttur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-34 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.4 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 4.3 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 685, no. D.6.-686, no. D.31.

X.KONSTANTİNOS DUKAS (M.S 1059-1067)

Katalog 98: X.Konstantinos Dukas (M.S 1059-1067) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Profil cepheden Eudocia, solda ve X.Constantine sağda yan yana durmaktadırlar. Taçlı ve loros giyimlidirler. Üç basamaklı bir kaideye üstünde haçlı labarum tutmuşlardır. ΕΥΔΚΑΥΤΟ - + ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (Eudocia Konstantino) yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Haleli-Nimbusludur. Haç kolları arasında iki nokta bezemesi vardır. İsa cepheden ve kutsama hareketinde bulunuyor. İsa sakallı ve İncil'i tutar vaziyettedir. Her iki taraf da IC – XC harfleri vardır. + ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ (Emmanuel) yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-23 (S)

Ölçüleri: Çap: 3.1 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 9.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3: 774, DOC 3/2:777, no. 9.3, P. Grierson, Catalogue of the Byzantine coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection III-2 (1973) 774 Nr. 8 (Class I)

Katalog 99: X.Konstantinos Dukas (M.S 1059-1067) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Profil cepheden Eudocia, solda ve X.Constantine sağda yan yana durmaktadırlar. Taçlı ve loros giyimlidirler. Üç basamaklı bir kaideye üstünde haçlı labarum tutmuşlardır. ΕΥΔΚΑΥΤΟ - + ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (Eudocia Konstantino) yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Haleli-Nimbusludur. Haç kolları arasında iki nokta bezemesi vardır. İsa cepheden ve kutsama hareketinde bulunuyor. İsa sakallı ve İncil'i tutar vaziyettedir. Her iki taraf da IC – XC harfleri vardır. + ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ (Emmanuel) yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-24 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8x3.3 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 11.2 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3: 774, DOC 3/2:777, no. 9.3, P. Grierson, Catalogue of the Byzantine coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection III-2 (1973) 774 Nr. 8 (Class I)

Katalog 100: X.Konstantinos Dukas (M.S 1059-1067) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Profil cepheden Eudocia, solda ve X.Constantine sağda yan yana durmaktadırlar. Taçlı ve loros giyimlidirler. Üç basamaklı bir kaideye üstünde haçlı labarum tutmuşlardır. EVΔKAVTO - + KwNT[AK] (Eudocia Konstantino) yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Haleli-Nimbusludur. Haç kolları arasında iki nokta bezemesi vardır. İsa cepheden ve kutsama hareketinde bulunuyor. İsa sakallı ve İncil'i tutar vaziyettedir. Her iki taraf da IC – XC harfleri vardır. + EMMA-NOVHA (Emmanuel) yazıtı bulunur.

Müzeeye Geliş Şekli: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter no: 2018-25 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.7x2.1 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 7.3 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3: 774, DOC 3/2:777, no. 9.3, P. Grierson, Catalogue of the Byzantine coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection III-2 (1973) 774 Nr. 8 (Class I)

IV. ROMANOS DİYOJEN (M.S 1068-1071)

Katalog 101: IV. Romanos Diyojen (M.S 1068-1071) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis Tip 1-D, E veya F grup (Obverse trace of undertype reverse of, Anonymous Class D Sear 1836, Class E 1855 or Class F 1856.)

Ön Yüz: Cepheden İsa'nın büstü bulunuyor. İsa sakallı ve uzun saçlı tasvir edilmiştir. Baş kısmını sağ ve solunda içi üç nokta bezemeli haçlı nimbus var. Üstünde tunik ve himation giysisi vardır. Sağ eliyle pelerinini tutmuş, sol elinde ise kitap var. Üst solda IC, sağda XC nokta altında solda NI, sağda KA harfleri vardır.

Arka Yüz: Ortada “+” latin haçı görülüyor. Haçın üst boşluk solunda “C” sağ boşlukta “R” ve alt boşluk solunda “P” sağ boşlukta “Δ” bulunuyor. Haçın gövdesinde çapraz X haç vardır. Haçın her kolun uç kısmında bir büyük iki küçük nokta bulunmaktadır. Haçın alt kısmının sağında ve solunda __ bulunuyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 29.09.2016

Envanter No: 2018-39 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.6 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 6.9 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 796, no. 8.6 ve Sear, 1866

Katalog 102: IV. Romanos Diyojen (M.S 1068-1071) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis Tip 1-D, E veya F grup (Obverse trace of undertype reverse of, Anonymous Class D Sear 1836, Class E 1855 or Class F 1856.)

Ön Yüz: Cepheden İsa'nın büstü bulunuyor. İsa sakallı ve uzun saçlı tasvir edilmiştir. Baş kısmını sağ ve solunda içi üç nokta bezemeli haçlı nimbus var. Üstünde tunik ve himation giysisi vardır. Sağ eliyle pelerinini tutmuş, sol elinde ise kitap var. Üst solda IC, sağda XC nokta altında solda NI, sağda KA harfleri vardır.

Arka Yüz: Ortada “+” latin haçı görülüyor. Haçın üst boşluk solunda “C” sağ boşlukta “R” ve alt boşluk solunda “P” sağ boşlukta “Δ” bulunuyor. Haçın gövde kısmında çapraz x haç vardır. Haçın her kolun uç kısmında bir büyük iki küçük nokta bulunmaktadır. Haçın alt kısmının sağında ve solunda __ bulunuyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 08.10.2015

Envanter No: 2017-1389 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.4 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 7.4 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 796, no. 8.6 ve Sear, 1866

Katalog 103: IV. Romanos Diyojen (M.S 1065-1070) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis G grup

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sakallı ve uzun saçlıdır. Tunik ile Himation giysilidir. Sağ elini yukarı kaldırıp tasdik işareti yapıyor ve sol eliyle pelerini ve tomarı tutuyor. Baş kısmı haleli- nimbus bulunur. Sağ ve Solda IC VE XC harfleri vardır. Noktalı bordür ile çevrilidir ve yazıt bulunmuyor.

Arka Yüz: Meryem büstü cepheden verilip Orans duruşlu ve baş kısmı haleli- nimbusludur. Tunik ve Mapherion giysisi bulunur. Sağ ve Sol boşlukta MP ile ΘV harfleri vardır. Noktalı bordür ile çevrilidir ve yazıt bulunmuyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 23.11.2017

Envanter No: 2018-513 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.7 cm, Kalınlık: 0.3 cm, Ağırlık: 5.8 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 692, no.G.8.-693, no.G.28.

Katalog 104: IV. Romanos Diyojen (M.S 1065-1070) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis G grup (M.S 1065-1070)

Ön Yüz: İsa büstü cepheden verilip sakallı ve uzun saçlıdır. Tunik ile Himation giysilidir. Sağ elini yukarı kaldırıp tasdik işareti yapıyor ve sol eliyle pelerini ve tomarı tutuyor. Baş kısmı haleli- nimbus bulunur. Sağ ve Solda IC VE XC harfleri vardır. Noktalı bordür ile çevrilidir ve yazıt bulunmuyor.

Arka Yüz: Meryem büstü cepheden verilip Orans duruşlu ve baş kısmı haleli- nimbusludur. Tunik ve Mapherion giysisi bulunur. Sağ ve Sol boşlukta MP ile ΘV harfleri vardır. Noktalı bordür ile çevrilidir ve yazıt bulunmuyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-174 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.5 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 7.6 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 692, no.G.8.-693, no.G.11.

VII. MICHAEL DUKAS (M.S 1071-1078)

Katalog 105: VII. Michael Dukas (M.S 1071-1078) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Cepheden verilen VII. Michael ve eşi Maria aralarında uzun haçlı asayı tutmuşlardır. İmparator Michael sol tarafta ve eşi imparatoriçe Maria ise sağ tarafta bulunuyor. Haçın kollarının ucunda küresel büyük noktalar vardır. İkisi de pendilialalı, taçlı ve loros giyimlidir.

Arka Yüz: Cepheden verilen Meryem ve Çocuk İsa (Nikopoia Meryem) görülmektedir. Meryem'in iki yan tarafında 'Tanrı Anası' kısaltması (MP ΘY / Mater Theou) bulunur. Çocuk İsa başı halelidir. Ayrıca sol kısımda yukarıdan aşağıya doğru COX harfleri vardır. Etrafta çeşitli süsleme ve noktalı bordürlü süsleme mevcuttur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 04.04.2014

Envanter No: 2014-631 (S)

Ölçüleri: Çap: 1.8 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 4 gr

Madeni: Altın

Referans: Sear 1871-1872; DOC 5d, DOC 4, DOC 3/2: 1973.

Katalog 106: VII. Michael Dukas (M.S 1071-1078) –Konstantinopolis (İstanbul)

Ön Yüz: Profil cepheden Pantokrator İsa sol elinde İncil tutmakta ve İncil kapağı süslüdür. Başı haleli ve pendiallı taç bulunur. Saçı ve sakalları uzundur. Tunik ve Himation giyimlidir. Etrafı iki noktalı bezeme ile çevrelenmiştir.

Arka Yüz: VII. Michael Duka sağ elinde asa, baş kısmı haç ve uçlarda globus vardır. Sol tarafında haçlı globus vardır. Başında taç ve süslü yakalı loros kostüm giyimlidir. +MIX AHA RACIAOΔ yazıtı bulunur.

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Hibe - 11.10.2011

Envanter No: 2012-38 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.8 cm, Kalınlık: 0.1 cm, Ağırlık: 4.4 gr

Madeni: Altın

Referans: DOC 3/2: 804, no. 2a.1. ve DOC 3/2: 818, no. 14a.1.

Katalog 107: VII. Michael Dukas (M.S 1075-1080) –Konstantinopolis (İstanbul)
Anonim Follis I Grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, sağ eli ile tasdik işareti ile sol eli ile de İncil kitabını tutuyor. İncil kapağı orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. Haç kollarında “O” şekli mevcuttur. Yazıt okunmasa da sağ ve sol taraflarda XC|IC harfleri vardır.

Arka Yüz: Orta kısımda büyük latin haç görülüyor. Haç kolu ucunda büyük küre yanlarında küçük küre nokta bezemeleri bulunuyor. Yukarıda sağ ile sol kısımlarında c bezemesi mevcuttur.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 17.03.2014

Envanter No: 2014-186 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.2 cm, Kalınlık: 0.1 cm, Ağırlık: 3.1 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 3/2: 696 no. I.2 ve DOC 3/2: 698, no. I.37.

III. NİCEPHORUS BOTANEİATES BASİLACİUS (M.S 1078-1081)

Katalog 108: III. Nicephorus Botaneiates Basilacius (M.S 1078-1081) –
Thessalonika (Selanik)

Anonim Follis I Grup

Ön Yüz: Cepheden Pantokrator İsa'nın büstü bulunuyor. İsa sakallı ve uzun saçlı tasvir edilmiştir. Üstünde tunik ve himation giysisi vardır. Sağ eliyle pelerinini tutmuş, sol elinde ise kitap var.

Arka Yüz: Ortada haç ve haçın üst kolunda bir haç daha görülüyor. Haçın her kolun uç kısmında küresel nokta bulunmaktadır. Haçın etrafında noktalı ve bitkisel palmet motif vs görülüyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 08.10.2015

Envanter No: 2017-1390 (S)

Ölçüleri: Çap: 2.4 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 5.3 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 2c: 1890

I.ALEKSİOS KOMNENOS (M.S 1081-1118)

Katalog 109: I.Aleksios Komnenos (M.S 1081-1087) –Konstantinopolis (İstanbul) Anonim Follis Tip B

Ön Yüz: iki basamak üzeri h*--+aç bulunuyor. Haç kolları ucunda küre nokta vardır. Üst kısımda sol tarafta boşukta IC ve sağ tarafta boşlukta XC harfleri mevcuttur. Alt kısımda ise sol kısımda NI ve sağ kısımda KA harfleri vardır.

Arka Yüz: Dört sıra +CEPCVN / EPTCIBA / CIACIAA / EZIω yazıtı görülüyor.

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın Alma - 09.09.2013

Envanter No: 2014-415 (S)

Ölçüleri: Çap: 2 cm, Kalınlık: 0.2 cm, Ağırlık: 4.7 gr

Madeni: Bronz

Referans: DOC 4/1: 214, no. 19.3.

8. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Batman Müzesi'nde bulunan 109 adet Bizans Dönemi sikkesi incelenerek çalışmaya dahil edilmiştir. 2011-2017 yılları arasında katalogda yer alan 109 adet sikke müze envanterine kaydedilmiştir. Bu sikkelerden 106 adedi satın alınmış ve 3 adedi hibe yolu ile müzeye bağışlanmıştır. Ancak madeni paranın tam yeri bilinmemektedir. Daha sonra yapılacak çalışmalar neticesinde netlik kazanması öngörülmektedir. Katalogdaki 109 madeni paranın tümü tarihlendirilmiştir. Bu paralar, alt sınıflara ayrılmıştır. Sınıflandırmada Oğuz Tekin'in "Bizans Sikkeleri" adlı kitabı ve DOC esas alınmıştır. Yapılan tasnife göre, Anonim Follisler'den 12 tanesi A1 Grubu'na ve 8 tanesi A2 Grubu'na (976–1030/1035), 13 tanesi B Grubu'na (1030/1035–1042), 5 tanesi C Grubu'na (1042–1050), 3 tanesi D Grubu'na (1050–1060), 2 tanesi D-E-F gruplarına (muhtemelen 1050–1065), 2 tanesi G Grubu'na (1065–1070), 2 tanesi I Grubu'na (1075–1080) ve 1 tanesi Tip B Grubu'na aittir. Ayrıca, X. Konstantinos follisleri de Anonim Follisler içerisinde değerlendirilmiştir.

8.1. Değerlendirme

Tez üç değerlendirme kısmından oluşmaktadır. Değerlendirme 1'de Batman Müzesi ve Türkiye'deki başlıca müzelerde bulunan Doğu Roma (Bizans) Sikkelerinin toplam adet, Anonim grubu ve darphanelerine yer verilip, karşılaştırmalı tablo ve grafikte gösterilip açıklanmıştır. Değerlendirme 2'de Batman Müzesinde bulunan Bizans sikkeleri ile başlıca müzelerde bulunan Bizans sikkeler üzerindeki figür bezemelerinin benzer ve farklı yönlerine değinilmiştir. Değerlendirme 3'te ise Batman müzesinde bulunan Bizans sikkeler üzerindeki bezemelerin başka yapı, obje nesneler (freks, mozaik, süs eşyası vb.) üzerindeki benzer-farklı figür bezemeleri ve malzemeleri ele alınmıştır.

Tablo 8.1. Batman Müzesinde Bulunan Bizans Sikkelerinin Toplam Adeti

Darphane	CON		ANT		NIKO		TES		KYZ		
Birim	40	20	40	20	40	20	40	20	40	20	Toplam
I. Anastasius 491-518	14										14
I. Iustinus 518-527				1							1
I. Iustinianus 527-565	11	4	2	1							18
II. Iustinus 565-578	3	5	2	1	3			3			17
II. Flavius 578-582			2								2
Mauricius Tiberius 582-602			2								2
Phocas 602-610		1							1		2
Heracleios 610-641	3				1						4
II. Constans 641-668	1										1
Theophilus 829-842	1										1
VII. Constantinus 913-959	1										1
I. İoannis 969-976	1										1
II. Basileios 976-1025	11										11
III. Romanos 1028-1034	14										14
IV. Michael 1034-1041	1										1
IX. Constantinos 1042-1055	7										7
X. Constantinos 1059-1067	3										3
IV. Romanos 1067-1072	4										4
VII. Michael 1067-1090	3										3

(Tablonun Devamı) Tablo 8.1. Batman Müzesinde Bulunan Bizans Sikkelerinin Toplam Adeti

III. Nikiforos 1078-1081								1			1
I.Aleksios 1081-1118	1										1
Genel Toplam	Batman Müzesinde Bulunan Bizans Sikkelerinin Toplam Adeti										109
Anonim Follis A1 969-976	4										4
Anonim Follis A2 976-1030/1035	8										8
Anonim Follis B 1030/1035-1042 ve Tip B	14										13
											1
Anonim Follis C5 1042 -1050	5										5
Anonim Follis D3 1050-1060	3										3
Anonim Follis E1 1060	1										1 ?
Anonim Follis F1 1060-1065	1										1 ?
Anonim Follis G1 1065-1070	1										2
Anonim Follis H1 1070-1075	1										
Anonim Follis I1 1075-1080	1							1			2
Anonim Follis J 1080-1085											
Anonim Follis K 1085-1092											
Anonim Follis L 1080 ?											
Anonim Follis M 1080 ?											
Anonim Follis N 1075 ?											
Toplam											40

Tablo 8.2. Bazı Müzelerimizde Bulunan Bizans Sikkelerinin Toplam Adeti

Bazı Müzelerimizde Bulunan Bizans Sikkelerinin Toplam Adet Sayısı													
Darphan eler	Cons	Nic	Thes	Kyz	Ant (The ou)	Carta ca	Roma	P e r u g i a	Kh ers on	Alek s	Bilin meye n	Anoni m Follis	Topla m
Batman Müzesi	51	4	4	1	9							40	109
Bilecik Müzesi	54	3		2	2						5		66
Bolu Müzesi	44	20	1	10	18	1	1				16		111
Isparta Yalvaç Müzesi	737	80	27	32	66	2	1			1	6		951
Afyon Bolvadin Müzesi	15	2	1	4	3						56		81
Amasya Müzesi	174	52		17	62			1	1		838		1145
Bartın Amasra Müzesi	91	8	3	2	5						5		114
Erzurum Müzesi	119	1	2		1								123
Kayseri Müzesi	19	7		6	23							107	162
Manisa Müzesi													248
Giresun Müzesi													100
Malatya Müzesi													464
Mardin Müzesi													2038

Tablo 8.3. Bazı Müzelerimizde Bulunan Bizans Sikkelerinin İmparatorlara Göre Dağılımı 2024 yılı verilerine göre Toplam Adet Sayısı

Müzeler	Batman	Bilecik	Bolu	Yalvaç	Bolvadin	Amasya	Amasra	Erzurum	Kayseri	Manisa	Giresun	Malatya	Sinop
I. Anastasius 491-518	14	4						1	7	4			
I. Iustinus 518-527	1							1	4	14	2		
I. Iustinianus 527-565	18	4						2	11	25	4		
II. Iustinus 565-578	17	4						3	9	40	4		
II. Flavius 578-582	2	1							4	3	2		
Mauricius Tiberius 582-602	2	35						3	13	6	2		
Phocas 602-610	2	47							7	9	2		
Heracleios 610-641	4	1						2		11	1		
II. Constans 641-668	1									1	2		
II. Justinianus 685-711										1			
III. Leon 717-741										3			
V. Konstantinus 741-775										1			
IV. Leon 775-780		1								3			
VI. Konstantinus ve İrene 780-797										1			
V. Leon 813-820										1			
II. Michael 820-829										2			

(Tablonun Devamı) Tablo 8.3. Bazı Müzelerimizde Bulunan Bizans Sikkelerinin İmparatorlara Göre Dağılımı 2024 yılı verilerine göre Toplam Adet Sayısı

Theophilos 829-842	1	1						1		1			
I.Basileios 867-886		1								5			
VI.Leon 886-912		3								13			
VII. Constantinus 913-959	1	12						1		6			
I.Romanos 920-944								1		9			
II.Romanos 959-963										4			
II.Nikephorus 963-969		1											
I. İoannis 969-976	1												
II. Basileios 976-1025	11									1			
VIII.Konstantinos 1025-1028										1			
III. Romanos 1028-1034	14												
IV. Michael 1034-1041	1												
IX.Konstantinos 1042-1055	7									1			
I.İoannis Komnenos 1015-1067											1		
X.Konstantinos 1059-1067	3							5	9	12	13		
IV. Romanos 1067-1072	4							1		8	6		
VII. Michael 1067-1090	3	1								22	1		
III. Nikiforos 1078-1081	1									1			
I.Aleksios 1081-1118	1									2			
II.İoannis Komnenos 1118-1143								2			10		

(Tablonun Devamı) Tablo 8.3. Bazı Müzelerimizde Bulunan Bizans Sikkelerinin İmparatorlara Göre Dağılımı 2024 yılı verilerine göre Toplam Adet Sayısı

I.Manuel Komnenos 1143-1180		1						1		6	25		
II.Aleksius Komnenos 1180-1183											2		
II.İsaakios 1185-1204										7			
III.Aleksios 1195-1203										5			
III.İoannis Doukas Vatatzes 1192-1254										6	4		
II.Theodoros 1254-1258										4			
VIII.Michael 1258-1282										6			
II. Andronikos 1282-1328										1			
IX.Michael 1294-1320										2			
IV.Aleksius 1417-1429											8		
Anonim Follis	40	24						99	107	137	11		99
Bilinmeyen veya sonradan müzeye getirilen buluntular		5					5		232				
Toplam	109	147	394	951	81	1145	114	123	394	385	100	895	302

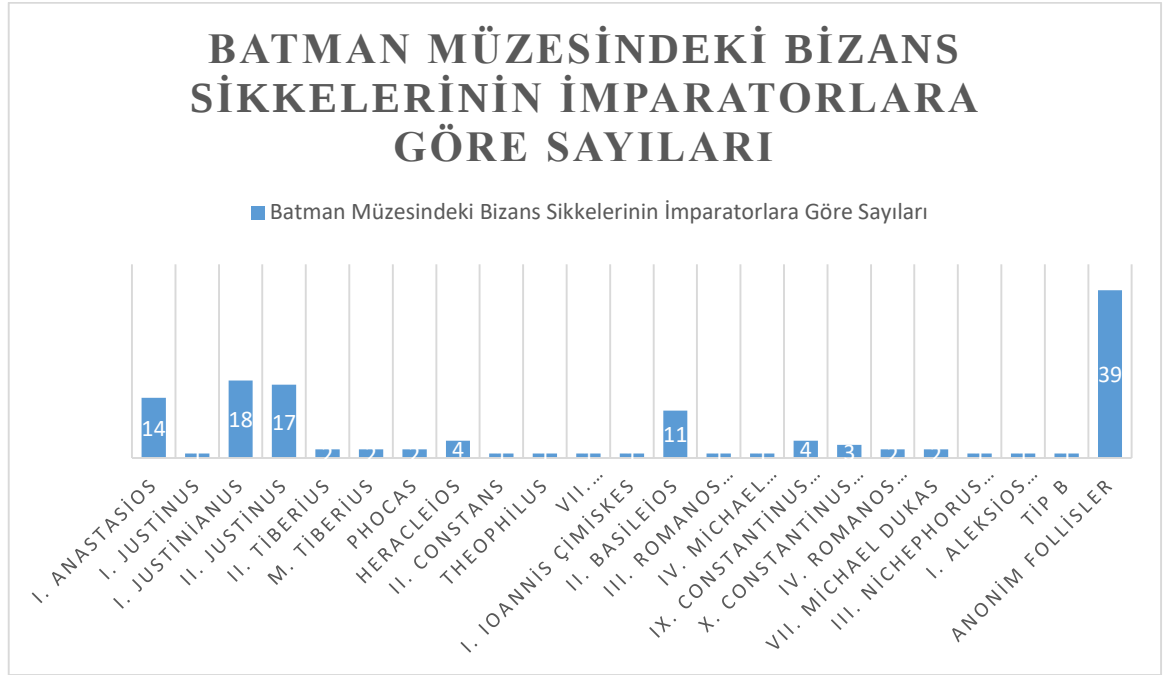
Tablo 8.4. Bazı Müzelerimizdeki Anonim Follis Grup Toplam Adeti

BAZI MÜZELERİMİZDEKİ ANONİM FOLLİS GRUP TOPLAM ADETİ	
Batman Müzesi	40
Bilecik Müzesi	24
Bolu Müzesi	75
Erzurum Müzesi	249
Giresun Müzesi	11
Isparta Yalvaç Müzesi	346
Kayseri Müzesi	107
Kocaeli Müzesi	268
Malatya Müzesi	464
Manisa Müzesi	137
Sinop Müzesi	99

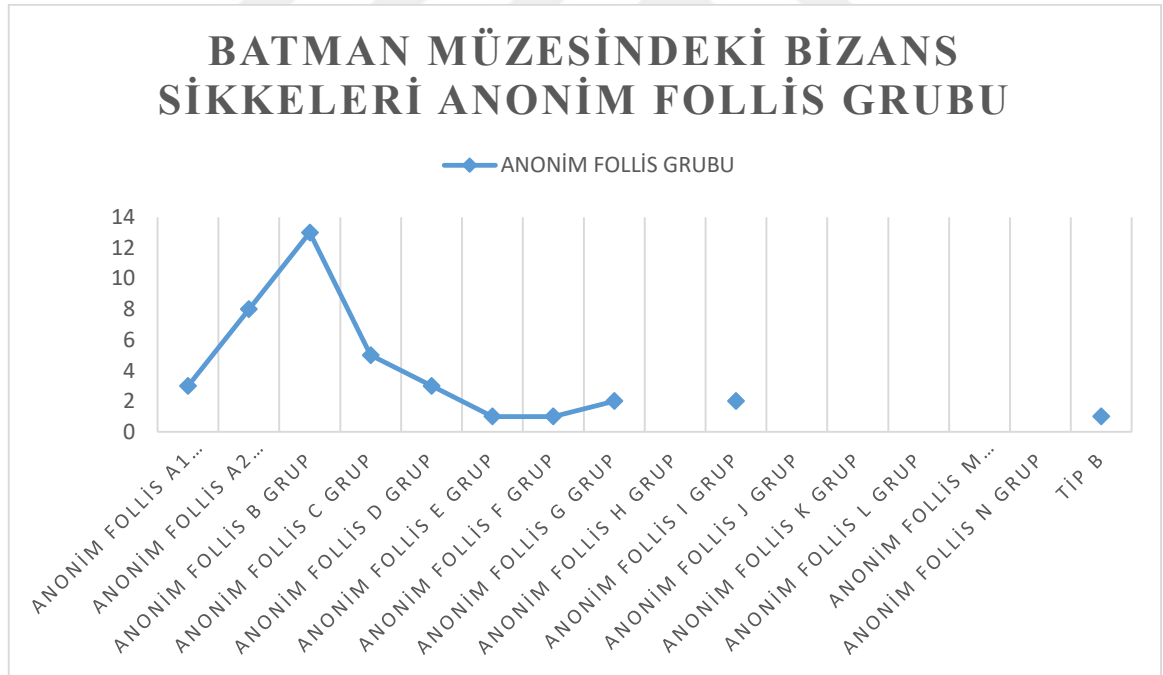
8.1.1. Değerlendirme 1

Müzelerde 10 farklı darphaneye ait sikkeler bulunmaktadır. Bu darphaneler: Antiokheia, Konstantinopolis, Kyzikos, Nikomedia, Kartaca, Roma, Thessalonika, Perugia, Kherson, Ales darphaneleri ve bilinmeyenler vardır. Batman Müzesi Bizans sikkeleriyle çevresinde bulunan Amasya Müzesi (Ireland, 2000, s. 101-117), Amasra Müzesi (Ireland ve Ateşoğlu, 1996, s. 132-137), Bilecik Müzesi, Bolu Müzesi, Yalvaç Müzesi, Bolvadin Müzesi, Erzurum Müzesi, Manisa Müzesi, Malatya Müzesi, Kayseri Müzesi, Giresun Müzesi (Karaoğlu, 2017, s. 136-235) ve Sinop Müzesi sikkeleri ile sayısal veriler karşılaştırılıp değerlendirildi. (Tablo 5 ve Tablo 6) Batman Müzesi ve Amasya, Erzurum, Bolu Müzelerindeki örneklerinin karşılaştırıldığında son derecede sayısal bir benzerlik görülmektedir. Sikke dağılımdaki yükselme ve düşmeler aynı dönemlere denk gelmiş olabilir. Anonim follislerde Batman Müzesi ve diğer müzelerde büyük bir artış görülmüştür. Ancak Yalvaç, Erzurum ve Kocaeli Müzelerinde daha çok Anonim Follisler ortaya çıkmıştır. Burada ticaret ve sınır bölgelerine yakın olan yerlerden dolayı para akışı yoğunluk kazanmış olabilir. (Tablo 7).

Grafik 8.1. Batman Müzesindeki Bizans Sikkelerinin İmparatorlara Göre Dağılımı

Grafik 8.2. Batman Müzesindeki Bizans Sikkelerinin Anonim Follis Grubu

Katalogu yapılan 109 adet sikke 5 farklı darphaneye ait örnekler içermektedir. Bu darphaneler: Antiokheia, Konstantinopolis, Kyzikos, Nikomedia ve Thessalonika darphaneleridir. Katalogu yapılan 109 adet sikkelerin büyük çoğunluğu satın alma yoluyla müzeye gelmiş olmakla birlikte ayrıca bunlardan 40 âdeti Anonim Follis grubu

içerisindedir. Kurtarma kazıları sırasında ele geçmiş buluntu yeri belli olan veya buluntu yeri belli olmayan örnekleri de içermektedir.

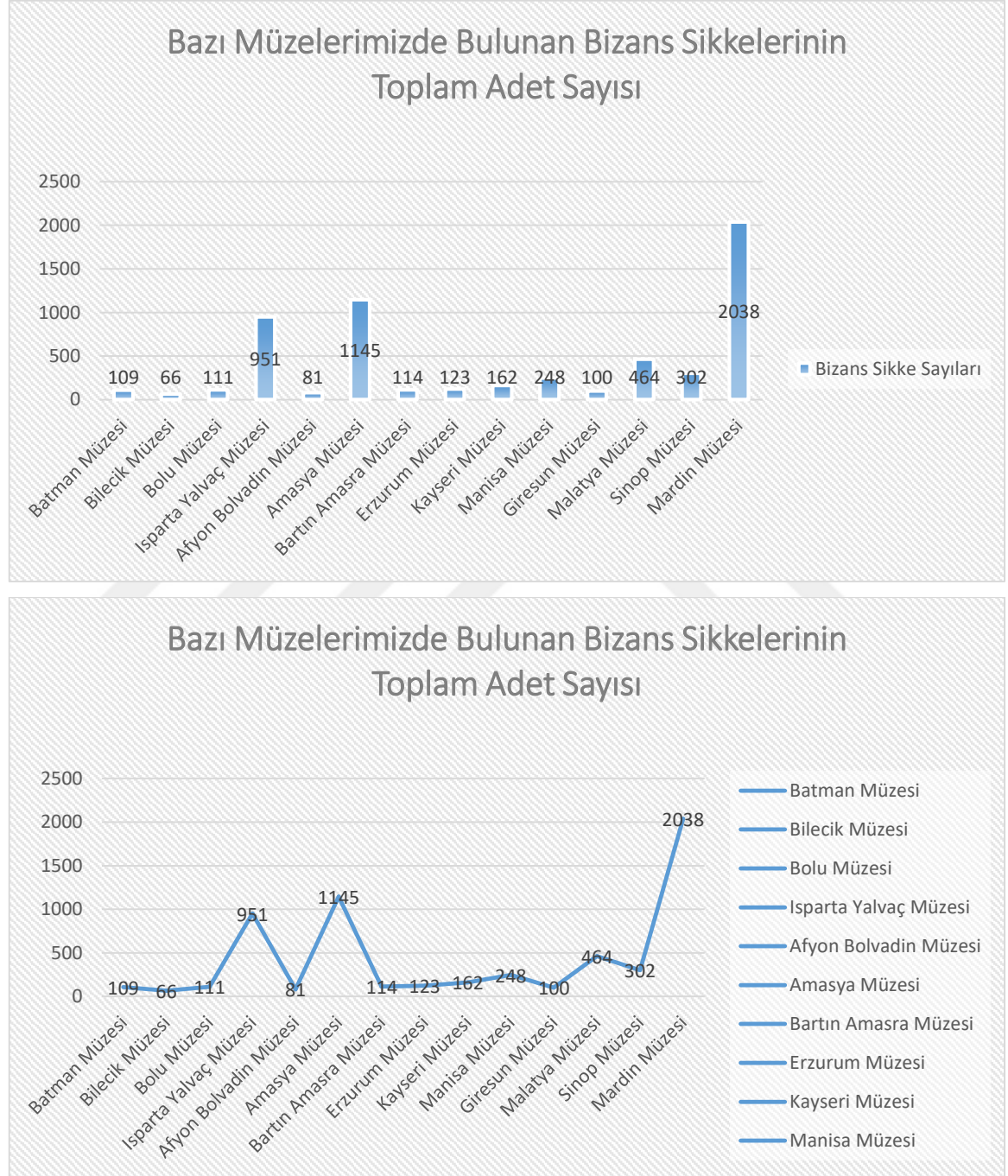
Batman Müzesi'ndeki Bizans sikkelerinin tamamına bakılacak olursak (Grafik 1); söz konusu sikkeler imparator I. Anastasius (491–518) ile I.Alexios Komnenos (1204-1222) hükümdarlığı arasında tarihlenmektedir. Müzede yer alan sikkeler, 21 farklı imparatora ait olduğu belirlenmiştir. Bu imparatorlar: I. Anastasius (MS. 491-518), I. Iustinus (MS. 518-527), I. Iustinianus (MS. 527-565), II. Iustinus (MS. 565-578), II. Tiberius (MS. 578-582), Mauricius Tiberius (MS. 582-602), Focas (MS. 602-610), Heraclius (MS. 610-641), II. Konstans (MS. 641-668), Theophilus (MS. 829-842), VII. Konstantinos (MS. 913-959), I. İonnas Çimiskes (MS. 969-976), II. Basileos (MS. 976-1025), III. Romanos (MS. 1028-1034), IV. Michael (MS. 1034-1041), IX. Kontantinos (MS. 1042-1055), X.Kontantinos (MS. 1059-1067), IV. Romanos (MS. 1068-1071) ve (MS. 1071-1078), VII. Mikhael (MS. 1071-1078), III. Nichephorus (MS. 1078-1081), I.Alexios Komnenos (MS. 1204-1222)'dir.

Grafik 1'den yola çıkarak Batman Müzesi'nde I. Anastasius, I. Iustinianus, II. Justinus ve II. Basileius sikkelerde kısmen bir yoğunluk görülmektedir. II. Iustinus sikkelerindeki yükselmenin nedeni Sasani savaşları sırasında askerlerin para ihtiyacından kaynaklı olmuş olduğu düşünülebilmektedir. Daha sonra Grafik 1 ve Grafik 2' de de görüldüğü gibi Anonim follis grubunun çoğunlukta olduğu görülmektedir. Anonim follislerin sayısının çok olması, Bizans'ın ekonomik ve siyasi olarak iyi durumda olması ve ordu içinde duyulan nakit ihtiyacı olması anonim follis sikkelerinin sirkülasyonunu etkilemiş düşüncesi uyandırır. Bizans topraklarına akınlar düzenleyen Oğuzlar ve Peçeneklerin de Balkanlar'daki güçlerini arttırmaları Selçukluların doğuda ilerlemeleri ile orantılı muhtemelen Bizans askerlerinin para ihtiyacı artmasından kaynaklanmış olacağı ifade edilmektedir (Tekin, 1999d, s.78).

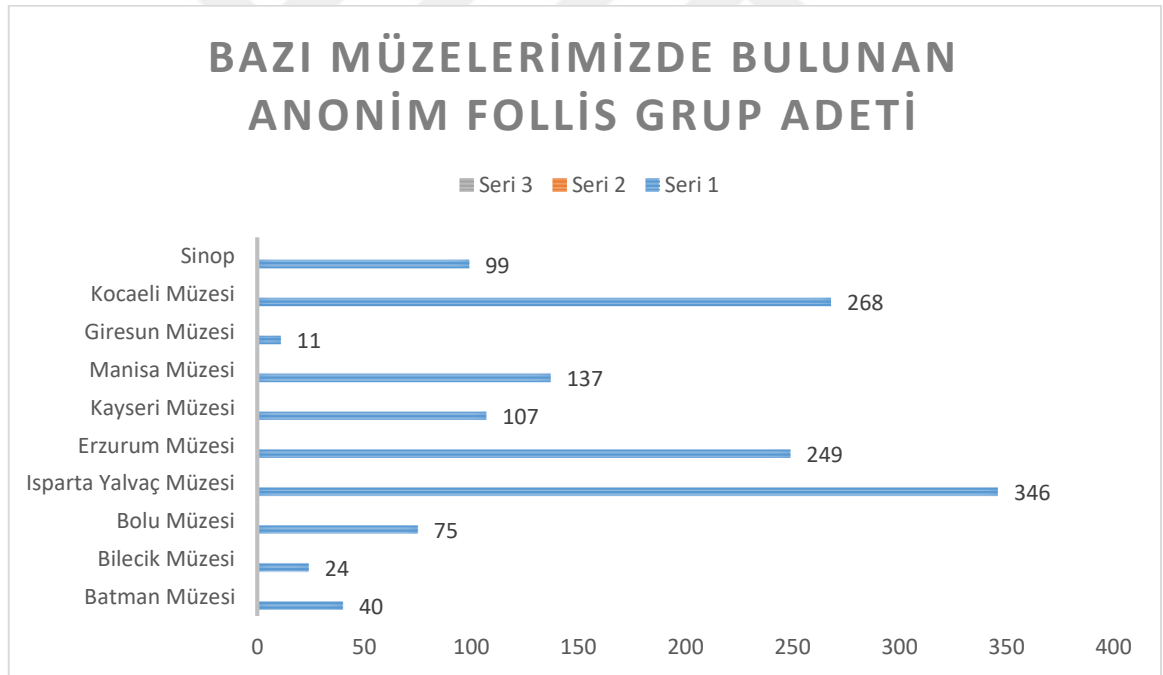
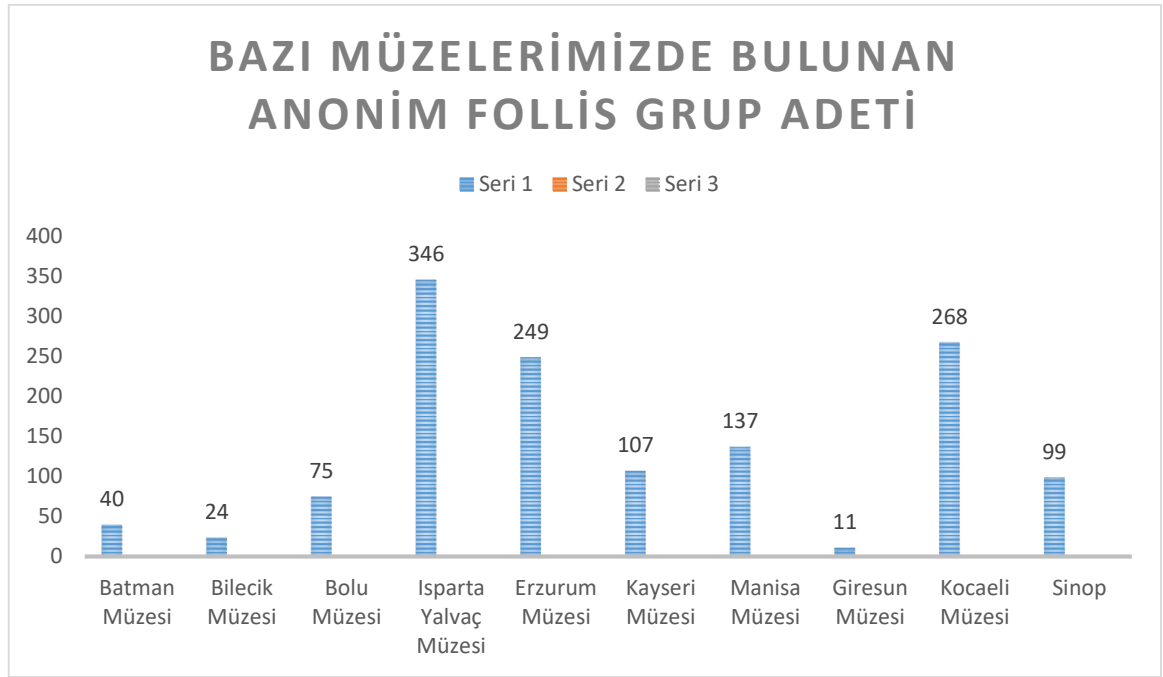
Bizans Dönemi'ne ait sikkeleri kronolojik olarak belgelemek, dönemlere göre istatistiklerini çıkarmak ve bölgenin tarihi coğrafyasını birlikte değerlendirmek temel alınmıştır. Bu doğrultuda, Batman Müzesi'nde 109 adet sikke incelenmiş ve kataloğa alınmıştır. Bulunduğu coğrafi konum ve Antik yolun üzerinde yer alması, bölgenin her dönemde büyük ölçüde askeri ve ticari bağlantılar içinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, şehirlerden geçen ordu hareketleri, harcamalar ya da kentlerdeki inşaat faaliyetleri gibi yatırımlar, bölgeye sikke bulgusu bırakmış olmalıdır. Doğal olarak, tespit edilen sikkelerin ekonomik boyutta anlamlı olabilmesi için, bulunan sikkeler istatistiksel

olarak ele alınmış ve Anadolu'daki diğer buluntu sonuçlarıyla kıyaslanmıştır. Bu şekilde, Batman ve Anadolu genelindeki Bizans sikke bulguları, tarihsel olaylar ışığında yorumlanmaya çalışılmıştır.

Grafik 8.3. Bazı Müzelerimizde Bulunan Bizans Sikkelerinin Toplam Adet Sayısı

Grafik 8.4. Bazı Müzelerimizde Bulunan Anonim Follis Grup Adeti

Değerlendirme sonucunda Anadolu’da I. Anastasius’un sikke reformu ile birlikte 6. yüzyılın sonuna dek ekonomik bir hareketlenme görülmüştür. Anadolu’nun Bizans Dönemi yükselişi, Sasani, Avar, Slav, Goth ve Arap istilaları nedeniyle kesintiye uğramıştı (Foss, 1979a, s. 721; Oyarçin ve Şahin, 2020, s. 438; Lightfoot, 2002, s.232-233).

Anadolu’da 7. yüzyılın başı ile 9. yy ortasına kadar süren dönem yani “Karanlık Dönem” diye adlandırılan dönemde Anadolu’da Sasani akınları ile Balkan ve Trakya’da ise Avar ve Slav akınları sebebiyle halk yerleşim yerlerinden uzaklaşmıştı. Ekonomik koşullar bozulması ile sikke dolaşımında bir azalış görülmüştür (Çizmeli Ögün, 2007, s.59; Çizmeli Ögün ve Özbil, 2012, s.163; Yavuz, 2014, s.470).

Bu dönemde devam eden sikke kesintisi değerlendirilirken müze örneklerine de yansımalar görülmüştür. Anonim follislerin sayısının Anadolu’nun her yerinde bu kadar fazla olmasının nedeni orduya hammadde, hazır mal ve erzak için nakit paraya ihtiyaç olmalıdır (Gökalp, 2009b, s.223).

Batman ve çevresini karşılaştırmasını Anadolu’daki diğer bölgelerle yapacak olursak sikke sirkülasyonunda bir süreklilik görülmektedir. Sikke sirkülasyonda bir yükselme söz konusuysa özellikle Karanlık Dönem (641-842) ve sonrasında sirkülasyonda ciddi bir düşüş görülmektedir. Karşılaştırmaları yapılan müzelerle imparator, birim ve darphane dağılımı da benzer eğilim sergilemektedir. Grafiğe bakıldığında Konstantinopolis darphanesi, sikkelerinin yoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir. Konstantinopolis başkent olması dolayısıyla genellikle sikke basımında ilk sırada yer almıştır. Konstantinopolis’te Bizans İmparatorluğunun ilk yıllarından son dönemine kadar yoğun olarak sikke basımı vardır. Hatta Konstantinopolis’te MS. 1204-1261 yılları boyunca Latin egemenliği altında iken dahi sikke basımına devam etmiştir. Konstantinopolis darphanesini daha sonra Nikomedia, Antiokheia, Kyzikos, Kartaca ve Magnesia darphaneleri takip etmektedir. Balkanlara hizmet veren Thessalonika darphanesi Anadolu darphanelerinden daha sonra gelmiştir. Karşılaştırmaları yapılan müzelerin birimsel dağılımında imparator ve darphane gibi benzer eğilim sergilemekteydi. Değerlendirmesi yapılan müzelerde follis, yarım follis ve anonim follis birimli bronz sikkelerde yoğunluk olduğu gözlemlenmiştir. Daha sonra az sayıda da olsa solidus, histamenon birimli altın sikkelerde görülmüştür. Anadolu’da bulunan ve imparatorluğun yararlandığı önemli bronz madeni yataklarının Konstantinopolis’e yakın olması bronz sikke miktarını arttırmıştır. Sikkelerde görülen bronz madeni yoğunluğun nedeni muhtemelen ham maddenin kolay bulunup hemen basılması ve tedavüle hazır hale getirilmesidir. Ayrıca sikke sirkülasyonu ile asker ve tüccarların kolay erişebildiği bir sikke birimleri olmasından dolayı seçilmiş olabilir (DOC 4\1, 1999, s.129).

8.1.2.Değerlendirme 2

Batman müzesinde bulunan Bizans sikkelerindeki figür bezemelerine başka yerde bulunan sikkelerde ve ayrıca yapılardaki duvar mozaikleri, ikona vb. süs eşyalarındaki bezemelerde de görülmektedir. Örneğin Batman Müzesinde bulunan I.Justinianus dönemine ait sikke üzerindeki betimlemenin bir benzerini Yalvaç Müzesinde de görmekteyiz ve 538 ila 544 yıllarına tarihlendirildiği bilinmektedir.

Figür 8.1. Batman Müz.-I.Justinianus sikke

Ön Yüz: Tüylü miğfer, önünde yonca süslemeli taç ve göğüs zırhı giyen I. Justinianus'un önden büstü görünüyor. Sağ elinde haçlı globus, sol omuzda süvari nesnesi ile kalkan bulunur. Sağ boşlukta haç simgesi bulunuyor. Ayrıca []VSTINI-ANVSPPAVC yazıtı vardır.

Arka Yüz: M harfi üstte haç ve altta Γ işareti ile sol alanda A|N|N|O, sağ alanda X|X|III ve altta € ile ilk sikkede CON yazıtı bulunur.

Figür 8.2. Yalvaç Müz.- I.Justinianus sikke

Ön Yüz: Tüylü miğfer, önünde yonca süslemeli taç ve göğüs zırhı giyen I. Justinianus'un önden büstü görünüyor. Sağ elinde haçlı globus, sol omuzda süvari nesnesi ile kalkan bulunur. Sağ boşlukta haç simgesi bulunuyor. Ayrıca []VSTINI-ANVSPPAVC yazıtı vardır.

Arka Yüz: M harfi üstte haç ve altta Γ işareti ile sol alanda A|N|N|O, sağ alanda X|X|III ve altta € ile ilk sikkede CON ve ° UHÇİ yazıtı bulunur.

II. Justinus dönemine ait sikke üzerindeki betimlemenin bir diğer benzerini Manisa Müzesinde de görmekteyiz ve 565-567 yıllarına tarihlendirilmektedir.

Figür 8.3. Batman Müz.-I.Justinianus sikke

Ön Yüz: II. Justinus eşiyle beraber tahtta oturur vaziyette cepheden verilmiş.

Arka Yüz: Ortada M harfi yanlarda ANNO, ÇI ve altta CON üstte haç işareti orta M harfi altında ^ bulunur.

Anonim A2 grup dönemine ait sikke üzerindeki betimlemenin başka bir benzerini Manisa Müzesinde de görmekteyiz ve 970-976 yıllarına tarihlendirilmektedir.

Figür 8.4. Manisa Müz.- I.Justinianus sikke

Ön Yüz: II. Justinus eşiyle beraber tahtta oturur vaziyette cepheden verilmiş.

Arka Yüz: Ortada M harfi yanlarda ANNO, ÇI ve altta CON üstte haç işareti orta M harfi altında r bulunur.

Figür 8.5. Batman Müz.-Anonim A2 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + IHSVS/ XRISTVS/ BASILEVS/ BASILE dört satırda; üstte ve altta yuvarlak sarmalı süsleme bulunur.

Figür 8.6. Erzurum Müz.- Anonim A2 grup

Ön Yüz: Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, iki eliyle İncil kitabını tutuyor, kapağı nokta sınırında orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. İki tarafta boşlukta yıldız süslemesi vardır. İsa tasviri İmparatorların İmparatoru Mesih anlamı taşır.

Arka Yüz: + IHSVS/ XRISTVS/ BASILEVS/ BASILE dört satırda; üstte ve altta yuvarlak sarmalı süsleme bulunur.

Bizans sikkelerinin farklı versiyonunu da X.Konstantin dönemine ait Anonim follis I grubunda görüyoruz. Batman Müzesinde bulunan Anonim I grup dönemine ait

sikke üzerindeki betimlemenin benzerine Giresun Müzesinde de görmekteyiz. (1059-1067 yıllar)

Figür 8.7. Batman Müz.-Anonim I grup

Ön Yüz: Profil cepheden Eudocia, solda ve X.Constantine sağda yan yana durmaktadırlar. Taçlı ve loros giyimlidirler. Üç basamaklı bir kaideye üstünde haçlı labarum tutmuşlardır. EVΔKAVTO - + KwNT[AK] (Eudocia Konstantino) yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Haleli-Nimbusludur. Haç kolları arasında iki nokta bezemesi vardır. İsa cepheden ve kutsama hareketinde bulunuyor. İsa sakallı ve İncil'i tutar vaziyettedir. Her iki taraf da IC – XC harfleri vardır. + EMMA-NOVHA (Emmanuel) yazıtı bulunur.

Figür 8.8. Giresun Müz.- Anonim I grup

Ön Yüz: Profil cepheden Eudocia, solda ve X.Constantine sağda yan yana durmaktadırlar. Taçlı ve loros giyimlidirler. Üç basamaklı bir kaideye üstünde haçlı labarum tutmuşlardır. EVΔKAVTO - + KwNT[AK] (Eudocia Konstantino) yazıtı bulunur.

Arka Yüz: Haleli-Nimbusludur. Haç kolları arasında iki nokta bezemesi vardır. İsa cepheden ve kutsama hareketinde bulunuyor. İsa sakallı ve İncil'i tutar vaziyettedir. Her iki taraf da IC – XC harfleri vardır. + EMMA-NOVHA (Emmanuel) yazıtı bulunur.

Yine aynı şekilde sikke üzerinde figür bezemelerini Mardin Müzesinde de görmekteyiz.

Figür 8.9. Batman Müz.- II. Justinus sikke

Ön Yüz: II. Justinus, İmparatoriçe Sophia ile cepheden tahtta oturmaktadır. DN IUSTINIUS PP AVG yazıtı bulunmaktadır.

Arka Yüz: Ortada “M” harfi, solda ANNO, sağda 6. yıl, alt kesimde darp yeri: NIKO yazıtı vardır.

Figür 8.10. Mardin Müz.- II. Justinus sikke

Ön Yüz: II. Justinus, İmparatoriçe Sophia ile cepheden tahtta oturmaktadır. DN IUSTINIUS PP AVG yazıtı bulunmaktadır.

Arka Yüz: Ortada “M” harfi, solda ANNO, sağda 6. yıl, alt kesimde darp yeri: KYZ yazıtı vardır. Sikke madeni bakırdır. Ölçüsü 4.31 mm’dir. Dara kazısında bulunmuştur.

Figür 8.11. Batman Müz.- M. Tiberius sikke

Ön Yüz: Mauricius Tiberius büstü cepheden verilmiş ve sikke etrafında (DN MAVRIC) TIBER PP AVG, yazıtı bulunur.

Arka Yüz: ortada M harfi solda ANNO sağda yıl sayısı ve en altta ise KYZ yazıtı vardır.

Figür 8.12. Mardin Müz.- M. Tiberius sikke

Ön Yüz: Mauricius Tiberius büstü cepheden verilmiş ve sikke etrafında (DN MAVRIC) TIBER PP AVG, yazıtı bulunur.

Arka Yüz: ortada M harfi solda ANNO sağda yıl sayısı ve en altta ise CON yazıtı vardır.

8.1.3.Değerlendirme 3

Batman Müzesinde bulunan Bizans sikkelerinin üzerindeki betimlere ayrıca başka yapılarıdaki (freks, mozaik, eşyalar vb.) benzer örneklerde de görülmektedir. Batman Müzesinde bulunan 1075-1080 tarihli Bizans sikkesinde Pantokrator İsa tasviri ile 10. Yüzyıla ait Pantokrator İsa tasvirli mineli madalyon San Marco Hazine Dairesi, Venedik, İtalya'da bulunmaktadır.

Figür 8.13. Batman Müz.-Anonim I grup

Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, sağ eli ile tasdik işareti ile sol eli ile de İncil kitabını tutuyor. İncil kapağı orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. Haç kollarında “O” şekli mevcuttur. Yazıt okunmasa da sağ ve sol taraflarda XC|IC harfleri vardır.

Figür 8.14. San Marco Hazine Dairesi

Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, sağ eli ile tasdik işareti ile sol eli ile de İncil kitabını tutuyor. İncil kapağı orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. Haç kollarında “O” şekli mevcuttur. Yazıt okunmasa da sağ ve sol taraflarda XC|IC harfleri vardır.

IV.Romanos Diyojen (M.S 1065-1070) –Konstantinopolis (İstanbul)

Anonim Follis G grup

Figür 8.15. Batman Müz.-Anonim I grup

Meryem büstü cepheden verilip Orans duruşlu ve baş kısmı haleli-nimbusludur. Tunik ve Mapherion giysisi bulunur. Sağ ve Sol boşlukta MP ile ΘV harfleri vardır. Noktalı bordür ile çevrilidir ve yazıt bulunmuyor.

Figür 8.16. Madalyon içinde Meryem ikonası, Metropolitan Müzesi

Meryem büstü cepheden verilip Orans duruşlu ve baş kısmı haleli-nimbusludur. Tunik ve Mapherion giysisi bulunur. Sağ ve Sol boşlukta MP ile ΘV harfleri vardır. Noktalı bordür ile çevrilidir ve yazıt bulunmuyor. Madalyon içinde Meryem ikonası, Metropolitan Müzesinde bulunmaktadır (Evans&Holcomb&Robert Hallman,2001, s.45).

Figür 8.17. Batman Müz.-Anonim I grup

Meryem büstü cepheden verilip Orans duruşlu ve baş kısmı haleli-nimbusludur. Tunik ve Mapherion giysisi bulunur. Sağ ve Sol boşlukta MP ile ΘV harfleri vardır. Noktalı bordür ile çevrilidir ve yazıt bulunmuyor. Pantokrator İsa'nın büstü, haçın kollarında iki nokta-haç betimlemeleri ve süslenmiş bir nimbus haçı takmış, sağ eli ile tasdik işareti ile sol eli ile de İncil kitabını tutuyor. İncil kapağı orta noktada süslenmiştir. Tunik ve Himation giyimlidir. Baş kısmı halelidir. Haç kollarında “O” şekli mevcuttur. Yazıt okunmasa da sağ ve sol taraflarda XC|IC harfleri vardır.

Figür 8.18. Haç üzerinde İsa, Meryem, Metropolitan Museum

Gümüş madeni süs eşyası Haç üzerinde İsa, Meryem gibi önemli şahsiyetler ile bezenmiştir. Metropolitan Müzesinde bulunmaktadır (Evans&Holcomb&Robert Hallman,2001, s.41).

Figür 8.19. Batman Müz.-Anonim I grup

Bir yüzünde Meryem diğer yüzünde Pantogrator İsa tasviri vardır.

Figür 8.20. Altın madeni süs eşyası, İsa- Meryem, Metropolitan Museum

Altın madeni süs eşyası bir yüzünde Meryem diğer yüzünde Pantokrator İsa tasviri vardır. 11/4x 1 in. (3.3 x 2.4 cm) ölçülerindedir. Metropolitan Müzesinde bulunmaktadır (Evans&Holcomb&Robert Hallman,2001, s.46).

Figür 8.21. Batman Müz.-VII. Michael Ducas Dönemi

Cepheden verilen Meryem ve Çocuk İsa (Nikopoia Meryem) görülmektedir. Meryem'in iki yan tarafında 'Tanrı Anası' kısaltması (MP ΘΥ / Mater Theou) bulunur. Çocuk İsa başı halelidir. Ayrıca sol kısımda yukarıdan aşağıya doğru COX harfleri vardır. Etrafta çeşitli süsleme ve noktalı bordürlü süsleme mevcuttur.

Figür 8.22. Altın madeni süs eşyası, İsa- Meryem, Metropolitan Museum

Yine aynı şekilde altın kaplamalı minyatür üzerinde Meryem ve Çocuk İsa tasviri görülmektedir. 1 /8 in. (4.1 cm) ölçülerinde Metropolitan Müzesinde bulunmaktadır (Evans&Holcomb&Robert Hallman,2001, s.55).

Figür 8.23. Mozaik, İsa tasviri, Metropolitan Museum

Mosaic Head of Christ-Glass, Byzantine Made 1100-1200 yıllarında 3/8 x 81/4 (28.9 x 20.9 cm) ölçülerinde İsa mozaigi, Metropolitan Müzesinde bulunmaktadır (Evans&Holcomb&Robert Hallman,2001, s.40).

Figür 8.24. Fildişi malzemeli taş üzerinde genç İsa tasviri, Metropolitan Museum

Fildişi malzemeli taş üzerinde genç İsa tasviri görülmektedir. 2.9 cm olan süs taşı İsa'nın baş kısmında hale bezemesi vardır. Metropolitan Müzesinde bulunmaktadır (Evans&Holcomb&Robert Hallman,2001, s.60).

Figür 8.25. Apsis yarım kubbesinde Meryem ve Çocuk İsa mozaïği

Apsis yarım kubbesinde Meryem ve Çocuk İsa mozaïği (Kleinbauer&White, 2004, s.24).

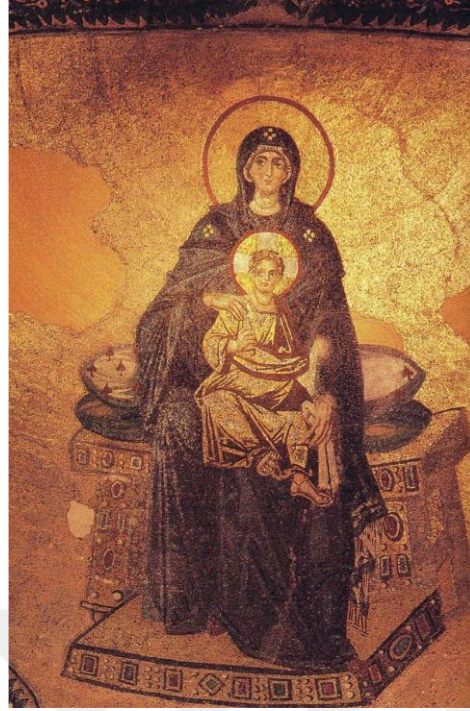
Yanda: Tahtta Oturan Meryem ve Çocuk İsa, iki yanında I. Iustinianos (527-65) ve Büyük Constantinus (306-37). Güney giriş holünden nartekse açılan kapının timpanumunda yer alan bu mozaik onuncu yüzyıl sonlarına ya da onbirinci yüzyıl başlarına aittir.

Figür 8.26. Narteks'te Meryem, Çocuk İsa, I.Justinianus, Büyük Konstantinos mozaïği (Kleinbauer&White, 2004, s.52-53).

Solda: İmparator VI. Leo (886-912) İsa'nın huzurunda secdeye varıyor (*proskynesis*). Madalyonlardaki figürler Meryem ve Başmelek Gabriel'e aittir. Narteksten kilisenin içine açılan kapının üzerinde yer alan bu imparatorluk mozaïği dokuzuncu yüzyıl sonlarına aittir.

Figür 8.27. Narteks'te İsa, Meryem, Baş Melek Gabriel ve VI. Leon mozaïği (Kleinbauer&White, 2004, s.60-61).

Solda: Apsiste Meryem ve Çocuk İsa mozaïği. Kilisenin doğu ucuna egemen olan bu muazzam tasvir İkonoklast dönemde gizlenmiş ve muhtemelen de tahrip olmuş, 867 yılının Paskalya Yortusu'nda Patrik Photius tarafından tekrar açılmıştır. Bu mozaik on dördüncü yüzyılda büyük bir restorasyona tabi tutulmuş olabilir.

Figür 8.28. Apsis'te İsa, Meryem mozaïği (Kleinbauer&White, 2004, s.64-65).

En solda: Apsisin güneyinde Başmelek Gabriel mozaïği. 867 yılından önceye aittir.

Solda: Ortaçağ Bizans imparatorluk kıyafeti içinde İmparator Aleksandros mozaïği. (Aleksandros 886-912 arasında ortak imparator olmuş, 912-13 arasında ise tek başına imparatorluk yapmıştır). Bu mozaik kuzey galeride bulunmaktadır ve 912-13 yıllarına aittir.

Figür 8.29. Apsis'te Baş Melek Gabriel ve Aleksandros mozaïği (Kleinbauer&White, 2004, s.66-67).

Solda: İmparator IX. Konstantinos (1042-55) ve İmparatoriçe Zoe arasında tahtta oturan İsa. Zoe'nin daha önceki eşlerinden birinin yüzü, imparatorun yüzüyle değiştirilmiştir. Bu mozaik güney galeride bulunmaktadır ve büyük olasılıkla 1028-34 yıllarına ait olup eski eşin yüzü 1041'de çıkarılmış, yeni yüz 1042'de tamamlanmıştır.

Figür 8.30. İsa, Meryem, IX. Konstantinos ve Zoe mozaïği

Konstantinos Yazıtı, Zoe Mozaïği (Tanrı İsa adına Hükümdar Konstantinos Monomakhos, Romalıların sadık hükümdarı.) ve Zoe Yazıtı ("En dindar imparatoriçe Zoe") (Kleinbauer&White, 2004, s.68-69).

Sağda: Meryem ve Çocuk İsa'nın iki yanında duran İmparator II. Ioannes Komnenos ve İmparatoriçe Eirene'nin mozaïği. Güney galeri, yaklaşık 1118-22 yılları.

Figür 8.31. Çocuk İsa, Meryem, II. Ioannes Komnenos ve Eirene mozaïği (Kleinbauer&White, 2004, s.70-71).

8.2.Sonuç

"Batman Müzesinde Bulunan Bizans Sikkeleri" adlı yüksek lisans tezinde, Bizans Dönemi'ne ait sikkeleri kronolojik olarak belgelemek, dönemlere göre istatistiklerini çıkarmak ve bölgenin tarihi coğrafyasını birlikte değerlendirmek temel alınmıştır. Bu bağlamda, Batman Müzesi'nde 109 adet sikke incelenmiş ve kataloğa alınmıştır. Bölgenin coğrafi konumu, Antik yol üzerinde yer alması, her dönemde büyük ölçüde askeri ve ticari bağlantılar içinde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, şehirlerden ordu geçişleri, harcamalar ya da kentlerdeki inşa faaliyetleri gibi ekonomik ve sosyal yatırımlar, bölgeye sikke bulgusu bırakmış olmalıdır. Doğal olarak, tespit edilen sikkelerin ekonomik anlamda değerlendirilmesi için, bulunan sikkeler istatistiksel olarak ele alınmış ve Anadolu'daki diğer buluntu sonuçları ile kıyaslanmıştır. Böylece, dönemlerine göre Batman ve Anadolu genelinde Bizans sikke bulguları, tarihsel olaylar ışığında yorumlanmaya çalışılmıştır. Müzede irdelenen Bizans sikkelerinin Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki siyasi varlığıyla benzerlikler gösterdiği için tezin ele aldığı çalışmada önemli bir diğer husustur. Müzedeki sikkeler Anastasius dönemi (491-518) ile başlamıştır. Özellikle Justinianus'un başlattığı siyasi ve ekonomik patlama bölgeyi etkisi altına almış ve sikkenin devamı Phocas dönemine (602-610) kadar kesintisiz devam etmiştir. Ancak 7.yy ile 9. yy tarihleri arasında sikke bulunamamıştır. Çünkü Anadolu, yüzyılın ilk yarısından itibaren Pers, Sasani ve özellikle İslam ordularının hedefi haline gelmişti. Bu güçlerin Anadolu'daki yürüyüşü, Batman şehrinin sosyo-ekonomik durumunu sürekli etkilemiş, bölgede sağlıklı madeni para dolaşımını engellemiştir. Ayrıca 726-842 ikonoklazmı sırasında meydana gelen Karanlık Çağ zamanında Batman ve çevresi de etkilendiği görülmüştür. Müzede bulunan sikkeler I.Alexios Komnenos'un (1204-1222) sikkesi ile son bulmaktadır. Sonuç olarak çalışma kapsamında öncelikle Batman Müzesi'nde bulunan 2011-2017 yılları arasında müze envanterine kayıtlı 109 sikkenin kataloğu oluşturulup grafik, tablo gibi materyaller ile desteklenip değerlendirildi. Tez kapsamında incelenen müzeye kayıtlı 109 sikke I. Anastasius (491-518) ile I.Alexios Komnenos'un (1204-1222) imparatorlarına kadar tarihlenmektedir. Müzede yer alan sikkeler, 21 farklı imparatora ve 5 tane de darphaneye ait bilgilere yer verilmiştir. Böylece Türkiye'de Bizans sikkeleri hakkında katkıda bulunulmuş ve olası yeni tipler tespit edilip mevcut veriler desteklenmiştir.

KAYNAKLAR

- Aleman, A. (2000). *Sources on the Alans: A Critical Compilation*. Leiden: Brill. ss. 170-243. ISBN 90-04-11442-4.
- Alfred R. B. (1992). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume 1*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies (DOC 1), Washington, D. C.
- Alfred R. B. & Grierson P. (1968). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume 1*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies (DOC 2/1), Washington, D. C.
- Alfred R. B. & Grierson P. (1968). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume 1*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies (DOC 2/2), Washington, D. C.
- Alfred R. B. & Grierson P. (1973). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume 1*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies (DOC 3/1), Washington, D. C.
- Alfred R. B. & Grierson P. (1973). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume 1*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies (DOC 3/2), Washington, D. C.
- Alfred R. B. & Grierson P. (1999). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume 1*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies (DOC 4/1), Washington, D. C.
- Alfred R. B. & Grierson P. (1999). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume 1*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies (DOC 4/2), Washington, D. C.
- Alfred R. B. & Grierson P. (1999). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume 1*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies (DOC 5/1), Washington, D. C.
- Altunışık, İ. (2009). *'Coğrafi Bakımdan Batman İli Yer Adları'*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Türkiye Coğrafyası) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Angold, M. (1984a), *A Byzantine Government in Exile*, Oxford University Press.
- Angold, M. (1997b). *The Byzantine Empire, 1025–1204: A Political History*. Londra: Longman. ISBN 978-0-582-29468-4.

- Artamonov, M. A. (2004). *Hazar Tarihi*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları.
- Artuk, İ. (1982). *Nümismatik İlmi ve Faydalarına Kısa Bir Bakış*, İstanbul: Türk Nümismatik Derneği Bülteni, Bülten No.9.
- Altunışık, İ. (2009). *'Coğrafi Bakımdan Batman İli Yer Adları'*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Türkiye Coğrafyası) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bailly, A. (2005). *Bizans Tarihi*. Cilt 1, çev. Haluk Şaman, Tercüman Yayınları.
- Baker, G.P. (1931). *Constantine The Great and The Christian Revolution*, Eveleigh Nash & Grayson, London.
- Barker, J. W. (1966). *Justinian and the Later Roman Empire*. Madison: University of Wisconsin Press. ISBN 978-0299039448.
- Barker, E. (1995). *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü*, çev. Mete Tunçay, (2 bas.), İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, ISBN 9755331344.
- Behar, P. (1999). *Vestiges d'Empires: La Décomposition de l'Europe Centrale et Balkanique*. Paris: Éditions Desjonquères. ISBN 2-84321-015-1.
- Birkenmeier, J. W. (2002). *The Development of the Komnenian Army: 1081–1180*. Leiden: Brill. ISBN 90-04-11710-5.
- Bizans: *'Bizans İmparatorları'*. (2023, Aralık 15). Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bizans_impatorlar%C4%B1_listesi
- Bizans: *'Bizans Bizans İmparatorluğu'*. (2023, Aralık 15). Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bizans_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu
- Bosch, C. (1943). *'Tarihte Anadolu' C.II*, Türk Tarih Kurumu, İstanbul.
- Bray, R. S. (2004). *Armies of Pestilence: The Impact of Disease on History*. James Clarke. ISBN 0-227-17240-X.
- Brooke, Z. N. (1962). *A History of Europe, from 911 to 1198*. Londra: Methuen.
- Brown, P. (2000). *Geç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası*, çev. Turhan Kaçar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Browning, R. (1983a). *"The Continuity of Hellenism in the Byzantine world: Appearance or Reality?"*. Winniffrith, Tom; Murray, Penelope (Edl.). *Greece Old and New*. New York: Macmillan. ss. 111-128. ISBN 0-333-27836-4.
- Browning, R. (1992b). *The Byzantine Empire*. Washington, DC: The Catholic University of America Press. ISBN 0-8132-0754-1.

- Burns, T. S. (1991). *A History of Ostrogoths*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press. ISBN 0-253-20600-6.
- Bury, J. B. (1923a). *History of the Later Roman Empire*, Londra: Macmillan.
- Bury, J. B. (1958b). *History of the later Roman Empire*, New York.
- Cameron, A. (1979a). "Images of Authority: Elites and Icons in Late Sixth-century Byzantium". *Past and Present*. 84 (1). s. 3. doi:10.1093/past/84.1.3.
- Cameron, A. (2006b). *The Byzantines*. Oxford: Blackwell. ISBN 978-1-4051-9833-2.
- Cameron, A. (2009c). *Oı Buçavıvoı (Yunanca)*. Atina: Psychogios. ISBN 978-960-453-529-3.
- Carr, J. (2015). *Bizans İmparatorları ile Mücadele*. Kalem ve Kılıç, s.55. ISBN 9781473856400.
- Carroll, M. (2017). "Konstantin XI Paleolog; bazı imaj sorunları". Moffatt'ta, Ann (ed.). Maistor: Robert Browning için Klasik, Bizans ve Rönesans Çalışmaları. Brill. s. 329–343. ISBN'si 978-90-04-34461-7.
- Charanis, P. (1971). "The Monk as an Element of Byzantine Society", *Dumbarton Oaks Papers Vol. 25*, pp. 61-84.
- Clark, V. (2000). *Why Angels Fall: A Journey through Orthodox Europe from Byzantium to Kosovo*. Londra: Macmillan. ISBN 0-312-23396-5.
- Curta, F. (2006). "Chronology". *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500–1250*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-81539-8.
- Çantay, D. (2008). *Edirne-Makedonya Kulesi Kurtarma Kazılarında Ele Geçen Bizans Sikkeleri ve Mühürleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
- Darkot, B. (1961a) "Balkan", *İ.A.M.E. B yay. C.14, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı, İslam Ansiklopedisi (2)*, İstanbul.
- Darkot, B. (1968b), *Türkiye İktisadi Coğrafyası*, 4. Baskı, İ.Ü.Yayın, İstanbul.
- Darkot, B. (1977c). "Anadolu", *İslam Ansiklopedisi*, CI, İstanbul.
- Demirel Gökalp, Z. (2007a). *Yalvaç ve Isparta Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Bizans Sikkeleri*. Basılmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Demirel Gökalp, Z. (2009b). *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

- Demirkent, I. (1992). "Bizans", *DİA, C.6, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.
- Drake, H. A. (1995). "Constantine and Consensus". *Church History*. 64 (1). ss. 1-15. doi:10.2307/3168653. JSTOR 3168653.
- Dikici, R. (2007). *Bizans imparatorluğu Tarihi (şu Bizim Bizans - Byzantium 330-1453)*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Evans, H. C. (2004). *Byzantium, Faith and Power (1261–1557)*. New York, NY: Metropolitan Museum of Art/Yale University Press. ISBN 1-58839-114-0.
- Evans, H.& Holcomb, C. & Melanie Hallman, R. (2004). *The Arts of Byzantium-The Metropolitan Museum Of Art*.
- Evans, J.A.S. (2005). *The Emperor Justinian and the Byzantine Empire*. Westport: Greenwood. ISBN 0-313-32582-0.
- Eyice, S. (1971a). *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenez*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Eyice, S. (1980b). Türkiye’de Bizans Sanatı, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Görsel Yayınları, İstanbul.
- Fine, J. V. A. (1983a). *Early Medieval Balkans*, University of Michigan Press, America.
- Fine, J.V.A. (1991b). *The Early Medieval Balkans: A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century (İngilizce)*. Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press. ISBN 0-472-08149-7.
- Foss, C. (1979a). "Late Antique and Byzantine Ankara", *Dumbarton Oaks Papers* 31, 1977: 29- 87. Ephesus After Antiquity: A Late Antique, Byzantine and Turkish City, Cambridge University Press.
- Foss, C. (2005b). "Konstantin adlı imparatorlar". *Revue numismatique (Fransızca)*. 6 (161): 93–102. doi: 10.3406/numi.2005.2594.
- Fouracre, P. & Gerberding, R. A. (1996). *Late Merovingian France: History and Hagiography, 640–720*. Manchester: Manchester University Press. ISBN 0-7190-4791-9.
- Garland, L. (1999). *Byzantine Empresses: Women and Power in Byzantium, CE 527–1204*. New York and London: Routledge. ISBN 0-415-14688-7.
- Goodacre, H. (1967). *A Handbook of the Coinage of the Byzantine Empire*, Landon.
- Grabar, A. (1984). *L'iconoclasme Byzantin: le dossier archéologique*. Flammarion. ISBN 2-08-081634-9.

- Grant, M. (1975a). "Religion and Politics at the Council at Nicaea". The Journal of Religion. 55 (1). ss. 1-12. doi:10.1086/486406. JSTOR 1202069.
- Grant, M. (2000b). *Roma'dan Bizans'a*, çev. Zühre İlkelen, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Gregory, T. E. (1991a). "Constantius II". In Kazhdan İskender'in (ed.). *Oxford Bizans Sözlüğü*. Oxford ve New York: Oxford University Press. s. 524. ISBN 0-19-504652-8.
- Gregory, T.E. (2008b). *Bizans Tarihi*. çev. Esra Ermert, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. ISBN 978-975-08-1507-2.
- Gregory, T. E. (2010c). *A History of Byzantium*. Malden: Wiley-Blackwell. ISBN 1-4051-8471-X.
- Grierson, P. (1973a). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Leo III to Nicephorus III 717-1081.*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection Washington DC.
- Grierson, P. (1982b). *Byzantine Coins*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles.
- Grierson, P. (1999c). *Byzantine Coinage*. Washington, DC: Dumbarton Oaks. ISBN 0-88402-274-9.
- Goodacre, H. (1957). *A Handbook of the Coinage of the Byzantine Empire*, Published by Spink & Son Ltd, London.
- Hahn, W. (1975). *Moneta Imperii Byzantini II: Von Justinus II. Bis Phocas*, Veröffentlichungen der Numismatischen Kommission.
- Haldon, J. (1990a). *Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-31917-1.
- Haldon, J. (2002b). *Byzantium: A History*. Stroud, Gloucestershire: Tempus Publishing. ISBN 1-4051-3240-X.
- Haldon, J. (2004c). "The Fate of the Late Roman Senatorial Elite: Extinction or Transformation?". John Haldon and Lawrence I. Conrad (Ed.). *The Byzantine and Early Islamic Near East VI: Elites Old and New in the Byzantine and Early Islamic Near East*. Darwin. ISBN 0-87850-144-4.
- Haldon, J. (2005d). *Bizans Tarihinin Palgrave Atlası*. Palgrave Macmillan. ISBN'si 978-0-230-24364-4.
- Haldon, J. (2007e). *Bizans Tarih Atlası*, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul.

- Hahn, W. (1975). *Moneta Imperii Byzantini (MIB)*, vol. I: von Anastasius I bis Justinianus I; vol. II: von Justinus II bis Phocas; vol. III: von Heraclius bis Leo III, Wien, 1973, 1975, 1981.
- Halifeoğlu, M. (2013). *Tarihi Kurt Köprüsü (Mihraplı Köprü, Vezirköprü) Restorasyonu* Proje ve Uygulama Çalışmaları, METU JFA/2, (30: 2), s. 81-104.
- Harl, K. W. (2002). *Kazılarda Bulunan Sikkelerin Tanımlanması İçin Rehber (Bizans M.S. 498–1282)*, çev. B. Delikan, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Harris, J. (2014). *Byzantium and the Crusades* (2nd bas.). Bloomsbury. ISBN 978-1-78093-767-0.
- Harvey, A. (2003). *Economic Expansion in the Byzantine Empire, 900–1200*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-52190-4.
- Heather, P. (2005). *The Fall of the Roman Empire*. Londra: Macmillan. ISBN 978-0-330-49136-5.
- Hendy, M. F. (1985). *Studies in the Byzantine Monetary Economy c.300–1450*, Cambridge.
- Hooper, N. & Bennett, M. (1996). *The Cambridge Illustrated Atlas of Warfare: The Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-44049-1.
- Howgego, C. (1998). *Sikkeler Işığında Eski Çağ Tarihi (Cilt 1)*. çev. O. Tekin, Homer Kitapevi ve Yayıncılık, İstanbul.
- Hörandner, W. (1991). *Uncial. The Oxford Dictionary Of Byzantium. Vol. III*. Oxford University Press, New York, Oxford.
- Hussey, J. M. (1985). *The Cambridge Medieval History. Vol. IV: The Byzantine Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jones, A.H.M. (1986). *The Later Roman Empire, 284–602: A Social Economic and Administrative Survey*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. ISBN 0-8018-3353-1.
- Kaegi, W.E. (2003). *Heraclius, Emperor of Byzantium*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-81459-6.
- Karlin-Heyer, P. (1967). "When Military Affairs Were in Leo's Hands". *Tradition. Cilt* 23. ss. 15-40. JSTOR 27830825.
- Kazhdan, A. (1991). *The Oxford Dictionary of Byzantium (İngilizce)*. Oxford ve New York: Oxford University Press. ISBN 0-19-504652-8.
- Kazhdan, A. & Ševčenko, N.P. (1991). *The Oxford Dictionary of Byzantium*. New York: Oxford University Press.

- Kean, R.M. (2006). *Forgotten Power: Byzantium: Bulwark of Christianity*. Shropshire: Thalamus. ISBN 1-902886-07-0.
- Klein, H. A. (2004). "Eastern Objects and Western Desires: Relics and Reliquaries between Byzantium and the West". *Dumbarton Oaks Papers*. Cilt 58. ss. 283-314. doi:10.2307/3591389. JSTOR 3591389.
- Kleinbauer, W.E., White, A. & Matthews, H. (2004). *Ayasofya*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Scala Publishers Ltd.
- Kışanak, Z. (2013). *'Tarihiyle Buluşan Kent: Batman'*, Batman Belediyesi.
- Kitab-ı Mukaddes. (1991). *Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil)*, İstanbul.
- Kraay, C.M. (1966). *Greek Coins*, London.
- Kuhoff, W. (2002). "Die diokletianische Tetrarchie als Epoche einer historischen Wende in antiker und moderner Sicht". *International Journal of the Classical Tradition*. 9 (2). ss. 177-194. doi:10.1007/BF02898434. JSTOR 30224306.
- Lacam, G. (1974). *Civilisation Et Monnaies Byzantines*, Paris.
- Lemerle, P. (1994). *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İstanbul: İletişim Yayınları, ISBN 9754704333.
- Levtchenko, M.V. (1999). *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, çev. Maide Selen, Özne Yayınları, İstanbul.
- Lopez, R. S. (1951). "The Dollar of the Middle Ages", *The Journal of Economic History*, Vol.1, No.3, 209–234.
- Lowden, J. (1997). *Early Christian and Byzantine Art*, London, Phaidon.
- Lowry, H. W. (2003). *The Nature of the Early Ottoman State*. Albany, NY: State University of New York Press. ISBN 9780791487266.
- Madden, T. F. (2005). *Crusades: The Illustrated History*. Ann Arbor: University of Michigan Press. ISBN 0-472-03127-9.
- Mango, C. (1977a). "Historical Introduction", in Bryer & Herrin, eds., *Iconoclasm*, pp. 2-3., 1977, Centre for Byzantine Studies, University of Birmingham, ISBN 0-7044-0226-2.
- Mango, C. (2002b). *The Oxford History of Byzantium*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-814098-3.
- Mango, C. (2011c). *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, çev. Gül Çağalı Güven, Yapıkredi Yayınları, İstanbul.

- Magdalino, P. (2002). *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143–1180*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-52653-1.
- Mattingly, H. (1928). *Roman Coins*, Landon.
- Matschke, K.P. (2002). "Commerce, Trade, Markets, and Money: Thirteenth-Fifteenth Centuries". Angeliki E. Laiu (Ed.). *The Economic History of Byzantium (Volume 2)*.
- Meier, W. N. (2003). "Die Inszenierung einer Katastrophe: Justinian und der Nika-Aufstand". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 142. ss. 273-300. JSTOR 20191600.
- Miller, W. (1907). "Monemvasia". *The Journal of Hellenic Studies*.
- Mitchell, S. (2020). *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*. çev. Turhan Kaçar, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Moorhead, J. (1994). *Justinian*, Longman, London; New York.
- Morkholm, O. (2000). *Erken Helenistik Çağ Sikkeleri: Büyük İskender'in Tahta Çıkışından Apameia Barışı'na Kadar (İ.Ö. 336-188)*. çev. O. Tekin, Homer Kitapevi, İstanbul.
- Morrisson, C. (2014). *Bizans Dünyası Doğu Roma İmparatorluğu 330-641*. çev. Aslı Bilge, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Neumann, I. B. (2006). "Sublime Diplomacy: Byzantine, Early Modern, Contemporary". *Millennium: Journal of International Studies*. 34 (3). ss. 865-888. doi:10.1177/03058298060340030201. ISSN 1569-2981.
- Nicol, D. M. (1992). *Ölümsüz İmparator: Romalıların Son İmparatoru Konstantin Paleologos'un Hayatı ve Efsanesi*. Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları. ISBN'si 978-0-511-58369-8.
- Norwich, J.J. (1982a). *A History of Venice*. New York: Alfred A. Knopf Incorporated. ISBN 0-394-52410-1.
- Norwich, J.J. (1988b). *Byzantium: the Early Centuries*, Londra: Penguin ISBN 0-14-011447-5.
- Norwich, J.J. (1998c). *A Short History of Byzantium*. Ringwood, Vic.: Penguin. ISBN 978-0-14-025960-5.
- Norwich, J. J. (2013d). *Bizans II Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)*, çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Oman, C.W.C. (1903). *The Dark Ages, 476-918*, p. 246.

- Ostrogorsky, G. (1957a). *History of The Byzantine State*. New Brunswick: Rutgers University Press. OCLC 422217218.
- Ostrogorsky, G. (1959b). "The Byzantine Empire in the World of the Seventh Century". *Dumbarton Oaks Papers*. Cilt 13. ss. 1-21. doi:10.2307/1291127. JSTOR 1291126.
- Ostrogorsky, G. (1984c). *Bizans Devleti Tarihi*. New Brunswick, Nj: Rutgers University Press.
- Ostrogorsky, G. (1991d). *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ostrogorsky, G. (2015e). *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, (8 bas.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ostrogorsky, G. (2019f). *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, (8 bas.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Parry, K. (1996). *Depicting the Word: Byzantine Iconophile Thought of the Eighth and Ninth Centuries*. Leiden and New York: Brill. ISBN 90-04-10502-6.
- Patlagean, E. (2006). "X.-XI. Yüzyılda Bizans". G. Duby ve P. Aries (ed.) *Özel Hayatın Tarihi 1: Roma İmparatorluğu'ndan 1000 Yılına*. çev. Turhan Ilgaz (s. 593-688). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Patterson, G. M. (1995). *The Essentials of Medieval History: 500 to 1450 AD, the Middle Ages*. Piscataway: Research and Education Association. ISBN 978-0-87891-705-1.
- Pehlivan, G. (2010). "Erken Hıristiyanlık ve Bizans'ta Melek Tasvirleri", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 32, 101-112.
- Psellos, Mihail (1992). *Mihail Psellos'un Khronographiası*, Birinci Kitap, çev. İşin Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları XIX. Dizi. ISBN 975-16-0485-0.
- Phillips, J. (2004). *The Cambridge History of the Byzantine Empire c.500–1492*.
- Podskalsky, G. (1991). *The Oxford Dictionary of Byzantium*. New York: Oxford University Press.
- Pounds, N. J. G. (1979). *An Historical Geography of Europe, 1500–1840*, p. 124. CUP Archive, ISBN 0-521-22379-2.
- Read, P.P. (2000). *The Templars: The Dramatic History of the Knights Templar, The Most Powerful Military Order of the Crusades*. New York: St. Martin's Press. ISBN 0-312-26658-8.

- Reinert, S. W. (2002). "Fragmentation (1204–1453)". Cyril Mango (Ed.). *The Oxford History of Byzantium*. Oxford: Oxford University Press. ss. 248-283. ISBN 0-19-814098-3.
- Restle, M. (1967). *Byzantine Wall Painting in Asia Minor II*, New York.
- Rice, D.T. T. (1962a), *The Byzantines*, London: Thames and Hudson.
- Rice, D.T. T. (2001b). *Bizans'ta Günlük Yaşam*, çev. Bilgi Altınoluk, Özne Yayınevi, İstanbul.
- Rodley, L. (1986). *Byzantine Art and Architecture: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosser, J. H. (2011). "Introduction". *Historical Dictionary of Byzantium*. Lanham, MA: Scarecrow. ISBN 0-8108-7567-5.
- Runciman, S. (1969). *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev., Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sarantis, A. (2009). "War and Diplomacy in Pannonia and the Northwest Balkans during the Reign of Justinian: The Gepid Threat and Imperial Responses". *Dumbarton Oaks Papers*. Cilt 63. ss. 15-40. JSTOR 41219761.
- Sedlar, J. W. (1994). "Foreign Affairs". *East Central Europe in the Middle Ages, 1000–1500 (İngilizce)*. University of Washington Press. ISBN 0-295-97290-4.
- Sefton, H. R. (2004). *Hristiyanlık Tarihi*. Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul.
- Seton-Watson, H. (1967). *The Russian Empire, 1801–1917*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-822152-5.
- Sevcenko, N. P. (1991). "Loros", *The Oxford Dictionary of Byzantium* 2, 1251.
- Sevin, V. (1982). 'Lidyalıları', *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, cilt II, Görsel Yayınları, İstanbul.
- Sözer, R. A. N. (1969), *Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir Bölge Araştırması "Diyarbakır Havzası"*, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları No: 19, İş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara.
- Speck, P. (1984). "İkonoklasma und die Anfänge der Makedonischen Renaissance". *Poikila Byzantina*. Cilt 4. ss. 175-210.
- Stanescu, E. (1966). "Les réformes d' Isaac Comnène". *Revue des Études Sud-Est Européennes (Fransızca)*. Cilt 4. ss. 35-69. ISSN 0035-2063.

- Stephenson, P. (2000). *Byzantium's Balkan Frontier: A Political Study of the Northern Balkans, 900–1204*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-77017-3.
- Sunkar, M. & Tonbul, S. (2010). 'Batman Şehrinin Kuruluş ve Gelişmesi', *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi, Sayı:21*, s.18-38, İstanbul.
- Tekin, O. (1994a). *Allfik Niimismatik ve Anadolu*. Arkaik; Klasik Çağlar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tekin, O. (1996b). Aşağıanzaf (Van) Kazısında İslami Kontrmarklı Bir Bizans Sikkesi”, *Toplumsal Tarih*, 36 (Aralık 1996), s. 48-50.
- Tekin, O. (1998c). *Eskiçağda Para (Antik Numismatiğe Giriş)*, Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Tekin, O. (1999d). *Bizans İmparatorluğu'nun Tarihine ve Sikkelerine Kısa Bir Bakış Akdenizin Mor Binyılı Yapı Kredi Koleksiyonu Bizans Sikkeleri*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Tekin, O. (2004e). *Eski Yunan ve Roma Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekin, O. (2005f). *Eski Yunan ve Roma Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekin, O. (2014g). *Eski Yunan ve Roma Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Thomson, G. (1988). *Tarih Öncesi Ege I*, çev. Celil Üster, 2.Baskı, İstanbul.
- Thompson, M. (1954). *Coins from the Roman through the Venetian period*.
- Treadgold, W. (1997). *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford: Stanford University Press, California.
- Tonbul, S. & Sunkar, M. (2008). “Batman Şehrinde Yer Seçiminin Jeomorfolojik Özellikler ve Doğal Risk Açısından Değerlendirilmesi”. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu 2008, Sayfa:103-114 (20-23 Ekim) Çanakkale 18 Mart Üniversitesi.
- Tulay, S. A. (2001). *Genel Nümismatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Ünal, C. (2004a). *İzmir İli ve İlçeleri (Bergama, Efes, Ödemiş Müzeleri) Örnekleri ile I. Dönem Bizans Sikkeleri 5. Yüzyıl Sonu – 8. Yüzyıl Ortası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Ünal, C. (2010b). *Bizans Sikkelerinde Kutsal Kişi Tasvirleri*. Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, İzmir.

- Vasiliev, A. A. (2016). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, Alfa Yayınları, ISBN 9786051712659, İstanbul.
- Vryonis, S. (1981a). *Studies on Byzantium, Seljuks and Ottomans*, Malibu: Undena Publications.
- Vryonis, S. (1997b). "Problems in the History of Byzantine Anatolia", *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, s. 113-132.
- Yuka, A. (2012). *Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Bizans Sikkeleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yüceşahin, M. M., Bayar, R. & Özgür, E. M. (2004). "Türkiye'de Şehirleşmenin Mekânsal Dağılışı Ve Değişimi", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1), 23-39, Ankara.
- Watson, B. (1993). *Sieges: A Comparative Study*. Westport: Praeger. ISBN 0-275-94034-9.
- Wells, H.G. (1922). *A Short History of the World*. New York: Macmillan. ISBN 0-06-492674-5.
- Whitting, P. D. (1955a). "The Anonymous Byzantine Bronze", NC 15, 89–99. London.
- Whitting, P. D. (1971b). *Byzantium: An Introduction*, Oxford: Basil Blackwell.
- Wickham, C. (2009). *The Inheritance of Rome: A History of Europe from 400 to 1000*. New York: Viking. ISBN 0-670-02098-2.
- Wolff, R.L. (1948). "Romania: The Latin Empire of Constantinople". *Speculum*. 23 (1). ss. 1-34. doi:10.2307/2853672. JSTOR 2853672.

EKLER

EK-1 SÖZLÜK

Æ (AE): Latince aes kelimesinden türetilmiş olan ve altın ya da gümüş içermeyen bakır veya bronz birimler için kullanılan kısaltmadır.

Aes Grave: Roma Cumhuriyeti döneminde dökme tekniğiyle yapılan ve ilk bakır sikkelerden biri olan sikkedir. Birimi as'tır.

Aes Signatum: Roma Cumhuriyeti döneminde ticarete kullanılan, genellikle 16x9 cm boyutlarında ve yaklaşık 1,5 kg ağırlığında dikdörtgen biçimli bronz dökme parçalarıdır.

Alfa ve Omega: Yunan alfabesinin ilk ve son harfleridir. Her şeyin başlangıcını ve sonunu temsil eden sembollerdir. Romanesk sanatta sıkça kullanılan bu semboller, Alfa harfi Tanrı'yı ve Omega harfi ise kıyamet ateşini ifade eder. 12. yüzyıldan kalma bir Paulus Orosius el yazmasında Alfa ve Omega, kuş ve balık figürleriyle birlikte yer alır.

Anonim Follis: 10. ve 11. yüzyıllarda basılan ve üzerinde imparatorun adı bulunmayan bakır/bronz sikkelerdir.

Akakia, Anexikakia: Ortasında beyaz mendil bağlı, mor ipekten silindirik nesneler olup, torba içinde ölümü simgeleyen toz bulunurdu.

AR: Nümismatikte gümüş için kullanılan kısaltmadır. Latince argentum kelimesinden türetilmiştir.

Arka Yüz (A.Y): Sikkelerde ikinci derecede önemli olan yüzdür. Üst kalıpla basılan taraftır ve genellikle sikkelerin değer ölçüleri bu yüzde yer alır.

Asa: Bazı ülkelerde hükümdarların, yüksek din adamlarının veya komutanların törenlerde kullandığı, genellikle ağaç veya metalden yapılmış sopadır.

Aspron: Grekçe beyaz anlamına gelen, 2.9 gr. ağırlığında gümüş sikkedir.

Aspron Trachy: I. Aleksios (1080-1118) tarafından 1092 yılında yapılan mali reformdan sonra basılan çukur elektron sikkelere verilen isimdir.

Assarion: II. Andronikos (1282-1328) ve III. Andronikos (1328-1341) dönemlerinde ortaya çıkan hafif bakır sikkedir.

Aureus: Roma altın sikkelerinin adıdır. 10.85 gr. ağırlığındaki bu sikkeler ilk kez Cumhuriyet dönemi sonlarında, Sulla döneminde basılmıştır. Augustus döneminde 8.16 gr. olarak basılan aureuslar, Diocletianus döneminde 5.48 gr. olarak, I. Konstantinus zamanında ise 4.13 gr. olarak basılmış ve solidus adıyla yeni bir forma girmiştir.

AV: Latince aurum kelimesinden türetilmiş, altın için kullanılan kısaltmadır.

Aziz (αγιος) veya Kutsal Adam (οσιος): Adanmış bir dini yaşam süren Hıristiyanlar için kullanılan genel bir terimdir. Azizler, inançları uğruna öldüklerinde martir unvanı alırlar. Bizans'ta bir kişinin aziz ilan edilmesi, mucize yaratması ve demonlarla mücadele etmesi gibi belirli kurallara bağlı değildir.

Basileus: Yunanca "Kral" anlamına gelir.

Basilikon: II. Andronikos (1282-1328) döneminde tedavüle sokulmuş ufak gümüş sikkedir.

Billon: Ayarı düşük gümüş sikkedir.

Blakhernitissa (Orans Duruşlu Meryem): 7. yüzyıldan kalma, Bakire Meryem'i temsil eden bir enkaustik simgedir. Ayrıca Konstantinopolis'in Blachernae bölgesindeki Meryem Ana'nın onuruna inşa edilen kilisenin adıdır.

Chi Rho: İsa'nın isminin ilk iki harfi olan monogramdır.

Colobium: Kolsuz, kısa tuniktir. İsa figürlerinde sıkça görülür.

Darphane: Sikkelerin basıldığı kurum veya yerin adıdır.

Darphane İşareti: Sikkenin basıldığı darphane veya atölyenin kısaltılmış işaretidir.

Dekanummium: 10 nummi değerinde bakır sikkedir.

Denarius: M.Ö 187 yılından itibaren kullanılan, 10 as'a eşit gümüş Roma sikkesidir. Sikkelerin gümüş oranı ve ağırlığı, Traianus ve Septimus Severus dönemlerinde azalmıştır.

Despot: 8. yüzyıldan sonra kullanılan bir İmparatorluk unvanıdır, "Efendi" veya "Hükmeden" anlamına gelir.

Diadem: İnci veya mücevherle süslü, başa takılan hükümdarlık tacıdır.

Divitision: Khlamys, loros veya sagion'un altına giyilen uzun kollu, ayak bileklerine kadar uzanan beyaz veya mor elbisedir.

Dodekanummium: 12 nummi'ye eşit bakır sikkedir.

Dupondius: 2 as değerinde Roma sikkesidir. 2 dupondius, 1 sestertius'a eşittir.

EL: Elektron elementinin nüvizmatik yayınlardaki sembolüdür.

Elektrum / Elektron: Altın ve gümüş karışımından yapılmış sikkedir. Ayarı düşük altın sikkedir.

Emmanuel: Genç İsa tasviridir.

Episkepsis: Orans duruşunda Meryem büstü, göğsünde İsa madalyonu bulunan tiptir.

Fibula: Pelerini omuzdan tutturmak için kullanılan özel iğne veya broş.

Follaro: V. Ioannes'in tedavüle soktuğu bakır sikkedir.

Follis: 40 nummi değerinde bakır sikkedir.

Globos (σφαῖρα): İktidar sembolü olan ve imparatorun dünya üzerindeki egemenliğini ifade eden küredir.

Gloriole: Kutsal kişilerin başlarının üzerinde çizilen ve onların kutsallığını sembolize eden ışık halkasıdır.

Hymation (ὑμᾶτιον): Roma döneminde, palium adı verilen bir tür uzun üst giysidir.

Haçlı Globus (Globus Cruciger): Dünya egemenliğini simgeleyen ve üzerinde ufak bir haç bulunan küredir.

Hale (Nimbus): Hristiyanlıkta kutsallığı sembolize eden daire şeklindeki ışık halkasıdır.

Hexagram: İmparator Heraclius döneminde basılan, 6.82 gr. ağırlığındaki gümüş sikkedir.

Histamenon: II. Nikephoros (963-969) döneminde, solidus'un yerini alan standart altın sikkedir.

Hodegetria: Kollarında çocuk İsa tutan Meryem figürüdür. Meryem'in dizinde oturan çocuk İsa betimlemelerine bu isim verilir (Rice, 1972, s. 186).

Hyperpyron: I. Aleksios'un tedavüle soktuğu, bir yüzü çukur, diğer yüzü ise bombeli olan altın sikke türüdür. Bu sikkeler, nümismatik literatürde "scyphate" (çukur) olarak adlandırılır.

İkonoklazm: 726-787 ve 815-843 yılları arasında etkili olan ve dinsel suretlerin yok edilmesine yönelik resmi harekettir.

İsa Pantokrator: Sol elinde İncil tutan ve sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış olan İsa tasviridir. Pantokrator, "Her şeye gücü yeten" veya "Evrenin hâkimi" anlamına gelir (Podskalsky, 1991, c. 3, s. 1574).

Pantokrator betimlemelerinde, mekân göksel evren olarak tasvir edilir. Bu betimlemeler, Hezekiel kitabının 1. bölümünde yer alan görümden ilham alır. Hezekiel 1. bölümünde Tanrı'nın vahyiyle ilgili şu görüş açıklanır:

Hezekiel 1:1-11:

Otuzuncu yılın dördüncü ayının beşinci günü, Kevar Irmağı kıyısında sürgünde bulunan Hezekiel'e Tanrı'dan bir görü geldi. Gökler açıldı ve Tanrı'dan gelen bir görünüm gördü. Kuzeyden esen kasırga büyük bir bulutla geldi ve bu bulut, içinden ateş yayan bir ışıkla çevrelenmişti. Ortasında insana benzeyen dört canlı yaratık bulunuyordu, her birinin dört yüzü ve dört kanadı vardı. Ayakları dimdikti, buzağı ayağına benziyor ve cılalı tunç gibi parlıyordu. Kanatların altında insan elleri vardı ve birbirine değen kanatlarla bir düzende ilerliyorlardı.

Hezekiel 1:12-14:

Her yaratığın dört yüzü vardı: İnsan yüzü önde, aslan yüzü sağda, öküz yüzü solda ve kartal yüzü arkada. Kanatlar yukarıya doğru açılmıştı, her yaratığın iki kanadı birbirine değiyordu ve iki kanadıyla bedenlerini örtüyorlardı. Yaratıklar, ruhlarının yönlendirmesine göre herhangi bir sapma olmadan ilerliyorlardı.

Hezekiel 1:15-18:

Her yaratığın yanında, yere değen bir tekerlek vardı. Tekerlekler, sarı yakut gibi parlıyor ve iç içe geçmiş gibi görünüyordu. Tekerlekler hareket ettikçe, yaratıkların baktıkları yönler doğru sapmadan ilerliyorlardı. Kenarları yüksek ve gözlerle doluydu.

Hezekiel 1:19-20:

Yaratıklar hareket ettiğinde tekerlekler de onlarla birlikte hareket ediyordu. Yaratıkların ruhu, tekerleklerdeydi ve tekerlekler, yaratıkların hareketlerine bağlı olarak yükselip alçalabiliyordu.

Hezekiel 1:21-25:

Yaratıklar hareket ettiğinde, tekerlekler de onlarla birlikte hareket ediyordu. Yaratıkların başlarının üzerindeki kubbe ise billur gibi parlak, korkunç ve göz alıcıydı. Kubbenin üstünde, tahta benzer bir nesnede insana benzeyen biri oturuyordu. Onun çevresini sararan parlaklık, gökkuşağını andırıyordu. Hezekiel bu görünümde Tanrı'nın kudretini ve görkemini izledi. Betimlemelerde, gökkuşağı ve çevresindeki kerubimlerle, evrenin hâkimi olan Tanrı imajı güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Hezekiel'in görüşlerinden esinlenen dört İncil yazarı, İsa'nın sembolizmasında da bu figürleri kullanmışlardır. Buna göre; Matta, Melek; Luka, Boğa; Markus, Aslan; Yuhanna ise Kartal sembolüyle gösterilmektedir. Pantokrator betimlemelerinde bir diğer yaygın unsur ise İsa'nın taht üzerinde tasvir edilmesidir. Bu figürler, Yunanca "ENTRONOS XRİSTOS" (Tahtta oturan Mesih) olarak adlandırılır ve İsa'nın evrenin hâkimi ve egemenliği üzerindeki imajını pekiştiren bir motife dönüşür.

İsa Khalkitis: Khalke'deki İsa tasvirine benzer şekilde adlandırılmıştır. Burada İsa, sakallı olup kolobion ve himation giyimli olarak tasvir edilmiştir. Sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış, sol elinde İncil tutmaktadır.

İsa Antiphonetes: Dizlerine kadar gösterilen İsa figürüdür. İsa sakallı, haç nimbuslu, tunik ve himation giyimli olarak betimlenmiştir. Sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış, sol elinde İncil tutmaktadır.

Kalıp Yönü: Bir sikkenin arka yüzünün, ön yüze göre olan eksenidir. Bu yön, ok, saat ya da derece gibi ifadelerle belirtilir.

Kalkoprataia (Hagiosoritissa): Meryem'in yarım sağa dönük olarak dua eder biçimde ellerini kaldırmış olduğu figürdür.

Kesim: Sikkenin alt kısmında, zemin çizgisinin altındaki boşluktur; bazen bu bölüm, kesim çizgisiyle ayrılmıştır.

Khithon (κίτων): Elbisenin altına giyilen tuniktir. Bizans dünyasında kadın, erkek, sivil, asker veya din adamı her sınıftan insanın giydiği bir giysidir. Khithon, boyu ve kolları kısa veya uzun olabilir ve genellikle yün veya ketenden yapılır. İç giysi olarak kullanılır (Sevcenko, 1991, c.3, s. 2127).

Khlamys: Uzun mor pelerin olup, sağ omuzda fibula ile tutturulur.

Kostantinopolis: İstanbul kentinin kişileştirilmiş biçimidir. Miğferli, bir elinde mızrak, diğerinde globus veya Nike figürü tutan oturan bir kadın olarak tasvir edilir.

Konsül: Roma Cumhuriyeti'nde, en yüksek memuriyet görevine sahip olan kişilere verilen unvandır.

Kontrmark: Bir sikkenin, basıldıktan ve piyasaya sürülmeye hazır hale geldikten sonra üzerine, herhangi bir amaçla sonradan vurulan küçük damgalardır.

Labarum (λαβάρων): Üzerine kristogram işlenmiş olan sancaktır. I. Konstantinos'un Maxentius'a karşı yaptığı savaştan önce, sancakların ucuna koyduğu İsa'nın monogramını taşıyan sembole verilen isimdir. Genellikle üzerinde kristogram bulunan, Hristiyan askeri bayrağıdır (Cutler, 1991, c.2, s.1167).

Latin Haçı: Düşey kolu uzun, yatay kolları ise kısa olan haç biçimidir.

Lejand: Sikkenin üzerindeki yazıdır.

Loros: Konsül elbisesi olup, süslü bir giysidir.

Madalyon: Genellikle boyuna asılan, metal para şeklinde olan süs eşyasıdır.

Maphorion (μαφοριον): Meryem'in başörtüsüdür. Baş ve omuzları örten, kadınların taktığı uzun giysi veya pelerin olarak tanımlanır (Sevcenko ve Kazhdan, 1991, c.2, s. 1294).

Mappa: Konsülün arenadaki oyunların başlangıcını işaretlemek için yere attığı beyaz mendildir.

Miliaresion: Gümüş bir sikke türüdür. I. Iustinianus döneminde, solidus'un 1/12'si değerinde olup, 11. yüzyılda sadece hesaplamalarda kullanılmaya başlanmıştır.

Monogram: İsim, unvan veya bir dua gibi ifadelerin kısaltılmış harflerinin birleşimidir. Monogram, bir ya da daha fazla harfin veya yazı tipinin üst üste veya yan yana gelerek tek bir sembol oluşturmasıyla yapılan bir nakıştır. Monogramlar genellikle tanınabilir semboller veya logolar oluşturmak amacıyla, bir kişinin veya bir kurumun baş harflerinin birleştirilmesiyle oluşturulur.

Nikopoios: Meryem'in göğsünde İsa figürlü madalyon tuttuğu bir tiptir.

Nomisma: (Latince Nummus) "Kanun" anlamındaki Nomos kelimesinden türetilmiş, sikke veya para anlamında kullanılan bir terimdir.

Nummi: Follisin 1/40'ına eşit bakır sikke birimidir.

Nummus: Daha çok hesaplamada kullanılan, Follisin 1/40'ı değerinde olan sikke birimidir.

Numismatik: Sikke bilimi olarak tanımlanır. Antik Nümizmatik ve İslami Nümizmatik gibi farklı alt dallara sahiptir.

OB: (Obryzum) "Aurum Obriziacum" ifadesi, saf altından basılan sikkelere konan işarettir. Bu işaret, sikkelerin arındırılmış altından yapıldığını belirtir.

Ofis: Ana darphaneye bağlı olan şubedir; yani, ana darphanenin yanındaki atölyedir.

Omphorion: Din adamları tarafından giyilen, omuzdan boyundan atılan, atkı benzeri kumaştır. Bu giysi, kaybolan koyunu temsil eder ve liturjik bir giyim tarzıdır (Sevcenko, 1991, c.3, s.1526).

Ofis İşareti: Sikkenin arka yüzünde hangi atölyede basıldığını gösteren, Yunan harfleriyle yazılmış işarettir.

Ön Yüz (Ö.Y.): Sikkelerde esas tipin yer aldığı yüzdür. Bu yüz, bir sikkede en önemli yüz olarak kabul edilir.

Orans: Her iki elini yukarı kaldırmış pozisyonundaki Meryem figürüdür.

Paludamentum: Düz, uzun ve mor renkli askeri pelerindir. Genellikle zırhın üzerine giyilir ve sağ omuzda fibula ile tutturulur.

Pantokrator: "Dünyanın Hâkimi" anlamına gelen İsa'nın sıfatlarından biridir. Her şeye gücü yeten anlamına gelir.

Patrik Haç: Esas haçın üst kolu üzerine yerleştirilmiş ikinci bir haç bulunan haç tipidir.

Pendilia: Bir ucu diadem veya taçla bağlı, kulak hizasında aşağıya sarkan sarmal aksesuarlardır.

Pentanummia: 5 nummi değerinde olan bakır veya bronz sikkedir.

Politikon: Palaiologoslar dönemine ait ufak billon sikkesidir.

Potent Haç: Her bir kolunun uç kısmında dikey kısa bir çubuğun bulunduğu haç tipidir.

Sacred Largesses: Darphane ve sikke dağıtımından sorumlu görevli kişidir.

Sagion: Boyun hizasında tutturulmuş, omuzlardan arkasına atılarak sırtı örten bir pelerin türüdür. Genellikle askeri elbise olarak kullanılır ve Paludamentum'un küçüğüdür.

Scepter: Hükümdarlık asa'sıdır. Egemenlik simgesi olarak kabul edilen bu asa, değerli taşlarla ve sembollerle bezelidir.

Scyphate: 11. yüzyılın başında basılan, kap biçiminde küçük çukur sikkedir. Altın, elektron ve gümüşten basılmıştır.

Semissis: Solidus'un yarısı olan, 2.25 gram ağırlığında altın sikkedir.

Sikke Pulu: Sikke basımında, yasal ayar ve ağırlıkta hazırlanmış madeni parçadır.

Siliqua: Özellikle Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerine ait gümüş sikkeler için kullanılan terimdir.

Sikke: El araçlarıyla basılan madeni paralara verilen isimdir. Devletin resmi damgası ile değer garantisi verilen, belirli bir şekil ve ağırlığa sahip değiş-tokuş aracıdır.

Sikke Basımı: Antik çağlardan itibaren sikkeler, genellikle darp yöntemiyle üretilmiştir. Sikke madeni, alt ve üst kalıplar arasına yerleştirilir ve üstten hızla vurularak basılır.

Solidus: Yaklaşık 4.5 gram ağırlığında, ayarı yüksek altın sikkedir. I. Konstantinos'tan itibaren Aureus'un yerine tedavüle çıkarılmıştır.

Souppedion: Alçak ayaklık ya da yastıktır. Genellikle İsa veya imparator figürlerinin ayakları altında yer alır.

Stamenon: Histamenon'a verilen diğer isimdir.

Stavraton: 1367 yılında İmparator V. Ioannes tarafından tedavüle sokulan gümüş sikkedir.

Stemma: Süslü, çember şeklinde çelenk taçtır.

Stemmatargyrion: Kubbe biçiminde bir imparator tacıdır.

Tablion: Khlamys üzerindeki zengin süslemelerle bezenmiş kare bölümdür.

Taçlandırma: Genellikle imparatorların başarıları nedeniyle dini figürler (İsa, Meryem veya Azizler) tarafından başlarına çelenk biçiminde taç takılmasını ifade eder.

Tetarteron: II. Nikephoros tarafından tedavüle sokulan, solidus'tan daha hafif olan altın sikkedir.

Trachy: 11. ve 14. yüzyıllar arasında basılan, elektron, billon ya da bakırdan yapılmış çukur sikkelerdir.

Tremisis: Solidus'un 1/3'ü değerinde olan altın sikkedir. İlk olarak İmparator I. Theodosios döneminde, M.S. 383'te basılmıştır.

Tufa: Tavus kuşu tüyünden yapılan seremonik taç veya miğferdir.

Tunik: Gömlek tarzı kısa elbisedir.

Victoria: Yunan mitolojisinde kanatlı zafer tanrıçası olarak bilinir. Roma İmparatorluğu'nda ise imparatorların zafer simgesidir ve elinde çelenk ile defne dalı tutan kanatlı kadın figürü olarak tasvir edilir.

Volumen: Parşömen rulodur.

Yarım Follis: 20 nummi değerinde olan bakır/bronz sikkedir.